

Jaarverslag 2024

Inhoudsopgave

Toekomstmakers	3	Beleggen voor een goed pensioen	56	Ondertekening	132
PME en het jaar 2024 in één oogopslag	4	Ambities en doelen	57	Jaarrekening 2024	133
Kerncijfers – meerjarenoverzicht	4	Strategische kaders en beleid	58	Balans per 31 december (na resultaatverdeling)	134
Missie en visie	12	Beleggingsplan 2024	60	Staat van baten en lasten	135
Missie	12	Portefeuille van morgen	62	Kasstroomoverzicht	136
Visie	12	Onze beleggingsportefeuille ingezoomd	63	Algemene toelichting	137
Onze strategische koers	13	Klimaat	65	Toelichting op de balans per 31 december	144
Verslag van bestuur	14	Uitsluiting	67	Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen	155
Voorwoord	15	Betrokken aandeelhouder	68	Risicoparagraaf	156
Ontwikkelingen om ons heen	16	Beleggen met positieve impact	75	Toelichting op de staat van baten en lasten	170
Belangrijkste bestuursbesluiten en activiteiten	17	Relevante (ontwikkelingen in) wet- en regelgeving	78	Gebeurtenissen na balansdatum	175
Financiële situatie en resultaten 2024	19	Standaarden	79	Actuariële analyse	176
Dekkingsgraad	20	Benchmarks	80	Ondertekening	177
Verhoging van het pensioen	23	In verbinding met onze stakeholders	81	Overige gegevens	178
Premie	24	In verbinding met deelnemers en pensioengerechtigden	83	Actuariële verklaring	179
Risicohouding, haalbaarheidstoets en herstelplan	26	Klachten	87	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	180
Beleggingsresultaten	28	In verbinding met werkgevers	90	Assurancerapport van de onafhankelijke accountant over de duurzaamheidsinformatie	188
CO ₂ -voetafdruk PME	32	Overige stakeholders	92	Bijlagen	191
Kosten	38	Zichtbaarheid van PME	94	Bijlage 1: Personalía 2024	192
Resultaat boekjaar	46	De organisatie van pme als stevig fundament	95	Bijlage 2: Risicotaxonomie pme en risicobereidheid	195
Goed pensioen, nu en in de toekomst	47	Governance	96	Bijlage 3: Rapportage taskforce on climate-related financial disclosures	199
Pensioen bij PME	48	Beheerste en integere bedrijfsvoering	100	Bijlage 4: Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie	214
Op weg naar de nieuwe pensioenregeling	51	Uitbesteding	109	Bijlage 5: SFDR rapportage	219
Relevante (ontwikkelingen in) wet- en regelgeving	55	Vooruitblik	111	Bijlage 6: Verklarende woordenlijst	234
		Verantwoording en toezicht	114		
		Naleving code pensioenfondsen	115		
		Compliance- en privacy officer	117		
		Vertrouwenspersoon PME	119		
		Interne audit	120		
		Extern toezicht	121		
		Verklaring intern toezicht PME	123		
		Reactie bestuur op de verklaring intern toezicht PME	127		
		Oordeel verantwoordingsorgaan	128		
		Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan	131		

Toekomstmakers

Een goed pensioen regel je het beste met zoveel mogelijk mensen samen. Zo deel je risico's en profiteer je van betere rendementen. Tegelijkertijd is een pensioen iets heel persoonlijks, het gaat om jouw leven en hoe jij dat invulling geeft, nu en straks. Op dat snijvlak van collectief en persoonlijk zorgen wij al bijna 80 jaar voor de grootst mogelijke opbrengst, financieel en maatschappelijk.

Wij zijn PME, het pensioenfonds voor mensen die werken in de metaal- en techindustrie. Dankzij ons, kunnen zij rekenen op een goed inkomen als ze met pensioen gaan. Dat realiseren wij door gedegen en verstandig met hun premie om te gaan, en tegelijkertijd voorop te lopen in de veranderingen die onze samenleving doormaakt. We zijn bijvoorbeeld al heel vroeg met deelnemers en werkgevers het gesprek aangegaan om fossielvrij te worden en onze hele beleggingsportefeuille te verduurzamen. We investeren in hernieuwbare energie, in ontwikkeling van circulaire bouw en materialen, en in toegankelijke zorg. Zo levert de premie van onze deelnemers veel meer op dan alleen een goed pensioen. Een opbrengst die past bij de sector waarvoor wij werken, een sector die letterlijk de toekomst maakt.

Want de metaal- en techindustrie zit in het hart van alle veranderingen waar we als mensheid voor staan. Van energie tot klimaat en van digitalisering tot zorg; onze sector speelt altijd een cruciale rol in het daadwerkelijk realiseren van oplossingen. Sommige bedrijven al met vierhonderd jaar familiehistorie, andere zijn als start-up nog maar net begonnen, maar allemaal blinken ze uit in het maken van onmisbare producten en toepassingen. Steeds slimmer, steeds schoner, steeds waardevoller. Met diezelfde gedrevenheid bouwen wij als pensioenfonds mee aan de toekomst, van de sector en de mensen die er werken. Zodat iedereen kan blijven meedoen en meeprofiteren.

Daarom zijn we doorlopend met werkgevers en deelnemers in gesprek, we willen begrijpen wat hen beweegt, waar ze kansen zien en waar zorgen zitten. Zelf onderdeel zijn van hun wereld, van hun denken en dus van hun oplossingen. We investeren een deel van de premies terug in de techwereld waarvan we onderdeel zijn. We helpen ecosystemen te ontwikkelen waarbinnen bedrijven kunnen samenwerken aan nieuwe technologieën, nieuwe oplossingen. En bieden onze deelnemers de dienstverlening die ze mogen verwachten: met begrijpelijke antwoorden, heldere adviezen en slimme tools die inzicht geven in het inkomen voor later. Want wie werkt in de sector die de toekomst maakt, moet ook z'n eigen toekomst kunnen maken. Daar dragen wij met trots aan bij.

PME pensioenfonds, van en voor de toekomstmakers

PME en het jaar 2024 in één oogopslag

Kerncijfers

Aantal
actieve deelnemers
183.436

2023: 183.003

Aantal
ex-deelnemers
276.263

2023: 272.917

Aantal
pensioengerechtigden
169.818

2023: 168.012

Totaal aantal (ex-) deelnemers
(incl. pensioengerechtigden)
629.517

2023: 623.932

Aantal
werkgevers
1.566

2023: 1.533

Gemiddelde leeftijd
actieve deelnemers
45,7 jaar

2023: 45,8 jaar

Voorziening voor
pensioenverplichtingen
53,0 miljard

2023: 49,9 miljard

Met pensioen

Hoeveel mensen gingen er met pensioen

7.527

2023: 6.370

Wat was hun gemiddelde leeftijd

66,2 jaar

2023: 66,2 jaar

Oudste gepensioneerde

107

2023: 106

Oudste pensioengerechtigde

107

2023: 107

Belegd vermogen

€ 59,4 miljard

2023: € 54,1 miljard

Beleggen

Portefeuilleverdeling
naar categorieën

Vastrentende waarden

42,8%

2023: 45,6%

Hoogrentende waarden

11,5%

2023: 12,7%

Private equity

6,7%

2023: 6,8%

Aandelen

30,0%

2023: 26,2%

Vastgoed

6,2%

2023: 6,3%

Real assets

2,8%

2023: 2,4%

Impactbeleggen (In € x 1 miljoen)

Energietransitie

1.522

2023: 1.226

Circulaire
economie**126**

2023: 118

Innovatie in
Nederland
en Europa**188**

2023: 146

Betaalbare
huisvesting**1.136**

2023: 901

Gezondheidszorg

57

2023: 20

Portefeuilleverdeling
naar werelddelenNoord-Amerika
35,5%
2023: 31,7%Europa
53,2%
2023: 56,6%Azië
7,3%
2023: 6,4%Oceanië
1,0%
2023: 1,1%Zuid-Amerika
2,1%
2023: 3,3%Afrika
0,9%
2023: 0,9%

KPI's 2024

Verhoging pensioenen

(maatstaf vs realisatie)

2,71% vs 0,3%

2023: 3,26% vs 3,26%

Kosten incl. transactiekosten vermogensbeheer

(als % van gemiddeld belegd vermogen)

0,397%

2023: 0,404%

Beleggingsrendement

8,7%

2023: 8,7%

Klanttevredenheid ((ex-)deelnemers en pensioengerechtigden)

7,4CO₂-reductie bedrijfsobligaties 2024 t.o.v. 2019

(doel vs realisatie)

-/-50% vs -/-53,6%

in 2030

nu

2023: -/- 41,5%

Dekkingsgraad

(op 31 december)

113,0%

2023: 109,4%

Kosten per deelnemer

(actieve deelnemers + pensioengerechtigden)

€ 115,-

2023: € 103,-

Kosten excl. transactiekosten

(als % van gemiddeld belegd vermogen)

0,322%

2023: 0,355%

Beleggingsrendement t.o.v. beleggingsdoelstelling

8,7% vs 7,0%CO₂-reductie aandelen 2024 t.o.v. 2019

(doel vs realisatie)

-/-50% vs -/-73,8%

in 2030

nu

2023: -/- 65,8%

CO₂-reductie vastgoed 2024 t.o.v. 2020

(doel en realisatie)

-/-40% vs -/-24,2%

in 2040

nu

Beleidsdekkingsgraad

(op 31 december)

112,7%

2023: 113,3%

Kerncijfers – meerjarenoverzicht

Werkgevers (aantallen per 31 december)

	2024	2023	2022	2021	2020
Aangesloten werkgevers	1.566	1.533	1.527	1.466	1.432

Deelnemers en pensioengerechtigden (aantallen per 31 december)

	2024	2023	2022	2021	2020
Deelnemers verplichte regeling (1)	183.436	183.003	174.425	168.639	165.852
- premiebetalend	175.169	175.068	166.408	160.799	158.002
- premievrij vanwege arbeidsongeschiktheid	8.267	7.935	8.017	7.840	7.850
Gewezen deelnemers (2)	276.263	272.917	270.087	270.973	294.422
Pensioengerechtigden (3)	169.818	168.012	168.054	168.356	166.987
Ouderdomspensioen (incl. TOP-regeling)	115.955	113.940	113.875	113.061	111.328
Partnerpensioen	51.831	52.181	52.463	53.718	54.062
Wezenpensioen	2.032	1.891	1.716	1.577	1.597
Totaal deelnemers (1+2+3)	629.517	623.932	612.566	607.968	627.261
Gemiddeld salaris actieve deelnemers (in €)	57.700	56.000	51.600	49.900	50.300
Gemiddelde leeftijd actieve deelnemers	45,7 jaar	45,8 jaar	46,0 jaar	45,8 jaar	45,8 jaar

Uitkeringen *(Bedragen x € 1 miljoen)*

	2024	2023	2022	2021	2020
Uitkeringen ouderdomspensioen	1.260	1.176	1.070	1.031	993
Uitkeringen partnerpensioen	291	279	255	250	245
Uitkeringen wezenpensioen	6	4	3	3	3
Uitkeringen inzake Anw-pensioen	4	4	4	4	4
Afkopen	8	5	5	10	9
Uitkeringen totaal	1.569	1.468	1.337	1.298	1.254
Gemiddelde uitkeringen (Bedragen x € 1)					
Uitkeringen ouderdomspensioen	10.972	10.331	9.428	9.227	8.982
Uitkeringen partnerpensioen	5.665	5.402	4.873	4.632	4.497
Uitkeringen wezenpensioen	2.386	2.286	2.118	1.992	1.976
Afkopen	2.439	1.968	2.408	2.326	2.350

Waardeoverdrachten en afkopen *(Bedragen x € 1 miljoen)*

	2024	2023	2022	2021	2020
Waardeoverdrachten inkomend	99	159	156	103	26
Waardeoverdrachten uitgaand	51	78	209	126	8
Afkopen (aantal)	3.097	2.204	2.213	4.336	3.918

Uitvoeringskosten *(Bedragen x € 1 miljoen)*

	2024	2023	2022	2021	2020
Pensioenuitvoeringskosten regulier	37	34	31	37	40
Pensioenuitvoeringskosten eenmalig/ project	4	2	3	9	-
Directe beleggingskosten	70	67	62	61	62
Totaal kosten in jaarrekening	107	103	96	107	102
Integrale vermogensbeheerkosten ¹⁾ (Bedragen x € 1 miljoen)	224	208	262	352	276
- waarvan vermogensbeheerkosten	182	183	222	318	215
- waarvan transactiekosten	42	25	40	34	62
Integrale vermogensbeheerkosten ¹⁾ (in % van gemiddeld belegd vermogen)	0,397%	0,404%	0,485%	0,572%	0,49%
- waarvan vermogensbeheerkosten	0,332%	0,355%	0,411%	0,517%	0,38%
- waarvan transactiekosten	0,075%	0,049%	0,074%	0,055%	0,11%
Pensioenuitvoeringskosten (uitgedrukt in euro per deelnemer) ²⁾	115	103	100	137	119
Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer					
- waarvan incidenteel	11	6	10	27	0
Totale kosten ratio (totaal kosten excl. transactiekosten in % gem.belegd vermogen)	0,39%	0,43%	0,47%	0,65%	-

¹⁾ Dit zijn directe en indirecte beleggingskosten. De indirecte beleggingskosten zijn de kosten die verrekend zijn met het rendement op de beleggingen. Deze kosten worden niet apart in de jaarrekening gepresenteerd, maar worden wel toegelicht in het bestuursverslag. Er is in 2020 sprake van afrondingsverschillen in de onderliggende specificatie van vermogensbeheer- en transactiekosten.

²⁾ Het aantal deelnemers is hierbij de som van de actieve en pensioengerechtigde deelnemers.

Pensioenverplichtingen en pensioenvermogen (bedragen x € 1 miljoen)

	2024	2023	2022	2021	2020
Pensioenverplichtingen					
Deelnemers	22.209	20.778	18.369	26.487	29.087
Gewezen deelnemers	11.425	10.592	9.833	13.340	14.079
Pensioengerechtigden	19.373	18.564	16.871	19.499	19.924
Gemoedsbezwaarden	5	5	4	4	4
Totaal pensioenverplichtingen (A)	53.012	49.939	45.077	59.330	63.094
Marktrente verplichtingen (UFR)	2,12%	2,31%	2,55%	0,57%	0,20%
Algemene reserve (B)	6.914	4.707	4.670	4.953	-1.491
Vermogen t.b.v. dekkingsgraad (C) (C=A+B)	59.927	54.646	49.747	64.283	61.603

Dekkingsgraad (per 31 december)

	2024	2023	2022	2021	2020
Dekkingsgraad (D = C / A)	113,0%	109,4%	110,4%	108,3%	97,6%
Beleidsdekkingsgraad	112,7%	113,3%	111,7%	103,2%	92,3%
Reële dekkingsgraad	84,1%	83,7%	84,7%	83,6%	75,7%
Minimum vereiste dekkingsgraad	104,4%	104,4%	104,3%	104,3%	104,3%
Vereiste dekkingsgraad	118,1%	119,1%	119,8%	118,2%	117,0%

Beleggingen

	2024		2023		2022		2021		2020	
Samenstelling portefeuille ¹ (Bedragen x € 1 miljoen)	in%		in%		in %		in %		in %	
Vastgoedbeleggingen	4.622	7,8%	3.416	6,3%	3.322	6,7%	2.494	3,9%	2.238	3,7%
Aandelen	22.157	37,3%	17.717	32,7%	15.894	32,3%	24.503	38,3%	21.768	35,7%
Vastrentende waarden	30.929	52,1%	31.657	58,5%	27.803	56,4%	36.102	56,4%	36.409	59,7%
Overige beleggingen	1.652	2,8%	1.339	2,5%	2.253	4,6%	878	1,4%	562	0,9%
Totaal belegd vermogen	59.360	100%	54.129	100%	49.272	100%	63.977	100%	60.977	100%
Totaal rendement per categorie ¹ (Bedragen x € 1 miljoen)	in%		in %		in %		in %		in %	
Vastgoedbeleggingen	62	1,95%	-368	-7,88%	82	4,48%	255	11,3%	51	2,9%
Aandelen	3.978	17,11%	2.075	13,96%	-2.291	-12,53%	5.550	23,7%	2.010	12,0%
Vastrentende waarden	540	4,35%	2.522	8,01%	-12.830	-31,13%	-3.539	-7,6%	4.015	10,9%
Overige beleggingen	137	7,91%	71	9,40%	145	15,96%	129	11,3%	-62	-13,4%
Totaal rendement belegd vermogen	4.717		4.300		-14.894		2.395		6.014	
Rendement over totaal belegd vermogen	8,7%		8,7%		-23,3%		3,9%		10,9%	
Totaal rendement										
- waarvan direct rendement	1,52%		1,86%		1,89%		2,0%		2,0%	
Z-score										
Z-score per jaar	-0,76		-0,81		0,57		0,87		0,38	
Performancetoets	1,40		1,88		2,39		2,20		1,98	

¹ In de kerncijfers en het bestuursverslag worden de beleggingscategorieën (samenstelling en rendement) gepresenteerd conform de wijze waarop het (strategisch) beleggingsbeleid wordt vormgegeven. Het beleggingsbeleid is in hoofdstuk Beleggen voor een goed pensioen nader toegelicht.

Missie en visie

Missie

PME is het pensioenfonds voor mensen in de metaal- en techindustrie. Voor hen werken wij aan een waardevol pensioen. Wij kennen onze deelnemers en werkgevers, en staan naast ze. Wij helpen hen bij het maken van keuzes voor hun pensioen, een leven lang.

Visie

Onze visie is verwoord in 'Toekomstmakers'. De visie is samengevat in vier pijlers: **goed**, **persoonlijk**, **betaalbaar** en **duurzaam**.

Persoonlijk pensioen

We zijn doorlopend met werkgevers en deelnemers in gesprek. Zodat we begrijpen wat hen beweegt. Waar ze kansen zien en waar zorgen zitten. Zelf onderdeel zijn van hun wereld. En we bieden hen de dienstverlening die ze mogen verwachten. Met eenvoudige antwoorden, heldere adviezen en slimme tools die inzicht geven in het inkomen voor later. Want wie werkt in de sector die de toekomst maakt, moet ook z'n eigen toekomst kunnen maken.

Goed pensioen

Een goed pensioen regel je het beste met zoveel mogelijk mensen samen. Zo deel je risico's en profiteer je van betere rendementen. Tegelijkertijd is een pensioen iets heel persoonlijks. Het gaat om jouw leven en hoe jij dat invulling geeft, nu en straks. Op dat snijvlak, van samen en persoonlijk, zorgt PME al bijna 80 jaar voor de grootst mogelijke opbrengst, financieel en maatschappelijk.

Betaalbaar pensioen

De mensen die werken in onze sector kunnen rekenen op een goed inkomen als ze met pensioen gaan. Die zekerheid bieden we door gedegen en verstandig met hun premie om te gaan, en tegelijkertijd voorop te lopen in de veranderingen die onze samenleving doormaakt. Daarbij letten we uiteraard op de kosten. Uit iedere ingelegde euro halen we zo veel mogelijk pensioen. Waarbij we een deel van de premie weer investeren in de techwereld waarvan we onderdeel zijn.

Duurzaam pensioen

Een pensioen is meer waard in een duurzame wereld. Vanuit die overtuiging zijn we al heel vroeg met deelnemers en werkgevers het gesprek aangegaan om fossielvrij te worden en onze beleggingsportefeuille te verduurzamen. We investeren in hernieuwbare energie, in ontwikkeling van circulaire bouw en materialen, en in toegankelijke zorg. Zo levert jouw premie veel meer op dan alleen een goed pensioen.

Onze strategische koers

In ons strategisch meerjarenplan 2023-2027 hebben wij onze strategische koers en prioriteiten voor de komende jaren bepaald. Want als werknemer in de metaal- en techindustrie bouw je mee aan de toekomst van Nederland én van jezelf. Daar hoort een pensioenuitvoerder bij die meebouwt. Samen zijn wij de toekomstmakers.

Goede invoering van de nieuwe pensioenregeling heeft de hoogste prioriteit

In onze strategie wordt prioriteit gegeven aan de invoering van de nieuwe pensioenregeling. Hiervoor is een programma ingericht voor een beheerste, tijdige en evenwichtige overgang naar het nieuwe stelsel. Zodat onze deelnemers krijgen waar ze recht op hebben en dat iedereen zich voldoende geïnformeerd voelt. Dat is cruciaal voor het vertrouwen en het draagvlak dat nodig is bij een grote verandering als deze.

De komst van het nieuwe pensioenstelsel is daarnaast een natuurlijk moment waarop gedispenseerde ondernemingen en werkgevers die vrijwillig bij PME zijn aangesloten hun relatie met ons opnieuw tegen het licht zullen houden. Wij zorgen ervoor dat zij goed geïnformeerd zijn over wat ons fonds ook in de toekomst voor hen te bieden heeft.

Inspelen op wensen van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers

Wij zijn er voor onze deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Wij willen hen op maat bedienen. Daarvoor is het nodig dat wij naast hen staan en hun zorgen en wensen kennen. Dat doen we via onderzoek en data-analyse, maar ook door middel van dialoog. We zoeken deelnemers, gepensioneerden en werkgevers proactief op, zodat we nog beter begrijpen hoe onze tools en ons klantcontact voor hen van waarde kunnen zijn.

Om onze positieve zichtbaarheid in de pers te vergroten hebben we een proactief mediabeleid geformuleerd, met als doel dat we door onze stakeholders worden herkend als een fonds dat vooroploopt in innovatie en expertise en daarmee van waarde is voor de maatschappij. Een pensioenfonds waar je als betrokkene, van deelnemer tot medewerker, trots op kunt zijn. Zo vergroten we op allerlei manieren de verbinding met de mensen waarvoor we het doen.

Beleggen met financieel én maatschappelijk rendement

Een goed pensioen begint bij een goed financieel rendement in een leefbare wereld. Daarvoor beleggen we op een verantwoorde en duurzame manier. Ook in Nederland en onze eigen sector. De metaal- en techindustrie zit in het hart van de grote transities van onze tijd. We gaan onderzoek doen naar de mogelijkheden om onze investeringen in de eigen sector uit te breiden.

Met onze beleggingen willen we bijdragen aan een betere wereld. Bijvoorbeeld aan de energietransitie, de vernieuwing van de zorg en de verduurzaming van de industrie. Thema's die aansluiten bij de voorkeuren van onze deelnemers en gepensioneerden. De komende periode gaan we door op de ingeslagen weg, waarbij we onze impact nog meer aantoonbaar maken.

Stevige organisatie om ambities waar te maken

Onze ambities kunnen we alleen waarmaken met een stevige organisatie die zich blijft ontwikkelen. Daarom investeren we in onze medewerkers en bestuurders, in ons vermogen om te leren en door samen telkens weer te zoeken naar manieren waarop we ons werk nóg beter kunnen doen. We willen meer grip op onze eigen processen. Om dit aantoonbaar te maken, werken we toe naar een in control statement. Onze uitvoering moet voldoen aan de hoogste standaarden, dat geldt ook voor onze uitbestedings-partners. Door goede samenwerking maken we elkaar beter en wordt onze band sterker.

Tot slot

We denken na over de risico's van de toekomst. Daarvoor ontwikkelen we scenario's op alle vlakken van onze bedrijfsvoering. Met frisse en deskundige blikken die vanuit een veelheid aan invalshoeken en disciplines, perspectieven gaan aanreiken op onze toekomst. Met onze strategie pakken we de uitdagingen van vandaag de dag aan en treden we met vertrouwen de toekomst tegemoet.

Bij de uitvoering van onze strategie hanteren wij verschillende leidende principes. Deze principes vormen de leidraad voor de manier waar op we willen werken en handelen:

- Deelnemers en werkgevers staan voorop
- We dragen bij aan een betere wereld
- Streven naar eenvoud
- Openheid en ambassadeurschap

A close-up photograph of a hand holding a red sticky note against a glass surface. Several other sticky notes in blue and yellow are also visible on the glass. The background is blurred, showing what appears to be an office setting.

Verslag van het bestuur

Voorwoord

PME pensioenfonds heeft een dynamisch jaar achter de rug. In 2024 behaalde het fonds een jaarrendement van 8,7% en steeg het vermogen met € 5,3 miljard naar € 59,4 miljard. Ook ondersteunden we de **sociale partners** met de totstandkoming van de nieuwe pensioenregeling. Dit resulteerde in het najaar tot een **transitieplan**. Tegelijkertijd heeft PME de richtdatum voor de overgang naar het nieuwe stelsel met een jaar verschoven en kon het de inflatie met de pensioenverhoging van 0,3% niet volledig compenseren. PME sloot het jaar af met een dekkingsgraad van 113,0%.

Nieuwe pensioenregeling PME bekend

We kijken met gemengde gevoelens terug op 2024. Het is een jaar waarin ongelofelijk veel gebeurd is. Zowel bij PME als in de wereld. We zijn blij dat onze sociale partners hun transitieplan hebben afgerond. We hebben goed met hen samengewerkt. Tegelijkertijd zijn we teleurgesteld dat we het besluit moesten nemen om onze richtdatum voor de overgang naar de nieuwe regeling met een jaar te verschuiven naar 1 januari 2027. Dat hadden we liever anders gezien, maar een integere, beheerste en gedegen overgang naar de nieuwe pensioenregeling staat voorop.

Goed pensioen in een stabiele leefbare wereld

In 2024 werd in Nederland ook de discussie gevoerd over het al dan niet 'activistisch' beleggen van pensioenfondsen. Bij PME beleggen we altijd in het belang van een goed pensioen voor onze deelnemers. Iedere belegging in onze portefeuille is er om onze financiële doelstellingen te halen, nu en in de toekomst. Als pensioenfonds zijn we verantwoordelijk voor de pensioenen van al onze deelnemers. Voor de starters van nu tot aan onze oudste gepensioneerde van 107. We hebben hierdoor te maken met kortlopende en heel langlopende verplichtingen. In ons beleggingsbeleid houden we daarom ook rekening met hoe de toekomst er uitziet. Het meenemen van duurzaamheidsoverwegingen in de uitvoering van het beleggingsbeleid beschouwen wij niet als activistisch, noch ideëel. Wij vinden dit realistisch en rationeel.

Hoop op stabiliteit in 2025

De oorlog in Oekraïne ging in 2024 het derde jaar in en ook de oorlog in Gaza ging onverminderd door. Donald Trump won voor de tweede keer de Amerikaanse verkiezingen met een belofte van Amerika Eerst, een protectionistische kijk op de wereldwijde economie en een vorm van isolationisme in een wereld die juist leiderschap en stabiliteit vereist. Zijn aangekondigde ongekend hoge handelstarieven in april 2025 veroorzaakten wereldwijd onrust op de beurzen. We hopen op een rechtvaardig einde aan de oorlog in Oekraïne en langdurige vrede in het Midden-Oosten. En verder op herstel van het vertrouwen in de VS als handelspartner. Uiteindelijk leidt een stabiele en vreedzame wereld ook tot stabielere economische uitkomsten en een beter resultaat voor onze deelnemers.

Dichter bij huis hopen we ook op stabiliteit van wet- en regelgeving. Wij en vele andere fondsen en hun uitvoerders werken er keihard aan om volgend jaar of het jaar daarna over te gaan naar het nieuwe stelsel. Daarmee behouden we het beste pensioenstelsel ter wereld voor huidige en toekomstige generaties. Over de Wet toekomst pensioen, die de overgang naar en de inhoud van het nieuwe stelsel regelt, is lang en breed gediscussieerd. Een dergelijke grootschalige operatie vraagt om een stabiele transitieperiode van enkele jaren om de overgang voor alle deelnemers en gepensioneerden zo zorgvuldig mogelijk te laten verlopen. Het is daarom van belang om de spelregels niet tijdens deze transitieperiode drastisch te wijzigen.

Eric Uijen

Voorzitter uitvoerend bestuur

Nicole Beuken

Onafhankelijk voorzitter

Ontwikkelingen om ons heen

2024: een jaar van internationale onrust, polarisatie en politieke verschuivingen

Het jaar 2024 kenmerkte zich door aanzienlijke internationale onrust, met name veroorzaakt door de voortdurende oorlog in Oekraïne en de bloedige confrontatie tussen Israël en Hamas. China hield grote oefeningen rond Taiwan, wat spanningen met de VS verhoogde.

2024 was ook een jaar waarin polarisatie wereldwijd en ook in Nederland toenam. Een ontwikkeling waarbij mensen meer tegenover elkaar komen te staan. Een situatie waarbij het ook steeds moeilijker wordt om elkaar te vinden en soms zelfs om überhaupt de mening van anderen te horen.

Het was een druk verkiezingsjaar. Tijdens de Europese parlamentsverkiezingen wonnen de (extreem) rechtse partijen flink aan zetels, maar behield het centrale midden de meerderheid. De verschuiving in het politieke spectrum naar rechts was ook zichtbaar in onder meer de Belgische, Portugese en Oostenrijkse parlamentsverkiezingen, en eerder al in Nederland. In Frankrijk leek het lange tijd een grote overwinning voor het extreem rechtse Rassemblement National van Le Pen te worden, maar in de beslissende tweede ronde was er winst voor het linkse blok. Ook in het Verenigd Koninkrijk won de linkse Labour partij de parlamentsverkiezingen. De meest in het oog springende verkiezingen waren de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Trump werd herkozen als president en de Republikeinen verkregen ook een meerderheid in zowel de Senaat als het Congres.

Financiële markten in 2024: van inflatiezorgen naar sterk herstel

Op de financiële markten begon het jaar 2024 goed met positieve rendementen en de hoop dat de sterke inflatie van de afgelopen jaren spoedig zou eindigen. In het voorjaar bleek echter dat de verwachte inflatiedaling minder snel verliep. De vrees voor hardnekkig hoge inflatie nam toe en centrale banken stelden de renteverlagingen uit. Deze tegenvallende inflatiedaling en de geopolitieke spanningen dempten medio 2024 het sentiment op

de financiële markten. Het herstel daarna was echter sterk dankzij renteverlagingen en positieve economische cijfers. Over het geheel genomen hadden financiële markten een sterk jaar.

Politieke formatie en pensioendebat in 2024

Het eerste halfjaar van 2024 stond de politiek in Nederland in het teken van de formatie van een nieuw kabinet. De pensioensector heeft daarbij de betrokken partijen en bij de verschillende informateurs aangedrongen op rust en ruimte om de nieuwe regels voor pensioen de komende jaren te implementeren. Over pensioen werd, vlak voor de zomer, in het regeerakkoord niets afgesproken. De nieuwe minister Van Hijum gaf in debatten aan dat hij de spelregels tijdens de implementatie niet wil veranderen, maar wel oog en oor wil houden voor reële knelpunten.

Net na de jaarwisseling van 2025 kondigden NSC en BBB echter aan een amendement in te dienen voor het verplicht stellen van een referendum bij invaren van pensioenaanspraken naar het nieuwe pensioenstelsel. De felle reacties hierop van zowel voor- als tegenstanders, de mis- en desinformatie die rondgaat toont aan dat het moeilijk is om een constructieve dialoog te voeren en consensus te bereiken.

Hetzelfde geldt voor het felle debat dat, met name in de Verenigde Staten (en inmiddels ook in Europa en Nederland), wordt gevoerd ten aanzien van duurzaam en verantwoord beleggen. Er is een groeiende invloed van behoudende stromingen die het betrekken van milieu- en sociale overwegingen bij beleggen, ook door pensioenfondsen, verwerpen. Dit fenomeen leidde in 2024 tot het terugschroeven van ambities door veel bedrijven en bij vermogensbeheerders. Ook hier merken wij dat constructieve dialogen tussen voor- en tegenstanders moeilijk te voeren zijn.

Belangrijkste bestuursbesluiten en activiteiten

Vorbereidingen voor een nieuwe pensioenregeling

Op 21 maart 2024 bereikten de **sociale partners** in onze sector overeenstemming over de hoofdlijnen van de nieuwe pensioenregeling. Deze hoofdlijnen vormden de basis voor verdere uitwerking in een transitieplan door een technische commissie. Begin juli 2024 werd een concept-transitieplan voorgelegd aan de Vereniging Gepensioneerden PME (VGPM) in het kader van het wettelijk hoorrecht. Na het horen van de vereniging en het doorvoeren van enkele aanpassingen in het transitieplan legden sociale partners het plan voor aan hun achterbannen. Medio november 2024 ontvingen wij het definitieve transitieplan van sociale partners als opdracht voor de uitvoering van een nieuwe pensioenregeling, inclusief het verzoek tot het invaren van de tot het moment van overgang opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten.

Synchroon aan de activiteiten van sociale partners namen wij in 2024 al voorlopige besluiten op verschillende onderdelen van de financiële opzet van de nieuwe pensioenregeling: beleggingsbeleid, nadere invulling van de **collectieve uitkeringsfase**, **solidariteits-reserve**, **projectierendement**, **micro-langlevens risico** en **macro-langlevens risico**. Welke (voorlopige) keuzes wij, op basis van analyses, hierin hebben gemaakt is te lezen in paragraaf 'Op weg naar de nieuwe pensioenregeling'.

In 2024 stelden wij, na positief advies van het verantwoordingsorgaan van PME, de risicohouding vast en dienden wij deze in voor partiële beoordeling bij De Nederlandsche Bank (DNB). Zie hierover meer in de paragraaf 'Op weg naar de nieuwe pensioenregeling'.

Het (wettelijk voorgeschreven) communicatieplan voor de communicatie met belanghebbenden over de overgang naar de nieuwe regeling is in 2024, na positief advies van het verantwoordingsorgaan, vastgesteld. Dit communicatieplan wordt in 2025 tegelijkertijd met het implementatieplan ingediend bij DNB en AFM. Vlak voor het moment van indienen wordt bezien of op basis van de actualiteit nog wijzigingen moeten worden doorgevoerd.

Wij stelden in 2024 een kader vast voor opdrachtaanvaarding, waarin onze vastgestelde doelstellingen en beleidsuitgangspunten (waaronder de risicohouding) zijn vastgelegd. Dit kader gebruiken wij in 2025 bij de uiteindelijke beoordeling van de opdracht vanuit sociale partners. Daarnaast stelden wij een evenwichtigheidskader vast om de transitie op evenwichtigheid te beoordelen. Tot slot zijn normenkaders voor een beheerste en integere transitie van het vermogensbeheer en pensioenbeheer besproken. Een definitief integraal normenkader volgt in 2025.

Helaas concludeerden we in het najaar van 2024 dat de transitie-datum van 1 januari 2026 niet haalbaar is, omdat dan geen sprake kan zijn van een beheerste en integere transitie volgens onze eigen normen. We besloten daarom de overgang naar de nieuwe regeling uit te stellen tot een later moment en richten ons nu op een implementatie op 1 januari 2027.

Bescherming dekkingsgraad

In veel van onze beleidsbeslissingen zijn we afhankelijk van de dekkingsgraad. Die dekkingsgraad bepaalt uiteindelijk of én met hoeveel we de pensioenen kunnen verhogen en hoe soepel de overgang naar de nieuwe regeling gaat. We onderzochten in 2024 de mogelijkheden om in aanloop naar het nieuwe pensioenstelsel de dekkingsgraad meer te beschermen. We namen twee beslissingen waarmee we de dekkingsgraad beschermden.

Geen gebruik maken van transitie-*ftk*

Vanaf 1 juli 2023 kunnen pensioenfondsen kiezen om gebruik te maken van nieuwe regels (het **transitie-*ftk***). In dit transitie-*ftk* is het mogelijk om de pensioenen eerder en meer te verhogen vanaf een **beleidsdekkingsgraad** vanaf 105%. Eerder en meer verhogen is een voordeel, maar het transitie-*ftk* heeft ook als nadeel dat een verlaging van het pensioen eerder nodig is.

Besturen van pensioenfondsen moeten hun eigen fondsbeleid volgen en onderbouwen dat een besluit om gebruik te maken van dit transitie-*ftk* past bij een evenwichtige besluitvorming, mede vooruitlopend op de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel.

Het gebruik van het **transitie-*ftk*** is een manier om de dekkingsgraad te beschermen en het ongewenste risico op verlaging van de pensioenen te verkleinen. Wij concludeerden in het voorjaar van 2024 dat het, gezien alle economische onzekerheden, niet verstandig was om ons vast te leggen met een keuze voor het transitie-*ftk* tot aan het moment van invaren. Het bestuur achtte enige flexibiliteit nodig, zodat jaar op jaar kan worden bezien wat de actuele situatie is, welke mogelijkheden er dan zijn of maatregelen dat vraagt. Daarom besloot het bestuur in april 2024 om het huidige *ftk* te gebruiken.

Gevolg van dit besluit was dat we de pensioenen per 1 januari 2025 slechts beperkt, namelijk met 0,3%, konden verhogen. Een verhoging die de inflatie helaas niet compenseerde.

Verhoging strategische afdekking van het renterisico

Daarnaast besloten we in de loop van 2024 de strategische afdekking van het renterisico te vergroten om zo de dekkingsgraad meer te beschermen voor rentedalingen. Resultaten van ALM-analyses ondersteunden de keuze voor een verhoging van de renteafdekking binnen het huidige *ftk* van 60% naar 70%. Deze verhoging van de renteafdekking is een aanpassing van het strategisch beleggingsbeleid 2020-2025. In ons beleggingsplan voor het jaar 2025 is rekening gehouden met deze verhoging.

Implementatie Portefeuille van morgen

In 2024 zetten we belangrijke stappen in de constructie van de Portefeuille van morgen, bestaande uit een ESG-indexportefeuille en een geconcentreerde focus-portefeuille voor aandelen. In het eerste kwartaal werd ons eigen ESG-raamwerk geïmplementeerd in de ESG-indexportefeuille aandelen ontwikkelde markten. De implementatie van dit raamwerk leidde tot de verkoop van de aandelen van 112 bedrijven in ontwikkelde landen. Eveneens zijn we in 2024 de selectietrajecten opgestart voor de selectie van managers voor:

- de Europese ESG-focusportefeuille en
- de Amerikaanse ESG-focusportefeuille

De selectie van de manager voor de Europese ESG-focus-portefeuille is in 2024 afgerond. Wij selecteerden Candriam als de beste kandidaat hiervoor. De transitie hiervan startte begin december 2024 en was op 8 januari 2025 geheel afgerond.

De selectie van de manager voor de Amerikaanse ESG-focus-portefeuille is in 2024 nog niet geheel afgerond. In november 2024 selecteerde het bestuur twee managers als beheerders van de ESG-focusportefeuille voor de regio Noord-Amerika. Definitieve aanstelling is afhankelijk van een positieve uitkomst van de operational due diligence (ODD) en juridische onderhandelingen. Wij verwachten voor de zomer van 2025 hierover een formeel besluit te nemen.

Tot slot startten we in 2024 een traject voor het bepalen van de strategie voor de ESG-focusportefeuille voor aandelen in opkomende markten. Deze strategie is in het eerste kwartaal 2025 bestuurlijk vastgesteld.

Vorbereidingen voor DORA

DORA-readiness liep als een rode draad door het gehele jaar 2024. Op 17 januari 2025 moesten we aantoonbaar voldoen aan de vereisten die **DORA**, oftewel de Digital Operational Resilience Act, aan financiële instellingen, zoals PME, stelt om ervoor te zorgen dat zij beter bestand zijn tegen cyberdreigingen en ICT-gerelateerde verstoringen.

Voor de bestuurlijke en operationele verantwoordelijkheid voor IT, continuïteit en digitale weerbaarheid is specifieke en integrale kennis nodig bij het bestuur en op het bestuursbureau van PME. Al in 2023 zetten we hierin stappen met het aantrekken van collega's op het bestuursbureau en in de ARC-commissie met specifieke kennis van IT, informatiebeheer, -beveiliging, -technologie en innovatie. In 2024 volgden we met het gehele bestuur, enkele leden van het verantwoordingsorgaan en verschillende medewerkers van PME een specifiek meerdaags opleidingstraject voor IT en DORA via TIAS. Het verantwoordingsorgaan volgde een training op maat door Fox-IT. Samen met onze uitvoerder TKP werd een crisisoefening gehouden, inclusief een terugkomdag om geleerde lessen met elkaar te delen. Verder volgden medewerkers van het bestuursbureau (cyber-)security trainingen en is een cybersecurity awareness programma voor medewerkers en leden van alle gremia van PME ontwikkeld door Phished IO.

In 2024 stelden we de digitale weerbaarheidsstrategie (DWS) vast en actualiseerden we het continuïteits- en weerbaarheidsbeleid (CWB). We actualiseerden aanpalend PME-beleid, zoals de proportionele regels voor beschikbaarheid, integriteit en vertrouwelijkheid van bedrijfsprocessen (inclusief de data van deelnemers en werkgevers) en de incidentenregeling. Daarnaast voerden we regie op de implementatie van DORA bij onze ICT-leveranciers. TKP en MN kwalificeerden wij in 2024 als ICT-dienstverleners die kritieke of belangrijke functies ondersteunen. De DORA-compliance bij deze partijen werd door ons gemonitord, beoordeeld en we troffen voorbereidingen voor de informatie- en incidentenregisters. Ook zijn in 2024 overeenkomsten aangepast of addenda bij overeenkomsten opgesteld. Begin 2025 werd ons duidelijk, na het verschijnen van een Q&A vanuit EIOPIA dat de ICT-diensten van MN voornamelijk als een gereguleerde financiële dienst gezien moet worden en dat daarom MN niet hoeft te worden

behandeld als een ICT-dienstverlener in de zin van DORA. Wij brachten DNB gedurende het jaar 2024 op de hoogte van onze vorderingen met betrekking tot de implementatie van DORA. In december informeerden wij DNB uitgebreid over de status en gingen wij in op de doorontwikkelplannen, zodat zichtbaar is hoe gestructureerd wordt toegewerkt naar DORA-compliance bij PME zelf en bij onze uitbestedingspartners. DNB vraagt vanaf april 2025 om de aanlevering van de DORA informatieregisters. PME heeft deze inmiddels tijdig geleverd.

Financiële situatie en resultaten 2024

Dekkingsgraad

Dekkingsgraad

(per 31 december)

Actuele dekkingsgraad

113,0%

2023: 109,4%

Beleidsdekkingsgraad

112,7%

2023: 113,3%

Reële dekkingsgraad

84,1%

2023: 83,7%

Minimum vereiste dekkingsgraad

104,4%

2023: 104,4%

Vereiste dekkingsgraad

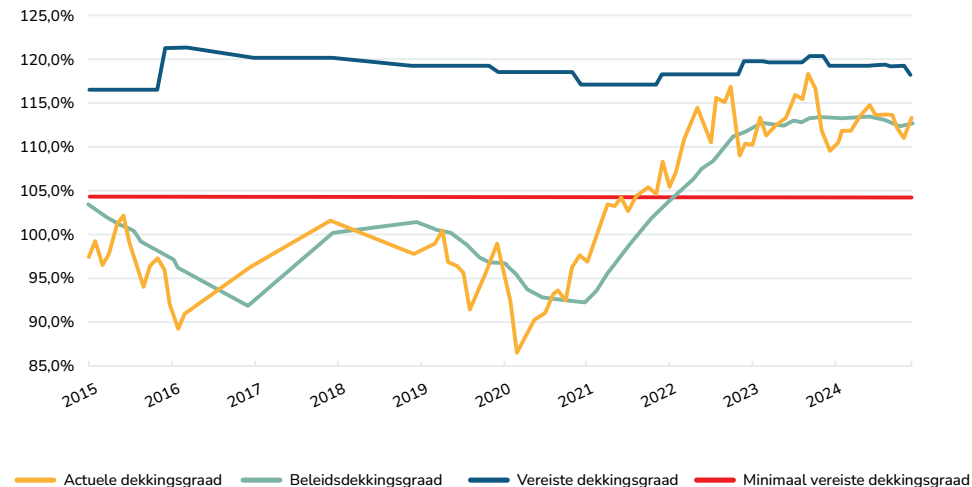
118,1%

2023: 119,1%

Op 31 december 2024 was onze **actuele dekkingsgraad** 113,0% (31 december 2023: 109,4%). De **beleidsdekkingsgraad** daalde van 113,3% eind 2023 naar 112,7% eind 2024. De **reële dekkingsgraad** van PME eind 2024 bedraagt 84,1% (2023: 83,7%). Wij concluderen dat wij hiermee onvoldoende middelen hebben om in de toekomst de verwachte prijsindex als toeslag te kunnen verlenen.

Onze beleidsdekkingsgraad is sinds 1 januari 2015 lager dan de **vereiste dekkingsgraad**. Op 31 december 2024 is de vereiste dekkingsgraad 118,1% (2023: 119,1%). Daarmee is sprake van een **reservetekort**. Onze beleidsdekkingsgraad is hoger dan de **minimaal vereiste dekkingsgraad** van 104,4%. Er is daarom geen sprake van een dekkingstekort.

Ontwikkeling dekkingsgraad 2015 – 2024

Analyse van de actuele dekkingsgraad 2015 – 2024

In ons jaarverslag geven wij een analyse van het verloop van onze dekkingsgraad vanaf het moment van invoering van het financieel toetsingskader op 1 januari 2015. In deze analyse tonen wij het cumulatieve effect van verschillende elementen op de dekkingsgraad. Op 31 december 2014 was de actuele dekkingsgraad 101,7% en de beleidsdekkingsgraad 104,1%.

De dekkingsgraad is in deze tien jaar met 11,3 procentpunt van 101,7% eind 2014 naar 113,0% eind 2024 gestegen. In de volgende tabel laten wij zien hoe in de afgelopen tien jaar verschillende elementen de dekkingsgraad van ons fonds positief dan wel negatief hebben beïnvloed. Alle elementen lichten wij daarna toe.

Analyse van de actuele dekkingsgraad 2015 – 2024

	premie	uitkering	verhoging/verlaging	rente	rendement	overig	totaal
2015	-0,4%	-0,1%	0,0%	-5,9%	1,0%	-0,2%	-5,6%
2016	-0,2%	-0,2%	0,0%	-8,4%	9,2%	-0,3%	0,1%
2017	-0,5%	-0,1%	0,0%	1,3%	4,6%	0,1%	5,4%
2018	-0,5%	0,0%	0,0%	-4,3%	-0,8%	1,7%	-3,9%
2019	-0,5%	-0,1%	0,0%	-14,1%	16,0%	-0,1%	1,2%
2020	-1,1%	-0,1%	0,0%	-11,8%	9,9%	1,8%	-1,3%
2021	-1,0%	-0,1%	0,0%	7,5%	4,1%	0,2%	10,7%
2022	-1,1%	0,2%	-5,8%	49,2%	-24,6%	-15,8%	2,1%
2023	0,4%	0,3%	-3,7%	-3,6%	5,6%	0,0%	-1,0%
2024	0,3%	0,3%	-0,3%	-2,3%	5,4%	0,2%	3,6%
Totaal	-4,6%	0,1%	-9,8%	7,6%	30,4%	-12,4%	11,3%

Toelichting dekkingsgraad:

Premie:

Over de hele periode van tien jaar bezien heeft de inkoop van pensioenaanspraken een negatief effect op de dekkingsgraad gehad van -4,6 procentpunt. In 2024 had de premie een positief effect van 0,3 procentpunt op de dekkingsgraad. De **premiedekkingsgraad** van PME voor de pensioenopbouw in 2024 bedraagt 142,0% (2023: 121,0%). Zie paragraaf Premiedekkingsgraad voor een uitgebreidere toelichting op de premiedekkingsgraad.

Uitkering:

Bij een dekkingsgraad lager dan 100% heeft het uitbetalen van de uitkeringen een negatief effect op de dekkingsgraad. Bij een dekkingsgraad hoger dan 100% is er een positief effect. Ondanks dat de dekkingsgraad van begin 2015 tot maart 2021 vrijwel de gehele periode onder de 100% lag, heeft het betalen van de pensioenuitkeringen in de periode sinds 2015 een heel beperkt positief effect op de financiële positie gehad. Sinds maart 2021 heeft PME een dekkingsgraad hoger dan 100% en is er een positief effect. De uitkeringen in 2024 hebben een positief effect op de dekkingsgraad van ongeveer 0,3 procentpunt.

Verhoging / verlaging van de pensioenen:

Vanwege de financiële positie van het fonds heeft PME in de periode 2015 t/m 2021 de pensioenen niet kunnen verhogen (indexatie / toeslagverlening) en niet hoeven te verlagen. De toegekende toeslagen in 2022, 2023 en 2024 hebben een negatief effect gehad op de dekkingsgraad. In 2024 zijn de pensioenen verhoogd (per 1 januari 2025) met 0,3%. Dit heeft een negatief effect op de dekkingsgraad van -0,3% procentpunt.

Rente:

De negatieve impact van de **rentetermijnstructuur** (RTS) op de dekkingsgraad tot en met 2021 was 35,7 procentpunt. De marktrente daalde in de periode 2015 t/m 2021 van 1,93% (eind 2014) naar 0,57% (eind 2021). Nadat de rente in 2022 fors steeg naar 2,55% (en daarmee een positief effect had op de dekkingsgraad van 49,2 procentpunt) is de rente in 2023 en 2024 weer licht gedaald naar 2,12% eind 2024. Hierdoor is er meer geld nodig voor de (toekomstige) pensioenen. De rentedaling in 2024 heeft daarom een negatief effect op de dekkingsgraad van ongeveer 2,3 procentpunt.

Rendement:

De beleggingsportefeuille heeft in de afgelopen tien jaar een positieve impact op de financiële positie van PME gehad. Het beleggingsrendement leidde in deze periode tot een stijging van de dekkingsgraad met 30,4 procentpunt. In 2024 heeft de beleggingsportefeuille een positief rendement van 8,7% behaald. Dit leidt in 2024 tot een stijging van de dekkingsgraad van 5,4 procentpunt.

Overig:

De overige mutaties bestaan uit wijzigingen van grondslagen en methoden voor de berekening van de **voorziening voor de pensioenverplichtingen**, individuele waardeoverdrachten, overige oorzaken en kruiseffecten. Kruiseffecten ontstaan omdat verschillende resultaten gedurende het jaar door elkaar heen lopen. Deze mutaties hebben per saldo de afgelopen tien jaar een negatieve invloed op de dekkingsgraad van 12,4 procentpunt gehad. De grootste positieve effecten deden zich voor in 2018 en 2020, en werden veroorzaakt door de overgang op de Prognosetafel AG2018 (1,0 procentpunt) respectievelijk de AG2020 (2,1 procentpunt). Het negatieve effect in 2022 werd veroorzaakt door de overgang op AG2022 (0,6 procentpunt) en een negatief kruiseffect vanwege de forse rentestijging in 2022.

In 2024 is het resultaat door overige effecten 0,2 procentpunt. In 2024 zijn een aantal actuariële grondslagen gewijzigd: de overgang naar de nieuwe prognosetafel AG2024; het gebruik van de nieuwe fondsspecifieke reductiefactoren PME2024 (ervaringssterfte); en de aanpassing van het uniforme leeftijdsverschil tussen man en vrouw van 3 jaar naar 2,5 jaar voor het latente partnerpensioen. Het totale effect van de grondslagwijzigingen bedraagt een stijging van 0,4 procentpunt.

Verhoging van het pensioen

Verhogingen

1/1/2025	1/1/2024	1/1/2023	1/7/2022	1/1/2022
Verhoging pensioenen:	Verhoging pensioenen:	Verhoging pensioenen:	Verhoging pensioenen:	Verhoging pensioenen:
0,3%	3,26%	6,2%	1,29%	0,0%
Maatstaf	Maatstaf	Maatstaf	Maatstaf	Maatstaf
(prijsindex juli – juli)	(prijsindex juli – juli)	(prijsindex juli – juli)	(prijsindex juli – juli)	(prijsindex juli – juli)
2,71%	3,26%	12,45%	n.v.t.	1,29%

Verhoging van de pensioenen op 1 januari 2025

De verhoging van de pensioenen op 1 januari 2025 is beperkt, namelijk 0,3%. De verhoging compenseert daarmee niet de volledige prijsinflatie (van juli 2023-juli 2024) van 2,71%. De beperkte verhoging heeft te maken met het besluit van het bestuur van PME om geen gebruik te maken van het zogenaamde transitie-ftk, maar het huidige ftk te blijven hanteren.

Vanaf 1 juli 2022 tot 1 januari 2024 was het pensioenfondsen onder voorwaarden toegestaan om de pensioenen te verhogen bij een beleidsdekkingsgraad vanaf 105%. Pensioenfondsen die voornemens zijn over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel en daarbij de huidige pensioenen omzetten naar een nieuwe pensioenregeling (invaren) konden gebruikmaken van deze versoepelde regels. Eerder besloten wij op grond van deze versoepelde regels om alle pensioenen per 1 juli 2022 met 1,29% te verhogen, per 1 januari 2023 met 6,2% en op 1 januari 2024 met 3,26%.

Vanaf 1 juli 2023 kunnen pensioenfondsen kiezen om gebruik te maken van nieuwe regels (het transitie-ftk). In dit transitie-ftk is het mogelijk om de pensioenen te verhogen vanaf een beleidsdekkingsgraad vanaf 105%. Eerder en meer verhogen is een voordeel, maar het transitie-ftk heeft als nadeel dat een verlaging van het pensioen eerder nodig is. Het bestuur van PME onderzocht begin 2024 de mogelijkheden om in aanloop naar het nieuwe

pensioenstelsel de dekkingsgraad meer te beschermen. Het hanteren van het huidige ftk is een manier om de dekkingsgraad te beschermen en het ongewenste risico op verlaging van de pensioenen te verkleinen.

Het bestuur concludeerde dat het, gezien alle onzekerheden, niet verstandig is om zichzelf nu vast te leggen met een keuze voor het transitie-ftk tot aan het moment van invaren. Het bestuur vindt dat het verkleinen van de kans op verlaging van het pensioen belangrijker is dan het vergroten van de kans op verhogen van het pensioen. Dat betekent dat het bestuur in april 2024 koos voor handhaving van het huidige ftk, omdat dat tegen de geschetste achtergrond evenwichtiger is.

Verlies van koopkracht

De beperkte verhoging van de pensioenen heeft de achterstand die is ontstaan sinds 2009 ten opzichte van de toeslagambitie verder doen oplopen. De achterstand voor deelnemers is eind 2024 34,20% (vorig jaar: 31,06%) en voor gewezen deelnemers en pensioengerechtigden 29,56% (vorig jaar: 26,52%). Hierin zijn de verlagingen uit 2012 en 2013 van 5,1% respectievelijk 0,5% niet inbegrepen.

Er zit verschil tussen de achterstand voor deelnemers en die van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Tot 2016 was de toeslagambitie voor de actieve deelnemers gelijk aan de loonindex.

Vanaf 2016 is de toeslagambitie van de actieve deelnemers gelijk aan die van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, namelijk de prijsindex. Het is niet de verwachting dat achterstanden kunnen worden ingelopen.

Indexatieperspectief komende jaren

PME heeft in 2024 niet gekozen voor het transitie-ftk. Het bestuur achtte het risico op het moeten verlagen van de pensioenen in aanloop naar de nieuwe pensioenregeling, onder het transitie-ftk, te groot. Begin 2025 nam het bestuur al het besluit om ook in 2025 geen gebruik te maken van het transitie-ftk. Dat betekent dat de pensioenen op 1 januari 2026 naar verwachting wederom slechts beperkt kunnen worden verhoogd.

Tot het moment van de overstap naar de nieuwe pensioenregeling overwegen wij ieder jaar aan de hand van de financiële situatie van het fonds of het verhogen van de pensioenen verantwoord kan. Een besluit daartoe moet aan allerlei voorwaarden voldoen en daarbij houden we dan opnieuw rekening met de actuele en toekomstige ontwikkelingen, zoals de gewenste invaardekkingsgraad. Sociale partners verzoeken ons om het vermogen van de huidige pensioenregeling om te zetten naar de nieuwe pensioenregeling in het nieuwe pensioenstelsel (invaren). Op basis van de afspraken, die zij in het transitieplan maakten over de nieuwe pensioenregeling, over het aanhouden en vullen van reserves en over compensatiemaatregelen voor bepaalde groepen, is een gewenste invaardekkingsgraad beoogd. Onze gewenste invaardekkingsgraad is 110%.

Naar verwachting gaan wij op 1 januari 2027 over naar de nieuwe pensioenregeling. Afhankelijk van de dekkingsgraad direct voorafgaand aan de overgang, is bij die overgang een verhoging mogelijk van de pensioenen. Met ingang van de nieuwe pensioenregeling wordt niet meer jaarlijks door het bestuur een besluit genomen over het verhogen of verlagen van de pensioenen op basis van de dekkingsgraad van het pensioenfonds en de prijsindex van het afgelopen jaar. Het rendement op de beleggingen en de toedeelregels per leeftijdsgroep bepalen dan de verhoging of verlaging van de pensioenvermogens en ingegane pensioenen. De ingegane pensioenen worden dan in de collectieve uitkeringsfase één keer per jaar (op 1 januari) aangepast.

Premie

Werkgevers betalen pensioenpremie aan PME. Een deel van deze premie mogen zij inhouden op het salaris van de werknemers. De pensioenpremies worden belegd om rendement te behalen. Want de premies alleen zijn niet voldoende om alle toegezegde pensioenen nu en in de toekomst te kunnen betalen.

In 2024 is de premie voor de basispensioenregeling 27,98% van de **pensioengrondslag**. Van de premie wordt maximaal 10,89% van de pensioengrondslag ingehouden op het salaris van de werknemer. Deze premiehoogte is tussen **sociale partners** afgesproken en vastgelegd in de bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst (BUO).

In totaal werd in 2024 € 2,13 miljard premie in rekening gebracht (2023: € 2,03 miljard). Het betreft hier de premie voor de **basisregeling**, de aanvullende regelingen en (in 2020 voor het laatst) de premie voor de VPL-regeling.

De openstaande premies ultimo jaar zijn vanaf 2022 hoger dan daarvoor vanwege een gewijzigde factureringssystematiek. Vanaf 2022 leveren werkgevers gegevens aan via de Uniforme Pensioenaangifte (UPA) waardoor premies achteraf worden opgelegd. Tot en met 2021 werden premies vooraf in rekening gebracht. De openstaande premies eind 2024 betreffen voornamelijk geschatte premies voor de periode november en december 2024 die in 2025 zijn gefactureerd.

Wij hanteren een strikt incassobeleid, omdat werkgevers een deel van de verschuldigde premie inhouden op het salaris van de werknemer en er ook pensioenaanspraken worden opgebouwd. Wordt de premienota niet op tijd betaald, dan ontvangt de werkgever een herinnering, gevolgd door een aanmaning. Bij het uitblijven van de betaling na een aanmaning kan de vordering overgedragen worden aan de gerechtsdeurwaarder of het incassobureau. Werkzaamheden in dit kader worden door onze uitvoerder en een incassobureau uitgevoerd, waarbij wij toezien op deze uitbestede werkzaamheden.

Premies					
	2024	2023	2022	2021	2020
Premiepercentages					
Premie ouderdoms- en partnerpensioen	27,98%	27,98%	27,98%	27,59%	22,7%
Premie overgangsregeling VPL	-	-	-	-	3,712%
Premie-inleg (Bedragen x € 1 miljoen)					
Premie ouderdoms- en partnerpensioen	2.071	1.973	1.740	1.619	1.310
Premie overgangsregeling VPL	-	-	-	-	207
Vrijwillige verzekeringen en koopsommen	59	57	52	54	93
Premie-inleg totaal	2.131	2.030	1.792	1.673	1.610
Premievorderingen (Bedragen x € 1 miljoen)					
Te vorderen premie ultimo jaar	406	390	344	22	25
Te vorderen premie in % van de totale premie-inleg	19,0%	19,2%	19,2%	1,3%	1,6%

Wij monitorden het verloop van de premiebetalingen in 2024 nauwlettend en constateerden dat werkgevers in de sector in 2024 goed in staat waren aan hun verplichtingen te voldoen. Eind 2024 had PME van 7 werkgevers (eind 2023: 7) de premievordering overgedragen aan een deurwaarder voor een totaalbedrag van € 2.177 duizend (eind 2023: € 482 duizend). De overgedragen dossiers hebben betrekking op vorderingen uit 2022 t/m 2024 (2023: 2021 t/m 2023).

Premiedekkingsgraad

De pensioenpremie 2024 is bestemd voor de inkoop van de pensioenaanspraken over het jaar 2024. Bij het vaststellen van de **gedempte kostendekkende premie** wordt gerekend met een verwacht rendement ter grootte van 2,09%. De daadwerkelijke inkoop van pensioenaanspraken vindt plaats op basis van de door DNB voorgeschreven **rentetermijnstructuur** (RTS). Als de premie en de kosten voor de inkoop van pensioenaanspraken gelijk aan elkaar zijn, is er een **premiedekkingsgraad** van 100%. De kosten voor de pensioenopbouw betreffen de actuariel benodigde premie voor de opbouw van aanspraken en de risicopremies.

De feitelijke premie van de verplichte regeling bedraagt 27,98% van de pensioengrondslag voor 2024. De gedempte kostendekkende premie (ex-ante) voor 2024 bedraagt 24,71% van de pensioengrondslag (2023: 27,88%), waardoor € 248 miljoen (2023: € 7 miljoen) ten gunste van het eigen vermogen van het pensioenfonds komt. De gedempte kostendekkende premie is lager dan de benodigde kostendekkende premie, hetgeen wordt veroorzaakt door de hogere gemiddelde rente van 2,31% (primo 2024). Aangezien het premiebeleid gebaseerd is op de gedempte kostendekkende premie (ex-ante), voldoet de feitelijke premie ter dekking van pensioenopbouw aan het vastgestelde premiebeleid in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN).

Omdat de RTS hoger is dan het verwacht rendement en de feitelijke premie hoger is dan de gedempte premie, ligt de premiedekkingsgraad voor 2024 boven de 100%. De premiedekkingsgraad 2024 wordt berekend per 31 oktober 2023 (het toetsmoment dat voorafgaande het jaar plaatsvindt) en bedraagt 142% (31 oktober 2022: 121%).

Premiedekkingsgraad				
	2024		2023	
	Benodigde DNB-RTS	gedempte 2,09% vast	Benodigde DNB-RTS	gedempte 1,57% vast
(Bedragen x € 1 miljoen)				
Kosten pensioenopbouw	1.818	1.860	1.625	1.999
Opslag uitvoeringskosten	18	18	17	17
Solvabiliteitsopslag	347		322	-
Totaal kostendekkende premie	2.183	1.878*	1.964	2.016*
Premie t.g.v. eigen vermogen		248		7
Feitelijke premie ter dekking van pensioenopbouw	2.126	2.126	2.023	2.023

* dit bedrag is gelijkgesteld aan de gedempte kostendekkende premie (ex-ante).

Risicohouding, haalbaarheidstoets en herstelplan

Op grond van het **huidige ftk** leggen pensioenfondsen hun risicohouding vast. Deze geeft aan in hoeverre het pensioenfonds risico's kan en wil lopen. De risicohouding van PME is zowel kwalitatief als kwantitatief beschreven. Jaarlijks beoordelen wij via de zogenoemde haalbaarheidstoets in hoeverre de doelstellingen van PME (het pensioenresultaat) realiseerbaar zijn. De vastgestelde premiekaders en de ambitie van **sociale partners** worden hierbij betrokken.

Kwalitatieve risicohouding

Wij voeren de door sociale partners overeengekomen pensioenregelingen uit. Vanuit de vastgestelde premie streven wij naar een stabiele opbouw van de pensioenaanspraken. Wij zeggen – in de huidige pensioenregeling – een nominaal pensioen toe en hebben de ambitie een waardevast pensioen uit te voeren. Om deze gecombineerde doelstelling te realiseren, beleggen wij in een zorgvuldig gekozen combinatie van veilige beleggingen en

risicovolle beleggingen. Door de combinatie van het streven naar een stabiele pensioenopbouw met het behoud van koopkracht wordt beleggingsrisico gelopen. Mede als gevolg daarvan bestaat het risico op het verlagen van de pensioenen. Wij zetten het verlagen van de pensioenen alleen in als noodmaatregel.

Kwantitatieve risicohouding

Wij concretiseren de risicohouding in kwantitatieve zin als

Risicohouding en haalbaarheidstoets

	2024	2023	2022	2021	2020
Kwantitatieve risicohouding					
Ondergrens pensioenresultaat (in gemiddeld economisch scenario)	80%	80%	80%	80%	80%
Maximale spreiding pensioenresultaat in het gemiddelde en het slechtweerscenario	37,5%	37,5%	37,5%	37,5%	37,5%
Ondergrens pensioenresultaat (in slechtweerscenario)	50%	50%	50%	50%	50%
Haalbaarheidstoets					
Verwacht pensioenresultaat (in gemiddeld economisch scenario)	80,3%	85,0%	89,7%	87,5%	90,0%
Spreiding verwacht pensioenresultaat in het gemiddelde en het slechtweerscenario	31,4%	26,4%	28,7%	29,3%	26,3%
Verwachte ondergrens pensioenresultaat (in slechtweerscenario)	55,1%	62,5%	64,0%	61,9%	66,3%

volgt. De ondergrens voor het pensioen-resultaat is 80% van een pensioenresultaat bij volledige pensioenopbouw en volledige toeslagverlening. In slechtweersscenario's mag het pensioenresultaat hier niet meer dan 37,5% onder liggen. Die ondergrens voor het pensioenresultaat is dan gelijk aan 50%.

Haalbaarheidstoets

In 2024 voerden wij de jaarlijkse haalbaarheidstoets uit. Met deze toets wordt bepaald of de verwachte pensioenresultaten worden behaald in de verschillende door DNB voorgeschreven economische scenario's. Worden de vastgestelde grenzen van de risicohouding overschreden, dan moeten wij met sociale partners in overleg treden over eventuele maatregelen, zoals een lagere opbouw en/of een hogere premie.

Uit de haalbaarheidstoets in 2024 blijkt dat het verwachte pensioenresultaat in het gemiddelde economische scenario over een periode van 60 jaar uitkomt op 80,3% (2023: 85,0%). Dit pensioenresultaat ligt nog net boven de grens van 80%. De spreiding tussen het verwachte pensioenresultaat in het gemiddelde – en het slechtweersscenario blijft met 31,4% (2023: 26,4%) ook binnen de grens van maximaal 37,5%. De uitkomsten van de haalbaarheidstoets geven op zich geen aanleiding om in gesprek te gaan met sociale partners over de financiële opzet van de pensioenregeling en er hoeven geen maatregelen getroffen te worden.

Herstelplan

Onze **beleidsdekkingsgraad** is sinds 1 januari 2015 lager dan de **vereiste dekkingsgraad**. Op basis van de regels van het huidige ftk is daarmee sprake van een **reservetekort** en moet een **herstelplan** worden ingediend bij de Nederlandsche Bank. Zolang sprake is van een reservetekort, wordt het herstelplan jaarlijks geactualiseerd.

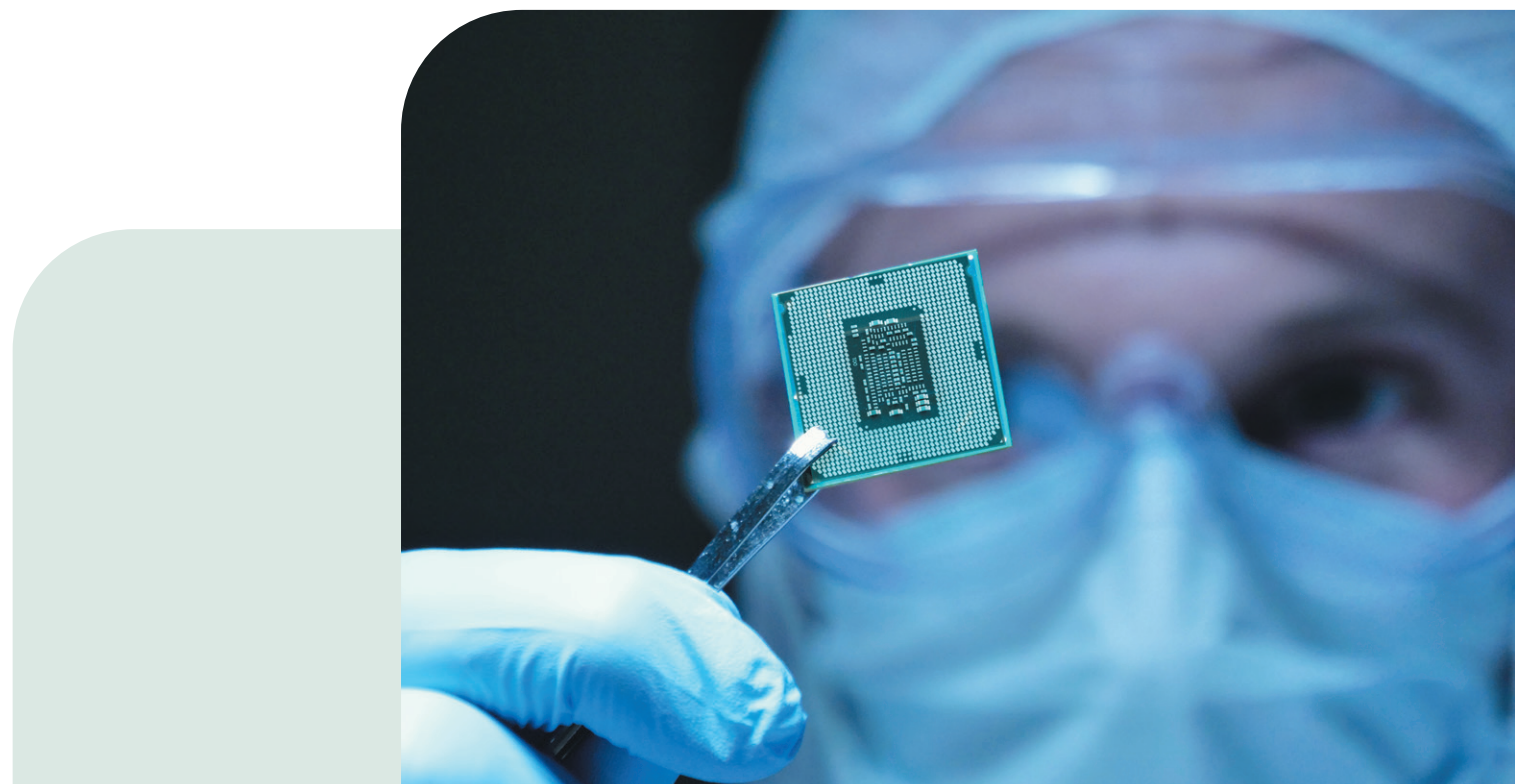
In het voorjaar besloot het bestuur om in 2024 het huidige ftk (financieel toetsingskader) te gebruiken in plaats van het **transitie-ftk**. Om die reden moesten wij uiterlijk op 1 oktober 2024 ons geactualiseerde herstelplan indienen bij DNB. DNB keurde dit plan ongewijzigd goed op 14 november 2024. Uit het herstelplan blijkt dat wij binnen de gestelde maximale termijn van tien jaar beschikken over de vereiste dekkingsgraad. Wij rekenen

in het herstelplan met de maximale wettelijk toegestane rendements-parameters. DNB beoordeelde het herstelplan als concreet en haalbaar en stemde met het plan in.

Risicohouding in de nieuwe pensioenregeling

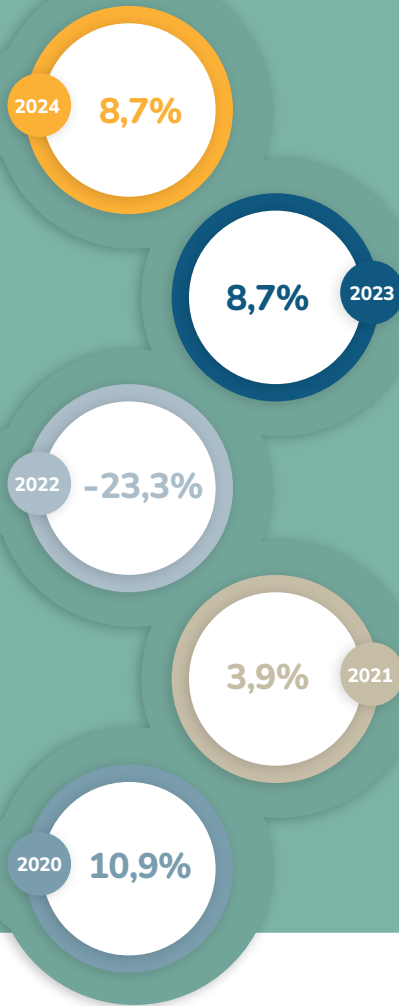
In de nieuwe pensioenregeling ligt er een directere relatie tussen de behaalde beleggingsrendementen en de hoogte van het pensioen. Om die reden wordt het bepalen van de **risicohouding** van de fondsdeelnemers belangrijker. Die risicohouding speelt een cruciale rol in het nieuwe pensioenstelsel. Via de risicohouding wordt de stem van de pensioenfondsdeelnemer vertaald naar het beleggingsbeleid én de **toedeelregels**.

Door middel van een risicopreferentieonderzoek wordt de mate van beleggingsrisico, die pensioenfondsdeelnemers in onderscheiden deelnemersgroepen en leeftijdscohorten willen en kunnen lopen, onderzocht. De vastgestelde risicopreferentie (bestaande uit de risicotolerantie en risicodraagvlak) van de pensioenfondsdeelnemers vormt, samen met wetenschappelijke inzichten en fondsspecifieke deelnemerskenmerken, een belangrijk gegeven bij de vaststelling van de risicohouding. Mede op basis van de uitkomsten van onze risicopreferentieonderzoeken uit 2021 en 2022, stelden wij in 2024 de risicohouding voor de nieuwe pensioenregeling vast. Meer hierover is te lezen in de paragraaf 'Op weg naar een nieuwe pensioenregeling.'

Beleggingsresultaten

Totaal rendement beleggingen PME

Beleggingsresultaat 2024

Het rendement van de beleggingsportefeuille van PME over 2024 is uitgekomen op 8,7%. De totale relatieve performance ten opzichte van de benchmark komt uit op -1,5%.

Het rendement is voornamelijk afkomstig uit de returnportefeuille die het beter deed (12,2%) dan de matchingportefeuille (4,2%). De negatieve relatieve performance (-2,6%) is afkomstig uit de returnportefeuille. Binnen de returnportefeuille is de underperformance vooral gerealiseerd binnen de vastgoed- en private equity portefeuille. Deze underperformance wordt in de volgende paragraaf toegelicht.

Rendement 2024

	Portefeuille	Benchmark	Out- / under performance*
Rendement inclusief renteaftrekking <i>* Er is sprake van afrondingsverschillen</i>	8,7%	10,2%	-1,5%
Vastrentende waarden, matchingportefeuille	4,2%	4,1%	0,1%
Returnportefeuille	12,2%	14,8%	-2,6%
- Aandelen	20,1%	19,6%	0,5%
- Hoogrentende waarden	4,6%	4,7%	-0,1%
- Vastgoed	0,8%	6,1%	-5,3%
- Private equity	4,9%	23,5%	-18,5%
- Real assets	7,2%	6,5%	0,6%

Ontwikkelingen per beleggingscategorie / toelichting op behaalde rendementen

We gingen 2024 in met de (aanhoudende) onzekerheid van een mogelijke recessie in de VS. Er was ook een onstabiele geopolitieke situatie met nog altijd oorlog in Oekraïne en Israël. De recessie die verwacht werd, kwam echter niet. De belangrijkste verklaring daarvoor is de aanhoudend sterke arbeidsmarkt in de VS, waardoor de consumptie op peil bleef. De sterke techsector en opkomst van AI speelde ook een rol in positief sentiment, evenals de verkiezing van (de optimistisch gestemde) Donald Trump.

In Europa was het verhaal anders. De techsector is kleiner in Europa. Vooral de Duitse exportmarkt had last van de vertraging in de Chinese economie. Politieke verdeeldheid in de Eurozone droeg ook niet bij aan het vertrouwen. In Frankrijk lukte het niet de overheidsfinanciën onder controle te krijgen, waardoor Franse spreads flink stegen. De Europese 30 jaars swap rente bleef vrij stabiel, maar daalde aan het einde van het jaar toch nog tot 1,9%, waardoor nieuwe inflatiezorgen de kop op staken.

Matchingportefeuille

De rentemarkt werd beïnvloed door het lage consumentenvertrouwen, lage groei en renteverlagingen van de ECB. Het verschil in rente tussen bedrijfsobligaties en de swap rente bleef vrij stabiel en op een hoog niveau liggen, hetgeen voor bedrijfsobligaties in 2024 voor een goed rendement zorgde. Gemeten ten opzichte van staatsobligaties kwamen de swap spreads in 2024 fors negatief uit. De vraag naar swaps met een lange looptijd (wat zorgde voor een renteverlaging op de swaps) en de uitgifte van staatsobligaties (wat zorgde voor een verhoging van de rente op staatsobligaties) droegen hieraan bij. Door de negatieve swap spreads en de hogere rente op staatsobligaties werd het in 2024 aantrekkelijker om te beleggen in staatsobligaties.

Returnportefeuille

2024 was een goed jaar voor aandelen. In het derde kwartaal werd de markt kortstondig opgeschrikt door de onverwachte renteverhoging van de Japanse centrale bank en een zwak banenrapport uit de Verenigde Staten, maar over het geheel was het een goed jaar voor aandelen. 2024 was ook het jaar van NVIDIA, het bedrijf dat chips maakt om AI-applicaties op te

laten draaien. NVIDIA maakte de groeiverwachtingen waar. Het aandeel was in zijn eentje de dominante factor achter de grote koersstijgingen en nam in zijn kielzog de gehele chipsector met zich mee. Het rendementsverschil tussen regio's was in 2024 wel groot. Waar de rendementen in de Verenigde Staten, veruit de grootste regio, boven de 22% lag, kwam het rendement in Europa en opkomende landen niet veel hoger dan 10%.

Binnen de hoogrentende waarden zagen we een wisselend beeld. Hoogrentende bedrijfsobligaties kenden een redelijk jaar, maar was voor de performance erg afhankelijk van lagere kwaliteitssegmenten. Staatsobligaties van opkomende landen daarentegen hadden wederom een zwak jaar door de sterke dollar en gestegen rente. Geopolitieke onrust droeg daar niet aan bij. Infrastructuurleningen kenden een goed jaar met een rendement van bijna 7%. Ook nam de vraag naar financiering vanuit markt toe gedurende 2024, onder andere door een gestabiliseerde renteomgeving.

Binnen (indirect) vastgoed was er in 2024 zowel nationaal als internationaal nog sprake van enkele afwaarderingen, waardoor het rendement gedrukt werd. Gedurende 2024 is er weer voorzichtig sprake van waardestijgingen. De activiteit op de beleggingsmarkt voor Nederlandse huurwoningen is in 2024 weer enigszins hersteld. De voornaamste redenen voor het herstel zijn de gestabiliseerde rentes en duidelijkheid over de huurregulering van medio 2024. Door het aanhoudend grote tekort aan betaalbare huurwoningen, de lage leegstandscijfers en het beperkt aanbod van nieuw vastgoed zijn de markthuursprijzen in 2024 fors gestegen. Het starten van nieuwe projecten is momenteel minder aantrekkelijk door gestegen bouwkosten, lagere waarderingen en gestegen financieringskosten. De portefeuille van PME kent een relatief groot aandeel projecten in ontwikkeling, zowel in woningen als in retail, in vergelijking met de benchmark. De hoge (aanloop)kosten van deze projecten verklaren onder meer de relatief hoge underperformance ten opzichte van de benchmark.

Bij private equity geldt dat wij sinds 2022 gebruik maken van de MSCI Net Total Return World index (euro, unhedged) plus 200 basispunten als benchmark. Waarbij wij beseffen dat dit voor vergelijking op jaarbasis geen goede benchmark is, maar wel voor

de lange termijn. Terwijl deze benchmark in 2024 een hoog, op aandelen gebaseerd, rendement liet zien, behaalde onze private equity portefeuille een bescheiden rendement. En bleef hiermee fors achter op de benchmark.

Verdiepende verklaring achterblijvende rendement private equity

Binnen de private equity beleggingscategorie wordt geïnvesteerd in niet-beursgenoteerde bedrijven. Het doel van de beleggingscategorie is om over de lange termijn voldoende overrendement te behalen ten opzichte van publieke aandelen. Specifiek is de doelstelling om over de lange termijn jaarlijks minimaal 2% meer rendement te behalen dan de publieke aandelenindex. Op de korte termijn heeft private equity in de afgelopen twee jaar een significant lager rendement behaald ten opzichte van de aandelenindex. Relatief kortere periodes van onderrendement zijn historisch gezien vaker voorgekomen. Op de langere termijn zijn deze in de PME private equity portefeuille echter altijd weer gecompenseerd door periodes van overrendement. Op de langere termijn wordt de doelstelling nog steeds gehaald. Gemeten over de afgelopen tien jaar (2015-2024) is er jaarlijks ruim 3% overrendement behaald ten opzichte van de wereldwijde aandelenindex.

Het achterblijvende rendement van de afgelopen twee jaar is het gevolg van een aantal factoren:

Sterke en snelle waardestijging aandelen

De wereldwijde aandelenindex (MSCI World) liet in 2024 en in 2023 een hoog rendement zien. De zeven grootste bedrijven ("magnificent 7") droegen hier significant aan bij (bijna 50% van het rendementen werden veroorzaakt door deze ondernemingen). Over het algemeen presteert private equity relatief minder wanneer er hoge waardestijgingen in een relatief korte periode van de aandelenindex plaatsvinden. Dit komt door de manier van waarderen.

Verschillen in waarderingen

Publieke aandelen is een liquide beleggingscategorie, waar elk moment van de dag dat de beurs is geopend een waardering beschikbaar is van de onderneming. Private equity is een illiquide beleggingscategorie, waar waarderingen ieder kwartaal plaatsvinden. Korte termijn ontwikkelingen op de aandelenmarkt worden slechts gedeeltelijk meegenomen in deze waardering (er wordt vaak gebruik gemaakt van lange termijn gemiddelden). Daarnaast zijn de waarderingen binnen private equity vaak relatief conservatief. De daadwerkelijke verkoop van de onderneming gaat vaak tegen een significant hogere waardering dan de laatste waardering in de boeken. Aangezien er in de afgelopen twee jaar relatief weinig verkopen hebben plaatsgevonden, heeft deze opwaardering beperkt plaatsgevonden.

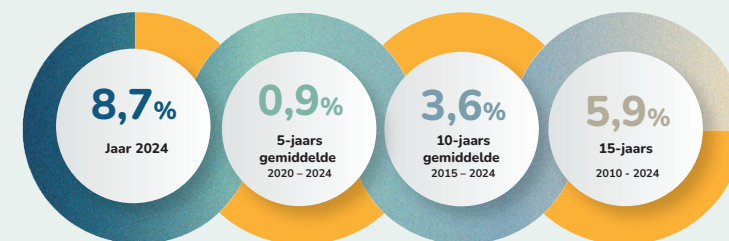
Tegenvallende fusie- en overnamemarkt (M&A markt)

Zoals hiervoor gesteld hebben in het afgelopen jaar een beperkt aantal verkopen plaatsgevonden. De hoge inflatie zet druk op de winstmarges van de bedrijven en er is onzekerheid over de toekomstige inflatie. De gestegen rentes zorgen voor hogere financieringskosten bij een fusie of overname. Tot slot zorgen ook de geopolitieke spanningen voor onzekerheid. Deze onzekerheden hebben een negatief effect op M&A markt. Kopers en verkopers moeten een inschatting maken van de potentiële impact op de ontwikkeling van de onderneming.

Binnen real assets belegt PME in infrastructuur equity en bosbouw. Beide categorieën kenden een goed jaar, met rendementen rond de 7%. In 2024 heeft Infrastructuur equity een goed rendement laten zien. Dit rendement komt voor een groot deel uit stabiele kasstromen. Daarnaast hebben diverse projecten het afgelopen jaar de operationele fase bereikt wat leidde tot een positief effect op de waardering. Bij de beoordeling van de factoren die de waarde bepalen voor de bosbouwsector zijn verschillende trends van

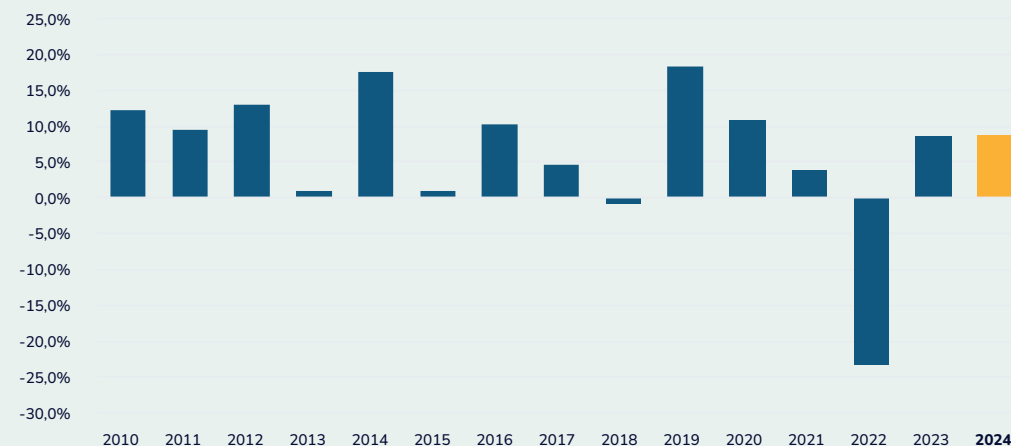
belang. De belangrijkste trend, de US Housing Starts¹ blijft vlak, wat een neutrale invloed heeft op de vraag naar hout. De verwachte uitbreiding van zagerijen in het zuiden van de VS wordt als gunstig beschouwd voor de sector. De waarde van land en het potentieel voor koolstofopslag blijven toenemen, wat positief is voor de lange termijn. Ook waardeinstijging van de US Dollar ten opzichte van de euro heeft positief bijgedragen aan het rendement van real assets.

Lange termijn beleggingsresultaten

Over de afgelopen jaren was het beleggingsresultaat als volgt:

Rendementen PME 2010 - 2024

¹ Een economische indicator in de Verenigde Staten die het aantal particuliere nieuwe woningen weergeeft waarvan de bouw in een bepaalde periode is begonnen.

Lange termijn resultaten versus doelstelling

Het doel van de beleggingsportefeuille, sinds 2015, is om gemiddeld ten minste extra rendement van 1,5% te behalen boven op de stijging van de waarde van de toekomstige pensioenverplichtingen. Dit is onderbouwd met een ALM-studie. Dit betekent dat het gemiddelde rendement op de beleggingen op lange termijn jaarlijks ten minste gemiddeld 1,5% per jaar hoger moet zijn dan het ‘rendement’ op de pensioenverplichtingen. In het jaarverslag 2024 rapporteren we voor het eerst over de financiële resultaten ten opzichte van deze doelstelling van onze portefeuille.

Lange termijn resultaten versus doelstelling

	Rendement portefeuille	Rendement verplichtingen	Rendement verplichtingen + 1,5%	Over-/ onder rendement t.o.v. doelstelling
Jaar 2024	8,7%	5,5%	7,0%	1,7%
5-jaars gemiddelde 2020 – 2024	0,9%	- 4,9%	-3,4%	4,3%
10-jaars gemiddelde 2015 – 2024	3,6%	- 0,1%	1,4%	2,2%

Z-score

De z-score laat zien of een pensioenfonds de normportefeuille al dan niet heeft verslagen. De maatstaf voor de performancetoets, de gemiddelde z-score over vijf jaar, is 0 of hoger. De z-score van PME in 2024 bedraagt -0,76. De score voor de performancetoets in 2024 is 1,40, de score komt ruim boven de minimumscore van 0 uit.

Ook hier merken we op dat de negatieve z-scores in 2024 en 2023 vooral worden veroorzaakt door de methode van het meten van de over- of underperformance van private equity. Namelijk het vergelijken van de performance van private equity met een aandelenindex plus opslag (zie toelichting in voorgaand kader).

Z-score

	2024	2023	2022	2021	2020
Feitelijk rendement	8,7%	8,7%	-23,3%	3,9%	10,9%
Normrendement*	10,0%	10,2%	-24,1%	4,4%	11,2%
Z-score	-0,76	-0,81	0,57	0,87	0,38
Performancetoets	1,40	1,88	2,39	2,20	1,98

* Het normrendement ten behoeve van de z-score wijkt af van het benchmarkrendement, omdat hier voor enkele categorieën andere benchmarks gelden.

CO₂-voetafdruk PME

CO₂ reductie t.o.v. basisjaar 2019

(voor aandelen en bedrijfsobligaties)

Aandelen	Bedrijfsobligaties
-73,8%	-53,6%

CO₂ reductie t.o.v. basisjaar 2020

(voor vastgoed)

Vastgoed
-24,2%

Doelstelling en rapportage

Sinds 2015 meten we de CO₂-voetafdruk (CO₂-uitstoot) van onze aandelenportefeuille, sinds 2021 wordt ook de CO₂-voetafdruk van de bedrijfsobligatieportefeuille gemeten. In ons Klimaatplan staan onze reductiedoelstellingen. We hanteren hierbij het basisjaar 2019 voor de berekening van de CO₂-voetafdruk. Onze doel voor 2030 is dat we dan de absolute uitstoot van zowel de aandelen- als bedrijfsobligatie-beleggingen met 50% hebben gereduceerd ten opzichte van 2019.

Sinds 2023 rapporteren we ook over de CO₂-voetafdruk van de vastgoedportefeuille. In onze vastgoedportefeuille willen wij in 2030 de CO₂-uitstoot per m² met 40% omlaag hebben gebracht ten opzichte van 2020.

Sinds 2023 rapporteren we over de acties die in de infrastructuur en private equity portefeuilles genomen worden om klimaatverandering tegen te gaan. Vanaf dit jaar doen we dat ook voor staatobligaties, hypotheek en bosbouw.

In dit hoofdstuk rapporteren we over de CO₂-voetafdruk van de verschillende beleggingscategorieën uit ons Klimaatplan. In de TCFD-rapportage (**bijlage 3**) rapporteren we in meer detail over de uitstoot. In **bijlage 4** geven we meer informatie over de onderliggende methodiek van het meten van de **CO₂-voetafdruk**.

Beursgenoteerde aandelen

Wij verwachten via de beleggingen in aandelen een belangrijke indirecte bijdrage te leveren aan de wereldwijd benodigde reductie van de CO₂-uitstoot. We kunnen namelijk:

- als aandeelhouder stemmen voor een klimaatvriendelijk beleid;
- als aandeelhouder in dialoog met ondernemingen aandringen op CO₂-reductie;
- niet investeren in bedrijven die onvoldoende bijdragen aan het beperken van klimaatverandering;
- de energietransitie stimuleren door juist wel te investeren in bedrijven die een positieve bijdrage leveren.

Voor de berekening is in de aandelenportefeuille gebruik gemaakt van de uitstootgegevens van bedrijven zoals deze in de portefeuille zaten op 31 december 2024. Hierbij wordt gekeken naar de werkelijke uitstoot van fiscaal jaar 2023 aan de hand van de meest recent beschikbare rapportage,

Voor de beursgenoteerde aandelenportefeuille hebben we ons ten doel gesteld dat onze beleggingen in 2030 50% (absoluut gemeten) minder CO₂ uitstoten dan in 2019. De volgende tabel laat zien dat de uitstoot van de aandelenportefeuille per eind 2024 343.380 tCO₂-eq was. De uitstoot van de aandelenportefeuille was eind 2024 23,2 % lager dan eind 2023. Ten opzichte van 2019 is de uitstoot met 73,8% gedaald. Daarmee hebben we onze doelstelling voor 50% reductie ruimschoots behaald.

CO₂eq reductie aandelenportefeuille

	31-12-2024	31-12-2023	31-12-2022	31-12-2021	31-12-2020	31-12-2019
Waarde aandelen (x € 1 miljoen)	18.133	14.009	12.409	21.461	19.782	19.074
CO ₂ eq-uitstoot (in ton)	343.380	447.226	488.313	739.354	1.056.962	1.309.412
Vermindering CO ₂ eq-uitstoot in % t.o.v. vorige meting	-23,2%	-8,4%	-34,0%	-30,0%	-19,3%	-
Vermindering CO ₂ eq-uitstoot in % t.o.v. basisjaar 2019	-73,8%	-65,8%	-62,7%	-43,5%	-19,3%	-
Nog benodigde reductie voor 2030	-	-	-	-11,4%	-38,1%	-50%

Uitstoot van de aandelenportefeuille (o.b.v. EVIC)²

Bedrijfsobligaties

Via onze beleggingen in bedrijfsobligaties kunnen we invloed uitoefenen op de CO₂-uitstoot. Dat doen we door:

- bedrijven te financieren die een positieve bijdrage leveren aan het beperken van klimaatverandering;
- niet te beleggen in bedrijven die onvoldoende bijdragen aan het beperken van klimaatverandering.

Binnen de bedrijfsobligatieportefeuilles werken we met beheerders die klimaataspecten meewegen in hun beleggingsbeslissingen. Zij worden mede op basis van de kwaliteit van hun ESG-beleid geselecteerd en beoordeeld. Onze grootste obligatieportefeuille, in Europese investment grade-bedrijfsobligaties, bestaat voor ruim 13,7% procent uit groene obligaties.

Voor de berekening is in de bedrijfsobligatieportefeuille gebruik gemaakt van de uitstootgegevens van bedrijven zoals deze in de portefeuille zaten op 31 december 2024. Hierbij wordt gekeken naar de werkelijke uitstoot van fiscaal jaar 2023 aan de hand van de meest recent beschikbare rapportage.

Voor de bedrijfsobligatieportefeuille hebben we ook het doel gesteld dat onze beleggingen in 2030 50% minder CO₂ uitstoten dan in 2019. De volgende tabel laat zien dat de uitstoot van de bedrijfsobligatie-portefeuille per eind 2024 494.566 tCO₂-eq was. De uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille was eind 2024 20,7% lager dan eind 2023. Ten opzichte van 2019 is de uitstoot met 53,6% gedaald. Daarmee is per eind 2024 de doelstelling voor 50% reductie behaald.

CO₂eq reductie bedrijfsobligaties

	31-12-2024	31-12-2023	31-12-2022	31-12-2021	31-12-2020	31-12-2019
Waarde (x € 1 miljoen)	11.456	10.703	9.835	13.010	11.507	9.641
CO ₂ eq-uitstoot (in ton)	494.566	623.847	723.865	1.272.659	1.449.092	1.065.657
Vermindering CO ₂ eq-uitstoot in % t.o.v. vorige meting	-20,7%	-13,8%	-43,1%	-12,2%	+36,0%	-
Vermindering CO ₂ eq-uitstoot in % t.o.v. basisjaar 2019	-53,6%	-41,5%	-32,1%	+19,4%	+36,0%	-
Nog benodigde reductie voor 2030	-	-14,6%	-26,4%	-58,1%	-63,2%	-50%

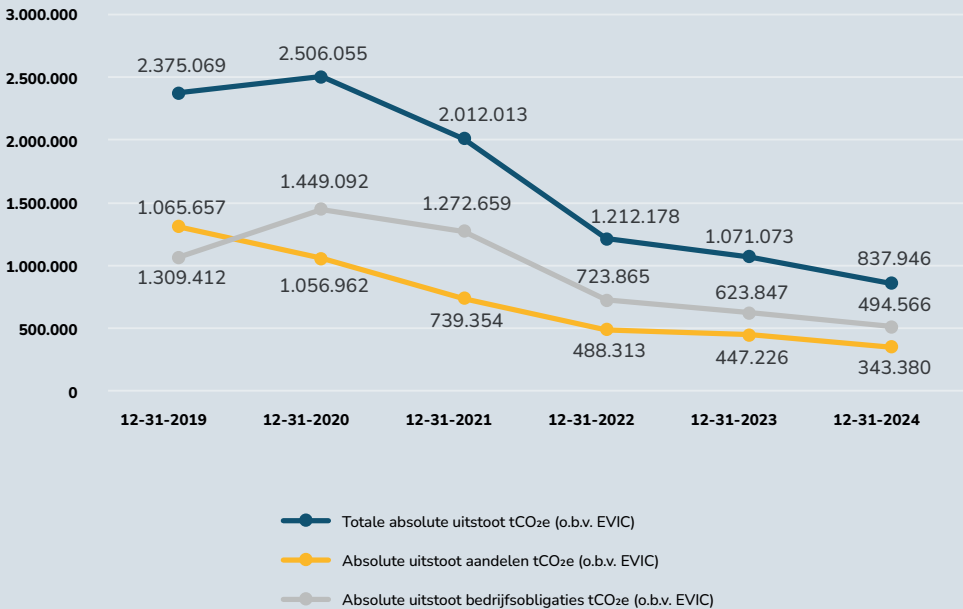
Uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille (o.b.v. EVIC)

² EVIC staat voor enterprise value including cash (zie bijlage 4 voor meer toelichting)

Aandelen en bedrijfsobligaties

Voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles kunnen we de voortgang op deze doelstellingen aggregeren. De grafiek laat zien dat de absolute CO₂-uitstoot van de aandelen- en obligatieportefeuille eind 2024 64,7% lager dan eind 2019. Dit is meer dan de reductiedoelstelling van 50%. De absolute uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille is 21,8% lager dan vorig jaar. Het percentage van de beleggingen waarvoor we deze data hebben is 99,7% voor de aandelen en 64,1% voor de bedrijfsobligaties.

Absolute CO₂-uitstoot

Vastgoed

PME heeft vastgoedbeleggingen in binnen- en buitenland. We willen via de vastgoedbeleggingen bijdragen aan een reductie van de CO₂-uitstoot. Dat doen we door:

- bestaand vastgoed te renoveren en
- bij investeringen in nieuwbouw rekening te houden met energie efficiëntie.

In eigen land sturen we op een jaarlijkse verbetering van energielabels, bijvoorbeeld door in te zetten op duurzame renovatie (bijvoorbeeld isolatie) en zo veel mogelijk op energieneutrale nieuwbouw. Voor ons internationale vastgoed sturen we vooral op de aanstelling van de meest geschikte vastgoedmanagers.

Wij hebben een CO₂-reductiedoelstelling geformuleerd om de uitstoot per m² met 40% omlaag te brengen ten opzichte van 2020 CRREM³-paden. In 2023 zijn de CRREM-paden aangescherpt. Hierdoor is de initieel benodigde reductie versus 2020 niveaus niet meer 40% maar circa 62%. De tabel toont onze huidige inschatting van de uitstoot van ons vastgoed vanaf 2021 (het eerste jaar waarin de carbon footprint voldoende gemeten kon worden), op basis van de data van GRESB⁴.

CO₂eq reductie vastgoed

	31-12-2023	31-12-2022 ⁵	31-12-2021
Waarde (x € 1 miljoen)	3.276	3.111	2.469
tCO ₂ eq-uitstoot (o.b.v. GAV)	16.400	18.661	18.182
Uitstoot per m ²	18,5	21,6	24,4
kgCO ₂ eq per 100EUR invested	0,50	0,60	0,75
Datadekking	86,7%	90,8%	91,1%
Vermindering CO ₂ eq-uitstoot per m ² in % t.o.v. voorgaand jaar	-14,3%	-11,4%	-
Vermindering CO ₂ -eq-uitstoot per m ² in % t.o.v. basisjaar 2020	-24,2%	-11,4%	-
Nog benodigde reductie voor 2030	-37,8% ⁶	-28,6%	-40%

De CO₂-uitstoot per m² is op basis van deze data tussen 2021 en 2023 met 24,2% afgenomen. Ten opzichte van het voorgaand jaar is de CO₂-uitstoot per m² met 14,3% afgenomen. Dit is met name het gevolg van verbeteringen in de Nederlandse woningportefeuille door een combinatie van verduurzamingsmaatregelen, verbeterd huurdersgedrag en een schonere Nederlandse energiemix. De Nederlandse woningportefeuille had een gemiddelde CO₂e-intensiteit van 16,1 kgCO₂e/m² (20,7% lager dan de uitstoot over 2022). Uitstootgegevens over 2024 worden pas in september 2025 verwacht en zijn daarom niet opgenomen in dit jaarverslag.

³ CRREM staat voor Carbon Risk Real Estate Monitor

⁴ GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark) is een onafhankelijke benchmark die vastgoedfondsen en -portefeuilles wereldwijd beoordeelt en vergelijkt op hun duurzaamheidsprestaties.

⁵ In het jaarverslag 2023 is ten onrechte een totale waarde voor vastgoed gerapporteerd (per 31-12-2022) van 3.322, dit was 3.111. Daarnaast is de kgCO₂eq/100 EUR invested gecorrigeerd; hier stond 0,7, maar dit had 0,6 moeten zijn. De correcties zijn verwerkt in de huidige tabel.

⁶ In 2023 zijn de CRREM paden aangescherpt. Hierdoor is de initieel benodigde reductie versus 2020 niveaus niet meer 40% maar circa 62%

Wij sturen ook op een jaarlijkse verbetering van energielabels binnen ons Nederlandse vastgoed. Dit om een breder beeld te krijgen van en grip te krijgen op de energie-efficiëntie van ons vastgoed. In ons jaarverslag tonen we sinds vorig jaar ook de voortgang op basis van de energielabels.

Verdeling vastgoed o.b.v. energie labels

	2024	2023	2022	2021
A++++	2,48%	2,13%	1,68%	2,04%
A+++	5,76%	11,79%	4,05%	0,00%
A++	14,52%	7,83%	5,07%	0,00%
A+	17,67%	15,50%	15,43%	6,84%
A	38,30%	32,90%	28,03%	40,26%
B	7,08%	9,82%	14,14%	18,07%
C	12,94%	16,34%	24,91%	27,02%
D	0,63%	1,79%	2,15%	1,60%
E	0,00%	0,00%	0,32%	0,00%
F	0,00%	0,00%	3,44%	4,16%
G	0,00%	1,79%	0,71%	0,00%
Geen label	0,61%	0,11%	0,00%	0,00%
Totaal waarde vastgoed (miljoen EUR)	1.860	1.839	1.865	1.396
A++++ t/m A	78,74%	70,15%	54,27%	49,14%
A++++ t/m C	98,76%	96,31%	93,32%	94,23%

Infrastructuur

Met de beleggingen in infrastructuur kunnen we een belangrijke bijdrage leveren aan de energietransitie. Dat doen we vooral door infrastructuur te financieren die nodig is voor hernieuwbare energie. In 2021 hebben we de beleggingen in primaire olie- en gasproducenten verkocht. Dat leverde € 1,2 miljard op.

Onze ambitie is om dit bedrag in 2025 volledig te hebben herbelegd in beleggingen met een positieve impact op de energietransitie. We investeren daarbij in infrastructuuraandelen en -leningen. Bijvoorbeeld in wind-, zon- en waterkracht. Uiterlijk 2040 willen we alle infrastructuurbeleggingen in lijn hebben gebracht met het 1,5 graden pad van het Parijs Akkoord.

Eind 2024 is de volledige € 1,2 miljard gecommitteerd aan hernieuwbare energieprojecten in infrastructuuraandelen en -leningen. Hiervan is eind 2024 in totaal € 1.107 miljoen daadwerkelijk belegd. Hoewel we onze herbeleggingsdoelstelling hebben bereikt, is dit slechts een tussenstap gezien de maatschappelijke transities die voor ons liggen. We blijven ons inzetten voor impactinvesteringen gericht op de energietransitie als onderdeel van ons bredere impactbeleid.

Er is nog onvoldoende data beschikbaar over de operationele CO₂-voetafdruk van onze infrastructuurbeleggingen. Ook de CO₂-uitstoot die vrijkomt bij de bouw van infrastructuur is van belang, maar nog moeilijk te meten. Toch is er vooruitgang geboekt. Alle externe beheerders hebben, ondanks de complexiteit van de materie, in 2024 serieuze pogingen ondernomen om de operationele CO₂-uitstoot en de CO₂-uitstoot die vrijkomt bij de bouw daadwerkelijk te meten en over de resultaten te rapporteren. Hoewel de huidige cijfers een waardevolle basis vormen voor verdere verbetering, zijn de resultaten van individuele beheerders soms nog moeilijk te interpreteren en nog niet geschikt voor kwantitatieve rapportage. Ze bieden echter een goed startpunt en belangrijke inzichten voor toekomstige verbetering.

- De verbeteringen richten zich vooral op het consistent krijgen van de door de managers verstrekte informatie. De drie speerpunten hierbij zijn:
- strikter onderscheid tussen operationele CO₂-uitstoot en CO₂-uitstoot bij de bouw;
 - consistent gebruik van Scope 1, 2 en 3 emissies;
 - eenduidige rapportagemethoden.

Komend jaar ligt onze focus daarom op het aanpakken van deze uitdagingen en het ontwikkelen van een gestandaardiseerd rapportageformat.

Private equity

Via beleggingen in private equity (directe beleggingen in een bedrijf buiten de beurs om) kunnen we ook invloed uitoefenen op de CO₂-uitstoot. Vooral door te investeren in bedrijven die zich inzetten om klimaatverandering tegen te gaan. En door beheerders van private equity te beoordelen op de wijze waarop zij duurzaamheidscriteria integreren in hun beleggingsproces. Uiterlijk in 2040 moeten al onze beleggingen in private equity in lijn zijn met het 1,5% pad uit het Parijs-akkoord.

Ondanks dat in 2024 binnen de private equity beleggingen stappen zijn gemaakt op het vlak van de rapportage over de CO₂-uitstoot en de status van alignment met een 1,5% pad, vinden we de datakwaliteit en -volledigheid vooralsnog onvoldoende om een goede inschatting te maken van de mate waarin onze private equity beleggingen in lijn zijn met het 1,5% pad. Via het ESG Data Convergence Initiative wordt gestreefd naar meer uniformiteit in data en rapportages bij private equity managers. Verder monitoren we periodiek de ESG-performance van de private equity fondsbeheerders en gaan we met ze in gesprek wanneer deze performance te laag is. Klimaat maakt een belangrijk onderdeel uit van deze monitoring.

Staatsobligaties

Ook met onze beleggingen in staatsobligaties willen we bijdragen aan het beperken van klimaatverandering. Want het is cruciaal dat juist overheden hun verantwoordelijkheid nemen. Dat betekent: beleid voeren dat ernaar streeft dat de wereld met niet meer dan 1,5 graad opwarmt. Tegelijkertijd is onze invloed op het behalen van deze doelstelling beperkt. Financiële instellingen hebben maar een kleine rol binnen de vaak complexe besluitvorming binnen een land. Daarom spreken we bij deze beleggingscategorie van een ambitie in plaats van een doelstelling.

In 2024 stelden we de ambitie vast dat uiterlijk in 2040 alle landen waarin we investeren via staatsobligaties en obligaties van staatsbedrijven op koers liggen om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad. In 2024 hebben we de Climate Change Performance Index (CCPI) toegevoegd aan het ESG-landenraamwerk om landen te beoordelen op hun bijdrage aan de energietransitie.

Wij meten sinds 2022 ook de uitstoot van staatsobligaties. Wij kijken daarbij naar de uitstoot versus het bruto binnenlands product. Uitstootgegevens zijn beschikbaar met vertraging, daarom gebruiken we uitstootgegevens van een jaar eerder met de laatst bekende portefeuille waarderingen. De databeschikbaarheid voor deze gegevens is erg laag, in 2024 was slechts voor 2,9% van de relevante beleggingen data beschikbaar.

CO ₂ eq reductie staatsobligaties			
	2024	2023	2022
BKG-intensiteit (tCO ₂ e/€ mln GDP) ⁷	18,42	77,08	100,10

⁷ Staten waarvoor geen data beschikbaar is worden meegenomen alsof deze geen BKG-emissies hebben. Tevens is de databeschikbaarheid erg laag en is veel data nog niet beschikbaar op het moment van schrijven. Dit zorgt voor sterke schommelingen in waarnemingen.

⁸ Het door de Europese Unie gefinancierde onderzoeksproject Carbon Risk Real Estate Monitor.

Hypotheke

PME belegt in hypotheke en ook via deze categorie willen we een bijdrage leveren aan het beperken van klimaatverandering. Dit doen we door woningeigenaren te stimuleren hun huis te verduurzamen. Onze invloed op woningeigenaren is beperkt. We kunnen mensen nu eenmaal niet dwingen hun huis te isoleren of zonnepanelen op het dak te leggen. Daarom spreken we bij deze beleggingscategorie ook van een ambitie in plaats van een doelstelling.

Het is onze ambitie dat de woningen in onze hypothekeportefeuille een uitstoot hebben die past bij een opwarming van de aarde van maximaal 1,5 graad. Om dat te meten gebruiken we de methodiek die ontwikkeld is door CRREM⁸. Daarnaast maken we het woningeigenaren makkelijker om hun huis te verduurzamen met een bouwdepot. Ze kunnen hiervoor tot € 9.000 (en tot 106 procent van de waarde van hun huis) lenen zonder aanvullende inkomenseisen. Bij bestaande klanten is tussenkomst van een adviseur of notaris niet nodig voor deze stap. Houtbouw kan helpen om de doelstellingen van het Parijs-akkoord te behalen. Onze grootste beheerder verstrekt hypotheke voor houtbouw en onderzoekt de mogelijkheden om deze financieringen uit te breiden.

	2024	2023
% van de woningen in onze hypothekeportefeuille met energielabel C of beter	66,8%	66,0%
Aangevraagde bouwdepots voor verduurzaming huis:		
Nieuwe hypotheke met minimaal 1 energiebesparende maatregel	27,0%	24,1%
Verhogingen van hypotheke met minimaal 1 energiebesparende maatregel	33,9%	23,3%

 Bosbouw

Wij beleggen in productiebossen. Dit zijn bossen die aangeplant en beheerd worden voor de productie van hout en houtproducten. Bomen zijn belangrijk bij het tegengaan van klimaatverandering. Ze nemen immers CO₂ op uit de lucht. De CO₂ wordt opgeslagen in de stam, de takken, de bladeren en de wortels van de bomen.

Via bosbouw dragen we dus bij aan het beperken van klimaatverandering. We streven ernaar om met bosbouw zoveel mogelijk CO₂ uit de lucht te halen. Ook streven we ernaar dat CO₂ op deze manier voor langere tijd blijft opgeslagen. Maar we hebben daar slechts beperkt invloed op. Om die reden kiezen we voor een ambitie en geen doelstelling.

We willen dat de totale hoeveelheid CO₂ die is opgeslagen in bossen waarin we beleggen toeneemt. Daarvoor kijken we naar de hoeveelheid opgeslagen CO₂ per hectare op locaties waar bomen staan die geschikt zijn voor de verkoop. Daarnaast willen we dat de hoeveelheid CO₂ die vrijkomt bij het planten, beheren en oogsten van deze bossen afneemt.

	2024	2023	2022
Opgeslagen CO ₂ (zowel boven als onder de grond)	21.000.000 tCO ₂	21.000.000 tCO ₂	21.200.000 tCO ₂
Lange termijn opslag van CO ₂ in gedurende afgelopen jaar gekapt hout	221.100 tCO ₂	261.500 tCO ₂	239.800 tCO ₂
Hoeveelheid hernieuwbare energie door gebruik van hout als energiebron	69.200 MWh	74.500 MWh	80.700 MWh
Operationele CO ₂ -uitstoot voor het beheer van de bossen (Scope 1, 2 & 3)	22.229 tCO ₂	14.631 tCO ₂	16.151 tCO ₂

Kosten

Wij zijn transparant over de kosten die wij maken. In het jaarverslag leggen wij uitgebreid verantwoording af. Dit gebeurt op basis van artikel 45a Pensioenwet en artikel 10a Besluit uitvoering Pensioenwet, de aanbevelingen uitvoeringskosten en het servicedocument beloningen van de Pensioenfederatie. We maken hierbij onderscheid tussen de kosten voor pensioenbeheer, vermogensbeheer (inclusief en exclusief transactiekosten). De bestuurskosten, zoals hierna ook toegelicht – waaronder de vergoedingen van alle bestuurlijke organen van PME – worden voor de helft aan pensioenbeheer en voor de helft aan vermogensbeheer toegerekend.

De totale uitvoeringskosten van PME stijgen van € 244,2 miljoen (2023) naar € 264,7 miljoen (2024).

De stijging wordt veroorzaakt door de stijging van de kosten voor pensioenbeheer en de transactiekosten in 2024. In dit hoofdstuk wordt deze ontwikkeling van de kosten verder toegelicht.

De absolute kosten en de kosten per deelnemer voor pensioenbeheer zijn in 2024 ten opzichte van 2023 gestegen. In de paragraaf Kosten pensioenbeheer wordt deze stijging van de kosten toegelicht.

Totale kostenratio

	2024 x € 1 miljoen	% van gemiddeld belegd vermogen	2023 x € 1 miljoen	% van gemiddeld belegd vermogen
Gemiddeld belegd vermogen	56.461		51.415	
Kosten pensioenbeheer (1)	40,6	0,07%	36,2	0,07%
Vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) (2)	181,9	0,32%	182,7	0,36%
Totale kosten (exclusief transactiekosten) (1+2) (% = Totale kostenratio)	222,5	0,39%	218,9	0,43%
Transactiekosten	42,2	0,07%	25,3	0,05%
Totale kosten (inclusief transactiekosten)	264,7	0,47%	244,2	0,47%

Ratio's pensioenbeheer en vermogensbeheer

	2024	2023
Aantal deelnemers (actieven en pensioengerechtigden)	353.254	351.015
Kosten pensioenbeheer per deelnemer	€ 115	€ 103
Rendement beleggingen vóór vermogensbeheerkosten	9,1%	9,1%
Rendement beleggingen na vermogensbeheerkosten	8,7%	8,7%

Kosten pensioenbeheer

De kosten van het pensioenbeheer bestaan uit:

- de kosten van de pensioenuitvoering, welke is uitbesteed aan (met name) TKP (werkgevers- en deelnemersadministratie, klantbediening, financieel en gegevensbeheer), inclusief de btw-lasten over de uitbestede diensten;
- 50% van de algemene kosten voor het besturen van het pensioenfonds (bestuur, commissies, verantwoordingsorgaan, bestuursbureau, externe controle, adviseurs, toezichthouders, etc.);
- Incidentele project- en/of eenmalige kosten.

De kostenratio voor pensioenbeheer per deelnemer is in 2024 gestegen van € 103 (in 2023) naar € 115.

De reguliere kosten pensioenbeheer zijn in 2024 gestegen naar € 36,6 miljoen (2023: € 34,1 miljoen). De kosten van de besturing van het pensioenfonds, die in de reguliere kosten zijn opgenomen, zijn gestegen naar € 11,1 miljoen (2023: € 9,7 miljoen). De stijging wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door hogere toezichtskosten en hogere personeelskosten. PME zet eigen pensioenconsulenten in om de goede verbinding met de deelnemers en aangesloten werkgevers te onderhouden. De kosten die hieraan zijn verbonden worden binnen de kosten van de besturing pensioenfonds verantwoord.

De kosten voor de voorbereiding op de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel (NPS) worden vanaf 2022 inzichtelijk gemaakt onder de incidentele kosten. In 2024 zijn de kosten,

die verbonden zijn aan de implementatie NPS, gestegen van € 1,8 miljoen in 2023 naar € 4,0 miljoen in 2024. Deze kosten betreffen de kosten voor externe ondersteuning, onderzoeks- en interne controle- en auditkosten, alsmede de kosten die TKP specifiek voor de voorbereiding van NPS maakt. De kosten die verbonden zijn aan de eigen medewerkers alsmede aan NPS gerelateerde communicatie, veelal onderdeel van de algemene communicatie, zijn onderdeel van de reguliere kosten pensioenbeheer.

Het effect van de stijgende kosten op de kostenratio voor pensioenbeheer per deelnemer is in 2024 ongeveer € 11.

Financiering van de pensioenbeheerkosten

De jaarlijkse pensioenbeheerkosten worden gefinancierd uit:

- een directe kostenopslag in de premie (van actieve deelnemers) en
- een jaarlijkse vrijval uit de collectieve kostenvoorziening voor toekomstige kosten vanwege de uitgekeerde pensioenen

In de premie van 2024 is een opslag opgenomen voor jaarlijkse uitvoeringskosten (incl. btw) van 0,23% van de **pensioengrondslag**. Voor de **excedentregeling** is deze opslag 0,30%. Ook voor de andere aanvullende regelingen wordt een kostenopslag in rekening gebracht bij de premie.

Kostenratio voor pensioenbeheer

	Kosten x € 1.000		Kosten per deelnemer* x € 1	
	2024	2023	2024	2023
Regulier			#353.254	# 351.015
Pensioenuitvoering	25.469	24.404	72	69
Besturing pensioenfonds	11.141	9.671	32	28
Totale reguliere kosten pensioenbeheer	36.610	34.075	104	97
Incidenteel				
Eenmalige transitiekosten	0	345	0	1
Project nieuw pensioenstelsel (NPS)	4.035	1.764	11	5
Totale incidentele kosten	4.035	2.109	11	6
Totale kosten pensioenbeheer	40.645	36.184	115	103

Financiering en resultaat op pensioenbeheerkosten

	2024	2023
Inkomsten uit kostenopslag in de premie	17	17
Vrijval uit collectieve kostenvoorziening	27	24
Totaal	44	41
Pensioenbeheerkosten	41	36
Resultaat op kosten	3	5

De collectieve kostenvoorziening voor toekomstige kosten wordt jaarlijks aangevuld door een kostenopslag voor toekomstige kosten in de premie van actieve deelnemers, ter grootte van 1,7% van de actuariële kosten voor de pensioenopbouw. Actieve deelnemers dragen bij aan deze collectieve kostenvoorziening vanuit het oogpunt dat de toekomstige kosten voor de administratie en toekomstige uitbetaling van hun pensioen hun oorsprong hebben in het jaar van premieafdracht, maar de uitgaven pas in de toekomst plaatsvinden. In 2024 is een bedrag van € 28 miljoen toegevoegd aan de collectieve kostenvoorziening voor toekomstige kosten (2023: € 25 miljoen).

Beoordeling pensioenbeheerkosten door het bestuur

PME wil gedegen en verstandig omgaan met de premie die deelnemers en werkgevers opbrengen. We willen daarom uit iedere ingelegde euro zoveel mogelijk waarde halen in termen van kwaliteit, risico, rendement en/of lage kosten. Investeren in kwaliteit van processen en van dienstverlening staat op gespannen voet met de wens om lage kosten te realiseren. Het kostenniveau moet uitlegbaar zijn.

Het bestuur realiseert zich dat de kosten in deze jaren hoger zijn als gevolg van de investeringen die gedaan worden voor de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Het bestuur heeft de verwachting dat de kosten daarna gaan dalen. In beginsel streeft PME naar een kostenniveau dat onder het gemiddelde niveau ligt van pensioenfondsen die vergelijkbaar zijn met PME, waarbij kostenniveaus vergelijkbaar met elkaar worden gemaakt, rekening houdend met verschillende niveaus voor dienstverlening. Een goede vergelijking is op dit moment, vanwege de grote investeringen bij alle instellingen, niet te maken.

Kosten vermogensbeheer

Bij vermogensbeheer maken we altijd een integrale afweging tussen rendement, risico en kosten. Om die reden moeten de vermogensbeheerkosten altijd in relatie worden gezien tot het beoogde rendement en risico.

Het streven naar lage kosten en waar mogelijk verdere kostenverlagingen (in % van het gemiddeld belegd vermogen) komt tot uiting in ons beleggingsbeleid. Per beleggingscategorie verschillen

de kosten sterk. Wij beleggen alleen in beleggingscategorieën met hoge kosten als hier naar verwachting een hoger nettorendement (rendement na verrekening kosten) tegenover staat. De komende jaren zal het aandeel van de illiquide beleggingen in de portefeuille toenemen. Illiquide beleggingen, zoals vastgoed, private equity en

real assets hebben hogere kosten, waardoor we verwachten dat het kostenniveau hierdoor zal toenemen.

In de volgende paragraaf en de tabellen worden de kosten verder toegelicht en gespecificeerd.

Ontwikkeling totale kosten vermogensbeheer				
	2024		2023	
	x € 1 miljoen	% van beheerd vermogen	x € 1 miljoen	% van beheerd vermogen
Directe kosten (1)	52,1	0,092%	49,9	0,097%
Vaste beheerkosten	51,1	0,090%	48,5	0,094%
Prestatieafhankelijke kosten	0,0	0,000%	0,0	0,000%
Incidentele kosten	1,0	0,002%	1,4	0,003%
In fondsen verwerkte kosten (2)	101,5	0,180%	103,7	0,202%
Vaste beheerkosten	81,2	0,144%	75,8	0,148%
Prestatieafhankelijke kosten	20,3	0,036%	27,9	0,054%
Overige kosten (3)	9,9	0,018%	9,9	0,019%
Kosten custody, advies, controle, besturing fonds	9,9	0,018%	9,9	0,019%
Totaal beheerkosten (1+2+3)	163,5	0,290%	163,5	0,318%
Kosten in onderliggende beleggingsfondsen (4)	18,4	0,033%	19,3	0,037%
In fondsen verwerkte kosten	18,4	0,033%	19,3	0,037%
Vermogensbeheerkosten, excl. Transactiekosten (1+2+3+4)	181,9	0,322%	182,7	0,355%
Transactiekosten (5)	42,2	0,075%	25,3	0,049%
a.g.v. operationeel portefeuillebeheer	22,5	0,040%	23,8	0,046%
a.g.v. strategische herschikking	19,7	0,035%	1,5	0,003%
Integrale vermogensbeheerkosten (1+2+3+4+5)	224,1	0,397%	208,0	0,404%
Gemiddeld belegd vermogen en behaald netto rendement over kalenderjaar	56.461	8,7%	51.415	8,7%

De integrale vermogensbeheerkosten kwamen in 2024 uit op € 224,1 miljoen (2023: € 208,0 miljoen).

Dit betekent een stijging van de totale absolute kosten, hetgeen veroorzaakt wordt door de stijging van de transactiekosten als gevolg van strategische herschikking (transitiekosten).

Uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen gedurende het jaar zijn de integrale beheerkosten in 2024 0,397% (2023: 0,404%).

In 2024 zijn de absolute en relatieve vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten (in euro's respectievelijk als percentage van het totaal belegd vermogen) licht gedaald ten opzichte van 2023. In 2024 bedroegen de absolute

vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten € 181,9 miljoen (2023: € 182,7 miljoen). De relatieve vermogensbeheerkosten exclusief de transitiekosten daalden naar 0,322% (2023: 0,355%).

In 2024 zijn de transactiekosten in totaal € 42,2 miljoen (2023: € 25,3 miljoen). De transactiekosten komen daarmee in 2024 overeen met 0,075% van het gemiddeld belegd vermogen (2023: 0,049%). De vermogensbeheerkosten vormen samen met de transactiekosten de integrale beheerkosten.

Van de totale vermogensbeheerkosten heeft € 32,5 miljoen (excl. btw) betrekking op uitvoerings-organisatie MN (2023: € 30,54 miljoen).

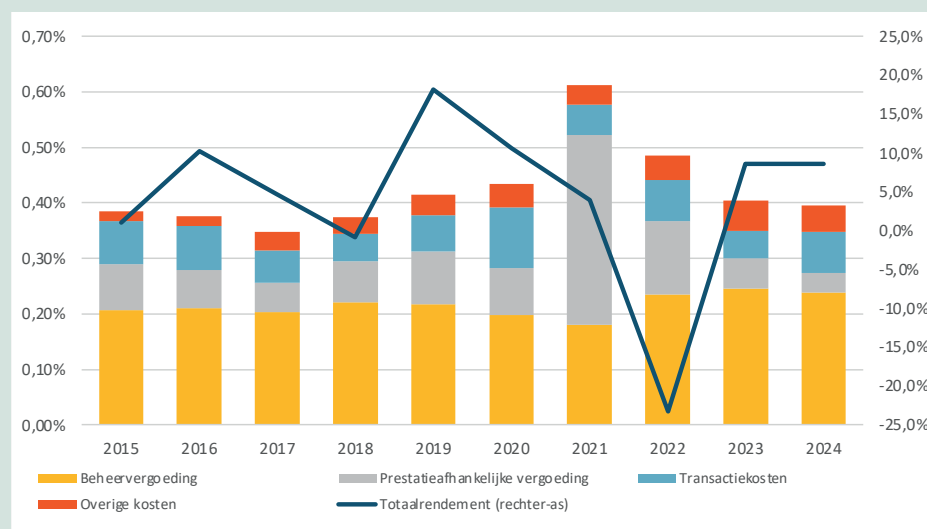
Beheerkosten

Wij beleggen in de meest liquide beleggingscategorieën, zoals staatsobligaties en aandelen, voornamelijk passief. Deze beleggingscategorieën kennen hierdoor de laagste beheerkosten. Voor de aandelenbeleggingen stapt PME voor een deel geleidelijk over naar actief beheer, wat tot hogere beheerkosten gaat leiden. De hoge mate van liquiditeit van deze beleggingen zorgt ervoor dat de transactiekosten laag zijn. Actief beheer voor (hoogrentende) bedrijfsobligaties en emerging market debt leiden tot hogere beheerkosten in deze beleggingscategorieën. Ook zijn de transactiekosten voor deze categorieën hoger, omdat deze beleggingen iets minder liquide zijn.

Prestatievergoedingen

De prestatieafhankelijke vergoedingen voor private equity beleggingen zijn sinds 2022 weer genormaliseerd, nadat deze in 2021 zeer hoog waren als gevolg van zeer hoge rendementen op de private equity beleggingen in het jaar 2021. De totale (reservering voor de te betalen) prestatieafhankelijke vergoedingen vormden in 2024 met € 20,3 miljoen (2023: € 27,9) circa 9% van de totale vermogensbeheerkosten van PME (2023: ruim 13%).

Kosten vermogensbeheer (gespecificeerd) en het totaalrendement per jaar

Private equity en prestatievergoedingen

Wij zijn geen voorstander van prestatievergoedingen. Echter, met het oog op het realiseren van een goed pensioen en om het rendement te halen dat past bij onze ambitie, is het nodig om te beleggen in beleggingscategorieën zoals private equity.

Binnen private equity zijn prestatievergoedingen de norm. Een norm die wij alleen niet kunnen veranderen. Daarnaast maken wij bij de beoordeling van het kostenniveau altijd een afweging tussen rendement, risico en kosten. De kosten van private equity staan in verhouding tot de verwachte meeropbrengsten.

Na publicatie van de jaarverslagen van grote pensioenfondsen over het 2021 ontstond maatschappelijk en politiek een discussie over hoge prestatievergoedingen bij private equity. Deze waren uitzonderlijk hoog. Maar ook de rendementen waren over 2021 uitzonderlijk hoog (40,05% na aftrek van kosten). De prestatievergoedingen voor de private equity managers zijn in 2022, 2023 en 2024 weer lager, maar ook het rendement is lager.

Private investeringen in bedrijven leveren een positieve bijdrage aan de economie en werkgelegenheid. Private equity geeft ons daarnaast goede mogelijkheden om te beleggen met positieve impact, zoals investeringen in de energietransitie, circulaire economie en innovatieve technologie. In paragraaf Beleggen met positieve impact geven we daar enkele voorbeelden van.

Transactiekosten

De totale transactiekosten liggen in 2024 hoger dan in 2023. Dit is veroorzaakt door hogere transactievolumes. Deze stijging werd vooral veroorzaakt door twee transitie, namelijk de omzetting van de Betrokken Belegger portefeuille naar de ESG-focusportefeuille Europa en de strategische ophoging van de renteafdekking van 60% naar 70%. De ophoging is in december 2024 gestart en is begin 2025 afgerond.

De kosten van het vermogensbeheer zijn ook gerelateerd aan ons beleggingsbeleid en de daarbij gemaakte beleidskeuzes. Onze doelstellingen, ambities en beleidskeuzes voor ons beleggingsbeleid worden uitgebreid toegelicht in hoofdstuk Beleggen voor een goed pensioen.

2024		Kosten vermogensbeheer en rendement per beleggingscategorie					
	Allocatie x € 1 mln	Allocatie in %	Bruto rendement	Kosten	Netto rendement	Benchmark	Netto performance
Staatobligaties	11.391	19,2%	-1,61%	0,01%	-1,62%	-1,62%	0,00%
Bedrijfsobligaties	9.600	16,2%	4,40%	0,07%	4,33%	4,12%	0,21%
Hypotheken	2.753	4,6%	5,83%	0,28%	5,56%	5,56%	0,00%
Liquide middelen en derivaten	1.012	1,8%	0,30%		0,30%		0,30%
Hoogrentend bedrijfsobligaties	2.982	5,0%	4,39%	0,25%	4,14%	4,14%	0,00%
Hoogrentend obligaties EMD	2.847	4,8%	2,34%	0,25%	2,09%	2,43%	-0,34%
Aandelen ontwikkelde landen	15.285	25,7%	21,80%	0,17%	21,64%	21,15%	0,49%
Aandelen opkomende landen	2.883	4,9%	12,49%	0,03%	12,46%	11,98%	0,48%
Private equity	4.054	6,8%	6,97%	2,03%	4,93%	23,48%	-18,55%
Nederlands onroerend goed	1.923	3,2%	7,88%	0,55%	7,33%	12,76%	-5,43%
Internationaal onroerend goed	1.851	3,1%	-5,02%	0,53%	-5,55%	-0,45%	-5,11%
Real assets	2.780	4,7%	8,28%	1,09%	7,19%	6,55%	0,64%

De beleggingscategorieën private equity en real assets (zoals infrastructuur en bosbouw) kennen de hoogste relatieve kosten. Voor private equity bedroeg het totaal aan beheerkosten en prestatiegerichte beloningen 2,0% (2023: 2,5%) en voor real assets 1,1% (2023: 0,7%) van het gemiddeld in deze beleggingscategorieën belegde vermogen.

De langjarige opbouw van verschillende illiquide beleggingscategorieën, zoals private equity, real assets en

onroerend goed wordt ook in 2025 en verder doorgezet. Omdat de kosten van deze categorieën hoger zijn dan die van liquide categorieën, zoals beursgenoteerde aandelen, nemen onze totale vermogensbeheerkosten naar verwachting verder toe in de komende jaren. Tegenover de hogere kosten staat een hoger verwacht nettorendement en een bijdrage aan de spreiding (diversificatie) over verschillende beleggingen.

De kosten in de gepresenteerde tabellen betreffen de integrale vermogensbeheerkosten exclusief de transactiekosten. De transactiekosten zijn in het bruto rendement verwerkt. Daarnaast is voor de categorie Liquide middelen en derivaten de bijdrage aan het totaalrendement weergegeven. Dit sluit beter aan bij het karakter van de categorie. Om dezelfde reden zijn het bruto rendement en de benchmarkgegevens niet opgenomen.

CEM-benchmark

Zoals in de afgelopen jaren gebruikelijk, is ook over het jaar 2023 door CEM-benchmarking (CEM) een analyse opgesteld voor PME. De CEM-benchmark wordt met een vertraging van een jaar gepubliceerd. Dit betekent dat de navolgende cijfers alleen betrekking hebben op onze beheerkosten over 2023. Deze kosten zijn door CEM vergeleken met een peer groep. CEM rapporteert jaarlijks vergelijkende analyses met betrekking tot kosten van vermogensbeheer, rendementen en risico's.

De totale beheerkosten, inclusief prestatievergoedingen en exclusief transactiekosten, bedroegen over 2023 voor ons 0,318% van het gemiddeld belegd vermogen. Een afname van 5,7 basispunten ten opzichte van 2022 (0,375%). De daling is vooral een gevolg van de afname van de prestatievergoeding van de illiquide beleggingen.

Een kostenniveau dat nog ver onder het niveau van de peer groep ligt (0,481% van het gemiddeld belegd vermogen). De belangrijkste reden voor de lagere kosten van ons ten opzichte van de peer groep is onze lagere allocatie naar illiquide beleggingen als vastgoed, infrastructuur en private equity. Deze hebben hogere kosten. Door de opbouw van illiquide beleggingen zijn de verschillen wel kleiner geworden.

Om een juiste vergelijking te maken, corrigeert CEM ook voor onze strategische keuzes en is er een specifieke CEM-benchmark samengesteld op basis van onze feitelijke beleggingsmix. Het vergelijkende kostenniveau van deze benchmark bedraagt 0,336% van het gemiddeld belegd vermogen over 2023. Onze kosten over 2023 waren dus nog 1,8 basispunten lager dan de gecorrigeerde benchmark. Uit de CEM analyse blijkt dat onze kosten voor illiquide categorieën als vastgoed en infrastructuur in principe iets hoger zijn dan die van de peer groep, omdat wij deze categorieën volledig

2023	Kosten vermogensbeheer en rendement per beleggingscategorie						
	Allocatie x € 1 mln	Allocatie in %	Bruto rendement	Kosten	Netto rendement	Benchmark	Netto performance
Staatobligaties	11.136	20,6%	7,87%	0,01%	7,86%	7,98%	-0,12%
Bedrijfsobligaties	9.155	16,9%	7,54%	0,07%	7,47%	7,13%	0,34%
Hypotheken	2.595	4,8%	4,19%	0,28%	3,91%	3,91%	0,00%
Liquide middelen en derivaten	2.034	3,7%			0,60%		0,60%
Hoogrentend bedrijfsobligaties	2.702	5,0%	8,92%	0,27%	8,65%	8,65%	0,00%
Hoogrentend obligaties EMD	3.343	6,2%	11,35%	0,18%	11,16%	10,66%	0,50%
Aandelen ontwikkelde landen	11.748	21,7%	19,40%	0,05%	19,35%	17,82%	1,53%
Aandelen opkomende landen	2.293	4,2%	6,41%	0,03%	6,37%	6,46%	-0,09%
Private equity	3.675	6,8%	5,57%	2,53%	3,04%	23,04%	-20,00%
Nederlands onroerend goed	1.720	3,2%	-9,25%	0,53%	-9,77%	-7,59%	-2,19%
Internationaal onroerend goed	1.659	3,1%	-10,96%	0,59%	-11,54%	-8,27%	-3,28%
Real assets	2.068	3,8%	7,62%	0,69%	6,93%	9,29%	-2,36%

hebben uitbesteed. Ook zijn onze kosten voor private equity in principe hoger, omdat er minder gebruik wordt gemaakt van co-investments. Maar onze tariefafspraken voor het beheer van deze illiquide categorieën zijn wel scherper dan gemiddeld.

Beoordeling vermogensbeheerkosten door het bestuur

Wij beoordelen de vermogensbeheerkosten per beleggingscategorie altijd in relatie tot het (beoogde) rendement en het risico. Per beleggingscategorie streven wij, gegeven de gekozen beleggingsstijl, naar de laagste kosten. De CEM-benchmark geeft ons goed inzicht door de vergelijkingen die worden gemaakt op het totale kostenniveau en op de verschillende beleggings-categorieën. Wij zijn tevreden met de uitkomsten van de CEM-benchmark en daarmee met het kostenniveau van onze beleggingsportefeuille. Regelmatig evalueren en heronderhandelen wij opnieuw de overeenkomsten met en tarieven van onze vermogensbeheerders. Zo houden we onszelf en alle partijen betrokken bij ons vermogensbeheer scherp.

Vergoedingen bestuursleden en leden overige gremia

Leden van het niet-uitvoerend bestuur, onafhankelijke leden, adviseurs van een bestuurscommissie, sleutelfunctiehouders, de onafhankelijk voorzitter en leden van het verantwoordingsorgaan hebben recht op een vergoeding. Dit is vastgelegd in ons vergoedingenreglement. De vergoeding bestaat uit een vaste vergoeding per jaar en een reiskostenvergoeding. Leden van het uitvoerend bestuur zijn in dienst van het pensioenfonds, hebben dus een arbeidsovereenkomst en ontvangen een salaris.

De vergoedingen, zoals vastgelegd in het vergoedingenreglement, worden jaarlijks op 1 januari verhoogd met eenzelfde percentage als de lonen in de CAO Metalektro van het afgelopen jaar. Per 1 januari 2024 zijn de vergoedingen daarom verhoogd met 3,5%% in lijn met de CAO Metalektro voor de periode 1 december 2022 – 31 mei 2024.

Vergoedingen bestuursleden

Vaste vergoeding in € (excl. btw)			
Naam	Functie	2024	2023
Nicole Beuken (0,6 fte)	Onafhankelijk voorzitter Voorzitter remuneratie-commissie Voorzitter audit, risk en compliance commissie	120.808	116.723
Fridoline van Binsbergen (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie pensioenbeleid en -communicatie Lid audit, risk en compliance commissie Lid remuneratie-commissie	64.431	62.252
Marlies van Boom (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie balans- en vermogensbeheer	64.431	62.252
Theo Bruinsma (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie balans- en vermogensbeheer Lid commissie pensioenbeleid en -communicatie	64.431	62.252
Richard Devue* (0,4 fte – vanaf 1/9/2024)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid audit, risk en compliance commissie	21.477	-
Susan Eijgermans (0,4 fte) *	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie pensioenbeleid en -communicatie	64.431	62.252
Rik Grutters * (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid audit, risk en compliance commissie	-	62.252
Monique van der Poel (0,4 fte) *	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie pensioenbeleid en -communicatie	64.431	62.252
Igor Vermeulen (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid audit, risk en compliance commissie Lid remuneratie-commissie	64.431	62.252
Peggy Wilson * (0,4 fte)	Niet-uitvoerend bestuurslid Lid commissie balans- en vermogensbeheer	64.431	62.252

* bestuursleden die in dienst zijn van een vakorganisatie of een werkgeversvereniging ontvangen de vergoeding niet zelf. Deze wordt afgedragen aan de betreffende organisatie.

Per 1 augustus 2022 is een nieuw arbeidsvoorwaardelijk kader van toepassing op de leden van het uitvoerend bestuur. De remuneratiecommissie beziet periodiek of het kader nog passend is binnen de algemene markt en Nederlandse financiële markt, of dat aanpassing hiervan wenselijk is, en of in het verlengde hiervan, de beloningen van specifieke leden van het uitvoerend bestuur geïndexeerd dienen te worden gelet op ontwikkelingen van soortgelijke posities binnen de markt. Iedere drie jaar wordt een nieuw benchmarkonderzoek uitgevoerd. Hiermee is het volgen van de CAO Metalektro als indexatiemethodiek voor de uitvoerend bestuurders in 2022 vervallen.

Niet-uitvoerende bestuursleden

DNB hanteert voor bestuursleden van grote pensioenfondsen een fte-norm van 0,4. Deze fte-norm komt overeen met de daadwerkelijk tijdsbesteding van de niet-uitvoerende bestuursleden van PME. De vergoeding is voor niet-uitvoerende bestuursleden daarom gebaseerd op een norm van 0,4 fte (2 dagen per week). De vergoeding voor niet-uitvoerende bestuursleden is in 2024 verhoogd van € 62.252 (niveau 1 januari 2023) naar € 64.431 (niveau 1 januari 2024). Dit is op fulltimebasis € 161.077 (2023: € 155.630).

Voor de onafhankelijk voorzitter is de gehanteerde fte-norm hoger, namelijk 0,6 fte (3 dagen per week). De vergoeding voor de onafhankelijk voorzitter is in 2024 verhoogd van € 116.723 (niveau 1 januari 2023) naar € 120.808 (niveau 1 januari 2024). Dit is op fulltimebasis € 201.347 (2023: € 194.538).

De vaste vergoedingen over 2024 van de niet-uitvoerende bestuursleden alsmede de onafhankelijk voorzitter zijn in de tabel opgenomen. Voor bestuursleden die lid zijn van een commissie, geldt dat de activiteiten hiervoor in de vaste vergoeding voor het bestuurslidmaatschap vallen. Er wordt dus geen extra vergoeding verstrekt voor deelname aan een commissie.

De totale kosten van het niet-uitvoerend bestuur waren in 2024 in totaal € 598.836,- (in 2023: € 601.423,-). Dit betreft vergoedingen voor bestuursleden en organisaties, alsmede reis- en verblijfkosten.

Uitvoerende bestuursleden

Bedragen x € 1

Naam	Bruto jaarsalaris 2024	Pensioen, sociale en overige lasten	Totaal 2024	Totaal 2023
Marcel Andringa (1 fte)	242.283	49.080	291.363	288.060
Alae Laghrich (1 fte)	239.227	44.963	284.190	274.739
Eric Uijen (1 fte)	277.037	52.463	329.500	320.047

Uitvoerende bestuursleden

De leden van het uitvoerend bestuur zijn in dienst van het pensioenfonds en ontvangen een salaris. In de tabel zijn de vergoedingen aan het uitvoerend bestuur in 2024 (en 2023) weergegeven. De vergoeding is exclusief de kosten van een leaseauto.

De totale kosten van het uitvoerend bestuur waren in 2024 totaal € 968.966 (2023: € 946.637). Dit bedrag bestaat uit salaris, sociale lasten, pensioenlasten en overige personeelskosten.

Onafhankelijke commissieleden en adviseurs

De hoogte van de vaste vergoeding van de onafhankelijke leden en adviseurs van commissies bedraagt in 2024 € 21.346 (2023: € 20.624) per jaar (excl. btw). Is een onafhankelijk lid ook voorzitter van een commissie, dan ontvangt hij/zij een extra vergoeding van € 5.176 (2023: € 5.000) per jaar (excl. btw).

Sleutelfunctiehouders

De sleutelfunctiehouder interne audit ontving in 2024 een vergoeding van € 66.688 excl. btw (2023: € 32.216).

De vergoeding was eerder bepaald op € 33.344 voor 2024. Gezien de extra werkzaamheden voor de extra audits in 2024 voor het project nieuwe pensioenregeling, ontving de sleutelfunctiehouder interne audit in 2024 een dubbele vergoeding. De sleutelfunctiehouder actuarieel vervult naast deze rol de functie van certificerend actuaris. Hiervoor zijn uurtarieven afgesproken. De rol van sleutelfunctiehouder risicobeheer wordt uitgeoefend door een van de uitvoerend bestuurders, waardoor geen additionele vergoedingen worden verstrekt.

Verantwoordingsorgaan

De hoogte van de vaste vergoeding voor leden van het verantwoordingsorgaan was in 2024 € 5.624 (2023: € 5.432). Voor de leden van het dagelijks bestuur van het verantwoordingsorgaan is daarnaast nog een vergoeding van € 56 (2023: € 50) per maand. Aan leden van het verantwoordingsorgaan werd in 2024 in totaal € 113.581 uitbetaald (2023: € 94.164).

Resultaat boekjaar

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van de “staat van baten en lasten” ziet er als volgt uit:

Actuariële analyse		
Bedrag x € 1 miljoen	2024	2023
Premie	290	380
Rendement, rente	1.886	1.280
Toeslagen	-157	-1.560
Grondslagen	220	-32
Overig	-32	-31
Totaal resultaat	2.207	37

Vereist eigen vermogen en uitkomsten solvabiliteitstoets

Het “vereist eigen vermogen” is het vermogen dat hoort bij de zogeheten evenwichtssituatie van het fonds. In die evenwichtssituatie is het eigen vermogen zodanig dat met de wettelijk vastgestelde zekerheidsmaat van 97,5% naar verwachting wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen één jaar over minder middelen beschikt dan nodig om te kunnen voldoen aan de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Met andere woorden, de kans dat de **actuele dekkingsgraad** van het pensioenfonds één jaar later onder 100% ligt is kleiner dan of gelijk aan 2,5%.

De toezichthouder, DNB, stelde een standaardmethode vast om te toetsen of er voldoende eigen vermogen aanwezig is: de solvabiliteitstoets. De solvabiliteitstoets meet voor een aantal risicofactoren het mogelijke (negatieve) effect (in euro’s) op het eigen vermogen. Omdat de resultaten van de solvabiliteitstoets afhankelijk zijn van marktomstandigheden en het risicoprofiel van de aanwezige beleggingen, fluctueren ze in de loop van de tijd. Wij hanteren bij de berekening van het vereist eigen vermogen de standaardmethode van DNB.

Vereist eigen vermogen		
Bedrag x € 1 miljoen	2024	2023
Aanwezig eigen vermogen	6.914	4.707
Minimaal vereist eigen vermogen	2.317	2.175
Vereist eigen vermogen	9.587	9.523

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie

De certificerend actuaris heeft de opdracht om vast te stellen of PME voldoet aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De certificerend actuaris oordeelt in zijn actuariële verklaring als volgt:

“Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting PME Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 15 mei 2025
drs. R.T. Schilder
Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.”

Goed pensioen, nu en in de toekomst

Pensioen bij PME

Levenslang ouderdomspensioen

Deelnemers bouwen bij ons een levenslang ouderdomspensioen op. Vanaf het moment van pensionering tot aan het overlijden ontvangen gepensioneerden bovenop hun AOW-uitkering van ons een ouderdomspensioen.

In de **basisregeling** bouwen deelnemers verplicht pensioen op tot de salarissgrens € 89.382 (2023: € 86.202). Zij bouwen 1,875% (2023: 1,875%) op over het salarisdeel boven de franchise van € 17.545 (2023: € 16.322).

Deelnemers kunnen ook voor het salaris boven de salarissgrens van de basisregeling nog pensioen opbouwen als de werkgever hiervoor een overeenkomst met ons heeft afgesloten. De werkgever heeft daarbij de keuze voor een regeling met een hoog opbouwpercentage van 1,875% (2023: 1,746%) of een regeling met een laag opbouwpercentage 1,44% (2023: 1,31%). Er zijn in 2024 in totaal 10.024 deelnemers (2023: 10.675 deelnemers) die pensioen opbouwen in deze aanvullende regeling.

Ouderdomspensioen

Overig (Bedragen x € 1)	2025	2024	2023	2022	2021	2020
Salarisgrens basisregeling	95.236	89.382	86.202	81.010	79.719	78.348
Maximumloon	137.800	137.800	128.810	114.866	112.189	110.111
Franchise	18.475	17.545	16.322	14.802	14.554	14.554

Enkele feiten

	2024	2023	2022	2021	2020
Hoeveel mensen gingen er met pensioen?	7.527	6.370	6.522	6.954	9.035
Wat was hun gemiddelde leeftijd?	66,2 jaar	66,2 jaar	66,0 jaar	65,7 jaar	66 jaar
Hoe hoog is de gemiddelde ouderdomspensioen uitkering per jaar?	€ 10.972	€ 10.331	€ 9.428	€ 9.227	€ 8.982
Hoeveel gepensioneerden overleden er?	5.088	5.399	5.443	6.233	5.517
Hoe oud is de oudste gepensioneerde met een ouderdomspensioen?	107 jaar	106 jaar	105 jaar	105 jaar	104 jaar
Hoeveel geld keerde PME uit aan ouderdomspensioen?	€ 1.260 miljoen	€ 1.176 miljoen	€ 1.070 miljoen	€ 1.031 miljoen	€ 993 miljoen

Eerder stoppen met werken

De gemiddelde leeftijd waarop mensen in onze bedrijfstak met pensioen gaan loopt de afgelopen jaren geleidelijk op en lag in 2024 op 66,2 jaar (2023: 66,2 jaar). Circa driekwart van onze deelnemers met een dienstverband gaat op de AOW-leeftijd met pensioen. De stijgende pensioenleeftijd bij PME sluit aan bij de landelijke trend.

Deeltijdpensioen

In de pensioenregeling is het mogelijk om met deeltijdpensioen te gaan. Je gaat dan minder werken en laat voor dat deel het pensioen al ingaan. Er wordt maar weinig gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

Generatiepact

Werknemers in de Metalektro hebben sinds 2019 de mogelijkheid om gebruik te maken van de generatiepactregeling. Met deze regeling kunnen werknemers van 60 jaar of ouder minder gaan werken (70% of 80%) tegen 85% resp. 90% salaris en 100% pensioenopbouw. Ca. 20% van de werknemers van 60 jaar of ouder maakt gebruik van de generatiepactregeling. De deelnemers vinden het fijne van deze regeling dat ze parttime kunnen gaan werken tegen een beperkte teruggang van het inkomen met behoud van hun pensioenopbouw. Dat laatste punt is een belangrijk verschil met deeltijdpensioen, waar het pensioen wordt gebruikt om minder te gaan werken. De generatiepactregeling loopt tot en met 31 december 2028.

Regeling Vervroegd Uittreden (RVU)

Daarnaast hebben **sociale partners** in 2022 de Regeling Vervroegd Uittreden (RVU) afgesproken. Deze regeling geeft werknemers de mogelijkheid om drie jaar voor hun AOW-datum te stoppen met werken. De regeling is toegankelijk voor werknemers met een salaris tot € 4.368 bruto per maand (niveau 2024) of werknemers die in de ploegendienst hebben gewerkt. Wanneer zij stoppen met werken krijgen zij tot de AOW-datum een RVU-uitkering van € 2.182 (niveau 2024) bruto per maand. Voor veel werknemers is dit bedrag overigens te laag om rond te kunnen komen. Zij kunnen naast hun RVU-uitkering hun pensioen bij PME aanvragen, zodat zij met beide uitkeringen tezamen voldoende inkomen hebben.

De RVU-regeling loopt tot eind 2025. De sociale partners zullen 2025 onderhandelen of en hoe de regeling wordt voortgezet.

Een belangrijke taak van onze pensioenconsulenten is deze werknemers te begeleiden bij het maken van een goede keuze bij het (gedeeltelijk) stoppen met werken of vervroegd met pensioen gaan. De pensioenconsulenten maken berekeningen van de financiële gevolgen en brengen de voor- en nadelen van de verschillende regelingen onder de aandacht.

Uitkering bij overlijden

Deelnemers bouwen bij ons ook nabestaandenpensioen op (partner- en wezenpensioen). Als een deelnemer overlijdt dan ontvangt de partner een levenslang partnerpensioen. Een deel van het partnerpensioen wordt opgebouwd (50%) en een deel van het partnerpensioen is verzekerd op risicobasis (20%). Kinderen van deelnemers die overlijden ontvangen van ons een wezenpensioen tot hun 25ste levensjaar.

Bij pensionering kunnen deelnemers kiezen voor een hogere pensioenuitkering door een deel van het partnerpensioen uit te ruilen. Of vice versa. Dan verlagen ze hun ouderdomspensioen om het verzekerd partnerpensioen te verhogen.

Deelnemers kunnen ook kiezen om een tijdelijk extra partnerpensioen (het Anw-hiaatpensioen) bij ons te verzekeren. Deze extra uitkering vult het levenslang partnerpensioen aan tot de partner de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt. Alle nieuwe deelnemers die gehuwd zijn of een geregistreerd partnerschap hebben, krijgen automatisch een offerte van ons. Ook besteden onze pensioenconsulenten aandacht aan het partnerpensioen in hun presentaties en gesprekken met de deelnemers.

Enkele feiten					
	2024	2023	2022	2021	2020
Aan hoeveel partners werd een nieuw partnerpensioen toegekend?	4.449	4.519	4.566	4.729	4.465
Hoeveel nieuwe wezenpensioenen werden er toegekend?	379	437	500	502	440
Hoe hoog is de gemiddelde partnerpensioen-uitkering per jaar?	€ 5.665	€ 5.402	€ 4.873	€ 4.632	€ 4.497
Hoe hoog is de gemiddelde wezenpensioen-uitkering per jaar?	€ 2.386	€ 2.286	€ 2.118	€ 1.992	€ 1.976
Hoe oud is de oudste pensioengerechtigde met een partnerpensioen?	107 jaar	107 jaar	106 jaar	105 jaar	107 jaar
Hoeveel geld keerde PME uit aan partnerpensioen?	€ 291 miljoen	€ 279 miljoen	€ 255 miljoen	€ 250 miljoen	€ 245 miljoen

Arbeidsongeschied

Werknemers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschied (meer dan 35%) worden, ontvangen een WIA-uitkering van UWV. Bij ons blijven deze (ex-)werknemers pensioen opbouwen voor het deel dat zij arbeidsongeschied zijn. De pensioenopbouw bedraagt bij volledige arbeidsongeschied 70% van de oorspronkelijke pensioenopbouw. Bij gedeeltelijke arbeidsongeschied wordt het percentage naar rato verlaagd. Het fonds betaalt de premie voor de pensioenopbouw.

Eind 2024 zijn er 8.267 deelnemers (2023: 7.935) met premievrije deelname vanwege arbeidsongeschied.

Arbeidsongeschiede werknemers hoeven zich niet te melden bij PME. Sinds 2014 ontvangen wij de melding van de arbeidsongeschied, de wijzigingen hierop en de benodigde gegevens van het UWV. Vóór die tijd was dat niet het geval. Wij gaan soepel om met aanmeldingen van (ex-)deelnemers die tijdens deelname aan PME vóór 2014 (deels) arbeidsongeschied zijn geraakt en waar (nog) geen premievrije voortzetting van hun pensioenopbouw plaatsvindt. Op onze website is informatie te vinden hoe zij zich alsnog kunnen aanmelden.

WIA-excedentregeling

Daarnaast heeft PME ook nog een WIA-excedentpensioen voor werknemers waarvan het salaris hoger is dan het maximumsalaris waarover de overheid de WIA-uitkering berekent. Werkgevers konden daarvoor een vrijwillig contract bij PME afsluiten. Wij hebben in 2023 besloten om de regeling voor het WIA-excedentpensioen bij PME te beëindigen uiterlijk op de ingangsdatum van de nieuwe regeling (1 januari 2027). Aflopende contracten worden niet meer verlengd door PME. In 2024 zijn er 119 contracten afgelopen die PME niet meer heeft verlengd. Er zijn eind 2024 nog 18 werkgevers (2023: 137) met een WIA-excedentcontract met 2.126 deelnemers (2023: 6.480).

UWV-problematiek

Het UWV heeft in de periode 2020-2024 voor circa 25.000 tot 50.000 mensen het WIA-dagloon verkeerd vastgesteld in haar beschikkingen. Dit werkt voor bepaalde pensioenfondsen door in de vaststelling van de dekkingen bij arbeidsongeschied in de pensioenregeling. Voor PME geldt dat het WIA-dagloon geen effect heeft op de vaststelling van:

- de mate van premievrijstelling en
- de hoogte van de WIA-excedentuitkering.

PME ontvangt periodiek updates over deze ontwikkeling van TKP en neemt deel aan de werkgroep die vanuit de Pensioenfederatie is opgericht om pensioenfondsen betrokken te houden bij het herstelproces zoals het UWV dit voor ogen heeft.

Werkloos of zelfstandig

Als deelnemers werkloos worden of als zelfstandige gaan werken kunnen zij er voor kiezen om de pensioenopbouw zelf vrijwillig voort te zetten. Zij betalen dan zelf de pensioenpremie. Voor werklozen met een WW-uitkering neemt het fonds de helft van de pensioenpremie voor de rekening. Eind 2024 zijn er 125 deelnemers (2023: 137) die hun pensioenopbouw vrijwillig bij ons voortzetten. Het overgrote deel daarvan zijn werkloze deelnemers.

Nieuw of gewijzigd beleid

Naar aanleiding van periodieke evaluatie van beleid, als gevolg van actuele ontwikkelingen of nieuwe wetgeving, passen wij regelmatig de pensioenreglementen en het pensioen- en uitvoeringsbeleid aan.

Correctie- en herzieningenbeleid

In 2024 is een evaluatie uitgevoerd op het herzieningenbeleid. Hierbij is gekeken naar de ervaringen met de toepassing van het beleid en hoe dit zich verhoudt tot het beleid van andere pensioenfondsen. Daarbij is eveneens het Servicedocument 'Herzien van pensioen' van de Pensioenfederatie meegenomen, voor zover dat nog niet het geval was.

Op basis van de uitgevoerde evaluatie is geconcludeerd dat het herzieningenbeleid goed werkbaar is en in de praktijk niet tot klachten of procedures met belanghebbenden leidt. Vergeleken met zes andere pensioenfondsen kwam naar voren dat het beleid van PME in het algemeen wat coulanter is. Dit komt door:

- PME vordert bedragen onder de €1.000 niet terug, terwijl andere fondsen een lagere ondergrens hebben of geen ondergrens.
- PME beperkt de terugvorderingsperiode tot 3 jaar, terwijl andere fondsen de wettelijke verjaringstermijn van 5 jaar hanteren.
- PME gaat uit van de kenbaarheid voor de leek, wat bij andere fondsen niet wordt aangegeven.

Na de evaluatie zijn enkele verduidelijkingen en inhoudelijke wijzigingen doorgevoerd, zoals een gewenningsregeling, een procedure bij terugbetaling en het toevoegen van een bepaling voor de vergoeding van wettelijke rente of schade.

Aanpassing pensioenreglement 1 januari 2025

Eind 2024 besloot het bestuur om het pensioenreglement op twee punten aan te passen:

- Vanaf 1 januari 2025 is dubbele dekking van het partnerpensioen niet meer mogelijk. Dit betekent dat als iemand na pensionering nog in dienst blijft, het extra partnerpensioen dat hierdoor ontstaat, vervalt.
- Vanaf 1 januari 2025 is het mogelijk om de verzekering voor tijdelijk extra partnerpensioen voort te zetten na de AOW-leeftijd. Dit geldt voor degenen die na de AOW-leeftijd doorwerken.

Op weg naar de nieuwe pensioenregeling

In onze strategie wordt prioriteit gegeven aan de invoering van de nieuwe pensioenregeling. Hiervoor is een programma ingericht voor een beheerste, tijdige en evenwichtige overgang naar het nieuwe stelsel. Zodat onze deelnemers krijgen waar ze recht op hebben en dat iedereen zich voldoende geïnformeerd voelt. Dat is cruciaal voor het vertrouwen en het draagvlak dat nodig is bij een grote verandering als deze.

Sociale partners bereiken een akkoord

Na de zomer van 2023 startten **sociale partners** in onze sector de onderhandelingen over een nieuwe pensioenregeling. Verdieping en voorbereiding van de gesprekken vond plaats in een technische commissie, waarin ook vertegenwoordigers van PME zitting hadden. In maart 2024 bereikten sociale partners overeenstemming over de hoofdlijnen van de nieuwe pensioenregeling. Deze hoofdlijnen vormden de basis voor de verdere uitwerking in het **transitieplan** door de technische commissie. Het concept-transitieplan werd begin juli 2024 opgeleverd en voorgelegd aan de Vereniging van Gepensioneerden PME (VGPM) in het kader van het wettelijk hoorrecht.

Sociale partners kiezen voor een solidaire premieregeling.

De belangrijkste kenmerken van de nieuwe regeling zijn:

- Werknemers bouwen een pensioenpot op waarin kapitaal zit dat gereserveerd is voor hun pensioen.
- Die pensioenpot groeit door de jaren heen door de inleg (premie) en door beleggingsrendementen.
- De hoogte van het kapitaal in de pensioenpot en de rente bepalen uiteindelijk de hoogte van het pensioen als mensen met pensioen gaan.
- Ontvang je eenmaal een pensioen, dan is dat een variabele pensioenuitkering. Om te voorkomen dat de pensioenen te veel schommelen, bevat de nieuwe pensioenregeling verschillende maatregelen die zorgen voor de stabilisering van de pensioenuitkering.

Risicohouding

De **risicohouding** speelt een cruciale rol in het nieuwe pensioenstelsel. Via de risicohouding wordt de stem van de pensioenfondsdeelnemer vertaald naar het beleggingsbeleid én de **toedeelregels**. Op basis van de uitkomsten van onze risicopreferentieonderzoeken uit 2022 en 2023, wetenschappelijke inzichten en fondsspecifieke deelnemerskenmerken, stelden wij in mei 2024 de risicohouding voor de nieuwe pensioenregeling voorlopig vast. Deze risicohouding is voor advies besproken en voorgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Eind juni is het positieve advies van het verantwoordingsorgaan ontvangen en

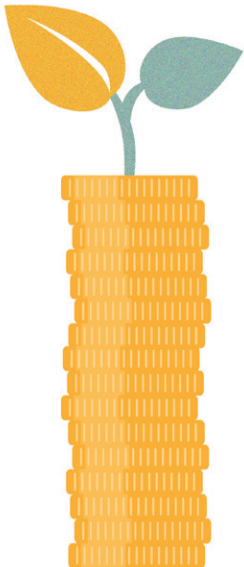
heeft het algemeen bestuur een definitief besluit genomen over de risicohouding van het fonds.

Daarna legden wij de risicohouding voor aan DNB ter partiële beoordeling. DNB vroeg in de eerste fase additionele informatie op over maatstaven van de risicohouding, over renterisico's en de **ALM** studie waarop de strategische asset allocatie is gebaseerd. PME heeft de vragen van DNB beantwoord. Eind augustus gaf DNB aan over te gaan naar de beoordelingsfase. Ook in deze beoordelingsfase werden vragen gesteld door DNB. Eind 2024 was er één openstaande vraag van DNB.

Financiële opzet

Synchroon aan de activiteiten van sociale partners namen wij in 2024 al voorlopige besluiten op verschillende onderdelen van de financiële opzet en uitvoering van de nieuwe regeling. Op basis van analyses maakten wijde volgende keuzes:

Financiële opzet

Onderwerp	Besluit
Beleggingsbeleid:	
1. Opheffen <u>leenrestrictie</u>	Ja
2. Beleggingsbeleid voor <u>solidariteitsreserve</u>	Fondsgemiddelde
3. Methode <u>beschermingsrendement</u>	Theoretisch
4. Toedeelregels voor beschermingsrendement	20% t/m leeftijd 40 jaar, 85% vanaf leeftijd 60 jaar, tussen 40 en 60 jaar lineair stijgend van 20% naar 85%
5. Toedeelregels <u>overrendement</u>	135% tot en met leeftijd 45 jaar, 35% vanaf leeftijd 68 jaar, tussen 45 en 68 jaar lineair dalend van 135% naar 35%
Collectieve uitkeringsfase	
1. Nadere invulling <u>collectieve uitkeringsfase</u>	gelijke aanpassingen pensioenuitkering
2. Spreidingssystematiek	geheugenloos spreiden van schokken over 3 jaar
3. Bandbreedte spreidingsvermogen	-7,5% / +7,5%.
Solidariteitsreserve	
1. Vulregels solidariteitsreserve	Jaarlijkse toedeling vanuit het totale positieve overrendement van 2%. Als de solidariteitsreserve negatief wordt, wordt het tekort onttrokken aan alle deelnemers naar rato van persoonlijke pensioenvermogens
2. Uitdeelregels solidariteitsreserve	Per einde van ieder jaar aanvullen van negatieve kapitalen tot nul. Voorkomen van een daling van de nominale uitkering, anders aangevuld door SR tot niveau van vorig jaar. Als de solidariteitsreserve het maximum van 3% overschrijdt, wordt het surplus toebedeeld aan alle deelnemers naar rato van persoonlijke pensioenvermogens
3. Maximum voor solidariteitsreserve	3% van het totaal aan persoonlijke pensioenvermogens
4. Afbouw solidariteitsreserve na invaren	Als bij invaren meer dan 3% van het vermogen wordt toegevoegd aan de solidariteitsreserve, dan wordt het surplusboven 3% op het eerste toedelingsmoment in 1 of 2 stappen toebedeeld aan alle deelnemers naar rato van persoonlijke pensioenvermogens
5. Maximum budget voor solidariteitsreserve	Jaarlijks maximaal 50% van de solidariteitsreserve uitdelen
<u>Projectierendement</u>	<u>Rentetermijnstructuur</u> zonder op- of afslag
Micro-langlevens	Beschermingsrendement; alle deelnemers worden volledig beschermd tegen het <u>micro-langlevens risico</u> Overrendement (winst / verlies) op micro-langlevens risico wordt opgevangen via solidariteitsreserve
Macro-langlevens	Pensioengerechtigden alleen bescherming van de nominale uitkering via het beschermingsrendement, overige deelnemers geen bescherming

De nieuwe regeling en vastgestelde risicohouding leiden ook tot een aanpassing van de strategische asset allocatie. Meer hierover is te lezen in paragraaf 'Strategische kaders en beleid' in het hoofdstuk Beleggen voor een goed pensioen.

Beheerste en integere uitvoering

Samen met onze uitvoerders MN (vermogensbeheer) en TKP (pensioenbeheer) hebben we afspraken over de 'connectiviteit' tussen de organisaties en de gegevensuitwisseling. Beide partijen hebben zich gecommitteerd aan de SIVI standaard⁷. MN en TKP rapporteren maandelijks gezamenlijk over de voortgang van implementatie en (de beheersing van) de risico's die hiermee samenhangen.

Ten aanzien van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel werden in 2024 bij MN goede stappen gezet. Er is voldoende voortgang om de noodzakelijke aanpassingen in de IT in 2025 te realiseren.

Met TKP is verder besproken welke producten PME naar verwachting gaat afnemen in het nieuwe stelsel. Dit gesprek wordt gevoerd aan de hand van de producten- en dienstencatalogus (PDC) van TKP. De uitkomst van deze gesprekken geeft een beeld van de administratieve uitvoerbaarheid van de regeling van PME. Op dit moment lijkt het aantal afwijkingen van de PDC (en daarmee het benodigde maatwerk) beperkt. De inhoud van deze gesprekken was mede input voor gesprekken met sociale partners over de inhoud van het transitieplan. Op deze wijze wordt geborgd dat de afspraken die sociale partners maken in het transitieplan niet leiden tot problemen in de technische of administratieve uitvoerbaarheid.

Met TKP hebben we in 2024 verschillende verdiepingssessies over communicatie van de nieuwe regeling gehad. TKP lichtte tijdens deze sessie toe op welke wijze afstemming in de sector plaatsvindt, welke communicatie over het nieuwe pensioenstelsel tot dusver is ontwikkeld, welke uitdagingen men daarbij tegenkomt en hoe conceptmiddelen worden getest. De nadruk lag hierbij op de wettelijk verplichte uitingen en het deelnemersportaal zoals dat er in de nieuwe regeling uit zal zien. Deze verdiepingssessies bieden ons ook de gelegenheid om onze ambities voor de communicatie in de nieuwe regeling met TKP te delen.

Datakwaliteit

De kwaliteit van de data in de systemen van onze uitvoerders moet uiteraard goed zijn. Wij moeten ook aantoonbaar beschikken over een adequate beheersing van de kwaliteit van alle data die relevant zijn voor de uitvoering, waaronder deelnemersdata, werkgeversdata, vermogensbeheerdata en rapportagedata. Data moeten, in meer of mindere mate, kunnen worden getoetst op juistheid, tijdigheid en volledigheid. In 2023 stelden wij al het datakwaliteitsraamwerk vast, zijnde het geheel aan systemen, processen en voorschriften om de kwaliteit van data aantoonbaar te kunnen borgen.

In het deelproject datakwaliteit kwamen in 2024 bij analyses van deelwaarnemingen verschillen aan het licht tussen de data in de administratiesystemen en de data volgend uit de onafhankelijke herberekening op basis van de pensioenregeling van PME. Het verklaren, onderbouwen en corrigeren van de geconstateerde verschillen (get-clean-fase) en het gefaseerd geaccordeerd krijgen van dit dossier is een complex en tijdrovend proces. Op 7 april 2025 is dit dossier afgerond en ingediend bij DNB voor partiële beoordeling.

Communicatieplan

Het verplichte communicatieplan (voor deelnemers) is in de zomer van 2024 voorlopig vastgesteld door het bestuur. Aansluitend is het communicatieplan ter advisering voorgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan gaf een positief advies op het communicatieplan. Naast het positieve advies sprak het verantwoordingsorgaan waardering uit voor de wijze waarop het is meegenomen in de totstandkoming van het plan. Het verantwoordingsorgaan vindt eveneens dat het tijdens dit proces voldoende in de gelegenheid is geweest om input te leveren op de inhoud.

Eind 2024 stelde het bestuur het communicatieplan vast, waarbij is aangegeven dat vlak voor indiening van het plan bij de AFM eventuele aanvullingen en aanscherpingen nog kunnen worden doorgevoerd op basis van de actualiteit.

Uitstel van implementatiedatum

Helaas concludeerde het bestuur in het najaar van 2024 dat de transitiedatum van 1 januari 2026 niet haalbaar is, omdat dan geen sprake kan zijn van een beheerste en integere transitie volgens onze eigen normen. We besloten daarom de overgang naar de nieuwe regeling uit te stellen tot een later moment en richten ons nu op een implementatie op 1 januari 2027.

⁷ De SIVI standaard is de standaard voor berichtenuitwisseling, vastlegging van gegevens en ontwikkelingen van services binnen de Nederlandse financiële dienstverlening (verzekeringsindustrie, pensioensector en verzuimwereld)

Communicatie over de nieuwe pensioenregeling

In 2024 informeerden wij op verschillende momenten onze deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers over de actualiteiten ten aanzien van de nieuwe pensioenregeling en de gevolgen voor hen:

- We stuurden nieuwsbrieven aan deelnemers en gepensioneerden in januari, april, juli, oktober. Elke nieuwsbrief bevatte een bericht over de nieuwe pensioenregeling.
- Vanaf de editie in juli wordt er ook een nieuwsbrief aan gewezen deelnemers gestuurd. Daarmee kunnen we ook deze doelgroep, met soms grote pensioenaanspraken, periodiek van informatie voorzien over de overgang naar de nieuwe regeling. Deze reden is expliciet benoemd in de introductie van de nieuwsbrief voor gewezen deelnemers.
- In februari 2024 verscheen een uitgave van het PME magazine (nr. 9 fysiek en digitaal) voor actieve deelnemers en pensioengerechtigden. De nieuwe regels voor pensioen werden kort benoemd in de column van Eric Uijen en in een nieuwsbericht over de verhoging van de pensioenen. Daarnaast waren er twee verdiepende artikelen over de nieuwe regels voor pensioen. In het eerste artikel, 'Nieuwe regels voor pensioen: zo zit het wél', incl. tijdlijnen, werden drie belangrijke misverstanden uit de weg geruimd. In een tweede artikel, 'Adviseren over de overstap naar nieuwe regels', vertelden twee leden van het verantwoordingsorgaan (Aart van den Brink en Hans Ooms) in hun eigen woorden welke rechten en verantwoordelijkheden het verantwoordingsorgaan heeft bij de overstap van PME naar de nieuwe regels voor pensioen.
- We organiseerden zes bijeenkomsten voor gepensioneerden, waarin onder meer gesproken is over de relatie tussen de recente pensioenverhogingen en de aankomende nieuwe regels, wat er verandert en wat hetzelfde blijft onder de nieuwe regels, de pensioenpot en hoe die is opgebouwd, en de maatregelen die PME treft om de kans op verlagingen in de nieuwe regeling zo veel mogelijk te voorkomen.
- In juli 2024 is de bestaande online themapagina over de nieuwe regels voor pensioen voor werkgevers uitgebreid. De pagina bevat een volledig overzicht van de uitgangspunten van de nieuwe regeling. Ook is er een toolkit geplaatst met communicatiemiddelen die de werkgever zelf kan inzetten richting zijn werknemers, bijvoorbeeld in een eigen nieuwsbrief, op het intranet of op beeldschermen op locatie. De toolkit wordt steeds verder aangevuld.
- Speciale doelgroepen vormen de gedispenseerde werkgevers, de vrijwillig aangesloten werkgevers en werkgevers met een excedentregeling bij PME of elders. Met een doelgerichte campagne informeerden wij deze werkgevers in 2024 over de nieuwe pensioenregeling met het doel hen ook na de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel aan boord te krijgen respectievelijk te houden bij PME.
- In september 2024 verscheen een uitgave van het PME magazine (nr. 10 fysiek en digitaal) voor actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In diverse artikelen is aandacht geschonken aan de nieuwe regels voor pensioen. Daarbij sprong vooral het artikel 'De route naar de nieuwe regeling' in het oog. Hierin werd de lezer op visuele wijze getoond welke stappen al zijn gezet en welke stappen nog volgen op weg naar de nieuwe regeling. Diverse onderwerpen zijn in korte blokjes toegelicht, waaronder het pensioenakkoord, de politieke besluitvorming, de gesprekken tussen sociale partners, het hoorrecht, de achterbanraadpleging en de communicatie die men van het fonds kan verwachten. In de vaste rubriek van het verantwoordingsorgaan vertelden twee leden (Ko van den Berg en Harco Meijer) over de vier speerpunten van het verantwoordingsorgaan in 2024. Ze lichtten onder meer toe dat het verantwoordingsorgaan het proces van overstappen naar het nieuwe stelsel in de gaten houdt en daar vragen over stelt, dat het aandacht heeft voor de communicatie over de nieuwe regels, dat er oog is voor de technische kant van de overstap en dat het verantwoordingsorgaan in dit traject een verzwaarde rol heeft. Tot slot kwamen de nieuwe regels voor pensioen aan bod in een kort artikel over het klanttevredenheidsonderzoek, waaruit naar voren kwam dat deelnemers graag meer informatie zien over de nieuwe regels.
- We publiceerden in november het volledige transitieplan van sociale partners op onze website, inclusief samenvattingen per doelgroep (actief opbouwend, voorheen werkzaam in de sector, gepensioneerd, ontvangers partnerpensioen, ontvangers wezenpensioen). In februari 2025 ontvangen deze doelgroepen allemaal persoonlijk communicatie hierover, inclusief een uitnodiging voor een webinar in maart 2025.
- In november 2024 ontvingen werkgevers een nieuwsbrief naar aanleiding van het beschikbaar komen van het transitieplan. Daarin deelden we de belangrijkste punten van de nieuwe pensioenregeling.
- Eind 2024 zijn ook de online themapagina's voor de deelnemers en gepensioneerden aangepast. Wat direct opvalt bij het bezoeken van de vernieuwde themapagina is de frisse visuele stijl met de pay-off 'Weet wat je toekom(s)t'. Een pay-off die je even aan het denken zet.
- We ontwikkelden een nieuwe animatie die je in anderhalve minuut laat kennismaken met de nieuwe regels. In aanvulling daarop verschijnen in 2025 nieuwe animaties die ingaan op belangrijke deelonderwerpen.
- In december vond er een webinar plaats voor werkgevers. Daarin werd uitgebreid gesproken over de nieuwe regeling en wat dit betekent voor aangesloten werkgevers en hun werknemers. Te gast waren Johan van Dam, beleidsadviseur bij FME en Jos Brocken, bestuurder bij FNV. Zij hebben namens werkgevers en werknemers in de metaal- en techindustrie afspraken gemaakt over de nieuwe pensioenregeling bij PME.

Relevante (ontwikkelingen in) wet- en regelgeving

Wet herziening Bedrag ineens aangenomen in Tweede Kamer in 2024

De Wet bedrag ineens, RVU en verlofsparen werd in januari 2021 aangenomen, maar het onderdeel Bedrag ineens werd uitgesteld voor betere uitvoerbaarheid. PME is voorzichtig positief over Bedrag ineens, omdat het deelnemers meer financiële keuzevrijheid biedt en voldoet aan het Pensioenakkoord van 2019 voor meer maatwerk en flexibilisering rondom pensionering. Echter, deze keuzemogelijkheid brengt risico's met zich mee, zoals het verlies van inkomensafhankelijke toeslagen. We vinden daarom dat mensen hier hele bewuste keuzes moeten maken. PME zal ze bij deze keuze begeleiden. De wet is nu in behandeling bij de Eerste Kamer en zal vermoedelijk niet voor 1 juli 2026 worden ingevoerd, zodat deelnemers tijdig geïnformeerd kunnen worden over deze optie en de gevolgen.

Wet pensioenverdeling bij scheiding

De inwerkingtreding van de Wet pensioenverdeling bij scheiding is nog onduidelijk. Minister Schouten kondigde in januari 2024 aan dat de regering van plan is de inwerkingtreding uit te stellen tot het einde van de transitieperiode, vanwege de samenhang met de Wet toekomst pensioenen. Dit uitstel betekent dat het doel van de wet, namelijk het verbeteren van de positie van scheidende partners, pas later bereikt zal worden. De regering zal daarom bij nota van wijziging overbruggingsmaatregelen voorstellen waardoor de verdeling van pensioen bij scheiding mogelijk al eerder in de geest van het wetsvoorstel kan plaatsvinden. In 2024 is hierover geen (concept)wetgeving verschenen.

Aanpak schijnzelfstandigheid

Het wetsvoorstel Wet verduidelijking beoordeling arbeidsrelaties en rechtsvermoeden (VBAR) is bedoeld om schijnzelfstandigheid te voorkomen. Dit gebeurt wanneer een zelfstandige zonder personeel (ZZP-er) eigenlijk als werknemer functioneert, waardoor loonheffingen, premies werknemersverzekeringen en pensioenpremies verschuldigd zijn. Het kabinet wil duidelijkere regels opstellen om dit tegen te gaan. De wet kan echter grote risico's voor pensioenfondsen met zich meebrengen, zoals onvoorziene aantallen en hoge pensioenclaims over het verleden.

De Pensioenfederatie heeft deze zorgen gedeeld met de minister. In 2024 hebben wij een inschatting proberen te maken van het aantal zelfstandigen in onze sector en de omvang van het risico. Hiervoor is echter onvoldoende informatie beschikbaar is.

Transitietermijnenwet en Wet toezeggingen pensioenonderwerpen

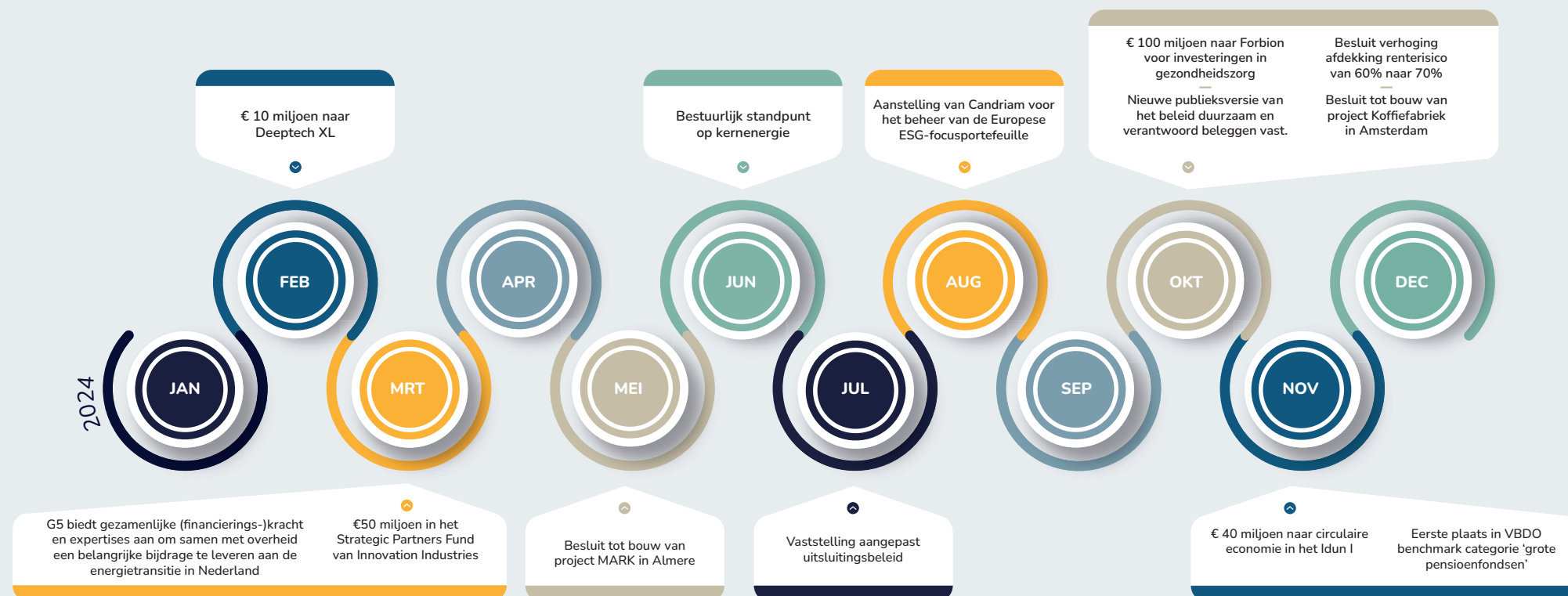
De Transitietermijnenwet verschuift de uiterste transitiedatum van de Wet toekomst pensioenen van 1 januari 2027 naar 1 januari 2028, wat meer tijd geeft voor de pensioentransitie en de uitvoering ten goede komt. De transitieperiode en de uiterlijke datums voor de verschillende fases zijn nu in de Pensioenwet opgenomen. Het wetsvoorstel zorgt er ook voor dat deze datums kunnen worden overgeheveld naar een algemene maatregel van bestuur (AMvB), zodat de regering snel kan ingrijpen als de pensioentransitie nog langer verlengd moet worden. De Transitietermijnenwet wordt naar verwachting in 2025 behandeld in de Tweede Kamer.

Daarnaast worden in de Wet toezeggingen pensioenonderwerpen enkele aanpassingen gedaan in de Pensioenwet. Deze aanpassingen houden onder meer verband met toezeggingen die zijn gedaan bij de behandeling van de Wet toekomst pensioenen in de Eerste Kamer. Het wetsvoorstel maakt bijvoorbeeld de vrijwillige voortzetting van het wezenpensioen mogelijk, uniformeert het kindbegrip en verruimt het overgangsrecht bij premievrije voortzetting van het pensioen bij arbeidsongeschiktheid. Tot slot bevat het wetsvoorstel enkele technische aanpassingen en redactionele wijzigingen die bijdragen aan de uitvoering van de transitie naar het nieuwe stelsel. Ook deze wet wordt naar verwachting in 2025 behandeld in de Tweede Kamer.

Beleggen
voor een
goed pensioen

Ambities en doelen

Een goed pensioen voor iedereen in onze sector. Dat is ons doel. PME betaalt het grootste deel van de pensioenen uit beleggingsopbrengsten. Een stabiel en goed rendement vraagt om een stabiele wereld. Wij willen onze financiële doelstellingen in het vermogensbeheer daarom realiseren op een manier die bijdraagt aan een wereld die toekomstbestendig is. Daarvoor beleggen we steeds duurzamer, want een goed pensioen is meer waard in een leefbare en rechtvaardige wereld.

De financiële doelstelling van ons beleggingsbeleid wordt concreet gemaakt in een benodigd lange termijn overrendement van ten minste 1,5% per jaar. Dit is onderbouwd met een ALM-studie. Dit betekent dat het gemiddelde rendement op de beleggingen op

lange termijn jaarlijks ten minste gemiddeld 1,5% per jaar hoger moet zijn dan de waardeverandering van de pensioenverplichtingen. In paragraaf 'Beleggingsresultaten' wordt verder ingegaan op de mate waarin deze doelstelling wordt behaald. Deze overrendements-doelstelling op de beleggingen is overigens nog verder uitgewerkt naar specifieke overrendements-doelstellingen per beleggingscategorie. Voor aandelen is deze bijvoorbeeld ten minste 3%.

Wij maken beleggingskeuzes die passen bij onze identiteit. We kijken naar een goede verhouding tussen risico, rendement, kosten en duurzaamheid. Duurzaamheid is een integraal onderdeel van onze beleggingskeuzes. Dit betekent dat wij niet alleen kijken

naar de financiële prestaties van beleggingen (risico, rendement en kosten), maar ook naar de impact van de belegging op het milieu en de samenleving. Ook is het belangrijk dat bedrijven in onze portefeuille goed bestuurd worden, want we willen het liefst voor langere tijd in deze bedrijven beleggen. Rekening houden met milieu, mens en goed bestuur (ESG) zorgt voor een beleggingsportefeuille die toekomstbestendig is. Met onze 'Portefeuille van morgen' streven wij naar een aandelenportefeuille met een beperkter aantal beleggingstitels dan gangbaar is. De portefeuille houdt daarbij rekening met de opvattingen en voorkeuren van deelnemers.

Strategische kaders en beleid

Strategische beleggingskaders

In 2024 is het strategisch beleggingskader van PME herzien. Het eerdere document uit 2019 is geactualiseerd. Hierbij zijn o.a. de missie, visie en leidende principes uit het strategisch meerjarenplan toegevoegd, de principes voor het verantwoord belastingbeleid en de beleggingsbeginselen van de Portefeuille van morgen. Het strategisch beleggingskader van PME bevat de uitgangspunten waarop het beleggingsbeleid van PME is gebaseerd. Die begint bij de doelstelling voor het behalen van een waardevol pensioen voor mensen in de metaal- en techindustrie.

Om dat doel te behalen heeft PME beleggingsbeginselen opgesteld, uitgangspunten voor de uitvoering en uitgangspunten voor het risicomanagement. Het geactualiseerde strategisch beleggingskader waarin deze onderdelen zijn opgenomen is eind 2024 gepubliceerd op onze [website](#).

Onze manier waarop wij beleggen wordt gekaderd door:

- **Beleggingsbeginselen** (ook wel *investment beliefs* genoemd): Deze principes geven aan hoe PME rendement wil en verwacht te kunnen behalen, gebaseerd op de uitgangspunten van PME ten aanzien van de werking van de economie, de maatschappij en de financiële markten. De beginselen worden doorvertaald in het beleggingsbeleid en de mandatering bij de uitbesteding. Er wordt periodiek bekeken of de beleggingsbeginselen nog aansluiten bij de actuele overtuigingen van PME.
- **Uitgangspunten voor de uitvoering:** Deze uitgangspunten leggen de organisatie en praktische uitvoering van het beleggingsproces vast. De uitgangspunten hebben betrekking op: Bestuurlijke beheersing en complexiteit, Kosten, Belastingen en MVB- beleid.
- **Uitgangspunten voor het risicomanagement:** dit zijn de uitgangspunten voor het evalueren en bijsturen van het risicoprofiel van de beleggingsportefeuille.

Beleid duurzaam en verantwoord beleggen

In 2024 publiceerden wij een nieuwe versie van ons [Beleid duurzaam en verantwoord beleggen](#) op onze website. Dit document legt uit hoe PME duurzaamheid verweeft in het streven naar een

goed pensioen. De uitdagingen waarvoor we staan vragen nú onze aandacht. Want de mensen die vandaag beginnen in onze sector gaan in de tweede helft van deze eeuw met pensioen. Wij doen wat nodig is. Alles om ervoor te zorgen dat mensen met een pensioen bij PME straks een goed pensioen ontvangen in een veilige, leefbare en rechtvaardige wereld.

Beleggen gaat het beste in een stabiele wereld. In een wereld waar mensen niet op de vlucht zijn voor de gevolgen van klimaatverandering of milieuvervuiling. En niet hoeven te vrezen voor onrechtvaardigheid en uitbuiting. We kijken daarom bij onze beleggingen naar rendement, risico, kosten én duurzaamheid. We staan voor grote uitdagingen. Klimaatverandering en de afname van biodiversiteit staan toekomstige economische ontwikkeling in de weg. Er is een groot tekort aan (betaalbare) woningen, en de bestaande woningvoorraad moet nodig worden verduurzaamd. Bovendien leven we gemiddeld steeds langer. Om die extra jaren goed en gezond door te brengen zijn grote investeringen in de zorg nodig.

De uitdagingen waar we voor staan zijn niet alleen groot, ze zijn ook urgent. Het is belangrijk dat de wereldwijde CO₂-uitstoot ergens in de komende jaren piekt en daarna afneemt. We moeten snel over op een koolstofarme economie en maatschappij. En het is hoog tijd om de achteruitgang van de natuur te stoppen en werk te maken van natuurherstel.

De bevolkingsgroei in Nederland zorgt ervoor dat er ook de komende jaren grote vraag blijft naar beschikbare en betaalbare woningen. Het aantal ouderen zal toenemen, en die willen langer zelfstandig blijven wonen. Dat vraagt om levensloopbestendige woningen. Duurzaam en energieneutraal, bij voorkeur gebouwd met bio-based materialen.

Duurzaam en verantwoord beleggen gaan volgens PME hand in hand met een goed rendement. Jaar na jaar blijkt uit onderzoek dat mensen met een pensioen bij PME duurzaamheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid belangrijk vinden. Ook vinden zij in grote meerderheid dat PME het pensioengeld

duurzamer en verantwoord moet beleggen. Daar luisteren we naar. We kijken steeds strenger naar de manier waarop bedrijven omgaan met de natuur, de maatschappij en hun werknemers. We verwachten dat bedrijven waarde creëren voor beleggers op een verantwoorde manier, zonder uitputting en uitbuiting. Ook vinden mensen met een pensioen bij PME het belangrijk dat we in onze eigen sector beleggen.

De wet eist van ons dat we goed uitleggen hoe we negatieve effecten van onze beleggingen tegengaan. Door open te zijn over de duurzaamheidsrisico's van onze beleggingen en het mogelijke effect daarvan op het rendement. Daarnaast verwacht de wet van ons dat we bepalen in welke mate onze beleggingen duurzaam en verantwoord zijn, langs de meetlat die de Europese Unie heeft opgesteld.

Maar alleen het beperken van negatieve impact is niet voldoende. PME probeert om met de beleggingen een positieve economische en maatschappelijke bijdrage te leveren. We geloven erin dat het uitmaakt in welke bedrijven en activiteiten we wel en in welke we niet beleggen. Door kapitaalstromen naar waardevolle en relevante economische activiteiten te verleggen, sturen we steeds meer vermogen van mensen met een pensioen bij PME de goede kant op. En we verwachten dat dit niet ten koste gaat van het te behalen rendement.

Ook kunnen we als betrokken belegger invloed uitoefenen op de bedrijven waarin we investeren. Via dialoog en het stemrecht op aandelen willen we bedrijven een zetje in de goede richting geven. Want uiteindelijk moet de verduurzaming van onze beleggingen komen van de bedrijven en activiteiten in onze portefeuille.

Strategische asset allocatie

Wij hebben een strategische portefeuillesamenstelling (SAA) vastgesteld per 2025. De strategische beleggingsportefeuille is onderbouwd met een door ons uitgevoerde ALM-studie in 2019. In 2021 en 2022 voerden we ook ALM-studies uit om te toetsen of veranderende omstandigheden (zoals de hogere rente, inflatie en dekkingsgraad) tot andere conclusies zouden leiden. Dit bleek niet het geval te zijn.

In 2024 voerden we opnieuw ALM-analyses uit en besloot het bestuur om de strategische afdekking van het renterisico te vergroten om zo de dekkingsgraad meer te beschermen voor rentedalingen. Resultaten van analyses ondersteunden de keuze voor een verhoging van de renteafdekking binnen het huidige ftk van 60% naar 70% (marktwaarde). Deze verhoging van de renteafdekking is een aanpassing van het strategisch beleggingsbeleid 2020-2025 en strategische asset allocatie 2025. In ons beleggingsplan 2025 is rekening gehouden met deze verhoging en het opbouwpad daar naartoe.

In de volgende tabel(len) staat het strategisch beleggingsbeleid en de SAA eind 2025 weergegeven.

Strategisch beleggingsbeleid		
Rente en valuta afdekking	Strategische omvang	Bandbreedte
Renteafdekking (marktrente)	70%	40% - 70%
Valuta afdekking	Strategische omvang	Bandbreedte
US Dollar	75%	50 - 100%
Britse pond	100%	
Japanezen yen	100%	

Strategisch beleggingsbeleid	
Beleggingscategorieën	Strategische portefeuille 2025
Vastrentende waarden, matchingportefeuille	40,0%
Aandelen	25,0%
Vastrentende waarden, hoogrentend	15,0%
Vastgoed	10,0%
Private equity	5,0%
Real assets	5,0%
	100%

Beleggingsplan 2024

De strategische beleggingskaders, het strategisch beleggingsbeleid en het transitiepad naar de strategische asset allocatie 2025 vormen de basis voor ons jaarlijkse beleggingsplan. Hierin leggen wij de normportefeuille voor dat jaar vast alsmede de afspraken met MN voor het portefeuillebeheer. Het beleggingsplan 2024 hield al rekening met een opbouw van de renteafdekking.

Het beleggingsplan 2024 gaat uit van uitbreiding van de returnportefeuille tot 58% eind 2024, commitmentsdoelstellingen voor illiquide beleggingscategorieën (vastgoed, real assets, hoogrentende private bedrijfsleningen) en de overgang naar de nieuwe customized benchmark voor de aandelen ontwikkelde landen ESG indexportefeuille.

De focus van de beleidsagenda in 2024 lag op de voorbereidingen voor de inrichting van het beleggingsbeleid (matching- en returnportefeuille en renteafdekking) in de nieuwe pensioenregeling. Geplande evaluatie en updates van verschillende strategieën, zoals infrastructuur leningen, infrastructuur equity, bosbouw en onroerend goed Nederland werden doorgeschoven naar 2025. In 2024 werd volgens planning wel een risk self-assessment (RSA) uitgevoerd naar ESG-risico's.

Normportefeuille en feitelijke portefeuille

De normportefeuille begin 2024 wijkt af van die van eind 2024 omdat er een opbouwpad in zit richting de strategische asset allocatie. De norm voor de renteafdekking is in december 2024 aangepast, deze was 60% en groeit naar 70% in twee stappen (december 2024: 65%, januari 2025: 70%).

De feitelijke beleggingsportefeuille eind 2024 en de verschuiving ten opzichte van eind 2023 is als volgt:

Normportefeuille 2024 en de SAA 2025

Renteafdekking	Normportefeuille eind 2024	Normportefeuille begin 2024	Strategische portefeuille 2025
Omvang renteafdekking	65%	60%	70%

Beleggingscategorieën	Normportefeuille eind 2024	Normportefeuille begin 2024	Strategische portefeuille 2025
Vastrentende waarden, matchingportefeuille	42%	43,5%	40%
Aandelen	27,6%	29,6%	25%
Vastrentende waarden, hoogrentend	14,4%	11,5%	15%
Vastgoed	6,4%	6,2%	10%
Private equity	6,8%	6,8%	5%
Real assets	2,8%	2,4%	5%
	100%	100%	100%

Feitelijke beleggingsportefeuille eind 2023 en eind 2024

Renteafdekking	Feitelijke portefeuille eind 2024		Feitelijke portefeuille eind 2023		Verschuiving*
Omvang renteafdekking	64,9%		56,7%		8,2%
Omvang valuta afdekking					
US dollar	75,0%		74,6%		
Britse pond	100,0%		98,4%		
Japanse yen	100,0%		101,5%		

Beleggingscategorieën	Feitelijke portefeuille eind 2024		Feitelijke portefeuille eind 2023		Verschuiving*
* er is sprake van afrondingsverschillen	In € (x 1 miljoen)	in %	In € (x 1 miljoen)	in %	
Vastrentende waarden, matchingportefeuille	25.867	42,8%	24.494	45,6%	-2,8%
Returnportefeuille	33.493	57,2%	29.635	54,4%	2,8%
- Aandelen		30,0%		26,2%	3,9%
- Vastrentende waarden,		11,5%		12,7%	-1,2%
- Vastgoed		6,2%		6,3%	-0,1%
- Private equity		6,7%		6,8%	-0,1%
- Real assets		2,8%		2,4%	0,3%
	59.360	100%	54.129	100%	

Voorbereidingen SAA in de nieuwe regeling

In 2024 voerden we ALM-analyses uit om de strategische asset allocatie (SAA) voor de nieuwe pensioenregeling te bepalen. De financiële opzet van deze regeling kent **toedeelregels** voor **beschermingsrendement** en **overrendement**, wat leidt tot een strategische verdeling tussen de return- en matchingportefeuille en het niveau van de renteafdekking. De analyses richtten zich eerst op de optimalisatie van de returnportefeuille, gevolgd door een verfijning van de matchingportefeuille. Hierbij werden naast rendement en risico ook kwalitatieve overwegingen zoals bestuurlijke beheersbaarheid, maatschappelijk verantwoord beleggen en kosten meegenomen.

Het bestuur stelde vast dat de nieuwe SAA een grotere returnportefeuille met meer illiquide beleggingen en een hogere renteafdekking omvat. Hierdoor wordt de matchingportefeuille ongeveer 10%-punt kleiner ten gunste van illiquide beleggingen en hoogrentende waarden in de returnportefeuille. De gekozen SAA is verder verfijnd op basis van duurzaamheid en uitvoerbaarheid, en past bij de **risicohouding** en financiële opzet van de nieuwe pensioenregeling. Deze SAA levert naar verwachting bij hetzelfde risico iets meer rendement op (na kosten) dan de huidige SAA 2025 en biedt bovendien meer ruimte voor duurzaam en impact beleggen.

Risk self-assessment ESG-risico's

In het risk self-assessment (RSA) werd allereerst een longlist van mogelijke risico's op het gebied van ESG geïdentificeerd. Deze lijst is geclusterd en beoordeeld op materialiteit. Daarbij resteerden 39 shortlist risico's die door PME nader zijn beoordeeld. Hierbij is gekeken naar het risico-scenario, het bruto risico, beheersmaatregelen, netto risico en naar kritieke risico indicatoren (KRI's).

Op basis van de resultaten zijn een aantal vervolgacties gedefinieerd met als doel de beheersing van risico's, die buiten de risicobereidheid van PME scoorden, uit te breiden en de netto risico's binnen de tolerantiegrenzen te brengen.

Deze vervolgacties zijn als volgt:

- Meer inzicht verkrijgen in het gebruik van natuurlijke hulpbronnen per sector en de daadwerkelijke invloed van fysieke biodiversiteitsrisico's.
- Verder in kaart brengen van het sociale risico rondom digitale veiligheid, dataveiligheid en privacy in de beleggingen. Er is op dit moment geen extra beheersing rondom de allocatie naar de technologie sector. Naar aanleiding van een verdere analyse kan PME inschatten of dit risico wordt getolereerd of dat toch verdere vervolgacties genomen moeten worden.
- Afronden assurance traject rondom CO₂-data en uitbreiden met de overige MVB-datapunten om datakwaliteit verder te beheersen.

Portefeuille van morgen

In 2022 hebben wij de eerste stappen gezet naar een nieuwe aanpak om bedrijven te selecteren die in de beleggingsportefeuille worden opgenomen. Het doel is om beleggingskeuzes te maken die passen bij onze identiteit. We kijken hierbij naar een goede verhouding tussen risico, rendement en duurzaamheid. In onze keuzes houden wij rekening met de opvattingen en voorkeuren van deelnemers. Iedere belegging in deze portefeuille zou uitlegbaar moeten zijn en moeten bijdragen aan verduurzaming van de economie en maatschappij. Oftewel, een portefeuille voor vandaag, voor morgen en voor overmorgen. Daarbij streven wij naar een portefeuille met focus; een portefeuille met een beperkter aantal beleggingstitels dan gangbaar is, omdat we hiermee op een betere manier een goede verhouding tussen risico, rendement en duurzaamheid kunnen nastreven.

In 2022 hebben we ons gericht op de uitwerking van de voor PME relevante ESG thema's en bijbehorende ambities. In 2023 hebben wij deze thema's en ambities vertaald in een ESG-raamwerk voor selectie van aandelen die passen binnen onze portefeuille. Het ontwikkelen van een ESG-selectieraamwerk was een eerste stap van het proces om te komen tot de Portefeuille van morgen. Een volgende stap was de constructie van de aandelenportefeuille, bestaande uit een ESG-indexportefeuille en een focus-portefeuille.

In het eerste kwartaal van 2024 is met succes dit ESG-raamwerk als nieuwe customized benchmark geïmplementeerd in de ESG-indexportefeuille aandelen ontwikkelde markten. De implementatie van dit raamwerk leidde tot de verkoop van de aandelen van 112 bedrijven in ontwikkelde landen. Dit was een beperkt aantal, omdat we voorheen ook al een eigen benchmark hanteerden met een lager aantal aandelen dan in een reguliere index.

In de Portefeuille van morgen willen we uiteindelijk steeds meer aandelenbeleggingen overzetten naar een meer geconcentreerde focusportefeuille. In 2024 zijn selectietrajecten opgestart voor de selectie van managers voor:

- de Europese ESG-focusportefeuille en
- de Amerikaanse ESG-focusportefeuille

De selectie van de manager voor de Europese ESG-focusportefeuille is in 2024 afgerond. Wij selecteerden Candriam als de beste kandidaat hiervoor. Deze ingeslagen weg betekende ook dat de bestaande Betrokken Belegger portefeuille, die beheerd werd door MN AM, werd overgenomen door Candriam. De transitie hiervan startte begin december 2024 en was op 8 januari 2025 geheel afgerond.

De selectie van de manager voor de Amerikaanse ESG-focusportefeuille is in 2024 nog niet geheel afgerond. In november 2024 selecteerde het bestuur twee managers als beheerders van de ESG-focusportefeuille voor de regio Noord-Amerika. Definitieve aanstelling is afhankelijk van een positieve uitkomst van de operational due diligence (ODD) en juridische onderhandelingen.

Wij verwachten voor de zomer van 2025 hierover een formeel besluit te nemen.

Tot slot is in 2024 een traject opgestart voor het bepalen van de strategie voor de ESG-focusportefeuille voor aandelen in opkomende markten. Naar verwachting wordt deze strategie voor de zomer van 2025 bestuurlijk vastgesteld.

Herinrichting actief aandeelhouderschap

In het kader van de Portefeuille van Morgen is in 2024 een traject opgesteld om een langetermijnvisie op actief aandeelhouderschap te ontwikkelen. Hiertoe hebben meerdere workshops plaatsgevonden. De bestuurlijke behandeling van de herinrichting van het actieve aandeelhouderschap is voorzien in 2025.

Onze beleggingsportefeuille ingezoomd

Beleggen wereldwijd

We beleggen in een groot deel van de wereld, in verschillende soorten beleggingen. Daarmee spreiden we de risico's die bij beleggen horen. En als het even kan, investeren we ook graag dicht bij huis.

Beleggen in Nederland

Wij staan positief tegenover het beleggen in Nederland om bij te dragen aan het economisch en maatschappelijk klimaat. Dit is goed voor bedrijven en de werkgelegenheid en daarmee voor de aangesloten werkgevers en deelnemers. Uiteraard blijft ook bij het beleggen in Nederland een goede verhouding tussen risico, rendement, kosten en duurzaamheid voorop staan.

In de tabel zijn onze beleggingen in Nederland opgenomen. Eind 2024 is ongeveer 15% van de beleggingsportefeuille in Nederland belegd. Dit is een kleine stijging ten opzichte van eind 2023 toen ongeveer 14,6% van de beleggingsportefeuille in Nederland was belegd.

Beleggingen wereldwijd		
Naar continent	In % van totaal belegd vermogen	In % van totaal belegd vermogen
	2024	2023
Noord-Amerika	35,5%	31,7%
Zuid-Amerika	2,1%	3,3%
Europa	53,2%	56,6%
Afrika	0,9%	0,9%
Azië	7,3%	6,4%
Oceanië	1,0%	1,1%
Totaal	100,0%	100,0%

Beleggingen Nederland				
naar beleggingscategorie	Bedragen (x € 1 miljoen)	In % van totaal belegd vermogen	Bedragen (x € 1 miljoen)	In % van totaal belegd vermogen
	2024	2024	2023	2023
Staatsobligaties	1.763	3,0%	1.749	3,2%
Bedrijfsobligaties	1.530	2,6%	1.532	2,8%
Hypotheken	2.751	4,6%	2.593	4,8%
Aandelen	89	0,1%	210	0,4%
Vastgoed	1.971	3,3%	1.413	2,6%
Overig	792	1,4%	418	0,8%
Totaal in Nederland	8.896	15,0%	7.915	14,6%

Wij beleggen in Nederlandse staatsobligaties en aandelen en obligaties van Nederlandse bedrijven. De aandelen en bedrijfsobligaties in onze portefeuille zijn onder andere van de bedrijven ABN AMRO, Achmea bank, Adyen NV, Akzo Nobel NV, Coöperatieve Rabobank, ASML Holding NV, ASR Nederland NV, Koninklijke Ahold Delhaize NV, Wolters Kluwer NV, Heineken NV, Koninklijke KPN NV, Vesteda Finance BV, TenneT Holding BV, Stedin Holding NV, JDE Peet's NV, Randstad NV, Alliander NV en ING Groep NV en Ziggo BV.

Andere voorbeelden van beleggingen in Nederland zijn de Nederlandse woningenmarkt en Nederlandse hypotheek. Binnen de Nederlandse woningenmarkt richten wij ons op het thema betaalbare huisvesting, waarbij voornamelijk in het middelhoge huursegment wordt geïnvesteerd. Daarbij stimuleren wij bouwen met biobased materialen. In 2024 stemden wij onder meer in met de start van de bouw van project MARK in Almere; een nieuwbouwproject met 113 duurzame en betaalbare woningen verdeeld over twee woontorens, elk met 10 verdiepingen. En met de bouw van De Koffiefabriek in Amsterdam; een nieuwbouwproject met 63 appartementen dat gekenmerkt wordt door het biobased en circulaire karakter. De omvang van de Nederlandse hypotheekportefeuille (ca. 5%) en het concentratierisico bij de afhankelijkheid van één beheerder, namelijk Munt Hypotheken (DMFco), leidde in 2024 tot de aanstelling van een tweede hypotheekmanager, namelijk Rabo Fund Management (RFM).

Beleggen voor de eigen sector (in innovatieve technologie)

We investeren een deel van de premies terug in de techwereld waarvan we onderdeel zijn. We helpen ecosystemen te ontwikkelen waarbinnen bedrijven kunnen samenwerken aan nieuwe technologieën en nieuwe oplossingen.

Hierbij zetten we in op Nederlandse startende technologiebedrijven en scale-ups met groeipotentieel. Door te beleggen in Innovation Industries en DeepTechXL zijn wij in staat om een impuls te geven aan de eigen sector. Het investeringsfonds Innovation Industries werkt bijvoorbeeld samen met drie technische universiteiten in Nederland en een aantal Nederlandse hightech bedrijven uit onze achterban. En bedrijven zoals ASML en Philips, kennisinstelling

TNO en de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij dragen, net als wij, bij aan DeepTechXL. De geselecteerde bedrijven in nieuwe technologie krijgen door deze investeringsfondsen toegang tot financiering waardoor zij de kans krijgen uit te groeien tot succesvolle bedrijven die zorgen voor economische groei en werkgelegenheid in Nederland.

In 2024 committeerden wij een additioneel bedrag van € 10 miljoen aan Deeptech XL Fund I, waarmee het totale commitment uitkomt op € 35 miljoen euro. Verder hebben wij eind 2023 samen met PMT gezamenlijk € 100 miljoen toegezegd aan het nieuw opgerichte Strategic Partners Fund, dat erop is gericht om in groeikapitaal te voorzien voor succesvolle Nederlandse start- en scale-ups in de deeptech sector. Via dit fonds, onder beheer van Innovation Industries, zijn in 2024 additionele investeringen gedaan in Effect Photonics (€ 10 miljoen), Axelera AI (€ 5 miljoen) en Nearfield (€ 10 miljoen). Eveneens werden in 2024 twee commitments van ieder € 50 miljoen toegekend aan Forbion VII en Forbion Growth III (gezondheidszorg).

Klimaat

Klimaatverandering bedreigt mens, milieu en maatschappij. Klimaatverandering brengt daarmee ook grote risico's met zich mee voor onze beleggingen. Tegelijkertijd kunnen beleggingen ook positieve impact hebben op de beperking van klimaatverandering en de maatschappij. De risico's voor onze beleggingen, de toenemende wet- en regelgeving (zoals de SFDR en de richtlijnen van DNB op het gebied van milieu en klimaatrisico's), het belang dat onze stakeholders hechten aan dit onderwerp en onze eigen visie ondersteunen de urgentie voor de brede aanpak voor het beperken van klimaatverandering.

PME steunt het klimaatakkoord van Parijs. Als grote belegger kunnen en willen we een rol spelen bij het halen van de doelstellingen van Parijs. Want geld heeft invloed. De belangrijkste afspraak in dit akkoord is het streven om de gemiddelde wereldwijde temperatuurstijging ruim onder de 2 graden Celsius houden. En de 195 landen die het akkoord ondertekenden, willen dat het liefst nog verder beperken tot 1,5 graad. Nederland doet mee. Net als een belangrijk deel van de financiële sector in ons land. Zo hebben ruim 50 financiële instellingen in Nederland het Klimaatcommitment Financiële Sector ondertekend. Ook PME.

Klimaatplan PME, er is geen planeet B

Als ondertekenaar van het Klimaatcommitment Financiële Sector delen we in ons [Klimaatplan PME](#) onze plannen om de doelen van Parijs te halen. We laten zien hoe we de uitstoot van onze beleggingen de komende jaren omlaag brengen, om zo een forse reductie in 2030 te realiseren. Daarbij richten we ons op beursgenoteerde aandelen, bedrijfsobligaties, vastgoed, infrastructuur, private equity, staatsobligaties, hypotheek en bosbouw. Want binnen die beleggingen verwachten we het belangrijkste verschil te kunnen maken.

In 2024 hebben we ons Klimaatplan uitgebreid. Voor drie nieuwe beleggingscategorieën (staatsobligaties, hypotheek en bosbouw) zijn actieplannen toegevoegd. Daarnaast hebben we ons voorwoord en wat tijdsgebonden data geactualiseerd. Tot slot hebben we in

het plan verduidelijkt dat wij geen gebruik maken van alternatieve manieren om de uitstoot van beleggingen te compenseren, zoals carbon credits en carbon offsetting. Voor 2025 staat een evaluatie van het klimaatbeleid op de agenda. Dan zullen ook bestaande doelstellingen tegen het licht worden gehouden.

In het Klimaatplan PME legden wij de volgende doelstellingen vast:

- In 2030 is de absolute CO₂ uitstoot van zowel onze beleggingen in aandelen als bedrijfsobligaties 50 procent minder dan in 2019. We kijken hierbij naar de absolute scope 1- en scope 2-uitstoot op basis van EVIC.
- In 2050 heeft de beleggingsportefeuille netto-nul CO₂-uitstoot.
- Ruim voor 2030 zijn alle vastgoedbeleggingen in lijn met de afspraken van Parijs om de opwarming van de aarde tot 1,5 graad te beperken.
- Eind 2030 ligt de CO₂-uitstoot per vierkante meter vastgoed 40 procent lager dan in 2020.
- In 2025 heeft PME 3 miljard euro aan impactinvesteringen.
- In 2025 hebben we 1,2 miljard euro – het bedrag dat vrijkwam door de verkoop van beleggingen in producenten van olie en gas – opnieuw belegd in investeringen met een positieve impact op de transitie naar duurzame energie.
- Uiterlijk in 2040 zijn alle infrastructuurbeleggingen en private equity-beleggingen in lijn met de afspraken van Parijs om de opwarming van de aarde tot 1,5 graad te beperken.
- Uiterlijk in 2040 is het onze ambitie dat alle landen waarin wij beleggen (via staatsobligaties en obligaties van staatsbedrijven) in lijn liggen om de opwarming van de aarde te beperken tot 1,5 graad.
- Het is onze ambitie dat de woningen in onze hypotheekportefeuille een uitstoot hebben die past bij een opwarming van de aarde van maximaal 1,5 graad.
- Het is onze ambitie dat er steeds meer COP2 wordt opgeslagen in de bossen waarin we beleggen en we willen ook dat de CO₂ die vrijkomt bij het planten, beheren en oogsten van deze bossen afneemt.

Relevante beleggingen

Alle beleggingscategorieën in onze beleggingsportefeuille zijn relevant voor ons klimaatbeleid. Via elke beleggingscategorie kunnen we invloed uitoefenen op de CO₂-uitstoot. We besteden de meeste aandacht aan de meest relevante beleggingen.

De mate van relevantie is afhankelijk van:

- de mogelijkheden die we hebben om invloed uit te oefenen op de CO₂-uitstoot van deze beleggingen;
- de mogelijkheden die we hebben om te meten welke bijdrage de beleggingen leveren aan de energietransitie en
- de omvang van de beleggingscategorie in onze beleggingsportefeuille.

De beleggingen in aandelen, vastgoed, private equity en infrastructuur zien we als meest relevant. Via aandelen is het mogelijk om invloed uit te oefenen als aandeelhouder, en binnen vastgoed en infrastructuur zijn er volop mogelijkheden om investeringen te doen die bijdragen aan de energietransitie. Maar ook in andere beleggingscategorieën ondernemen we dus wel actie. In 2023 en 2024 zijn voor de categorieën hypotheek, staatsobligaties en bosbouw de ambities concreet uitgewerkt, waarna ze zijn toegevoegd aan het Klimaatplan PME.

Vanaf dit jaar wordt in het jaarverslag ook gerapporteerd over de voortgang op deze laatste drie beleggingscategorieën.

Lange termijn doel

Op de lange termijn is ons doel duidelijk: in 2050 heeft onze beleggingsportefeuille netto-nul CO₂-uitstoot. We werken daarnaartoe op een manier die past bij het pad naar maximaal 1,5 graden opwarming. Dat betekent dat we gemiddeld minimaal 7 procent CO₂-reductie per jaar willen bereiken, zoals vastgelegd in internationale afspraken. Dit is een gemiddelde, de reductiepaden gaan nooit in een rechte lijn.

Korte en middellange termijn doelen

Voor onze wereld is de weg naar een klimaat neutrale economie nog lang. Om ons doel voor de lange termijn te halen, stellen we voor de komende jaren een aantal belangrijke doelen vast. We richten ons op de hiervoor relevante genoemde beleggingscategorieën

waarbij we de meeste kansen zien om de wereldwijde CO₂-uitstoot te beïnvloeden. In ons [Klimaatplan](#) lichten we onze doelen voor de relevante beleggingscategorieën toe en vertalen we deze doelen in actieplannen. Die doelen en de behaalde resultaten tot nu toe lichten we (op hoofdlijnen) toe in ‘[CO₂-voetafdruk PME](#)’ in het hoofdstuk ‘[Financiële situatie en resultaten](#)’ en (uitgebreid) in onze klimaatrapportage in ‘[Bijlage 3: Rapportage Taskforce on Climate-related Financial Disclosures](#)’.

Actieplannen

In de actieplannen in het [Klimaatplan](#) beschrijven we hoe we concreet gaan werken aan het leveren van een bijdrage aan het beperken van klimaatverandering. En hoe we bijdragen aan de financiering van de energietransitie. We beschrijven hoe we verschillende instrumenten inzetten om onze doelstellingen te halen. Het gaat om instrumenten waarmee PME druk uitoefent op bedrijven waarin we beleggen. Bijvoorbeeld door in gesprek te gaan en door te stemmen op aandeel-houdersvergaderingen. In de afgelopen jaren hebben we regelmatig consequenties verbonden aan onvoldoende klimaatactie. We expliciteren dit de komende tijd verder en leggen daarover ook verantwoording af aan de buitenwereld, bijvoorbeeld via ons jaarverslag.

Daarnaast maken we natuurlijk keuzes waarin we beleggen. We stappen uit beleggingen die het relatief slecht doen op het gebied van klimaatverandering. En we investeren juist meer in beleggingen met een positieve impact. Om onze doelstellingen te bepalen en de instrumenten op een effectieve manier in te zetten, hebben we data en informatie nodig. Ook dat aspect komt daarom terug in de actieplannen.

Relevante beleggingen per eind 2024

Bedragen x € miljoen ⁸	Omvang beleggingen	Omvang van de beleggingen waarvoor de carbon footprint wordt gemeten
Beursgenoteerde aandelen	18.105	18.133
Bedrijfsobligaties	12.677	11.456
Vastgoed	3.783	3.276
Infrastructuur	1.081	
Private equity	4.000	
Staatsobligaties	13.954	12.839
Hypotheek	2.753	
Bosbouw	571	571
Overig	1.837	
	58.761	46.275

⁸ De waarden van de totale beleggingen sluiten niet helemaal aan met de gemeten beleggingen, hetgeen wordt veroorzaakt door verschil in timing van de vaststelling van de meting van de CO₂-voetprint en de definitieve waardering van de portefeuilles

Uitsluiting

PME heeft een uitsluitingsbeleid. Dat beleid is er omdat we in sommige landen en bedrijven niet mogen of willen beleggen. Het uitsluitingsbeleid heeft betrekking op alle beleggingen die we doen.

Uitsluiting van bedrijven

In sommige bedrijven mag of wil PME niet beleggen. Deze bedrijven sluiten we dan uit. Daar kunnen we verschillende redenen voor hebben. Ten eerste willen we in sommige bedrijven niet beleggen omdat ze betrokken zijn bij activiteiten die grote schadelijke gevolgen hebben voor mens, milieu of maatschappij. Dat is een principiële keuze. Ten tweede sluiten we bedrijven uit die niet met ons in gesprek willen, of als een gesprek na lang aandringen niet succesvol is. Ten derde mogen we in sommige bedrijven niet beleggen omdat er een wettelijk investeringsverbod geldt. Dat is het geval bij producenten van clustermunitie. We kijken dus naar wetgeving, en ook naar internationale verdragen. Daarnaast houden we rekening met de voorkeuren en meningen van mensen met een pensioen bij PME. Wanneer zij in meerderheid aangeven ernstig bezwaar te hebben tegen beleggingen in bepaalde activiteiten, dan kunnen we ertoe besluiten om de bedrijven die daarbij betrokken zijn uit te sluiten.

Wij sluiten bedrijven uit die betrokken zijn bij controversiële wapens (productie), kernwapens, tabak (productie), handvuurwapens voor civiel gebruik (productie en verkoop), adult entertainment (productie), bont (productie), teerzandolie en steenkool, olie en gas (productie). In het document [Beleid duurzaam en verantwoord beleggen](#) op onze website is worden deze categorieën verder toegelicht.

Transparantie over uitsluiting van bedrijven

Vanouds publiceerde PME de uitsluitingslijst van bedrijven op de website, zodat duidelijk was in welke bedrijven PME niet belegt vanwege één van de uitsluitingsgronden zoals hiervoor beschreven. In het eerste kwartaal werd de ESG-indexportefeuille geïmplementeerd. De ESG-indexportefeuille is de uitkomst na toepassing van het uitsluitingsbeleid van PME en het ESG-selectieraamwerk van PME dat in het kader van de Portefeuille van Morgen is ontwikkeld. De implementatie van dit raamwerk leidde tot de verkoop van de aandelen van 112 bedrijven in ontwikkelde landen.

Gezien de beweging die wij maken naar een meer geconcentreerde beleggingsportefeuille, concludeerden wij dat het voor de hand lag dat wij de publicatie van de uitsluitingslijst beëindigen. Bedrijven kunnen om een veelvoud aan redenen niet in de portefeuille van PME zitten. Omdat ze niet in de benchmark zitten, omdat ze door het uitsluitingsbeleid afvallen, of omdat ze niet door de ESG-screening van de Portefeuille van Morgen komen. Door deze beweging verliest de aparte publicatie van een uitsluitingslijst voor de buitenwereld aan zeggingskracht. We besloten vanaf het derde kwartaal 2024 de uitsluitingslijst van bedrijven niet meer te publiceren op de website. Uiteraard zijn we nog wel volledig transparant over de bedrijven waar we wel in beleggen. Een geïnteresseerde, een maatschappelijke organisatie of een journalist die wil weten of PME in een bedrijf belegt kan simpelweg de check blijven doen of dit bedrijf in de lijst met beleggingen voorkomt.

Uitsluiting van landen

In sommige landen wil PME niet beleggen. Wanneer een land een bedreiging vormt voor de internationale vrede en veiligheid, kunnen we besluiten om staatsobligaties van dat land uit te sluiten. We bekijken dan of er tegen de overheid van een land sancties zijn opgelegd door de Verenigde Naties of de Europese Unie. Als er een wapenembargo, een aandelenstop of een reisverbod is uitgevaardigd tegen een land, komt het op onze uitsluitingslijst.

Eind 2024 sloten we op basis van deze uitsluitingscriteria in totaal 16 landen uit (2023: 16 landen). De volledige lijst van uitgesloten landen is te vinden op onze [website](#).

Betrokken aandeelhouder

Door het gebruik van ESG-informatie en ons uitsluitingsbeleid maken we al een belangrijke selectie in bedrijven waarin we wel en niet willen beleggen. Voor ons is betrokkenheid bij de bedrijven waarin we wel beleggen een fundamenteel uitgangspunt bij het invullen van onze taak als betrokken belegger:

- Sommige bedrijven in onze portefeuille hebben nog een zetje nodig in de goede richting. Met die bedrijven gaan we in gesprek.
- Bij bedrijven waarvan we aandelen houden hebben we stemrecht. Dat recht gebruiken we.

Ook verwacht steeds meer wet- en regelgeving dat wij ons als een betrokken aandeelhouder opstellen, zoals de EU-richtlijn lange-termijn-betrokkenheid van aandeelhouders en de Nederlandse Stewardship Code. Als betrokken aandeelhouder gebruiken we onze invloed om belangrijke onderwerpen te agenderen bij de ondernemingen waarin we belegd zijn. Zo vragen we een steeds grotere verantwoordelijkheid van bedrijven bij de aanpak van onderwerpen zoals energie-transitie, biodiversiteit, goed ondernemingsbestuur, mensenrechten en arbeidsrechten.

Het voeren van dialoog en stemmen kost veel tijd. Daarom helpen verschillende partijen ons om deze zaken zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren. Wij bepalen zelf het betrokkenheidsbeleid voor de dialoog en stemmen.

Het voeren van dialoog

Engagement is de dialoog die beleggers voeren met bedrijven om het reilen en zeilen van bedrijven in de gaten te houden. Ons dialoogprogramma is er op gericht ESG risico's in de portefeuille te mitigeren, potentiële en daadwerkelijke negatieve effecten van activiteiten van bedrijven op de maatschappij en op het beleggingsresultaat te voorkomen, stoppen of te beperken. Ook stimuleren we bedrijven binnen het engagement om herstel en verhaal te bieden aan benadeelden van de negatieve effecten van hun activiteiten. Wanneer de dialoog niet tot voldoende resultaat leidt volgens de gestelde doelstellingen, kunnen we besluiten om het bedrijf uit te sluiten op basis van een onsuccesvolle dialoog.

Ons engagementkader kent hiervoor een escalatiestrategie met 6 stappen:

1. Formeel onvrede uiten richting het bedrijf
2. Adresseren van doelstellingen op de Algemene vergadering van Aandeelhouders
3. Onvrede publiekelijk uiten
4. Last warning letter
5. Uitsluiten na onsuccesvolle dialoog
6. Persbericht na uitsluiting

PME voert twee vormen van engagement uit:

- diep engagement en
- breed engagement.

Het doel van diep engagement is om bedrijven op een specifiek thema vooruit te brengen. MN is namens PME verantwoordelijk voor de uitvoering van het diepe engagement. Samen stellen we de engagement-lijst vast en formuleren we de engagementdoelen per bedrijf. Bij breed engagement staat een waaier aan ESG-onderwerpen op de agenda, afhankelijk van welk onderwerp voor een bedrijf relevant is. Ook kijk je bij breed engagement naar meer strategische zaken, zoals transparantie en de doelstelling van de onderneming. Equity Ownership Services (EOS) voert het brede engagement uit voor PME. Ieder jaar legt EOS het engagementplan voor aan zijn klanten, die allemaal inspraak hebben.

Bij de uitvoering van engagement speelt vaak het dilemma tussen samenwerken of alleen optrekken. Samenwerken met andere beleggers legt meer gewicht in de schaal. Bedrijven zijn eerder geneigd om te luisteren naar een grotere groep aandeelhouders. Maar vaak hebben aandeelhouders hun eigen kijk op een onderwerp, waardoor de eis aan een bedrijf verwatert. Je moet dan een compromis sluiten. Klop je als aandeelhouder in je eentje op de deur van het bedrijf, dan kan je zelf je eis bepalen. Maar met een klein deel van de aandelen is de kans dat je je zin krijgt een stuk kleiner. PME is lid van verschillende organisaties van beleggers die samenwerken bij de uitvoering van engagement. Dat levert kennis en invloed op en het werk kan worden verdeeld. Wel houden we zo veel mogelijk onze eigen doelstellingen voor ogen en beoordelen

we de voortgang van engagement langs onze eigen meetlat. In 2024 werkte we samen met Eumedion, Climate Action 100+, Nature Action 100, ShareAction, Net Zero Engagment Initiative en Platform Living Wage Financials.

Diep engagement

Het diepe engagement van PME richt zich op vier onderwerpen, namelijk energietransitie, biodiversiteit, mensenrechten en arbeidsrechten, en Nederlandse beursgenoteerde bedrijven. In totaal richt het diepe engagement zich op ongeveer dertig bedrijven.

Een volledig overzicht van alle dialogen in het kader van het diepe engagement programma is te vinden in de [Engagementlijst 2024](#) op onze website.

Hierna volgt een toelichting op de onderwerpen en de doelen per onderwerp binnen het diepe engagement.

Energietransitie

Het engagementprogramma voor de energietransitie richt zich op nutsbedrijven, staalbedrijven, cementbedrijven, chemiebedrijven en de maakindustrie. Deze bedrijven gebruiken nog veel fossiele energie, maar kunnen hun energiemix verduurzamen. Het doel van het engagementprogramma is dat de bedrijven hun activiteiten in lijn brengen met de doelen van het klimaatakkoord van Parijs. Daarmee wil PME de financiële risico's van het beleggen in deze bedrijven verkleinen en bijdragen aan het voorkomen van klimaatverandering.

In 2024 vervolgden we onze dialoog over de energietransitie met 12 bedrijven uit de nuts- en industrie sector. Van deze bedrijven verwacht we dat zij een strategie hebben om kolen uit te faseren en dat zij doelen stellen om hun emissies omlaag te brengen, in lijn met een 1,5 graden pad.

Bedrijven in de staal- en chemiesectoren worstelen nog met de methodologieën, die door het Science-based Targets Initiative (SBTi) worden ontwikkeld, voor het vaststellen van reductiedoelstellingen in lijn met een 1,5 graden ambitie.

In beide sectoren is er geen brede consensus over de inhoud van de (voorgestelde) methodologie, wat het engagement rondom het stellen en onderbouwen van voldoende ambitieuze reductiedoelstellingen uitdagend maakt. PME richt zich hiernaast op het doorontwikkelen en uitwisselen van kennis rondom de transitie in de staal- en chemiesectoren. Zie als voorbeeld de casus 'Het verduidelijken van de toekomstige vraag naar groen staal'.

De bedrijven in de cement en nuts-sectoren (E.ON, ENGIE, Snam, Siam Cement Group en Heidelberg Cement) hebben wel de methodologie van SBTi omarmd. PME richt zich in deze sectoren op de voortgang van de strategie en bij Siam Cement en ENGIE op de mogelijkheden om zich te verbinden aan het 1,5 graden-pad van SBTi. E.ON en Heidelberg Cement hebben dat al gedaan.

In 2024 spraken we in (internationale) samenwerkingsverbanden ClimateAction100+ en het Net Zero Engagement Initiative met

de bedrijven over hun strategie, bijbehorende beleggingen, en kansen en risico's van de energietransitie. Hierbij gebruiken we internationale standaarden (IIGCC en TPI) om bedrijven te beoordelen en te vergelijken. We gebruiken eigen sectorspecifieke scorecards met meer dan vijftig elementen om de voortgang van bedrijven goed bij te houden. Ook geloven we dat om het energiesysteem te kunnen veranderen alle belangengroepen moeten meebewegen in de transitie. We treden daarom in gesprek met onderzoeksorganisaties, NGO's en beleidsmakers om de juiste drukpunten te vinden.

Waar we ontevreden waren over de voortgang van bedrijven hebben we 'escalatiemiddelen' ingezet. Zo zijn er vragen gesteld op de aandeelhoudersvergadering van ENGIE, hebben we verschillende relevante aandeelhoudersresoluties gesteund, en hebben we tegen de herbenoeming van de voorzitter van de governance committee van Linde gestemd.

Mensenrechten en arbeidsrechten

Wij verwachten dat bedrijven waarin wij beleggen fundamentele mensenrechten en arbeidsrechten waarborgen. Daarom gaan we in gesprek met bedrijven uit verschillende sectoren waarin het risico op schendingen van mensenrechten of arbeidsrechten groot is, namelijk de textielsector en voedingsmiddelenindustrie. Initieel lag de focus van deze gesprekken op een leefbaar loon en inkomen. Dit betekent dat werknemers in de productieketen van kledingbedrijven en boeren in de toeleveringsketen van voedingsbedrijven een loon of inkomen krijgen, waarmee ze kunnen voorzien in hun basisbehoeften en dat van hun gezin. Omdat onderbetaling ten grondslag ligt aan verschillende andere sociale problemen, spreken we sinds 2024 bedrijven aan op een breder scala aan mensen- en arbeidsrechten gerelateerde thema's, zoals veilige arbeidsomstandigheden, gendergelijkheid en vakbondsvrijheid.

Deze gesprekken voeren we niet alleen. MN is namens PME één van de oprichters van het Platform Living Wage Financials (PLWF), een samenwerkingsverband tussen investeerders. Het samenwerkingsverband telt inmiddels 24 leden uit binnen- en buitenland met een geschat beheerd vermogen van meer dan € 7 biljoen. Gezamenlijk voeren de leden van het platform engagement met meer dan 50 bedrijven uit de textielsector en voedingsindustrie. Door samen op te trekken met andere aandeelhouders, en door met alle grote bedrijven in de sector het gesprek aan te gaan, vergroten we de kans op verbetering.

Een belangrijk onderdeel hiervan is dat bedrijven jaarlijks worden gescoord op hun voortgang aan de hand van de PLWF-methodes, waarna bedrijven worden gecategoriseerd ter indicatie van de fase waarin bedrijven zich bevinden waar het gaat om het implementeren van leefbare lonen en leefbare inkomens in toeleveringsketens. De uitkomsten van de 2024 analyses zijn gepubliceerd in het jaarverslag van het PLWF.

CASUS

Het verduidelijken van de toekomstige vraag naar groen staal

Namens PME is MN onderdeel van de IIGCC werkgroep op waardeketenengagement in de staalsector. De werkgroep onderzoekt welke sectorinterventies (interventies die breder kijken dan engagement met individuele bedrijven) kunnen bijdragen aan een transitie van de staalsector die past bij de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Staalbedrijven geven aan dat onduidelijkheid over de toekomstige vraag naar 'groen staal' een barrière vormt voor investeringen in schone(re) productiemethoden.

Na de publicatie van het 'IIGCC Steel Purchaser Framework' door de werkgroep in 2023, met daarin een investeerders definitie van 'groen staal', organiseerde de werkgroep in 2024 een ronde tafel voor partijen die op grote schaal staal inkopen om hen bekend te maken met het Framework. Aan de hand van het Framework kunnen bijvoorbeeld autoproducenten publiekelijk communiceren over welk percentage van het door hun ingekocht staal in 2030 moet voldoen aan een bepaalde lagere emissie intensiteit. Dit geeft staalproducenten inzicht in hoe de afzetmarkt voor groene staalproducten zich zal ontwikkelen, wat kan helpen bij investeringsbeslissingen die op korte termijn nodig zijn om de productie van groen staal vanaf 2030 op het benodigde niveau te krijgen. De ronde tafel was de aftrap van een uitgebreid engagementtraject met grote staalafnemers om de transparantie rondom de inkoop van groen staal te vergroten.

In 2024 voerden wij de dialoog met elf bedrijven uit onze beleggingsportefeuille:

- zes bedrijven in de textielsector (Adidas, Inditex, Primark, Shenzhou International, Zalando en H&M),
- vijf voedingsmiddelenbedrijven (Mondelez International, Hershey, Chocoladefabriken Lindt & Spruengli, Starbucks en J.M. Smucker Companies)

In de textielsector zien we dat bedrijven steeds transparanter worden. Zo geven de meeste bedrijven inzicht in welke fabrieken zij hun kleding laten maken, waardoor beter gemonitord kan worden of incidenten in deze fabrieken plaatsvinden. Ook zijn er in toenemende mate bedrijven die loondata verzamelen van werknemers in de productieketen en afzetten tegen relevante benchmarks. Zo kan inzicht worden verkregen of de leefbaar loon gap gedicht wordt.

In de voedingsmiddelensector zien we dat steeds meer bedrijven mensenrechten onderwerpen zoals leefbare inkomens in formele

beleidsstukken hebben vastgelegd. Helaas is dit voor Starbucks en J.M. Smucker nog niet het geval. J.M. Smucker heeft enkel een verwijzing opgenomen naar leefbaar loon in de leverancierscode, zonder toelichting hoe dit zich verhoudt tot een leefbaar inkomen voor kleine boeren. En hoewel we positief zijn dat Starbucks een nieuw mensenrechten impact analyse heeft uitgevoerd, heeft het bedrijf wederom leefbaar inkomen niet als aandachtsgebied geprioriteerd. In plaats daarvan wordt gesproken over een 'eerlijk loon' en 'adequate levensstandaarden', beide zonder heldere definitie.

In 2024 zetten we extra drukmiddelen in bij de bedrijven die na meerdere jaren engagement nog onvoldoende progressie laten zien. We stemden tegen de herbenoeming van bestuurders en/of het beloningsrapport bij Starbucks en J.M. Smucker, we stemden voor relevante aandeelhoudersresoluties waaronder een over leefbare inkomens bij Hershey, en we stelden vragen op de aandeelhoudersvergadering van Inditex over onder andere transparantie rondom loondata.

Biodiversiteit

Met het engagementprogramma voor biodiversiteit wil PME bedrijven stimuleren om:

- risico's die ze lopen door afhankelijkheid van biodiversiteit in kaart te brengen;
- de negatieve impact die ze zelf hebben op biodiversiteit te verminderen.

Met deze doelstellingen wil PME bijdragen aan de ambities uit het Global Biodiversity Framework voor 2030. We voeren engagement met sectoren die enerzijds afhankelijk zijn van biodiversiteit, en anderzijds een grote impact hebben op biodiversiteit, zoals voedsel- en drankenproducenten, retailers en chemiebedrijven. Voor elke sector is in kaart gebracht welke bedrijfsactiviteiten impact hebben op belangrijke drijfveren voor biodiversiteitsverlies, zoals ontbossing, watergebruik, overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen en klimaatverandering.

Verschillende initiatieven werkten afgelopen jaar aan raamwerken om bedrijven te ondersteunen in het meten en adresseren van hun impact op biodiversiteit. De Taskforce on Nature-related Financial Disclosures (TNFD) en de Science Based Targets Network (SBTN) publiceerden verschillende praktische handvatten voor bedrijven. Met behulp van deze richtlijnen vragen wij bedrijven om doelen te stellen om de impact van bedrijfsactiviteiten op biodiversiteitsverlies te verminderen en bij te dragen aan herstel van ecosystemen. We willen dat bedrijven hun afhankelijkheden en impact in kaart brengen volgens de richtlijnen van de Taskforce for Nature-related Financial Disclosures en hierover rapporteren.

Ontbossing is een van de belangrijkste drijfveren voor biodiversiteitsverlies. Uit het 2024 Forest Declaration Assessment rapport blijkt dat in Latijns Amerika nog steeds het overgrote deel van de ontbossing plaatsvindt, maar dat ontbossing ook groeit in Afrika en Azië. Zeven exportgewassen droegen de afgelopen twee decennia bij aan 57% van de ontbossing: palmolie, soja ten behoeve van veevoer, veehouderij, houtproductie, cacao, koffie en rubber. Naar verwachting zal ook de mijnbouwsector een grote rol gaan spelen in wereldwijde ontbossing, met oog op de delving van kritieke metalen en mineralen die nodig zijn voor de energietransitie. We werken samen met andere beleggers binnen het Cardano

CASUS

Zalando

In 2024 is de dialoog gestart met Zalando over de waarborging van mensenrechten en arbeidsrechten in de productieketen. Hoewel Zalando vooral bekend is als webshop voor schoenen en kleding, heeft het ook een eigen kledingmerk. Tijdens de gesprekken is Zalando aangemoedigd om zowel de arbeidsomstandigheden in de productieketen van hun eigen merk te verbeteren als invloed uit te oefenen op de merken die via hun webshop worden verkocht. Op die manier oefenen we invloed uit op verschillende schakels in de productieketen, van fabriek tot webshop.

We zijn positief over het feit dat Zalando zich heeft gecommitteerd aan een tijdsgebonden doel: uiterlijk in 2033 waarborgen ze waardig werk, een verantwoord inkoopbeleid en het betalen van een eerlijk deel van leefbare lonen voor hun eigen merk. Echter, het onderwerp leefbare lonen is nog niet expliciet opgenomen in het mensenrechten statement van Zalando, waarmee het bedrijf achter loopt ten opzichte van peers. In 2025 zal een update van dit statement plaatsvinden. We hebben bij het bedrijf aangedrongen om het concept leefbare lonen, inclusief een gepaste definitie, op te nemen in het aangepaste mensenrechten statement.

initiatief 'Satellite-based engagement towards zero-deforestation'. Aan de hand van satellietbeelden van mogelijke ontbossing wordt met drie bedrijven uit onze beleggingsportefeuille (Unilever, The Hershey Company en PepsiCo) gesproken over de stappen die deze bedrijven zetten richting ontbossingsvrije toeleveringsketens.

Sinds 2024 is PME onderdeel van het initiatief Nature Action 100, waarin meer dan 190 institutionele investeerders engagement voeren met 100 bedrijven uit sectoren met de grootste impact op biodiversiteit. Met zes bedrijven uit onze beleggingsportefeuille, te weten DSM-firmenich, Ahold Delhaize, Carrefour en Amerikaanse retailers Costco, Target en Kroger, is in 2024 gesproken. Deze bedrijven worden gestimuleerd om voortgang te maken met de

afhankelijkheden en impact analyse en de resultaten uit de Nature Action 100 benchmark zijn met deze bedrijven besproken. Veel bedrijven staan momenteel aan het begin van het ontwikkelen van een biodiversiteitsstrategie. Hoewel een merendeel van de bedrijven wel de ambitie heeft om biodiversiteit te beschermen, hebben nog weinig bedrijven daadwerkelijk een doelstelling gezet.

Sinds 2024 voert PME ook engagement met retailers (Ahold Delhaize, Carrefour, Costco, Target en Kroger) over de eiwittransitie als onderdeel van het FAIRR initiatief. De eiwittransitie, de verschuiving van dierlijke naar plantaardige eiwitbronnen, wordt in de supermarktbranche steeds belangrijker. Retailers spelen in de eiwittransitie een sleutelrol, door het plantaardige assortiment

uit te breiden, en aanpassingen te doen in winkelinrichting, prijsbeleid en consumentencommunicatie. Ook kan de transitie naar plantaardige eiwitten bijdragen aan de klimaatplannen van deze retailers. Wij vragen de retailers inzichtelijk te maken wat het aandeel van dierlijke eiwitten is als onderdeel van scope 3 (waardeketen) uitstoot en of de retailers het CO₂-reductie potentieel in kaart kunnen brengen van een groter aandeel plantaardige eiwitten in de schappen. Daarnaast bevragen we retailers over de nutritionele waarde van plantaardige eiwitvervangers, en vragen we ze lobbyactiviteiten in lijn te brengen met verduurzamingsacties.

Nederlandse beursgenoteerde bedrijven

PME is lid van Eumedion, een organisatie die op het terrein van duurzaamheid en goed bestuur de belangen behartigt van aandeelhouders en vermogensbeheerders. Eumedion organiseert dialogen met Nederlandse beursgenoteerde bedrijven. Op die manier kunnen leden van Eumedion bij deze bedrijven het belang van duurzaam ondernemen en goed bestuur voor het voetlicht brengen. Veel leden van Eumedion dragen bij aan de dialoog met een aantal bedrijven.

Jaarlijks stuurt Eumedion een speerpuntenbrief naar alle bedrijven, waarin staat wat de belangrijkste onderwerpen van de dialoog zijn. Naast die onderwerpen is er ruimte om meer specifieke ESG-zaken met de bedrijven te bespreken. In 2024 stonden de implementatie van wetgeving en naleving van de Nederlandse Tax Governance Code centraal in de bedrijfsdialogen. We zagen dat de bedrijven veel capaciteit vrijmaken voor het voldoen aan wet- en regelgeving; de implementatie van de CSRD en voorbereiding op de CSDDD. Bedrijven lijken goed op koers te liggen om over boekjaar 2024 in lijn met de CSRD en ESRS te rapporteren. Bedrijven zijn daarbij nog wel zoekende naar de grens van materialiteit. Daarnaast stond in 2024 de herziening van het beloningsbeleid bij veel Nederlandse beursgenoteerde bedrijven op de agenda en mede daarom stond een beloningsbeleid dat lange termijn waardecreatie ondersteunt in de speerpuntenbrief. In de aanloop naar de aandeelhoudersvergaderingen is er met het merendeel van engagementbedrijven gesproken over het beloningsbeleid. Mede als gevolg van de dialoog hebben er aanscherpingen plaatsgevonden in het beleid of werden voorgestelde verhogingen ter goedkeuring voorgelegd op de aandeelhoudersvergadering.

CASUS

Carrefour

In 2024 voerden wij gesprekken met Carrefour over ontbossing in de waardeketen en de eiwittransitie.

Op basis van analyses concludeert Carrefour dat meer dan de helft (52%) van haar negatieve impact op biodiversiteit plaatsvindt in Brazilië, en dat zeker 86% van haar negatieve impact op biodiversiteit volgt uit veranderingen in landgebruik als gevolg van landbouw. Een groot deel van Carrefour's risico's bevinden zich in de waardeketen, met name bij agrarische productie en verwerking. Zo zijn bedrijven in de waardeketen van Carrefour bijvoorbeeld afhankelijk van oppervlakte- en grondwater en klimaatregulering voor het verbouwen van gewassen.

Carrefour heeft voor een groot aantal hoog-risico gewassen doelstellingen gezet. Zo wil Carrefour voor alle Carrefour-merken enkel palmolie inkopen die volledig traceerbaar en Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) gecertificeerd is, en wil het bedrijf in 2030 alleen nog rundvlees inkopen uit Brazilië dat 100% ontbossingsvrij is.

PME heeft Carrefour gesproken over de voortgang ten aanzien van deze doelstellingen en hoe het bedrijf deze van plan is te behalen. Zo zet Carrefour voor Braziliaans rundvlees geomonitorings-systemen in, en heeft Carrefour Brazilië aangekondigd een fonds op te zetten om te investeren in herbebossing in Brazilië.

De eiwittransitie speelt een belangrijke rol in het verduurzamen van Carrefour's productaanbod. Hoewel Carrefour een verkoopdoelstelling heeft gezet op plantaardige eiwitten (650 miljoen in 2026) heeft het bedrijf geen doelstelling gezet op het aantal plantaardige eiwitten dat het aandeel dierlijke eiwitten moet gaan vervangen. PME heeft bij Carrefour aangedrongen op het onderzoeken van een dergelijke doelstelling, en hoe de verkoopdoelstelling op plantaardige eiwitten gaat bijdragen aan de klimaatplannen van het bedrijf.

CASUS

Unilever

Waar in Europa bedrijven via rechtszaken gedwongen worden tot snellere verduurzaming, stuiten investeerders in de Verenigde Staten op steeds meer weerstand op ESG-gebied. Deze anti-ESG beweging lijkt ook over te waaien naar Europa. Ondanks een toezegging van het Unilever-bestuur op de aandeelhoudersvergadering dat zij een duurzame koers zou behouden bij de verhuizing naar het Verenigd Koninkrijk, lijkt het onderwerp aan prioriteit te verliezen. De verhuizing naar het Verenigd Koninkrijk, de toename van Britse en Amerikaanse vertegenwoordigers in het bestuur en aanwezigheid van anti-ESG aandeelhouders, lijken aan de basis te liggen van de koerswijziging bij het bedrijf sinds het vertrek van voormalig CEO Paul Polman. Ook in het nieuwe, op de AVA in 2024 goedgekeurde, beloningsbeleid heeft ESG een minder prominente rol.

In 2024 zijn verschillende gesprekken gevoerd met Unilever over de koers die het bedrijf de afgelopen jaren lijkt te hebben ingezet omtrent duurzaamheid. Unilever focust momenteel voornamelijk op het verbeteren van de productiviteit en kostenbesparingen, en heeft

ook de verkoop van de ijsdivisie in gang gezet. In de dialoog met het bedrijf is gesproken over een aantal afgezwakte duurzaamheidsdoelstellingen (o.a. op plasticreductie en het herstellen en beschermen van natuurgebied). Unilever geeft aan dat de oorspronkelijke targets te gefragmenteerd, onvoldoende realistisch en meetbaar waren.

Afzwakking van de doelstellingen heeft volgens Unilever geen impact op het klimaattransitie-plan, en plastic blijft hierin een belangrijk onderdeel.

Wij zijn van mening dat de activiteiten die moeten bijdragen aan scope 3 reductie nog onvoldoende uitgewerkt zijn. Ook sturen wij erop aan dat er regionale targets worden gezet op plasticvervuiling en dat er gerapporteerd wordt over de impact van maatregelen.

In 2025 kijken wij kritisch naar de voortgang die het bedrijf in 2024 heeft geboekt op de (aangepaste) duurzaamheidsdoelstellingen. Daarnaast besteden we aandacht aan de veranderingen in de topklaar van het bestuur van Unilever en implicaties voor de duurzaamheidskoers. Wij willen geen verdere afzwakking van de duurzaamheidsambities van Unilever zien en zullen in Eumedion-verband in aanloop naar de aandeelhoudersvergadering in mei dit onderwerp ook extra onder de aandacht brengen bij het bedrijf.

CASUS

ING Bank en ING Groep

Al jaren zijn wij als PME klant bij ING Bank (bankrekeningen) en beleggen wij in ING Groep. Daarbij is het ambitieniveau van ING om klimaatverandering tegen te gaan, en de termijn waarbinnen zij deze ambities waarmaakt, voor ons van belang.

Als financiële instelling met een sterke maatschappelijke verankering zijn wij ons bewust van de rol die wij kunnen spelen in de aanpak van klimaatverandering en de bevordering van de energietransitie. Dat verwachten wij ook van de bedrijven waarin wij beleggen en van onze huisbankier. In 2024 stuurden wij een brief aan ING waarin wij deze boodschap brachten. Wij vroegen ING o.a. te werken aan een klimaatbeleid in lijn met de 1,5 graden pad van Parijs en te stoppen met de financiering van klanten en activiteiten gericht op uitbreiding van fossiele activiteiten. In december 2024 volgde een gesprek met de top van ING over de klimaatinspanningen van de bank en de verwachtingen die PME op dit gebied van ING heeft.

Het gesprek bood ons inzicht in hoe ING omgaat met klimaatverandering en stappen zet in de energietransitie. Vanuit onze kant hebben wij geprobeerd de urgentie van een noodzakelijke systeemverandering te benadrukken, zowel in onze rol als belegger als die van pensioenfonds dat maandelijks aan meer dan 160.000 mensen een pensioen uitkeert via ING. De maatschappelijke positie van PME pensioenfonds stimuleert ons om continu verder te gaan en te laten zien dat een goed pensioen hand in hand kan gaan met een ambitieus klimaatbeleid. We laten zien hoe we onze financiële doelstellingen halen en hoe we de CO₂-uitstoot van onze beleggingen omlaag brengen, om zo een forse CO₂-reductie in 2030 te realiseren. Door andere partijen hierin mee te nemen, hopen we deze beweging te versterken en te verbreden. We hebben duidelijk gemaakt dat het ons daarbij zou helpen als ING, net als PME, zo concreet en begrijpelijk mogelijk klanten en andere stakeholders informeert over het belang van klimaatbeleid en de resultaten daarvan. Op die manier vergroten we gezamenlijk het begrip en draagvlak voor de noodzakelijke stappen die we zetten. Wij waarderen de dialoog en de inzichten die ING met ons in het gesprek heeft gedeeld. En we spraken af om de dialoog in 2025 voor te zetten.

Breed engagement

Het brede engagement richt zich op veel onderwerpen en veel bedrijven. Het brede engagement wordt uitgevoerd door Equity Ownership Services (EOS, onderdeel van Federated Hermes), een dienstverlener die namens een groot aantal beleggers in gesprek gaat met bedrijven over de hele wereld. Hoewel onderwerpen als klimaatverandering, biodiversiteit en mensenrechten veel nadruk krijgen, komen in het engagement van EOS ook andere zaken aan bod. De relevantie van een ESG-onderwerp voor een bedrijf hangt onder andere af van de activiteiten, de omvang en de regio waar het bedrijf werkt. Ieder jaar stelt EOS het engagementplan vast. Daarvoor kijkt EOS naar de voorkeuren van de beleggers waarvoor ze engagement voeren met bedrijven. Bij de uitvoering van engagement gebruikt EOS een stappenplan met mijlpalen:

- **Mijlpaal 1:** De zorg is gedeeld met het bedrijf op het juiste niveau
- **Mijlpaal 2:** Het bedrijf erkent het issue als een serieuze zorg waarop een reactie passend is
- **Mijlpaal 3:** Het bedrijf ontwikkelt een geloofwaardige aanpak van het issue
- **Mijlpaal 4:** Het bedrijf implementeert een strategie of maatregelen om het issue op te lossen

Breed engagement door EOS

Thema	%
Milieu	38,4%
Sociale onderwerpen	25,2%
Bestuurlijke aspecten	27,7%
Strategisch onderwerpen	8,7%
	100,0%

In 2024 ging EOS met 568 bedrijven in onze beleggingsportefeuille, mede namens ons, in gesprek. Zij voerde overleg over 2.664 onderwerpen. Dit betekent dat zij doorgaans met bedrijven in gesprek gaan over meer dan één onderwerp tegelijkertijd.

Gebruik maken van ons stemrecht

Als aandeelhouder stemmen we op aandeelhoudersvergaderingen. Zo gebruiken we onze invloed als mede-eigenaar van bedrijven. Het stemrecht is een van de belangrijkste zeggenschapsrechten van aandeelhouders. Door het uitbrengen van een stem kan PME invloed uitoefenen op bijvoorbeeld de strategie van de onderneming, klimaatbeleid van een onderneming en de samenstelling en beloning van het bestuur.

Stembeleid

PME brengt een geïnformeerde stem uit op de (buitengewone) algemene vergadering van de ondernemingen waarin PME aandelen bezit. Voor PME zijn de eigen stemrichtlijnen een belangrijk uitgangspunt bij het bepalen van een stem. Deze stemrichtlijnen zijn vastgelegd in ons stembeleid.

De stemrichtlijnen van PME bevatten onze belangrijkste principes ten aanzien van goed ondernemingsbestuur en duurzaamheid. Daarom zijn ze leidend in de beoordeling van stempunten. Daarnaast betrekken we het stembeleid van de adviesbureaus Equity Ownership Services (EOS) en Institutional Shareholder Services (ISS) bij het bepalen van een stem.

Het stembeleid van EOS en ISS is richtinggevend op onderwerpen waarin de stemrichtlijnen van PME niet voorzien. Op die manier zorgen we ervoor dat we bij alle bedrijven waar we stemmen voldoen aan lokale wet- en regelgeving en standaarden voor corporate governance en aandeelhoudersbetrokkenheid. EOS legt voorafgaand aan alle (buitengewone) algemene vergaderingen het stemadvies voor aan PME. In principe volgt PME dit advies, en worden stemmen als zodanig uitgebracht. Er kunnen goede redenen zijn voor PME om van het stemadvies af te wijken en anders te stemmen. Bijvoorbeeld wanneer er onvoldoende informatie is om een stem op te baseren. Ook kan het verloop van engagement of gesprekken met het bestuur van een onderneming aanleiding zijn om van de stemrichtlijnen af te wijken.

Stemgedrag

Wij hebben in 2024 bij 1.888 (buitengewone) algemene vergaderingen gestemd. Op onze website is per jaar, per sector, per thema informatie te vinden over hoe we hebben gestemd tijdens de algemene vergaderingen.

Op 1.248 van de 1.888 vergaderingen waren er stempunten, waar we anders dan het voorstel van het bestuur van de onderneming hebben gestemd. Bijvoorbeeld vanwege een meningsverschil over de handelswijze van het bestuur, de beloning van het bestuur, of een aanpassing van de statuten van de onderneming.

Hierna wordt een aantal belangrijke agendapunten, waarop wij in 2024 anders dan de mening van het bestuur van de onderneming hebben gestemd, toegelicht.

STEMMING IN DE PRAKTIJK

Tesla

PME heeft bij Tesla tegen het beloningspakket voor CEO Elon Musk gestemd. Het pakket, met een waarde van ongeveer EUR 50 mrd., is niet in lijn met wat PME beschouwt als een verantwoorde beloning voor een bestuurder. Eerder had een rechter in de Amerikaanse staat Delaware, waar Tesla zetelt, het beloningspakket als onrechtmatig bestempeld. In de ogen van de rechter was het pakket buitenproportioneel groot.

Om het oordeel van de rechter te omzeilen wil Tesla nu de zetel verplaatsen van Delaware naar Texas. PME heeft ook tegen dit voorstel gestemd. Het verplaatsen van de zetel van een onderneming vanwege een excessieve beloning van de CEO is in de ogen van PME niet te rechtvaardigen. Temeer omdat de totstandkoming van het beloningspakket voor Elon Musk twijfelachtig is. Het bestuur van Tesla is niet onafhankelijk, mede omdat de broer van Elon Musk, Kimbal Musk, in het bestuur zit. De gebrekkige onafhankelijkheid van het Tesla-bestuur was reden om ook tegen de herbenoeming van Kimbal Musk te stemmen.

Tijdens de jaarvergadering stemden uiteindelijk 76% voor het beloningspakket van Elon Musk, ruim 62% voor de verhuizing naar Texas, en ruim 78% voor de herbenoeming van Kimbal Musk.

STEMMING IN DE PRAKTIJK

Verizon

Bij Verizon, een Amerikaans telecommunicatiebedrijf, heeft PME voor een aandeelhoudersresolutie gestemd die het bedrijf oproept om een onafhankelijk onderzoek te doen naar met lood omhulde kabels die het bedrijf beheert. Deze kabels liggen in de grond, en kunnen grote milieu- en gezondheidsschade veroorzaken. Het onderzoek waartoe de aandeelhoudersresolutie oproept zou duidelijkheid moeten geven over de verantwoordelijkheid die Verizon draagt, en welke mogelijke kosten voor rekening van de onderneming zouden komen als het verantwoordelijk is voor het herstel van de schade. Met ruim 85% van de stemmen werd de resolutie voor het onafhankelijk onderzoek uiteindelijk afgewezen.

PME is ook betrokken bij een rechtszaak tegen Verizon. Nadat bekend werd dat Verizon grote financiële risico's loopt vanwege de lood omhulde kabels daalde de koers van de onderneming. Mogelijk was het bestuur op de hoogte hiervan, maar werd de kennis stilgehouden voor beleggers.

Voeren van procedures

Het kan gebeuren dat PME een beleggingsverlies leidt doordat ondernemingen wetten niet naleven, aandeelhouders misleiden of fraude plegen. Dergelijke incidenten kunnen een negatief effect hebben op de waarde van aandelen van bedrijven, bijvoorbeeld vanwege de grote kans op een boete of grote reputatieschade. We kunnen besluiten om een juridische procedure aan te spannen (in het Engels een class action) tegen een onderneming in een poging de geleden schade te verhalen. Vaak gebeurt dat in samenwerking met andere aandeelhouders die ook schade hebben geleden.

In actieve zaken nemen wij als eisende partij deel aan de aangespannen rechtszaken wanneer mogelijk. In dergelijke zaken leveren wij een bijdrage aan het aansturen van advocaten en het nemen van tactische en strategische beslissingen. Ook leveren wij informatie en documentatie aan om de zaak te onderbouwen en de claims te bewijzen.

Wij zijn betrokken bij twee actieve zaken: Bij Volkswagen/Porsche en bij Verizon. Gedurende 2024 zijn er bij 59 passieve zaken uitkeringen geweest, voor een totaalbedrag van USD 600.000. Wij doen geen uitspraken over lopende procedures.

Beleggen met positieve impact

Impactbeleggen is naast ESG-integratie, uitsluiting en betrokken aandeelhouderschap één van de instrumenten waarmee ons duurzaam en verantwoord beleggingsbeleid wordt vormgegeven.

Met impactbeleggen is het doel om een positieve bijdrage te leveren aan het milieu of op sociale onderwerpen voor een adequaat financieel rendement. We willen zowel investeren in oplossingen voor maatschappelijke problemen als in het voorkomen ervan. De impact die gemaakt wordt met impactbeleggingen moet doelgericht zijn en aanvullend zijn op wat met de belegging al zou zijn behaald aan impact. Daarnaast moet de impact meetbaar zijn.

We willen het vermogen van mensen met een pensioen bij PME laten bijdragen aan de oplossingen voor maatschappelijke problemen. Ook beleggen we in onze eigen sector. Zo dragen we bij aan werkgelegenheid en stimuleren we technologische en innovatieve ontwikkelingen.

De doelstelling was om eind 2025 € 3 miljard aan impact investeringen in portefeuille te hebben. Eind 2024 is dit doel reeds bereikt. In 2025 stellen we daarom nieuwe doelen vast voor onze impact beleggingen.

We hebben voor deze impactinvesteringen de volgende impactthema's gedefinieerd:

1. Klimaat en natuur: energietransitie en circulaire economie
2. Innovatie en werk: innovatie in Nederland en Europa
3. Huisvesting en gezondheid: betaalbare⁹ huisvesting en gezondheidszorg

In 2024 is een extra commitment van € 10 miljoen verstrekt aan DeepTechXL Fund I, waarmee het totale commitment van PME op € 35 miljoen is uitgekomen. Verder is € 40 miljoen euro toegezegd aan Idun II, een fonds van het Noorse private-equityhuis Verdane (circulaire economie), en zijn twee commitments van ieder € 50 miljoen toegekend aan Forbion VII en Forbion Growth III (gezondheidszorg).

Impactinvesteringen eind 2024

Eind 2024 had PME voor € 3.029 miljoen (2023: € 2.411 miljoen) aan impactinvesteringen in de beleggingsportefeuille.

⁹ In de basis ligt de betaalbaarheidsgrens op 25% van het mediane inkomen in een land. Voor 2024 lag deze grens in Nederland op € 894 voor woningen onder de 50m² en op € 1.341 voor woningen boven de 50m².

Impactinvesteringen eind 2024

Circulaire economie

€126 miljoen

Met investeringen in de circulaire economie is in 2024 ca. 22.000 ton afval gerecycled. Dit is vergelijkbaar met de jaarlijkse afvalproductie van ca. 20.500 NL huishoudens.

Ca. 58.500 tCO₂ uitstoot is hierdoor vermeden. Dit is vergelijkbaar met de jaarlijkse uitstoot van 3.400 NL huishoudens.

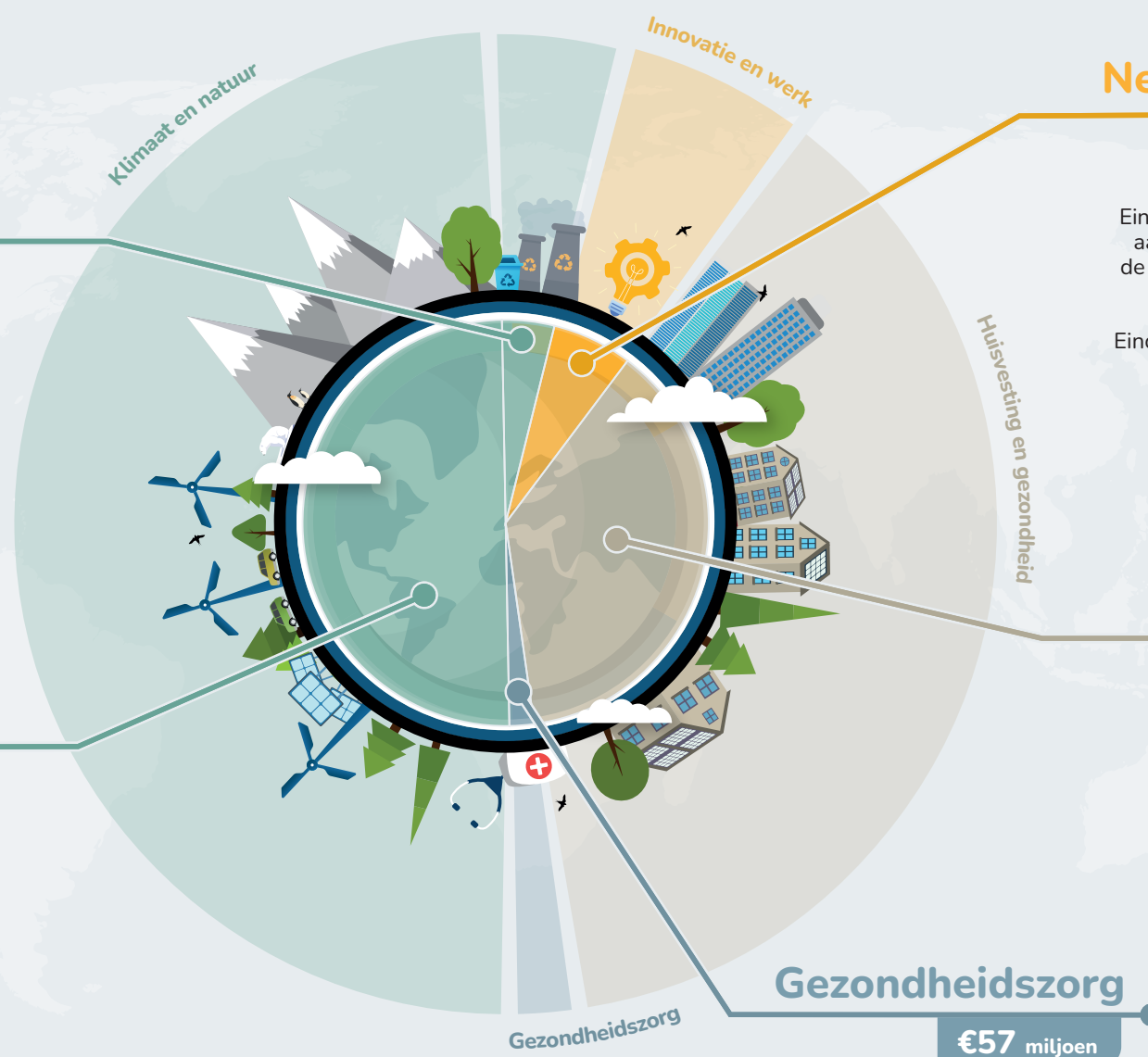
Energietransitie

€1.522 miljoen

Met investeringen in de energietransitie is in 2024 voor ca. 905.000 MWh aan hernieuwbare energie geproduceerd en is ca. 450.000 tCO₂ uitstoot vermeden.

Vergelijkbaar met het jaarlijks energieverbruik van ca. 375.000 NL huishoudens dan wel de jaarlijks directe CO₂ uitstoot van ca. 26.500 NL huishoudens.

Ca. 261.500 tCO₂ is voor lange termijn opgeslagen, dit is te vergelijken met de jaarlijkse uitstoot van ca. 15.500 NL huishoudens.

Innovatie in Nederland en Europa

€188 miljoen

Eind 2024 heeft PME 7 leningen verstrekt aan Nederlandse ondernemingen die via de conventionele routes geen toegang tot benodigd kapitaal hebben.

Eind 2024 heeft PME 55 bedrijfsobligaties in Nederlands ondernemingen die via conventionele routes geen toegang tot benodigd kapitaal hebben.

Betaalbare huisvesting

€1.136 miljoen

In 2024 heeft PME ca. 3.400 huishoudens van een betaalbare huurwoning voorzien (76,8% van de huurwoningenportefeuille van PME). Het gaat om huurwoningen in Nederland die vallen binnen het middelhoge huursegment, met huurprijzen tot maximaal € 894 voor 1-persoonshuishoudens en maximaal € 1.341 voor meerpersoonshuishoudens.

Gezondheidszorg

€57 miljoen

In 2024 heeft PME 43 bedrijfsparticipaties in ondernemingen die bijdragen aan de toegang tot zorg en/of ontwikkeling van medische technologieën of medicijnen.

Impact maken zonder te investeren

Als grote belegger met een sterke maatschappelijke betrokkenheid willen we bijdragen aan relevante maatschappelijke uitdagingen. Als belegger kunnen we op deze ambities sturen door weloverwogen en gerichte beleggingskeuzes te maken. Op die manier kunnen we zorgen dat ons vermogen bijdraagt aan een goed rendement en tegelijkertijd bijdraagt aan de oplossingen van maatschappelijke problemen.

De maatschappelijke uitdagingen waar Nederland voor staat vragen om actie van veel verschillende partijen. Wij laten onze betrokkenheid bij deze uitdagingen steeds vaker horen door een eigen visie en inhoudelijke boodschap uit te dragen via verschillende (media-)kanalen. Daarbij brengen we focus aan en kiezen we maatschappelijk relevante thema's die aansluiten bij onze identiteit en impact hebben op onze eigen deelnemers en werkgevers. Zo laten we zien waar we voor staan en delen we onze kennis en visie met anderen vanuit de gedachte dat dit anderen kan helpen, of kan inspireren. En om beweging op gang te brengen, of dat nu in de politiek, de maatschappij of bij onze eigen stakeholders is.

De vijf grootste pensioenfondsen van Nederland, waaronder PME, hebben de informateurs eind maart 2024 laten weten dat wij als grote institutionele beleggers met een sterke maatschappelijke betrokkenheid graag willen bijdragen aan relevante maatschappelijke uitdagingen. Eén van die uitdagingen is de energietransitie. Wij lieten de informateurs weten bereid te zijn onze krachten te bundelen met die van de overheid en hebben onze gezamenlijke (financierings-)kracht en expertises aangeboden om samen een belangrijke bijdrage te leveren aan de energietransitie in Nederland.

In 2024 formuleerden wij een standpunt op kernenergie. Direct aanleiding was de aankondiging van de uitbreiding van het aantal kerncentrales in Nederland in het hoofdlijnenakkoord van PVV, VVD, BBB en NSC. Daarnaast verwachtten stakeholders van PME, waaronder media, deelnemers en maatschappelijke organisaties, steeds vaker een standpunt van ons over kernenergie in het kader van de energietransitie.

Samengevat komt ons standpunt erop neer dat wij geen principiële bezwaren hebben tegen kernenergie. Wij zien kernenergie als een mogelijke stabiele aanvulling op een CO₂-neutrale energiemix, naast hernieuwbare energiebronnen. Op basis van onze eigen afwegingen voor beleggen, waarbij we elementen als risico, rendement, kosten en duurzaamheid meewegen, zijn wij vooralsnog terughoudend ten aanzien van beleggen in kernenergie dan wel kerncentrales in Nederland. De financiering van nieuwe kerncentrales brengt aanzienlijke risico's met zich mee, zowel in termen van kostenoverschrijdingen als lange doorlooptijden. Wij achten het essentieel dat de overheid hierin een leidende rol speelt en voldoende garanties biedt om beleggen in kernenergie voor pensioenfondsen verantwoord te kunnen overwegen. Daarnaast onderstrepen we het belang van een maatschappelijk breed gedragen discussie over de rol van kernenergie en de financiering daarvan.

Daarnaast wordt vanuit de politiek en de overheid steeds vaker een oproep aan pensioenfondsen gedaan om meer bijdragen te leveren aan andere maatschappelijke uitdagingen, zoals woningtekort en defensie. Wij zijn zeker bereid om hier invulling aan te geven, maar stellen hiervoor wel belangrijke voorwaarden. Zoals goede financieringsmogelijkheden (met gelijkwaardige risico/rendementsprofielen) en meer regie vanuit de overheid. In 2024 sprak Eric Uijen, voorzitter van het uitvoerend bestuur van PME, tijdens een rondetafelgesprek van de vaste commissie voor Defensie van de Tweede Kamer over knelpunten in de opschaling van de defensie-industrie. Zijn bijdrage aan dit gesprek is te vinden op onze website.

Ook namen wij deel aan verschillende gesprekken ter voorbereiding op de Woontop die in december 2024 georganiseerd werd door minister Keijzer. Daarbij hebben we een aantal concrete knelpunten benoemd en voorstellen gedaan om het investeringsklimaat voor pensioenfondsen te verbeteren. Tijdens deze overleggen werd toegewerkt naar een reeks van afspraken tussen de rijksoverheid, pensioenfondsen, woningcorporaties, gemeenten en provincies om de woningbouw in Nederland structureel te verhogen. Wij besloten om ons niet te binden aan deze afspraken die tijdens de Woontop werden gepresenteerd, omdat wij op voorhand geen toezeggingen

kunnen doen voor een bepaald aantal te bouwen woningen of een specifiek geldbedrag dat geïnvesteerd kan worden. Want als belegger voor een goed pensioen voor onze deelnemers en gepensioneerden moet het financiële plaatje wel kloppen. Via een Vonk-blog gaf Marcel Andringa, uitvoerend bestuurder bij PME, toelichting hierop en zijn opinie. Wij blijven overigens in overleg met alle partijen om het investeringsklimaat voor betaalbare woningen te verbeteren.

Relevante (ontwikkelingen in) wet- en regelgeving

Wet op het financieel toezicht

In de Wet op het financieel toezicht (Wft) staat dat Nederlandse pensioenfondsen een betrokkenheidsbeleid moeten hebben voor Europese bedrijven waarvan zij aandelen bezitten. In het beleid moet onder andere staan hoe pensioenfondsen toezicht houden op de bedrijven, of ze met hen in gesprek gaan en of ze stemmen op de aandeelhoudersvergadering van deze bedrijven. Ook schrijft de Wft voor dat een pensioenfonds eenmaal per jaar verslag doet van de uitvoering van het betrokkenheidsbeleid. PME doet dat op de website en in het jaarverslag.

Naast de verplichtingen die gelden voor het betrokkenheidsbeleid staat in de Wft ook een verbod op het beleggen in bedrijven die clustermunitie produceren, verkopen of distribueren. Bedrijven die clustermunitie produceren zijn onderdeel van het uitsluitingsbeleid van PME.

Pensioenwet en Besluit financieel toezichtskader

In de Pensioenwet staat dat pensioenfondsen in het jaarverslag uitleggen hoe zij bij het beleggen rekening houden met milieu, klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. In het Besluit financieel toezichtskader staat bovendien dat hiermee ook bij het risicobeheer rekening moet worden gehouden. Daarnaast moet iedere drie jaar een eigenrisicobeoordeling worden uitgevoerd, zoals een beoordeling van klimaatrisico's voor de beleggingen. Tot slot staat in het Besluit financieel toezichtskader dat pensioenfondsen in hun beleggingsbeginselen uitleggen hoe zij in het beleggingsbeleid rekening houden met milieu, klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. PME legt dit uit in de beleggingsbeginselen die op de website staan.

Code pensioenfondsen

De Pensioenwet schrijft voor dat pensioenfondsen in het jaarverslag informatie geven over de naleving van de Code Pensioenfondsen. In deze code staat onder andere dat pensioenfondsen aandacht moeten hebben voor duurzaamheid. De code schrijft voor dat pensioenfondsen rekening houden met de voorkeuren en belangen van mensen met een pensioen bij PME, en in hun beleggingsbeleid rekening houden met ESG-factoren.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

De Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) draait om informatieverschaffing over het beleid voor duurzaam beleggen van financiële instellingen, waaronder pensioenfondsen. Zo moeten fondsen die de ongunstige effecten van hun beleggingen op duurzaamheid meewegen aangeven hoe zij met gepaste zorgvuldigheid omgaan met deze effecten.

Daarnaast vraagt de SFDR dat we inzichtelijk maken of we met onze beleggingen ecologische en/of sociale kenmerken promoten. Ook moeten we duidelijk maken hoe we duurzaamheidsrisico's integreren in ons beleggingsbeleid, en wat de verwachte gevolgen zijn van de duurzaamheidsrisico's op het rendement op de beleggingen.

Tot slot stimuleert SFDR beleggers om zich te verbinden aan een doelstelling voor het aandeel duurzame beleggingen in de portefeuille, zoals SFDR dat definieert. PME streeft ernaar om minstens 10% van zijn totale beleggingen te investeren langs deze definitie. Maar daar blijft het natuurlijk niet bij. Uiteindelijk streeft PME ernaar om duurzaamheid te betrekken bij alle beleggingskeuzes. In 2024 bedroeg dit percentage 19,39%. Meer informatie over duurzame beleggingen onder SFDR is te vinden in **bijlage 5** van dit jaarverslag.

IMVB-convenant

Het convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB) werd in 2018 mede door PME ondertekend. Het convenant bevat afspraken tussen pensioenfondsen, NGO's, vakbonden en de overheid om verantwoord beleggen te bevorderen en risico's en misstanden in de toeleveringsketen te voorkomen. PME heeft alle afspraken uit het IMVB-convenant in beleid verankerd. Na een looptijd van vier jaar is eind 2022 een einde gekomen aan het IMVB-convenant. De afspraken uit het convenant blijven wel onderdeel van het beleid van PME.

Klimaatcommitment van de financiële sector

PME heeft het klimaatcommitment van de financiële sector ondertekend. Dat is een afspraak om als sector bij te dragen aan

de doelen van het Nederlandse klimaat akkoord. Ondertekenaars hebben volgens het commitment een inspanningsverplichting om bij te dragen aan de financiering van de energietransitie. Ook moeten partijen het CO₂-gehalte van de beleggingsportefeuille meten en rapporteren. Voor de verschillende beleggingen moet een actieplan worden opgesteld, voorzien van een doel om het CO₂-gehalte voor 2030 naar beneden te brengen. PME heeft al deze vereisten vastgelegd in het eigen [Klimaatplan](#).

Taxonomy Regulation

Naast de SFDR moet PME voldoen aan de taxonomieverordening. Deze verordening vraagt om inzicht in de mate waarin de activiteiten van de bedrijven waarin we beleggen ecologisch duurzaam zijn. Daarvoor is de taxonomie opgesteld, een lijst die beoordeelt of een economische activiteit van een bedrijf wel of niet ecologisch duurzaam is. Als dat zo is, dan mogen we het deel dat we in een bedrijf beleggen aan onszelf toerekenen als duurzame belegging.

Standaarden

Naast wet- en regelgeving houdt PME zich ook aan een aantal standaarden waarin afspraken zijn gemaakt over duurzaamheid en verantwoord beleggen.

Sustainable Development Goals

Met onze beleggingen leveren we een meetbare bijdrage aan de Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties. Daarnaast monitoren wij over de gehele beleggingsportefeuille de voortgang van de zogenaamde Sustainable Development Investments (SDI's), beleggingen in ondernemingen die met hun producten of services één of meerdere SDG's van de Verenigde Naties raken.

Wij hebben geen expliciete doelstellingen gesteld voor de SDI's, omdat we hiermee niet de daadwerkelijke impact van de beleggingen kunnen meten. De SDI's vormen een lens op de portefeuille. Door het jaarlijkse toetsen van de volledige beleggingsportefeuille aan de SDG's van de Verenigde Naties maken we nadrukkelijk wel de voortgang van de verduurzaming van de volledige portefeuille inzichtelijk.

De meting eind 2024 toont aan dat 20,3% van de totale beleggingsportefeuille geclassificeerd wordt als SDI (2023: 18,6%).

Principles for Responsible Investment

De zes beginselen van de Principles for Responsible Investment (PRI) vormen een raamwerk voor grote beleggers om milieuaspecten, sociale aspecten en goed ondernemingsbestuur in hun beleggingen te integreren. De principes zijn wereldwijd door ruim tweeduizend beleggers ondertekend. PME was in 2006 als een van de eerste ondertekenaars betrokken bij de oprichting van de PRI en past de principes sindsdien toe.

UN Guiding Principles

De UN Guiding Principles on Business and Human Rights bestaan uit gedragsregels rondom mensenrechten waaraan staten en bedrijven zich moeten houden. Voor PME zijn de principes het uitgangspunt bij de beoordeling van ondernemingen ten aanzien van mensenrechten en arbeidsomstandigheden.

OESO-richtlijnen

De OESO-richtlijnen voor internationaal opererende bedrijven laten zien hoe bedrijven rekening moeten houden met onderwerpen als mensenrechten, kinder- arbeid, milieu en corruptie. Voor PME vormen de OESO-richtlijnen, samen met het sectorspecifieke richtsnoer voor institutionele beleggers, een belangrijk uitgangspunt bij het beleggingsbeleid.

Benchmarks

VBDO

De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) beoordeelt jaarlijks de grootste Nederlandse pensioenfondsen op het gebied van verantwoord beleggen. Het onderzoek van VBDO heeft betrekking op de verankering van verantwoord beleggen in de categorieën: governance, beleid, implementatie en verantwoording.

In 2024 behaalde PME de eerste plaats onder de groep van grote pensioenfondsen (> € 30 miljard). Pensioenfonds Detailhandel, Ahold Delhaize Pensioen en Pensioenfonds TNO behaalde een eerste plaats in de categorieën middelgrote/grote, middelgrote respectievelijk kleine pensioenfondsen.

De methodiek van meting is in 2024 gewijzigd, waardoor vergelijkbaarheid met andere jaren niet mogelijk is. De benchmark Verantwoord beleggen door pensioenfondsen zal voortaan niet jaarlijks, maar tweejaarlijks worden gepubliceerd.

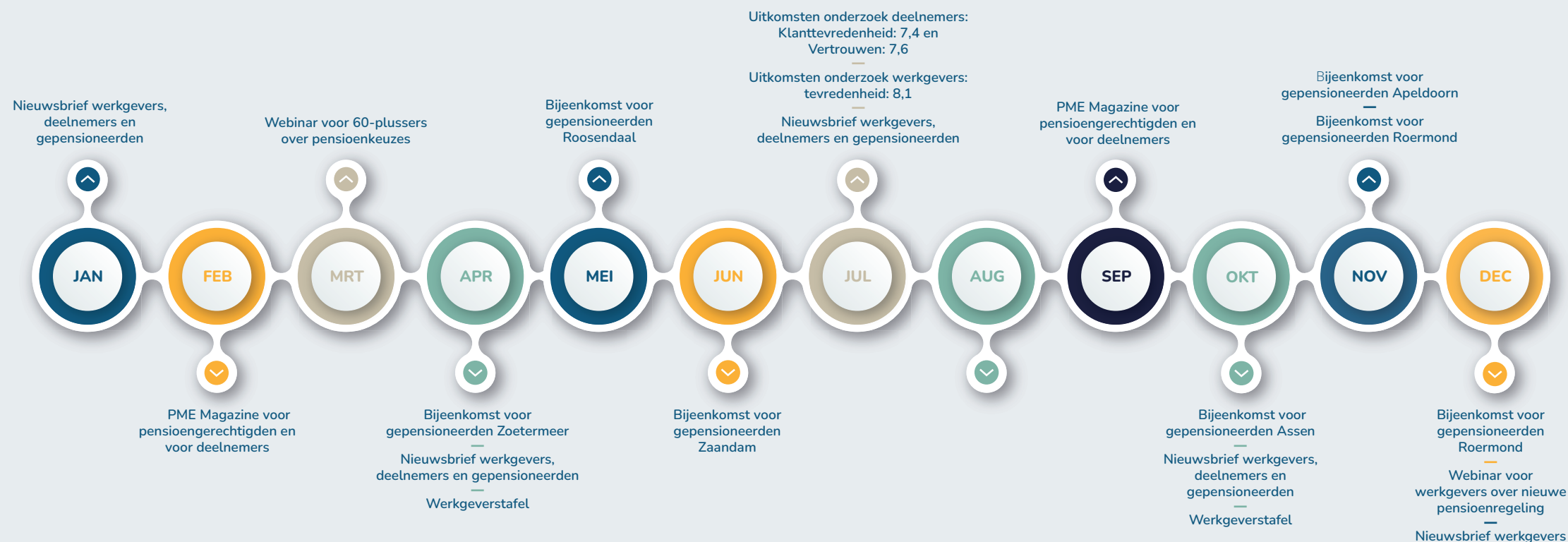
Principles for Responsible Investment (PRI)

Al in 2006 ondertekenden wij de zes principes van de Principles for Responsible Investment (PRI). Jaarlijks onderzocht de PRI de naleving van haar principes onder de institutionele beleggers. Sinds 2024 reflecteert PRI niet meer jaarlijks, maar tweejaarlijks hierover. In de meest recente reflectie (2023) scoorde PME hoog op de integratie van ESG-aspecten in de beleggingsportefeuille. Over alle beleggingscategorieën scoorde PME 80 van de 100 punten voor het verantwoord beleggen beleid. We scoorden voor alle categorieën ruim boven de mediaan score van alle PRI ondertekenaars.

In verbinding
met onze
stakeholders

Onze deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers staan voorop. We willen hen een waardevolle pensioenregeling en een goede dienstverlening bieden. Om dit te bereiken is het nodig dat wij onze deelnemers en werkgevers kennen en begrijpen wat hen beweegt. We willen de komende jaren de verbinding met onze primaire stakeholders (deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers) vergroten door persoonlijke en relevante communicatie, constructieve dialogen met werkgevers en interactie. Wij willen de verwachtingen die zij hebben overtreffen, wat moet leiden tot een gedeeld gevoel van waarde, merkbeleving, een hoge mate van vertrouwen in PME en klanttevredenheid.

Om te begrijpen wat onze deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers willen en verwachten, zijn we doorlopend met hen in gesprek. Deze gesprekken leiden tot verbetering en aanpassing van onze dienstverlening. Hiervoor kijken we ook naar (innovatieve) ontwikkelingen in de pensioensector waarmee wij ons voordeel kunnen doen, want we willen het beste voor onze klanten realiseren.

Eind 2024 startten wij het project 'Visie op klantbediening'. Hierin evalueren wij de uitwerking van de huidige klantbediening, inclusief keuzebegeleiding, mede in relatie tot de overgang naar

de nieuwe pensioenregeling. We stellen daarbij een nieuwe visie op klantbediening vast waarbij we ook nieuwe ambities voor de toekomst formuleren en de impact op onze uitvoering.

In verbinding met deelnemers en pensioengerechtigden

Maatwerk in dienstverlening

Wij helpen deelnemers en pensioengerechtigden zowel digitaal als persoonlijk. Met digitale middelen kunnen we onze deelnemers beter en sneller van informatie voorzien en kunnen ze ook zelf online hun pensioenzaken regelen. In de praktijk merken we dat onze deelnemers naast goede digitale middelen ook behoefte hebben aan persoonlijk contact over hun pensioen en een hoge waardering geven aan persoonlijk advies. Met name in situaties waar ze belangrijke en ingewikkelde keuzes moeten maken zoals bij een pensioenaanvraag of na een scheiding of overlijden van een partner.

Persoonlijk contact

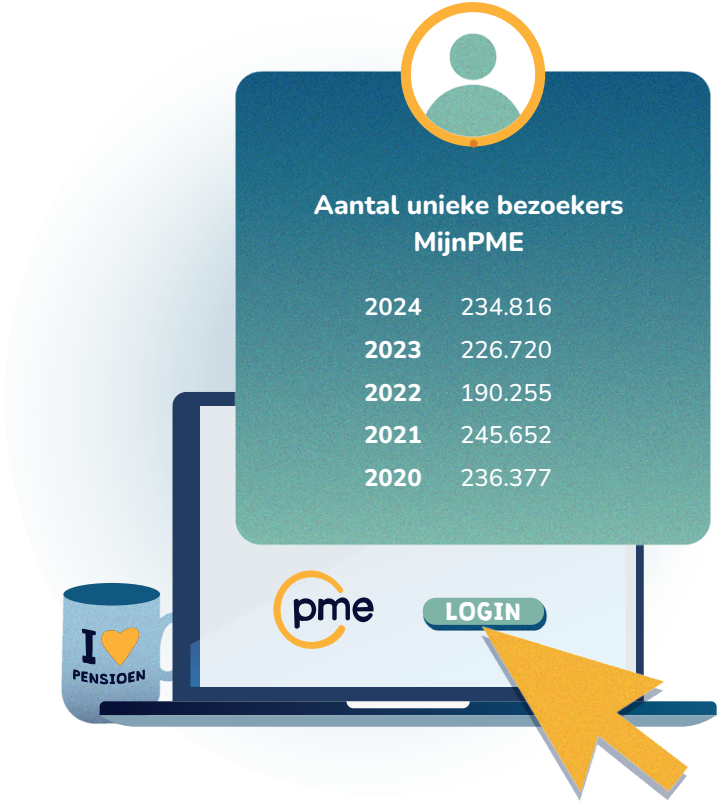
Onze klantenservice staat dagelijks voor (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden klaar om vragen via de telefoon, per e-mail of chat te beantwoorden. Daarnaast bieden wij voor deelnemers die meer willen weten over hun persoonlijk pensioen gratis gesprekken aan met onze pensioenconsulenten.

Digitaal contact en tools

Daarnaast komt onze digitale dienstverlening naar voren op de website (pmepensioen.nl) en kunnen (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden inloggen op MijnPME voor informatie op maat en een pensioenplanner. Met deze planner zijn deelnemers ook direct in staat om volledig geautomatiseerd en gedigitaliseerd hun pensioen aan te vragen. Daarnaast zijn enkele andere processen geautomatiseerd, zoals het verwerken van afkopen en van waardeoverdrachten.

Persoonlijke contacten met deelnemers / pensioengerechtigden

	2024	2023	2022	2021	2020
Telefonisch contact met klantenservice	39.269	49.238	47.559	32.971	37.293
E-mail contact met klantenservice	19.840	21.851	21.723	30.248	33.987
Persoonlijk gesprek met consulent	3.202	3.262	2.475	836	2.382
Telefonisch contact met consulent	2.706	3.608	4.522	5.138	4.680
E-mailcontact met consulent	5.172	5.856	10.076	9.299	8.428
Video- en chatgesprek met consulent	1.005	1.099	2.470	2.430	1.349

We maken gebruik van webinars en video's om mensen te informeren over belangrijke en/of actuele onderwerpen. Zo namen we in 2024 bijvoorbeeld een [video](#) op met een toelichting op het Uniform Pensioenoverzicht. Dit omdat het UPO een onderschat, maar erg belangrijk document is. In de video leggen we uit waarom het UPO belangrijk is, en welke informatie je waar kan vinden op het UPO. De video is terug te vinden op de website.

Pensioenchecker

Wij zijn één van de 'founding fathers' van de Pensioenchecker app, een gratis app die je een totaaloverzicht geeft van je toekomstige netto pensioen, inclusief AOW. Je kunt ook zien wat er gebeurt met je pensioen als je eerder of later met pensioen gaat, en welke voordelen extra sparen kan opleveren. Voor meer informatie verwijst de app naar de Mijnomgevingen van de pensioenfondsen en naar MijnPensioenOverzicht (MPO). Inloggen is veilig en wordt gedaan via DigiD.

In 2024 is gezocht naar een partij die het eigenaarschap van de app over kan nemen, omdat de huidige constructie met founding fathers, ambassadeurs en vrienden (met een vaste bijdrage per categorie) niet als toekomstbestendig wordt gezien. Wij stelden wij vast dat wij het belangrijk vinden om betrokken te blijven bij de doorontwikkeling van de Pensioenchecker, ook richting de overgang naar de nieuwe pensioenregeling, omdat:

- De Pensioenchecker een extra kanaal biedt in kanalenmix, juist voor mensen die (alleen) op een hele laagdrempelige wijze inzicht willen krijgen in hun pensioen. Zeker voor de jongerendoelgroep kan dit bijdragen aan de doelstellingen van PME.
- Onderzoek van Motivaction (2024) laat zien dat de mate van belangstelling een app met persoonlijke pensioeninformatie rechtvaardigt.
- Gebruikers positief zijn over de app (onderzoeken 2020 en 2021).
- PME sinds 2020 heeft geïnvesteerd in de Pensioenchecker. Juist vanuit bovenstaande overwegingen is het zonde om dit verlies te nemen.
- Met de mogelijkheid om in te loggen met de DigiD-app, de verwachting is dat het aantal downloads van de app groeit.

- Met de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel de verwachting is dat er meer aandacht is voor het onderwerp pensioen. Daardoor kan er ook meer interesse komen in de app.

Berichtenbox

Nieuwe financieringsafspraken tussen het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de pensioensector én onze ambitie om de communicatiekanalen verder uit te breiden, waren in 2023 aanleiding om (opnieuw) gebruik te gaan maken van de Berichtenbox voor de wettelijke verplichte communicatie. Daarbij worden zowel de Berichtenbox, e-mail en post ingezet om te voldoen aan de brengplicht voor wettelijk verplichte uitingen.

Eind 2024 was 45,4% van de actieve deelnemers, 36,0% van de ex-deelnemers en 34,4% van de gepensioneerden bereikbaar via de Berichtenbox. Daarbij geldt dat wij mensen alleen informeren via de Berichtenbox als hun communicatievoorkeur digitaal is. Hebben mensen de voorkeur voor post, dan ontvangen zij deze wettelijk verplichte uitingen via de post.

Webinars en bijeenkomsten

Webinars zijn voor ons inmiddels een belangrijk middel geworden om grote groepen deelnemers en gepensioneerden te informeren over actuele onderwerpen. Zo was er in 2024 een webinar speciaal voor 60-plussers en anderen geïnteresseerden die zich oriënteren op hun pensioen. Twee van onze werknemersconsulenten, Arjan de Beurs en Diana Verschuren, gaven informatie over de mogelijke keuzes die er zijn rondom pensioneren en hoe wij mensen kunnen begeleiden bij het maken van die keuzes.

In 2023 besloten we ook weer 'het land in te gaan'. Er is met name een behoefte om persoonlijk tekst en uitleg te geven aan een breder publiek over het nieuwe pensioenstelsel, waarbij ook interactiviteit volop mogelijk is. Dit gaat het best tijdens een fysieke bijeenkomst. Bij deze bijeenkomsten is meer ruimte voor diepgang en beantwoording van kritische vragen. In 2024 organiseerden we zes bijeenkomsten, verspreid door het hele land, voor gepensioneerden. Bestuurders en medewerkers van PME gingen in Roosendaal, Zoetermeer, Zaandam, Assen, Apeldoorn en Roermond in gesprek

met de gepensioneerden en hun partners over de verhoging van hun pensioen, de nieuwe regels voor pensioen en duurzaam beleggen.

Deze bijeenkomsten worden door de aanwezigen zeer positief beoordeeld met een gemiddeld rapportcijfer voor de bijeenkomst in zijn geheel van een 8,1.

PME Magazine en digitale nieuwsbrieven

Naast het persoonlijke contact informeren wij onze deelnemers en pensioengerechtigden ook regelmatig via nieuwsbrieven en PME Magazine.

In 2024 brachten wij 4 (2023: 4) [digitale nieuwsbrieven](#) uit voor deelnemers en pensioengerechtigden. In deze nieuwsbrieven houden wij iedereen op de hoogte van de financiële situatie van het fonds, actualiteiten rondom het nieuwe pensioenstelsel en beleggingen. Daarnaast zoomen we vaak in op een specifiek onderwerp dat aandacht vraagt; bijvoorbeeld het klimaatplan, uitkomsten van klanttevredenheidsonderzoek, keuzes als je met pensioen gaat. Deze nieuwsbrieven bevatten een mix aan need to know en nice to know informatie.

We brachten in 2024 2 keer een [PME Magazine](#) uit voor deelnemers en ook 2 keer voor pensioengerechtigden. In februari en in september 2024 verschenen het PME Magazine voor actieve deelnemers en ook voor de pensioengerechtigden. Op papier worden er ca. 235.000 magazines verstuurd. Ook stellen we een onlineversie beschikbaar. Ca. 60.000 actieve deelnemers en ca. 56.000 pensioengerechtigden ontvangen een e-mail met de link naar het online magazine.

Keuzebegeleiding

De Pensioenwet kent sinds 1 juli 2023 een nieuwe open norm voor pensioenfondsen ten aanzien van de zorgplicht. Pensioenfondsen moeten hun deelnemers op 'adequate wijze' begeleiden bij het maken van een keuze binnen de pensioenregeling en daarbij een keuzeomgeving aanbieden en zodanig inrichten dat deelnemers in staat worden gesteld om een 'passende' keuze te kunnen maken.

Onze ambitie bij keuzebegeleiding is helder. Met een mix aan middelen helpen wij de deelnemer om op relevante momenten bewust passende keuzes te maken voor het pensioen bij PME. We bieden daarbij inzicht in de gevolgen van die keuzes. De deelnemer kiest zelf de middelen die bij hem of haar passen (post, digitaal, persoonlijk). De (innovatieve) middelen die de deelnemer tot zijn of haar beschikking heeft, bieden gemak en houvast. Eenduidigheid in pensioenbedragen is daarbij van belang. Wij bevestigen gemaakte keuzes, of wijzen de deelnemer op keuzes die mogelijk beter passen. Zo bieden we rust en creëren we meerwaarde voor de deelnemer.

Meten is weten

Klanttevredenheidsonderzoek

Om inzicht te krijgen in het vertrouwen van deelnemers en werkgevers, het imago van PME, de tevredenheid over onze communicatie en dienstverlening en de meningen en behoeften van onze deelnemers en werkgevers is in 2024 een kwantitatief online onderzoek uitgevoerd. Hiermee kunnen we toetsen waar we staan ten opzichte van de doelstellingen in het strategisch meerjarenplan en ook bieden de uitkomsten de mogelijkheid om verbeteracties te formuleren.

We meten een tevredenheid van 7,4 gemiddeld over de hele populatie (actieven 7,2, gepensioneerden 7,9 en slapers 6,8). Alle groepen geven hun vertrouwen in het fonds gemiddeld een (ruim) voldoende (gemiddeld over alle groepen: 7,6).

Tevredenheid over klantcontacten en tooling

Via de rapportages van onze uitvoerder TKP krijgen we inzicht in de bezoeken aan de website, de MijnPME omgeving en de activatie naar aanleiding van campagnes. Met behulp van deze informatie zijn we in staat ons communicatiebeleid aan te passen en bij te sturen in de uitvoering waar nodig.

We voeren doorlopend onderzoek uit naar de waardering en klanttevredenheid van deelnemers en werkgevers na contact met de klantenservice van PME (telefonisch of per mail). De klanttevredenheid van deelnemers die contact hebben gehad met de frontoffice wordt continu gemeten. In 2024 waren de gemiddelde scores voor telefonisch en e-mailcontact een 8,3 respectievelijk 7,6. Deze liggen beide boven de overeengekomen norm in de SLA van 8,0 respectievelijk 7,3.

Verder ontwikkelde TKP in 2023 de Klantbelevingsmonitor. Dit is een meetinstrument dat structureel en doorlopend de klantbeleving van onze deelnemers meet tijdens een klantreis. De klantbelevingsmonitor combineert kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Dit maakt het gevoel dat deelnemers ervaren bij het doorlopen van een bepaalde klantreis heel concreet. Het gevoel dat deelnemers tijdens een proces ervaren wordt uitgedrukt in 4 universele eindbehoeftes: vertrouwen, erkenning, gemak en zekerheid. Deze eindbehoeftes vormen het fundament van de monitor. Gestart werd met het meten van de klantbeleving bij de klantreis 'Met pensioen gaan'. In de loop van 2024 zijn daarbij de volgende klantreizen bijgekomen; 'Ik heb een klacht', 'Nieuw in dienst', 'Ik ga/moet uit dienst' en voor werkgevers 'Van aanleveren tot betalen'.

De lage score bij 'Ik heb een klacht' wordt (mede) veroorzaakt door het feit dat mensen al ontevreden zijn. Verder vinden wij de score bij 'Nieuw in dienst' te laag. Het gaat hier om het eerste contact van deelnemers met PME en deze beleving willen wij positiever laten zijn. Daarom bekijken we samen met onze uitvoerder hoe we dit proces kunnen verbeteren.

MVB-deelnemersonderzoek en focusgroepen

Wij doen regelmatig onderzoek naar de opvattingen en voorkeuren van deelnemers ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen en duurzaamheid. Op die manier toetsen wij of ons beleid in lijn is met wat deelnemers van ons verwachten.

De onderzoeken worden in drie vormen uitgevoerd;

- Kwantitatief onderzoek uitgevoerd in de vorm van een digitale uitvraag onder een representatief deel van de deelnemers, gepensioneerden en gewezen deelnemers.
- Kwalitatief onderzoek met focusgroepen waarin we met een besloten groep deelnemers en gepensioneerden MVB- en duurzaamheidsonderwerpen bespreken.
- Kwalitatief onderzoek, waarbij we één-op-één interviews houden met vertegenwoordigers van bij PME aangesloten werkgevers.

De kwalitatieve onderzoeken zijn belangrijk voor ons. In gesprekken is er ruimte voor verdieping die een online vragenlijst niet biedt.

Het laatste MVB-onderzoek vond plaats in het derde kwartaal 2023. De uitkomsten van de drie onderzoeken gaven ons in 2024 richting voor het te ontwikkelen beleid. Zowel op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen als op communicatie.

In 2024 is geen nieuw MVB-onderzoek uitgevoerd. In het najaar van 2024 is de oriëntatie gestart voor het uitvoeren van een nieuw uitgebreid onderzoek in 2025. Naar verwachting vindt dit plaats in het voorjaar en zomer van 2025.

Onze manier van beleggen is wel een onderwerp dat stevast wordt meegenomen in presentaties, bijeenkomsten en dialoogsessies met onze werkgevers, deelnemers en gepensioneerden. Zo brengen we stellingen in tijdens de bijeenkomsten en gaan we met mensen in gesprek hierover. Dit zorgt er voor dat we continu voeling houden met sentimenten die er leven of zorgen die mensen hebben. Deze gesprekken leverden in 2024 onder meer input voor het bepalen van onze standpunten op defensie en kernenergie.

Kennismeting over de nieuwe regels voor pensioen

In aanloop naar de nieuwe pensioenregeling communiceren wij steeds intensiever over de nieuwe regels voor pensioen en de gevolgen daarvan voor de deelnemer. Om inzicht te krijgen in de effectiviteit van onze communicatie voeren wij periodiek een kennismeting uit.

Met deze periodieke kennismeting:

- Krijgen we inzicht in de ontwikkeling van de kennis en opvattingen van deelnemers op weg naar het nieuwe pensioenstelsel.
- Monitoren we de effectiviteit van onze communicatie over dit onderwerp.
- Kunnen we tijdig bijsturen waar nodig (bijvoorbeeld middels aanvullende communicatie over specifieke deelonderwerpen).
- Geven we invulling aan de verwachting van de AFM op het gebied van tussentijdse evaluatie zoals omschreven in de Leidraad Communicatieplan.
- Verzamelen we nuttige inzichten waarmee we de ambitie van onze communicatie doelstellingen nauwkeuriger kunnen bepalen.

In het 4e kwartaal 2023 voerden wij voor het eerst een kennismeting over de nieuwe regels voor pensioen uit. De uitkomsten hiervan werden begin 2024 geanalyseerd en besproken. De uitkomsten laten geen grote verrassingen zien. Dat er nieuwe regels komen is algemeen bekend. Men blijkt verder goed op de hoogte van de dingen die hetzelfde blijven onder de nieuwe regels. Minder zeker is men over wat er precies verandert met de nieuwe regels. In onze communicatie uitingen in 2024 speelden we hier meer op in. De kennismeting wordt in 2025, na de communicatie over het transitieplan en de nieuwe regeling, herhaald.

Klachten

Klachtenreglement

Met het van kracht worden van de Wet toekomst pensioenen zijn de wettelijke regels over de behandeling van klachten en geschillen aangescherpt. Op 1 januari 2024 pasten wij ons klachtenreglement aan, waarbij we, naast de wettelijke aanpassingen, ook rekening hielden met een geactualiseerde versie van de Gedragslijn Goed omgaan met klachten van de Pensioenfederatie (september 2023). Belangrijke elementen zijn:

- Alle uitingen van ongenoegen worden nu 'klacht' genoemd. Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn als PME niet correct uitvoering geeft aan de pensioenregeling, maar bijvoorbeeld ook over het beleggingsbeleid van PME. Een 'klacht' is een 'interne' aangelegenheid. Als een klacht niet intern kan worden beslecht dan wordt het een geschil, dat kan worden voorgelegd aan de Geschilleninstantie pensioenfondsen (GIP).
- Er is duidelijker beschreven dat er 2 fases zijn in de klachtenbehandeling. Een eerste fase klacht is een klacht die zonder tussenkomst van het bestuur wordt afgehandeld. Deze fase duurt in beginsel maximaal 3 weken (van de ontvangst van de klacht tot de reactie). Een tweede fase klacht is een klacht die in behandeling wordt genomen door het uitvoerend bestuur. Dit kan als de deelnemer zich niet kan vinden in onze eerste reactie. Deze fase duurt in beginsel maximaal 6 weken.
- Van een 'geschil' is sprake als de klacht geheel of gedeeltelijk wordt afgewezen door PME. De deelnemer heeft vervolgens de mogelijkheid om het geschil aan het GIP voor te leggen. Een geschil is een 'externe' aangelegenheid. Het onderscheid tussen klacht (intern) en geschil (extern) is in lijn met de nieuwe definities van de Pensioenwet.

Eind februari 2024 publiceerde AFM het onderzoeksrapport 'Naar een klachtenprocedure zonder drempels'. Dit rapport met aanbevelingen waren aanleiding om in 2024 het klachtenreglement nogmaals te bezien en ook om actief het gesprek hierover met ons verantwoordingsorgaan aan te gaan. Ook zij kwamen nog met enkele suggesties. Eind 2024 stelden wij het gewijzigde klachtenreglement per 1 januari 2025 vast en pasten wij de toelichting op de website aan. De wijzigingen in het klachtenreglement en website waren vooral verduidelijkingen en zijn niet van materiele aard.

Registreren van klachten

Vanaf 2024 registreren wij de klachten volgens het nieuwe klachtenreglement en dus in lijn met de gedragslijn 'Goed omgaan met klachten'. Dat betekent dat alle klantsignalen en uitingen van ongenoegen nu als klacht worden geregistreerd, waar voorheen nog onderscheid werd gemaakt tussen een klacht en een uiting van ongenoegen. Door de verandering van de definitie van de klachten is het aantal geregistreerde klachten toegenomen.

Eerste fase klachten

In totaal zijn er in 2024 1.720 nieuwe klachten ontvangen (in 2023: 34 schriftelijke klachten en 580 telefonische uitingen van ongenoegen) door (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

Eerste fase klachten	
Rubriek conform gedragslijn	Aantal klachten
Service en klantgerichtheid	12
Behandelingsduur	5
Informatieverstrekking	149
Deelnemersportaal	91
Keuzebegeleiding	12
Pensioenberekening en -betaling	1.120
Registratie werknemersgegevens/ datakwaliteit	121
Toepassing wet- en regelgeving: algemeen	160
Toepassing wet- en regelgeving: invaren, transitie	30
Financiële situatie	106
Duurzaamheid	2
Overig	30
Totaal	1.720

Tweede fase klachten

In 2024 zijn er 36 klachten voorgelegd aan het uitvoerend bestuur (2023: 22 klachten). In 12 van de gevallen heeft het bestuur de klacht (of het verzoek) afgewezen. In 24 gevallen is de deelnemer in het gelijk gesteld en is het bezwaar of het verzoek gehonoreerd.

Naast de tweede fase klachten behandelt het uitvoerend bestuur ook terugvorderingen van ten onrechte uitgekeerde uitkeringen die zijn ontstaan door fouten in de pensioenadministratie. PME heeft het beleid om in beginsel alleen terug te vorderen wanneer de fout kenbaar was voor de deelnemer of de fout aan de deelnemer te wijten was. In dat geval wordt de terugvordering altijd ter beoordeling voorgelegd aan het uitvoerend bestuur. In 2024 zijn er 16 gevallen voorgelegd (2023: 43), waarvan het bestuur in alle gevallen het te veel betaalde bedrag heeft kwijtgescholden.

Leren van de klachten

Om de dienstverlening aan deelnemers voortdurend te verbeteren monitoren we gestructureerd de klantbeleving: de manier waarop deelnemers alle interacties ervaren gedurende de volledige klantreis en via alle kanalen. Klachten van deelnemers vormen een belangrijke bron van data die we daarvoor gebruiken. Het doel van deze klachtenanalyse is om continu te verbeteren en de dienstverlening te optimaliseren. Door klachten systematisch te onderzoeken, verkrijgen we inzicht in knelpunten en mogelijke verbeterkansen. Onze pensioenuitvoeringsorganisatie TKP heeft inmiddels een programma 'feedback' voor medewerkers met deelnemerscontacten uitgerold en een framework opgesteld voor het vertalen van data naar concrete verbetervoorstellen.

Eén van de eerste verbeteracties kwam nadat we signalen ontvingen dat deelnemersdocumentatie (o.a. de jaaropgave) niet goed gevonden kon worden in het deelnemersportaal. Dit leidde tot meer servicevragen. Door de inrichting van het deelnemersportaal iets te wijzigen, de documentnamen te verduidelijken, ongeopende documenten vetgedrukt tonen, een banner te plaatsen met uitleg over downloads en de belangrijkste documenten bovenaan te tonen, hebben we direct verbeteringen doorgevoerd en resultaat geboekt.

Tweede fase klachten

Onderwerp	Aantal klachten
Pensioenberekening en -betaling, waaronder o.a.:	28
- Hervatten wezenpensioen na onderbreking studie - Het niet voldoen aan de voorwaarden voor premievrije deelname bij arbeidsongeschiktheid of vrijwillige voortzetting - Recht op Anw-hiaatregeling bij onjuiste administratie - Recht op partnerpensioen - Aanpassen uitruilkeuzes na pensioeningangsdatum	
Registratie	4
Registratie van deelname in het verleden onvolledig of onjuist	
Toepassing wet- en regelgeving	1
Terugvloeien bijzonder partnerpensioen bij overlijden ex-partner	
Overig:	3
- Verzoek erfgenamen om uitbetaling pensioen - Loonheffing - Niet voldoen aan voorwaarden om voor partnerpensioen in aanmerking te komen	
Totaal	36

Volwassenheidsscan klachtenmanagement

Een onderdeel van de gedragslijn ‘Goed omgaan met klachten’ van de Pensioenfederatie is een volwassenheidsscan van het klachtenmanagement. Deze scan is ontwikkeld samen met de Stichting Gouden Oor. Jaarlijks voeren we een zelfevaluatie uit in hoeverre wij aan de Gedragslijn omgaan met klachten voldoen. In het najaar 2022 was de eerste meting. Wij scoorden toen 61% ('voldoende'). In 2023 kwam de score uit op 79% ('ruim voldoende') en voor 2024 op 86% ('goed'). De gedragslijn vereist vanaf 1 januari 2024 een score van 84% of hoger. Omdat daarmee wordt verondersteld dat pensioenfondsen in staat zijn goed om te gaan met de verwachte toename van vragen en

klachten rond de overstap op de nieuwe pensioenregeling. Omdat de gedragslijn ook aansluit bij de erkende standaard van het Gouden Oor betekent dit tevens dat de score comfort geeft bij de ambitie van PME om in 2025-2026 deze erkenning te behalen.

Doorkijk op langere termijn naar Gouden Oor

Wij hebben de ambitie uitgesproken om op termijn te kwalificeren voor het Gouden Oor. Opgaan voor de kwalificatie van het Gouden Oor past in onze ambitie om doorlopend in gesprek te zijn met werkgevers en deelnemers, omdat wij willen begrijpen wat hen beweegt, waar ze kansen zien en waar zorgen zitten.

Geschilleninstantie pensioenfondsen (GIP)

Vanaf 1 januari 2024 zijn pensioenfondsen verplicht zich bij een geschilleninstantie aan te sluiten. Ter uitvoering van deze verplichting is Geschillen Instantie Pensioenfondsen (GIP) opgericht, die uitsluitend tot doel heeft geschillen tussen deelnemers en pensioenfondsen te behandelen. De Ombudsman Pensioenen maakt vanaf deze datum deel uit van GIP en probeert te bemiddelen tussen PME en de deelnemer.

De deelnemer kan zich tot GIP wenden wanneer de interne klachtenprocedure van het fonds volledig is doorlopen. Binnen GIP kan de deelnemer kiezen voor bemiddeling door de Ombudsman Pensioenen of een bindende uitspraak door de geschillencommissie (beslechting). Tegen de bindende uitspraak van de geschillencommissie kan de deelnemer of PME in hoger beroep bij de commissie van beroep. Daarnaast kan een deelnemer zich in iedere fase tot de burgerlijke rechter wenden.

Geschillen

In 2024 zijn er 13 geschillen ontstaan tussen PME en een deelnemer die door een PME-deelnemer bij het GIP zijn ingediend. In 2 gevallen heeft de deelnemer het geschil zelf weer ingetrokken en in 4 gevallen heeft het GIP besloten om het geschil niet in behandeling genomen. Dat was onder meer omdat de deelnemers geen nadere informatie over het geschil aanleverden bij het GIP of de klacht inmiddels door PME zelf was afgehandeld. Uiteindelijk zijn in 2024 4 geschillen behandeld door het GIP en stonden er eind 2024 nog 3 geschillen open. Bij de behandelde geschillen hadden alle deelnemers gekozen voor bemiddeling door de ombudsman. In alle 4 de gevallen heeft de ombudsman PME in het gelijk gesteld en aangegeven geen mogelijkheid voor bemiddeling te zien. Dit betrof de volgende geschillen:

- Een deelnemer was van mening dat PME zijn pensioenaanspraken niet goed berekend had en ten onrechte bepaalde periodes van zijn werkzame leven niet had meegenomen bij de pensioenopbouw. De ombudsman stelde vast dat PME het pensioenreglement juist had toegepast.
- Een deelnemer was van mening dat PME ten onrechte zijn verzoek had afgewezen om de verevening van zijn pensioen terug te draaien. De ombudsman was het met PME eens dat PME geen partij is bij tussen de bij ex-partners overeengekomen

afspraken ten aanzien van de verevening en derhalve uitvoering moet geven aan deze afspraken.

- Een deelnemer wiens ex-partner was overleden claimde dat het bijzonder partnerpensioen naar hem zou moeten terugvloeien. De ombudsman gaf PME gelijk dat het pensioenreglement volgde waarin het terugvloeien niet was opgenomen.
- Een deelnemer was van mening dat de afkoopfactoren van PME te laag waren in vergelijking met de afkoopfactoren van andere fondsen. De ombudsman heeft aan de deelnemer aangegeven dat pensioenfondsen de beleidsvrijheid hebben om te bepalen welke grondslagen zij gebruiken voor het vaststellen voor hun afkoopfactoren en dat de factoren van PME niet 'onlogisch laag' zijn.

Geschillen GIP 2024

Ingediende geschillen	Aantal
Aantal ingediende geschil in 2024, waarvan:	13
• Ingetrokken door indiener	2
• Geschil niet in behandeling genomen door GIP	4
• Behandelde geschillen in 2024 door GIP	4
○ PME in gelijk gesteld	4
○ Deelnemer in gelijk gesteld	0
• Beslechting	0
Nog niet afgehandelde geschillen eind 2024	3

Klachten van werkgevers

De Gedragslijn omgaan met klachten en het onderzoeksrapport *Naar een klachtenprocedure zonder drempel* en het klachtenreglement van PME gaan alleen over klachten van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden. Maar ook werkgevers kunnen uiteraard een klacht hebben of hun ongenoegen uiten. In 2024 hebben we 2 schriftelijke klachten van werkgevers ontvangen en zijn er 97 uitingen van ongenoegen van werkgevers genoteerd.

Geschillen GIP 2024

Onderwerp klachten / signalen van werkgevers	Aantal
proces van loongegevens aanleveren	50
proces van nota's en betalen	18
website en communicatie	13
proces van aansluiten bij fonds	11
Uitkering aanvragen	2
Arbeidsongeschikt raken	2
Overig	1
Totaal	97

In verbinding met werkgevers

Maatwerk in dienstverlening

Ook voor werkgevers bieden we dienstverlening op maat. Onze afdeling klantenservice staat dagelijks voor werkgevers klaar om vragen via de telefoon, per e-mail of per chat te beantwoorden.

Wij bieden hun ook persoonlijke ondersteuning aan middels bezoeken van onze werkgeversconsulenten. Vaak gedreven vanuit ontwikkelingen bij de werkgever zoals bij een overname of fusie. Maar ook vanuit de behoefte van werkgevers om hun werknemers te informeren over pensioen. Dat doen wij dan in de vorm van spreekuren en presentaties voor werknemers op locatie en hulp bij financiële fitheid van werknemers.

In 2024 organiseerden wij daarnaast 11 cursusdagen verspreid over het hele land voor met name HR-functionarissen bij aangesloten werkgevers. Hierbij zijn 209 cursisten aanwezig geweest. En hebben we 152 werkgevers bereikt. De cursussen zijn beoordeeld met een mooie score van 4,6 (op een schaal van 1 tot 5). Belangrijk aandachtspunt ter verbetering is dat de cursisten aangeven meer informatie te verwachten over het nieuwe pensioenstelsel.

Om onze dienstverlening verder te verbeteren en om de wensen van werkgevers te verzamelen voeren we regelmatig individuele gesprekken met onze werkgevers. Verschillende bestuursleden en medewerkers van ons bestuursbureau gaan dan met werkgevers

in gesprek. Ons doel hierbij is om een beter beeld te krijgen van de (pensioen)wensen en uitdagingen bij de werkgevers om hier uiteindelijk zo goed mogelijk op in te kunnen spelen. De input uit deze gesprekken resulteerde eind 2023 tot een vernieuwd klantbedieningsconcept voor werkgevers. Deze gesprekken hebben we ook in 2024 voortgezet.

Een belangrijk deel van de activiteiten is vastgelegd in ons Accountplan werkgevers 2024. Deze activiteiten zijn er vooral op gericht om de relaties met werkgevers te versterken en de tevredenheid bij werkgevers te vergroten. In 2024 zijn 33 (strategische) werkgevers bezocht. Tijdens deze gesprekken brengen we nu ook actief bij de werkgevers onder de aandacht dat we de taalvoorkeur van (een deel van hun) werknemers op hun verzoek in één keer kunnen omzetten naar Engels. Bij werkgevers met veel Engelstalige werknemers leeft deze behoefte. Tevens bespreken we de mogelijkheden om communicatiekanalen/-middelen bij werkgevers, zoals intranet of een personeelsblad, te gebruiken voor communicatie over pensioenen en specifiek over de nieuwe pensioenregeling.

De communicatie met gedispenseerde werkgevers is ook een continu proces. Naast een jaarlijkse informatiesessie aan het einde van het jaar vinden gedurende het jaar verschillende gesprekken plaats met werkgevers om wederzijds het transitieproces richting het nieuwe pensioenstelsel af te stemmen. Werkgevers hebben nu vooral vragen over het proces rondom de gelijkwaardigheidstoets. Over dat proces vond in 2024 overleg plaats met onder andere het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de Pensioenfederatie en het Verbond van Verzekeraars. Duidelijk is dat de regels met betrekking tot vrijstelling worden aangepast. Over de wijze waarop vindt ook in 2025 nog overleg plaats. PME pleit er steeds voor dat de nieuwe regels uiterlijk 1 juli 2025 bekend moeten zijn zodat PME de werkgevers op tijd kan informeren over de nieuwe regels.

Ook organiseerden wij in 2024 weer 2 werkgeverstafels, waarbij we met een groep werkgevers informeel beelden en wensen uitwisselen over de actuele ontwikkelingen en dienstverlening

Contacten met werkgevers					
	2024	2023	2022	2021	2020
Telefonisch contact met klantenservice	3.373	3.954	3.916	4.918	6.240
E-mail contact met klantenservice	4.763	3.490	6.918	9.306	16.958
Werkbezoeken door werkgeversconsulent	300	291	293	231	186
Telefonisch contact met werkgeversconsulent	723	615	865	1.026	793
E-mailcontact met werkgeversconsulent	2.086	3.298	3.457	3.083	2.249
Videogesprek met werkgeversconsulent	62	58	92	98	29

bij PME. Tijdens deze overleggen in de vorm van een klankbordbijeenkomst lichtten we de actuele ontwikkelingen bij PME toe, gaven we een nadere toelichting op de nieuwe pensioenregeling, informeerden we over datakwaliteit, de uitkomsten van het klanttevredenheidsonderzoek en namen we de werkgevers mee in het communicatieproces met betrekking tot het nieuwe pensioenstelsel in de komende jaren.

Naast deze PME-werkgeverstafels organiseerden we op 30 oktober 2024 ook een aparte sessie over de verwerking van de ploegentoeslag in de nieuwe pensioenregeling met verschillende werkgevers, FME en onze pensioenuitvoerder. Doel van de sessie was het sparren over de (administratieve) gevolgen van de verplichte pensioenopbouw over de ploegendiensttoeslag, de verwerking in de salarisadministratie en de aanlevering van de juiste gegevens via de UPA.

Op 18 december 2024 was er een webinar voor werkgevers, waarin Johan van Dam, beleidsadviseur bij FME en Jos Brocken, bestuurder bij FNV, een toelichting gaven op de afspraken die zij namens werkgevers en werknemers in de metaal- en techindustrie maakten over de nieuwe pensioenregeling bij PME. Verder vertelde Rob Dingemans, manager Pensioenuitvoering bij PME, wat werkgevers van ons kunnen verwachten in aanloop naar de overstap naar de nieuwe pensioenregeling en welke actie van hun kant nodig is. Voorzitter Eric Uijen gaf inzicht in de actuele financiële situatie van PME.

In 2024 verschenen er 6 digitale nieuwsbrieven voor werkgevers (2023: 4).

Communicatie met werkgevers over nieuwe pensioenregeling

In juli 2024 is de bestaande themapagina over de nieuwe regels voor pensioen voor werkgevers flink uitgebreid. De pagina bevat een vollediger overzicht van de uitgangspunten van de nieuwe regeling. Ook is er een toolkit geplaatst met communicatiemiddelen die de werkgever zelf kan inzetten richting zijn werknemers, bijvoorbeeld in een eigen nieuwsbrief, op het intranet of op beeldschermen op locatie. De toolkit wordt steeds verder aangevuld.

Speciale doelgroepen vormen de gedispenseerde werkgevers, de vrijwillig aangesloten werkgevers en werkgevers met een excedentregeling bij PME of elders. Met een doelgerichte campagne informeerden wij deze werkgevers in 2024 over de nieuwe pensioenregeling met het doel hen ook na de transitie naar het nieuw pensioenstelsel aan boord te krijgen respectievelijk te houden bij PME. In 2025 benaderen we deze werkgevers persoonlijk en informeren we hen over de transitie naar de nieuwe pensioenregeling. Zij kunnen dan tijdig de juiste keuzes maken. Onderdeel hiervan is het organiseren van kennissessies voor HR-professionals en OR-leden, zodat zij ook de werknemers goed kunnen informeren over de wijzigingen die op hen afkomen.

Met en is weten

Klanttevredenheidsonderzoek

Om inzicht te krijgen in het vertrouwen van werkgevers, het imago van PME, de tevredenheid over onze communicatie en dienstverlening en de meningen en behoeften van onze werkgevers is in 2024 een kwantitatief online onderzoek uitgevoerd. Hiermee kunnen we toetsen waar we staan ten opzichte van de doelstellingen in het strategisch meerjarenplan en ook bieden de uitkomsten de mogelijkheid om verbeteracties te formuleren. Alle bij PME aangesloten werkgevers zijn uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek, evenals hun eventuele administratiekantoor (indien bekend in onze administratie).

De werkgevers geven het vertrouwen dat zij hebben in PME als uitvoerder van de pensioenregeling een gemiddeld rapportcijfer van een 8,1. 76% geeft een 8 of hoger. Ruim 80% is het er (helemaal) mee eens dat PME hen goed en snel helpt bij vragen en/of dat het fonds eenvoud biedt in de dienstverlening en communicatie. Het beeld is het vaakst gebaseerd op e-mailcontact met het fonds, maar ook persoonlijk contact speelt vaak een rol (bijwonen (online) bijeenkomst, contact werkgeversconsulent of werkgeverscursus).

Met een waardering van een 8,6 scoren presentaties van de werkgeversconsulenten het hoogst bij de communicatiemiddelen, maar ook andere inzet van de werkgeversconsulenten scoort zeer hoog. Alle andere communicatiemiddelen worden door de werkgevers met een 7,6 of hoger gewaardeerd.

Tevredenheid over aansluitproces

In 2024 hebben we voor het eerst een klanttevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder werkgevers nieuw bij PME werden aangesloten. Het betrof een onderzoek onder 18 werkgevers die in de periode 1 juli 2023 tot en met 1 januari 2024 bij ons zijn aangesloten. Het onderzoek werd uitgevoerd door middel van telefonische interviews aan de hand van een vooraf verstrekte vragenlijst. De werkgevers zijn benaderd nadat de eerste premiefactuur was ontvangen, volgend op de aanlevering van deelnemersgegevens via de uniforme pensioenaangifte (UPA), zodat het volledige proces beoordeeld kon worden.

Dertien van de 18 werkgevers hebben meegewerkt aan het onderzoek dat bestond uit 11 stellingen (schaal 1-5; van oneens tot eens) en twee open vragen. Over het algemeen hebben de werkgevers een positief beeld over PME en zijn ze tijdig en goed geïnformeerd over de aansluiting bij PME en het UPA-proces. Naar aanleiding van het onderzoek hebben we nog aanvullende afspraken gemaakt met onze uitvoeringsorganisatie over het vooraf telefonisch benaderen van werkgevers voor een 'warm welkom' en besloten tot het opstellen van een duidelijk stappenplan voor de eerste aansluiting op UPA.

Tevredenheid over klantcontacten

We voeren doorlopend onderzoek uit naar de waardering en klanttevredenheid van deelnemers en werkgevers na contact met de klantenservice van PME (telefonisch of per mail). De klanttevredenheid van werkgevers die contact hebben gehad met de frontoffice wordt continu gemeten. In 2024 waren de gemiddelde scores voor telefonisch en e-mailcontact een 8,5 respectievelijk 7,7. Deze liggen beide boven de overeengekomen norm in de SLA van 8,0 respectievelijk 7,3.

Overige stakeholders

In een sterk veranderende omgeving is het voor PME belangrijk om oog te hebben voor de verschillende stakeholders en hun belangen. Dit geldt voor de primaire stakeholders ((ex-) deelnemers, gepensioneerden en werkgevers) van PME, maar ook steeds meer voor secundaire stakeholders en maatschappelijke publieke groepen of organisaties. Hoe zichtbaarder PME is, hoe meer aandacht van verschillende (nieuwe) partijen. Door de diverse stakeholders willen wij als een betrouwbare partner gezien worden. Wij moeten daarom blijvend investeren in onze contacten met o.a. **sociale partners**, toezichthouders, Pensioenfederatie, andere pensioenfondsen, overheid, media en pers.

Stakeholders 1/2		
Categorie	Belanghebbende	Type overleg en gespreksonderwerpen in 2024
Sociale partners	Raad van Overleg Metalektro (ROM) PME is van en voor de werknemers, werkgevers en gepensioneerden in de metaal-en technologische industrie. Onze sociale partners, verenigd in de Raad van Overleg Metalektro (ROM), zijn als vertegenwoordiger van werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden dus een belangrijke stakeholder. Wij gaan regelmatig met hen in gesprek. Alle afspraken tussen sociale partners en PME voor de financiering en uitvoering van de pensioenregeling liggen vast in de bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst (BUO). PME heeft de werkzaamheden voor de handhaving van de verplichtstelling uitbesteedaan de ROM. Deze afspraken liggen vast in de uitbestedingsovereenkomst.	• Ondersteuning bij voorbereidingen nieuwe pensioenregeling • Niet gebruik maken van het overbruggings-ftk • Verhoging van de pensioenen 1-1-2025 • Werkingssfeerzaken • SLA voor uitbesteding
	Werkgeversvereniging FME	• Meerjarenplan FME • Strategisch plan PME • Beleggen voor eigen sector • Positie kernenergie • Uitvoering van regeling en dienstverlening aan werkgevers
	Vakorganisaties FNV Metaal, CNV, de Unie, VHP2	• Voordracht kandidaten bestuur • Strategisch plan PME • Beleggen voor eigen sector
Toezichthouders	DNB	• Periodiek overleg UB • Periodiek overleg NUB • Beleidsoverleg • Tripartiete overleg (DNB, actuaris, accountant) • Platform pensioentransitie <i>Zie verder paragraaf Extern toezicht</i>
	AFM	• Platform pensioentransitie • Enquête over Toezicht AFM <i>Zie verder paragraaf Extern toezicht</i>
Vereniging van gepensioneerden	VGPME De vereniging van gepensioneerden PME (VGPME) benoemt leden in ons verantwoordingsorgaan en draagt kandidaten voor verkiezingen van bestuursleden namens gepensioneerden voor. Wij hebben periodiek overleg met het bestuur van de VGPME.	• Nieuwe pensioenregeling • Technische toelichting op transitieplan • Financiële positie, verhoging van pensioenen • Communicatie over nieuwe pensioenregeling • Promotie VGPME via bijeenkomsten, PME Magazine
	Overige verenigingen , zoals VG Océ, VG Siemens	• Presentaties van PME tijdens bijeenkomsten van vereniging • Aanwezigheid vereniging bij bijeenkomsten voor gepensioneerden bij PME

Stakeholders 2/2

Koepel en peers	Pensioenfederatie De Pensioenfederatie is de overkoepelende belangenbehartiger van bijna alle Nederlandse pensioenfondsen.	• Participatie in verschillende commissies en werkgroepen • Overleg G5-fondsen • Gezamenlijke reacties op consultaties Europese en nationale wet- en regelgeving
	G5 Wij hebben veelvuldig contact en gezamenlijk overleg met andere grote pensioenfondsen, ABP, PFZW, BPF Bouw en PMT.	• Coördinatie over initiatieven met overheid m.b.t. beleggen in maatschappelijke uitdagingen, zoals realisatie van warmte- en elektriciteitsnetwerken, verduurzaming schoolgebouwen, innovaties in Nederland, defensie, woningbouw • Informatie en kennisuitwisseling, met name over nieuwe pensioenregelingen en financiële opzet • Uitvoeringsaspecten
	Andere pensioenfondsen Via diverse platforms hebben we regelmatig contact met andere fondsen over onderwerpen op het gebied van pensioen en vermogensbeheer. Zo hebben we via de klantenraad van TKP contact met andere klanten van TKP en kunnen we gezamenlijk invloed uitoefenen op de (beleids- en uitvoerings-)keuzes van de TKP-directie. Wij zijn aangesloten bij het initiatief 'Pensioen Doen', waarin fondsen met elkaar best practices uitwisselen op het gebied van de dienstverlening. Verder worden nieuwe innovatieve toepassingen in dit platform met elkaar gedeeld.	• Uitvoering nieuwe pensioenregeling • Communicatie nieuwe pensioenregeling • Toekomst Pensioenchecker
Onderzoek en wetenschap	Netspar, TU Delft, Sustainable Finance Lab, SPIL	• In 2024 is een partnerschap met Netspar aangegaan • Bijdrage aan Leerstoel Timber Architecture TU Delft • Dialoog over verankering van duurzaamheid in de financiële sector
Politiek en overheid	PME staat open om samen met de overheid te onderzoeken waar pensioenfondsen een (financiële) bijdrage kunnen leveren bij maatschappelijke vraagstukken	• Two-pager G5 over bundeling gezamenlijke financieringskracht en expertises bij energietransitie • Deelname aan Financieringstafels • Rondetafel Defensie • Voorbereidingen voor Woontop
Maatschappelijke organisaties / NGO's	FossielVrijNL, PAX, WISE, Milieudefensie, Groen Pensioen, VBDO	• Diverse gesprekken over wel/niet beleggen in defensie en kernenergie, onze klimaatplannen

Meten is weten

Motivaction voert al jarenlang een stakeholderreputatie-onderzoek (SRI) uit in de pensioensector. Hierbij wordt de reputatie van de sector en specifiek van verschillende deelnemende fondsen gemeten. Door periodiek met deze onderzoeken mee te doen kunnen trends worden waargenomen en kan PME dus ook monitoren of de ambities omtrent zichtbaarheid, vertrouwen en reputatie worden waargemaakt.

In het voorjaar van 2024 werd uitgebreid onderzoek gedaan (kwantitatief + kwalitatief onderzoek), net als in 2017 en 2020.

Het onderzoek werd uitgevoerd onder acht doelgroepen: deskundigen en wetenschap, koepels en peers, maatschappelijke organisaties, ministeries/overheid, sociale partners, toezichthouders, politiek en pers.

De reputatie van PME is door de loop van de jaren heen steeds verbeterd. In 2024 scoorde PME voor het eerst hoger dan de sectorbenchmark.

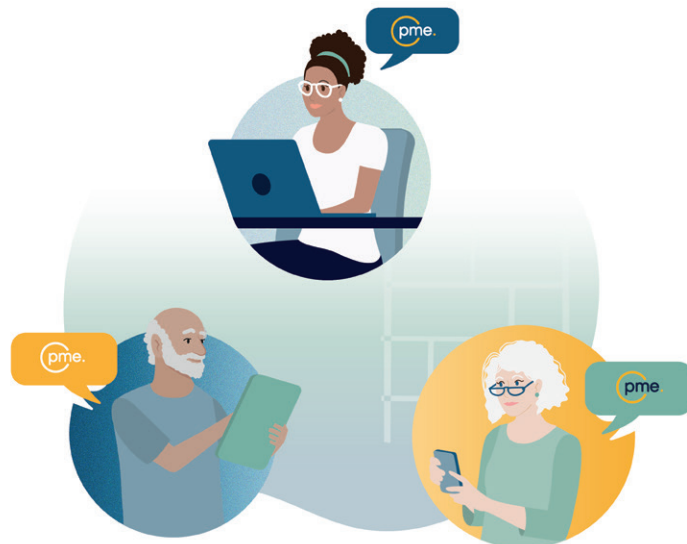
SRI-score

	2024	2022	2020	2017
PME	7,9	7,0	6,8	6,4
sectorbenchmark	7,5	niet gemeten	6,9	6,7

Zichtbaarheid van PME

Als één van de grootste pensioenfondsen van Nederland staat PME vanzelfsprekend in de belangstelling van de media, belangengroepen, et cetera. Media-uitingen over PME hebben invloed op de reputatie van en het vertrouwen in PME, in het algemeen en bij onze (primaire en secundaire) stakeholders in het bijzonder.

Wij willen om voorgaande reden onze positieve zichtbaarheid vergroten en daarmee tevens invulling geven aan de nagestreefde openheid en het ambassadeurschap. Wij willen een uitstraling hebben van een innovatief en vooroplopend fonds op uiteenlopende thema's over pensioen, vermogensbeheer en maatschappij, aansluitend op de visie en ambitie van PME, het pensioenfonds van en voor toekomstmakers. Wij zoeken daarom regelmatig zelf de media op om onze boodschappen over te brengen.

Kwartaal Onderwerp

Q1

Beleggen in defensie
Wet betaalbare huur
Investering in DeeptechXL
Strategic partnership fund van DeeptechXL
Pensioenfondsen willen investeren in Nederlandse energietransitie
Vonkblog 'Aanval ExxonMobil op groene aandeelhouders is misplaatst'

Q2

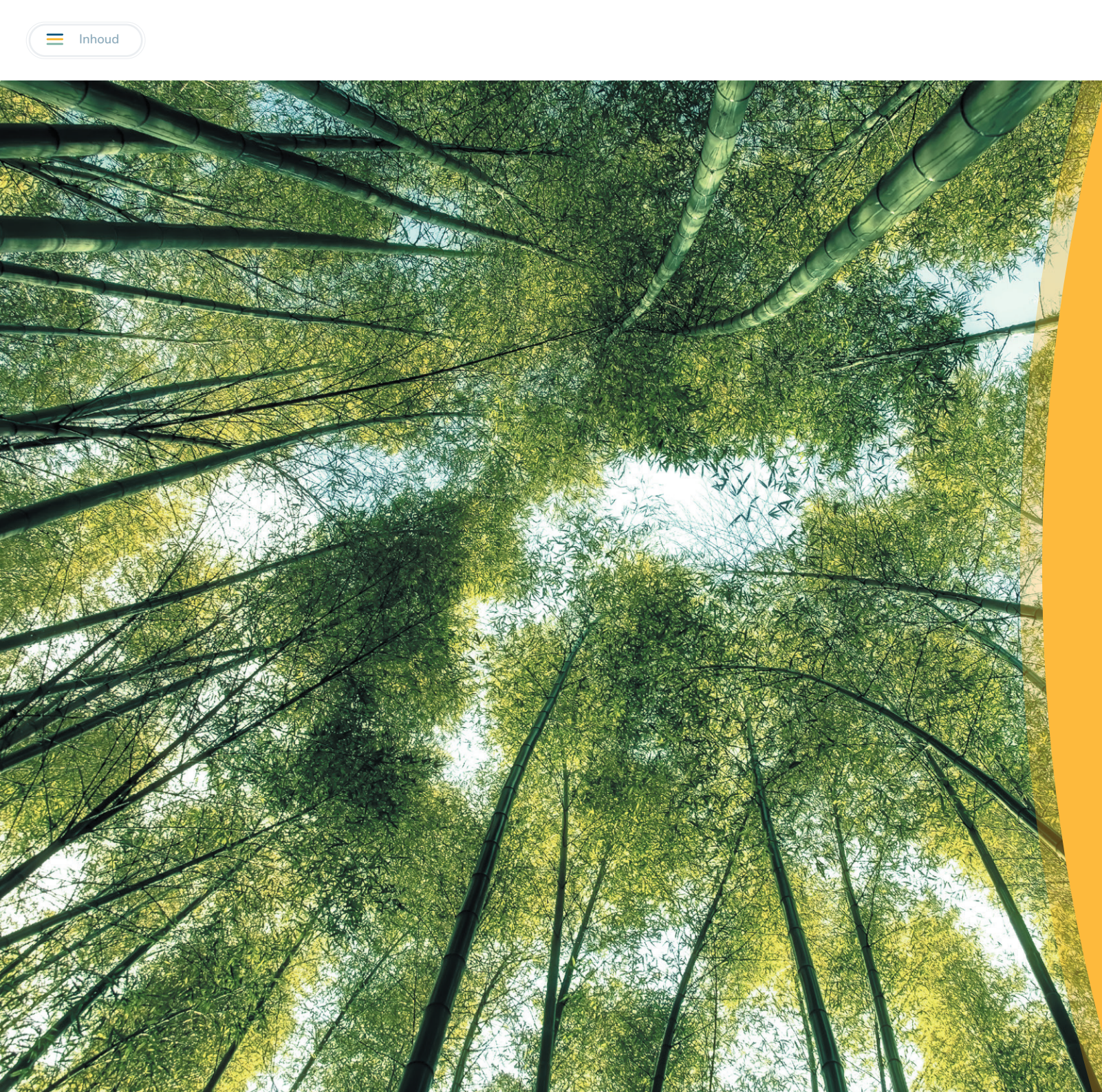
Vonkblog 'Schiet elkaar niet af, maar te hulp in het debat over defensiebeleggingen'
RTLZ/Nieuwsuur: wij zijn geen activistische belegger, rendement staat op 1
Evenement Groen Pensioen (pensioenfondsen verkochten miljarden aan fossiele beleggingen)
PME stimuleert pensioenfondsen om meer te beleggen in high tech

Q3

Grote pensioenfondsen temperen verwachtingen over verhogingen
Column in PensioenPro Daan Spaargaren – Hek van de dam als politiek beleggingsbeleid gaat voorschrijven
Kernenergie Nieuwsuur
Blog kabinetsformatie Eric – Uitdagingen van vandaag en morgen vereisen realisme

Q4

Column in PensioenPro Daan Spaargaren – Pensioenfondsen moeten hun eigen stem laten horen
PME belegt ruim € 200 miljoen in circulaire economie
Nadeel grote groep deelnemers moet gecompenseerd worden bij overgang naar nieuw pensioenstelsel
Uitstel transitie naar 1 januari 2027
Eén Woontop bouwt nog geen huizen
PME duurzaamste onder grote pensioenfondsen - VBDO
Beleggen in defensie: eerst is overheid aan zet

De organisatie van PME als **stevig fundament**

Onze ambities kunnen we alleen waarmaken met een stevige organisatie die zich blijft ontwikkelen. Daarom investeren we in onze mensen, in ons vermogen om te leren en door samen telkens weer te zoeken naar manieren waarop we ons werk nóg beter kunnen doen. We willen nog meer grip op onze eigen processen. Om dit aantoonbaar te maken, werken we toe naar een in control statement. Onze uitvoering moet voldoen aan de hoogste standaarden, dat geldt ook voor onze uitbestedingspartners. Door goede samenwerking maken we elkaar beter en wordt onze band sterker.

Governance

Als bestuur zijn wij verantwoordelijk voor een verantwoorde en evenwichtige uitvoering van de pensioenregeling voor alle belanghebbenden en voeren wij de regie over alle werkzaamheden van het fonds. Het vermogensbeheer en de pensioenuitvoering zijn door ons uitbesteed. Wij dragen zorg voor een beheerste en integere bedrijfsvoering en een adequate werking van het bestuursmodel. Periodieke (zelf-) evaluatie van het bestuur en naleving van de Code Pensioenfondsen dragen hieraan bij.

Bestuurlijke organisatie

Onze bestuurlijke organisatie is ingericht volgens het omgekeerd gemengd bestuursmodel. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- de bestuurlijke taak, ingevuld door het algemeen bestuur (AB) en het uitvoerend bestuur (UB);
- de interne toezichtstaak, door het niet-uitvoerend bestuur (NUB);
- verantwoording en advies, respectievelijk aan en door het verantwoordingsorgaan (VO);
- beleidsadvies door de bestuurlijke commissies.

Bestuur

Het algemeen bestuur bestaat uit een onafhankelijk voorzitter, vier niet-uitvoerend bestuurders vanuit de werkgevers, twee niet-uitvoerend bestuurders vanuit de werknemers, twee niet-uitvoerend bestuurders namens de pensioengerechtigden en drie onafhankelijke uitvoerend bestuurders. Ons bestuur bestaat eind 2024 uit zes vrouwen en zes mannen, allen ouder dan 40 jaar.

Wij hebben de verantwoordelijkheid voor taken en bevoegdheden als volgt verdeeld.

Het algemeen bestuur stelt het strategisch beleid en de strategische uitgangspunten van PME vast. Ook is het verantwoordelijk voor alle besluiten waarvoor een belangenafweging moet plaatsvinden, het vaststellen van het bestuursverslag en de jaarrekening. In vergaderingen staan daarnaast niet-reguliere zaken, actuele ontwikkelingen, toekomstscenario's, ontwikkelingen en vereisten vanuit de toezichthouders, begroting en strategie op de agenda.

En komen alle onderwerpen aan de orde waarvan het algemeen bestuur heeft bepaald dat onderlinge afstemming gewenst is. Sinds medio 2022 heeft de onafhankelijk voorzitter na een statutenwijziging stemrecht verkregen.

Het uitvoerend bestuur is belast met het dagelijks besturen van PME en het opstellen en uitvoeren van het beleid, met inachtneming van de strategische kaders zoals vastgesteld door het algemeen bestuur. Verder voert het uitvoerend bestuur de regie over alle uitbestedingspartners (onderhandelen en sluiten, monitoren en evalueren van overeenkomsten).

De uitvoerend bestuurders zijn in dienst van het fonds. Zij geven leiding aan het bestuursbureau dat de ondersteuning van het bestuur vanuit verschillende specialismen verzorgt.

Benoemingen en herbenoemingen

Op 1 april 2024 trad Rik Grutters tussentijds af als vertegenwoordiger van gepensioneerden. Richard Devue werd namens de gezamenlijke sociale partners in de ROM voorgedragen als zijn vervanger. Hij werd in 2024 benoemd in de zittingsperiode van Rik Grutters, wat inhoudt dat zijn eerste periode eindigt op 1 juli 2026.

Medio 2024 verliep de eerste benoemingstermijn van Igor Vermeulen af. Hij werd door de gezamenlijke sociale partners in de ROM voorgedragen voor herbenoeming. Het niet-uitvoerend bestuur doorliep de vastgestelde herbenoemingsprocedure en ging over tot herbenoeming van Igor Vermeulen. De benoeming geldt voor een periode van 4 jaar.

Code 37 van de nieuwe Code Pensioenfondsen 2024 bepaalt dat de eerste zittingstermijn van een lid van het bestuur maximaal vier jaar is. Bestuursleden kunnen daarna nog voor een tweede termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. De Code bepaalt dat een bestuurslid voor een derde termijn van maximaal vier jaar kan worden benoemd, als daarvoor aanleiding bestaat. In dat geval moet het bestuur de aanleiding voor een derde benoeming wel onderbouwen en hierover verantwoording afleggen. Naar

aanleiding van de gewijzigde Code Pensioenfondsen besprak het bestuur in 2024 wat passend is voor PME. Het bestuur besloot statutair vast te leggen dat niet-uitvoerende bestuursleden één keer kunnen worden herbenoemd voor vier jaar. Daarna is nog één herbenoeming van twee jaar mogelijk, maar alleen indien het niet-uitvoerend bestuur dit om continuïteitsredenen noodzakelijk acht en daartoe met algemene stemmen besluit. Uitvoerende bestuursleden kunnen vaker dan twee keer worden herbenoemd, maar alleen indien het niet-uitvoerend bestuur met algemene stemmen daartoe besluit. Het bestuur van PME is zich ervan bewust dat de bepaling in de statuten over herbenoeming van uitvoerende bestuursleden niet in overeenstemming is met de Code Pensioenfondsen. Het bestuur is van mening dat uit een oogpunt van continuïteit dat deze statutaire bepaling vooralsnog de belangen van PME beter dient dan deze regeling in de Code Pensioenfondsen.

Intern toezicht

Het niet-uitvoerend bestuur is verantwoordelijk voor het intern toezicht. In dit kader heeft het niet-uitvoerend bestuur minimaal vier keer per jaar overleg met het uitvoerend bestuur. In het overleg wordt de verantwoordingsrapportage van het uitvoerend bestuur besproken. Ook vindt overleg plaats over onderwerpen waarvan het niet-uitvoerend bestuur of het uitvoerend bestuur heeft bepaald dat afstemming of overleg gewenst is. Tussen de niet-uitvoerende bestuursleden is een portefeuillevverdeling naar de verschillende aandachtsgebieden gemaakt. In de rapportage intern toezicht in dit jaarverslag doet het niet-uitvoerend bestuur verslag van haar werkzaamheden.

Het niet-uitvoerend bestuur legde in 2024 een toezichtvisie vast. Hierin staat beschreven met welk doel en op welke wijze het niet-uitvoerend bestuur invulling geeft aan het intern toezicht. Het beschrijft ook hoe het intern toezicht het functioneren van het bestuur toetst, wat daarbij het normenkader is, wat het intern toezicht daarvoor nodig heeft, over welke onderwerpen het intern toezicht zich in een specifieke periode een oordeel wenst te vormen en waarover het in gesprek wil met het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Tevens geeft dit document de interactie weer van het niet-uitvoerend bestuur met het uitvoerend bestuur, de sleutelfunctiehouders en het verantwoordingsorgaan.

Ter bevordering van het aantoonbaar vastleggen van de taken van het intern toezicht door het niet-uitvoerend bestuur in het besluitvormingsproces tijdens de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel is in 2024 ook nog een toezichtkader ontwikkeld op basis van relevante wet- en regelgeving en het invaarsjabloon van DNB.

Verantwoording en advies

Het bestuur legt, onder andere met een verantwoordingsrapportage, verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan. Verder worden iedere vergadering van het verantwoordingsorgaan actuele onderwerpen toegelicht en komen in de vergadering van het verantwoordingsorgaan alle onderwerpen aan de orde waarover het verantwoordingsorgaan advies uitbrengt. In 2024 gaf het verantwoordingsorgaan onder meer advies over de **risicohouding**, het kader voor opdrachtaanvaarding, het **herstelplan**, het communicatieplan voor de transitie naar de nieuwe pensioenregeling, een inkomende collectieve waardeoverdracht van Honeywell, de klachtenregeling en het voorgenomen besluit tot invaren.

Het niet-uitvoerend bestuur legt eveneens verantwoording af over de uitvoering van zijn taken aan het verantwoordingsorgaan. Tijdens het periodieke overleg wordt gesproken over de ontwikkelingen bij het fonds en de voortgang in de toezichtswerkzaamheden van het niet-uitvoerend bestuur.

De statutair bij PME betrokken verenigingen benoemen de leden van het verantwoordingsorgaan. Het verantwoordingsorgaan

bestaat momenteel volledig uit mannen, allen ouder dan 40 jaar. In 2024 traden de heren Jos Broeren, Eric Cols, Arjen Kronenberg en Bert Aal aan als nieuw lid van het verantwoordings-orgaan. Eind 2024 nam Imy Kramer afscheid van het verantwoordingsorgaan. Zijn zetel werd op 23 januari 2025 ingevuld door Erwin Lubbers.

Beleidsadvies

Wij kennen de volgende bestuurscommissies:

- de commissie pensioenbeleid en -communicatie (PB&C-commissie);
- de commissie balans- en vermogensbeheer (B&V-commissie);
- de commissie audit, risk en compliance (ARC-commissie);
- de remuneratie-commissie.

De commissies zijn verantwoordelijk voor de advisering aan het uitvoerend en/of algemeen bestuur over (het risicomanagement in relatie tot) hun aandachtsgebied. De commissies fungeren daarnaast als klankbord voor het uitvoerend bestuur en het algemeen bestuur voor hun deskundigheidsgebieden en de monitoring van de uitbestede diensten. De ARC-commissie houdt eveneens toezicht op de integrale risicobeheersing, het beleggingsbeleid en de financiële informatieverschaffing door het fonds. Dit gebeurt ter voorbereiding van de uitoefening van het intern toezicht door het niet-uitvoerend bestuur. De remuneratie-commissie monitort het kader van arbeidsvoorwaarden en de beloningen van het uitvoerend bestuur en de leden van de bestuurlijke organen. Zij adviseert hierover aan het niet-uitvoerend en het algemeen bestuur. De remuneratie-commissie is verder betrokken bij de werving en selectie van de (niet-) uitvoerend bestuurders.

In de ARC-commissie en de B&V-commissie hebben, naast de bestuursleden, ook onafhankelijke leden zitting. Mirjam Verhoeven is in 2023 aangetrokken als extern lid in de ARC-commissie met het deskundigheidsgebied IT, informatiebeveiliging en innovatie. Roel Mehlkopf is benoemd als onafhankelijk lid van de B&V-commissie vanaf 1 januari 2024.

Trudy van der Kloet is als sleutelfunctiehouder interne audit vaste deelnemer aan de vergadering van de ARC-commissie. Ook de sleutelfunctiehouder risicobeheer Alae Laghrich is als vaste

deelnemer aanwezig bij de vergadering van de ARC-commissie.

Bij de samenstelling van de commissies wordt rekening gehouden met geschiktheidseisen op het gebied van deskundigheid, competenties en ervaring van de leden. Iedere commissie moet uiteraard beschikken over de benodigde inhoudelijke expertise. Daarnaast moet iedere commissie ook voldoende kennis en ervaring op het gebied van risicomanagement in relatie tot het domein van de commissie bevatten. Tot slot wordt rekening gehouden met een evenwichtige verdeling van taken tussen de bestuursleden. De samenstelling van commissies per 31 december 2024 is opgenomen in bijlage 1 bij dit jaarverslag. De verdeling op het gebied van expertises, ervaring en anciënniteit binnen het bestuur en geledingen is met deze commissie-indeling geborgd.

Overige functies

Het algemeen bestuur is verder verantwoordelijk voor de benoeming van:

- de actuariële sleutelfunctiehouder;
- de sleutelfunctiehouder interne audit;
- de sleutelfunctiehouder risicobeheer.

Het algemeen bestuur is ook verantwoordelijk voor de aanstelling van de certificerend actuaire en de waarmede accountant. En het algemeen bestuur benoemt, op voordracht van het uitvoerend bestuur, een privacyofficer, een complianceofficer en een vertrouwenspersoon. In 2024 waren hier geen wijzigingen in. De personalia van de verschillende functionarissen zijn opgenomen in bijlage 1 bij dit jaarverslag.

Onderzoek naar toekomstbestendigheid van de governance

Eind 2024 startten wij een onderzoek naar de toekomstbestendigheid en de passendheid van onze governance. Dit onderzoek staat mede in relatie met de gewijzigde wetgeving en de gekozen pensioenregeling. In het onderzoek worden onder meer het bestuursmodel, de samenstelling en taken van de verschillende gremia, benoemingstermijnen, diversiteitsdoelen betrokken.

Geschiktheidsbeleid en -bevordering (deskundigheid en bestuurlijke effectiviteit)

Wij hebben een geschiktheidsbeleid voor bestuurders en permanente aandacht voor de geschiktheidsbevordering van de verschillende bestuursleden. Bij de voordracht en de benoeming van bestuursleden spelen kwaliteit, kennis en ervaring een hoofdrol. Aangezien diversiteit gezien kan worden als een integraal onderdeel van collectieve geschiktheid hebben wij ervoor gekozen om het diversiteitsbeleid te integreren in het geschiktheidsbeleid. Hierin is ook een stappenplan opgenomen om de eigen ambities voor diversiteit te behalen. Daarnaast komen ook complementariteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit aan de orde.

Onderdeel van het stappenplan om diversiteit te bevorderen is dat tijdig met voordragende organisaties in gesprek wordt gegaan over in te vullen vacatures en de wensen daaromtrent. Om bij te dragen aan de diversiteit in gehele pensioensector heeft het bestuur in de afgelopen jaren verschillende traineeships voor (jonge) bestuursleden opengesteld in het bestuur. In 2024 zijn via Talent&Pro en The Social Pact traineeships opengesteld voor plekken op zowel bestuursniveau als op het bestuursbureau. In 2024 besloot het bestuur eveneens tot een meerjarige financiële bijdrage aan PensioenLab.

Aan inclusie besteden we ook aandacht in het bestuursreglement door aan de voorzitter de volgende verantwoordelijkheden toe te kennen:

- het zorgen dat medebestuurders optimaal tot hun recht komen;
- het tijdens vergaderingen uitnodigen tot inbreng, formuleren van standpunten en het verkennen van opties.

Ook het verantwoordingsorgaan heeft in de competentievisie en het functieprofiel de behoefte aan diversiteit opgenomen en geeft dit de benoemende vakbonden mee als er een vacature is. Het verantwoordingsorgaan heeft bij de zelfevaluatie vastgesteld dat het voldoende diversiteit in karakter heeft. Maar bepleit meer onderzoek naar de mogelijkheid om diversiteit en inclusie binnen het verantwoordingsorgaan te bevorderen.

Onze bestuursleden volgen regelmatig opleidingen, cursussen en seminars om de al aanwezige kennis aan te scherpen en actueel te houden. Waar nodig bieden wij het bestuur opleidingen op maat. Zo worden er jaarlijks meerdere themadagen en conferenties georganiseerd.

Eind 2023 en begin 2024 vonden er interviews van SPO met alle individuele bestuursleden plaats. Aan de hand daarvan werd de geschiktheidsmatrix van het bestuur geactualiseerd. Het bestuur stelde vast dat er een collectieve opleidingsbehoefte bestond op drie thema's:

- IT en DORA
- ESG en biodiversiteit
- Wet toekomst pensioenen.

Ten aanzien van specifieke thema's samenhangend met de Wet toekomst pensioenen is de aanpak "learning by doing" verankerd in het BOB-model (beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming), zoals we dat in onze vergadercyclus hanteren. Daar waar nodig worden extra inloopspreekuren gehouden om bepaalde onderwerpen extra te bespreken. Op deze wijze wordt de collectieve deskundigheid verhoogd. Voor het onderwerp ESG ontwikkelt het bestuursbureau een intern studieprogramma voor het bestuur. Om het geschiktheidsniveau van de individuele bestuursleden op IT en DORA naar een hoger niveau te brengen volgde het bestuur, in aanvulling op de studiedagen van de interne leergang IT- en informatiebeveiliging (uit 2022 – 2023), een op maat ontwikkeld driedaags programma via TIAS Tilburg. Ook leden van het verantwoordingsorgaan en medewerkers van het bestuursbureau namen hieraan deel.

Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA)

Op grond van de Pensioenwet moet een pensioenfonds zorgen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering en deze waarborgen. Los van deze wettelijke eis hechten wij hoge waarde aan het hebben van een beheerste en integere bedrijfsvoering. Net als in voorgaande jaren geldt dat wij in hoge mate een zogeheten risico-averse positie innemen met betrekking tot integriteitsrisico's. Dit betekent concreet dat wij integriteitsrisico's zoveel als mogelijk willen voorkomen en veel belang hechten aan de beheersing van deze risico's en de voorkoming ervan. Het uitgangspunt is,

teneinde onze reputatie en goede naam te beschermen, een lage risicobereidheid ten aanzien van risico's die betrekking hebben op integriteit.

Het uitvoeren van de SIRA conform een vastomlijnd proces is belangrijk. Eind 2023 werd een SIRA in gang gezet. De uitvoering daarvan liep door tot medio 2024. De SIRA kwam tot stand op basis van de Risk Self Assessment-systematiek (RSA) en met in achtneming van de DNB Good Practices integriteitsrisicoanalyse. De rapportage toetst elf risicocategorieën, die zijn mede gebaseerd op de risicocategorieën uit de Good Practices SIRA van DNB:

1. Integriteit algemeen
2. Belangenverstrengeling
3. Fiscale risico's
4. Interne fraude
5. Externe fraude
6. Voorwetenschap en marktmisbruik
7. Moreel onethisch gedrag
8. Terrorismed-financiering en naleving sanctiewetgeving
9. Witwassen
10. Privacy
11. Cybercrime (IT)

Met het doorlopen en vaststellen van de SIRA voldoet PME aan een belangrijke wettelijke verplichting en kan PME sturen op de naleving van regels op het gebied van integriteitsrisico's. Daarnaast helpt inzicht in de integriteitsrisico's bij de bewustwording van de integriteitsrisico's binnen PME en in de uitbesteding van PME. Door bewustwording van en inzicht in de integriteitsrisico's maakt bijsturing op integriteits-risico's en daarmee professionele besturing van PME mogelijk.

Relevante wet- en regelgeving voor de governance

De initiatiefwet Wet eigen strategie pensioenfondsen (WESP) stamt al uit 2018 (ingediend door D66 lid Van Weyenberg) en ging eerst om (1) een goedkeuringsrecht van het verantwoordingsorgaan op het uitsluitingsbeleid van het fonds en (2) een adviesrecht van het verantwoordingsorgaan op het MVB-beleid. In 2022 werd de initiatiefwet aangepast. En in 2023 vond hierover een plenair debat in de Tweede Kamer plaats. Dat heeft daarna niet geleid tot agendering van de initiatiefwet om tot stemming te brengen.

Eind 2023 bracht D66 lid Warmerdam opnieuw een nota van wijziging in, waarin een verplichte verkiezing voor leden van het verantwoordingsorgaan en het belanghebbendenorgaan aan dit initiatiefwetsvoorstel werd toegevoegd. Een plenaire behandeling van het gewijzigde initiatiefwetsvoorstel in de Tweede Kamer heeft in 2024 niet plaatsgevonden. Op 5 februari 2025 werd de initiatiefwet door D66 lid Van der Werf helemaal ingetrokken.

Bij de behandeling van de Wet toekomst pensioenen in de Tweede Kamer eind 2022 werd een motie van het lid Palland aangenomen, waarin werd gesteld dat de invoering van het

nieuwe pensioenstelsel het moment was om de rol en positie van de verschillende belanghebbenden in de pensioenfondsen te evalueren. De regering werd verzocht te onderzoeken of na de invoering van de Wet toekomst pensioenen de vertegenwoordiging door de belanghebbenden in het pensioenfonds nog steeds afdoende is voor de evenwichtige besluitvorming binnen het stelsel van de Wet toekomst pensioenen. In 2024 liet minister Van Hijum weten dat hij voornemens is dit onderzoek in de loop van 2026 te starten. Op dat moment zijn de eerste grote groepen fondsen ingevaren en kunnen ook hun eerste ervaringen met de governance worden meegenomen in het onderzoek.

Beheerste en integere bedrijfsvoering

De basis van PME moet op orde zijn. Dat lijkt vanzelfsprekend maar vraagt voortdurende aandacht en ontwikkeling. Onze kernactiviteiten moeten goed worden uitgevoerd, zowel door onszelf als door onze uitvoerende organisaties en andere dienstverleners. Wij streven er naar om effectief en efficiënt te zijn, in lijn met onze leidende principes. Het is onze ambitie dat onze uitvoering voldoet aan de hoogste standaarden in de sector. Dat geldt voor onze interne processen, maar ook ten aanzien van de processen die aan externe partijen zijn uitbesteed.

De complexiteit van de omgeving waarin wij opereren neemt al jaren toe door interne en externe ontwikkelingen. Binnen PME bestaan verschillende teams en functies die zich bezighouden met deelaspecten van de interne beheersing: interne controle, risicomanagement, continuïteit, weerbaarheid, compliance, juridisch, IT en cybersecurity, planning en control en interne audit. Al deze functies vervullen een belangrijke rol, maar wel elk op hun eigen aandachtsgebied met eigen specifieke kenmerken. We willen de effectiviteit van de interne beheersing vergroten, de snelheid en effectiviteit en efficiency van rapportering verbeteren, en het aantoonbaar in control zijn vergemakkelijken. Om dit te bereiken is er eind 2023 voor gekozen om te gaan werken met de GRC-tooling van Cerrix. De implementatie daarvan is in 2024 opgestart.

Bij een stevig fundament hoort adequaat risicomanagement. Bij alles wat we doen is risicomanagement een onlosmakelijk onderdeel. Dat begint bij cultuur. Wij streven naar een open cultuur waarin iedereen risico's en incidenten durft te benoemen. Waarbij het bestuur het belang van integraal risicomanagement uitdraagt in woord en daad. Risicomanagement is op alle niveaus geïntegreerd in de werkzaamheden. De taken en rollen zijn daarbij helder vastgelegd. Op die manier borgen wij dat voor alle organisatieonderdelen (bestuur, bestuursbureau en bij de uitvoeringorganisaties) en door de gehele keten sprake is van alignment met onze strategische doelstellingen.

Ter bevordering van het risicomanagement binnen de hele organisatie, hebben we een tweedelijns risicobeheerfunctie (RBF) ingericht. De RBF bestaat uit de sleutelfunctiehouder risicobeheer (SFH RB) en de risicomangers. Met de RBF wordt beoogd dat

PME een objectief, eerlijk en onafhankelijk totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan PME wordt blootgesteld. De activiteiten van de RBF zijn essentieel voor een beheerst en integer fundament van PME en komen met name tot uiting in:

- initiëren van en geven van adviezen over (de toepassing van) het integraal risicomanagement (IRM), het continuïteits- en weerbaarheidsbeleid en het informatiebeleid en
- afgeven van opinies bij o.a. eerstelijns risicobeoordelingen, beleidsvoorstellen en (risico)rapportages.

Naast de RBF hebben we ook andere functies ingericht die het risicomanagement binnen PME helpen bevorderen, namelijk de tweedelijns sleutelfunctie actuarieel en compliance en privacy officer en de derdelijns interne auditfunctie.

Continuïteit en weerbaarheid

In 2023 stelden wij voor het eerst kaders en uitgangspunten vast ten aanzien van continuïteit en weerbaarheid. Continuïteit ziet toe op de voortgang van de beheerste uitvoering. Weerbaarheid ziet toe op het detecteren en herstellen van verstoringen in de uitvoering. Het gaat hierbij niet alleen om IT-systemen, maar ook om mensen en gebouwen. Binnen de technologie en processen spelen de data een cruciale rol. Zonder adequate data kan PME onmogelijk de bedrijfsprocessen integer en beheerst uitvoeren. Het vastgestelde beleid is van toepassing op PME zelf, maar ook op de organisaties waaraan wij de uitvoering hebben uitbesteed. Deze uitvoerende organisaties zijn nadrukkelijk betrokken bij het op te stellen beleid. Zij (inclusief de onderaannemers) zijn gehouden om soortgelijke standaarden te hanteren die aantoonbaar in lijn zijn met onze gestelde kaders en uitgangspunten.

Eind 2024 stelde het bestuur de digitale weerbaarheidsstrategie (DWS) vast en actualiseerde het bestuur het continuïteits- en weerbaarheidsbeleid (CWB). Het continuïteits- en weerbaarheidsbeleid vormt de "kapstok" voor de volgende operationele uitwerkingen:

- BIA-BIV-beleid (nieuw opgesteld in 2024);
- Operationele incidentenregeling (geëvalueerd en geactualiseerd in 2024);
- Operationeel crisismanagementplan (geëvalueerd en geactualiseerd in 2024);

- Continuïteits- en weerbaarheidsplan (wordt verder doorontwikkeld in 2025).

De door ons vastgestelde kaders en uitgangspunten voor continuïteit en weerbaarheid houden rekening met de nieuwe DORA regelgeving, die wij op 17 januari 2025 moeten hebben geïmplementeerd. In 2024 is op het bestuursbureau een projectgroep opgestart bestaande uit meerdere disciplines. Er is gekozen voor een integrale aanpak waarbij ook de uitbestedingspartners worden betrokken, zodat PME, MN en TKP op tijd voldoen aan de vereisten die DORA stelt. PME is eindverantwoordelijk voor de naleving van DORA, dus onderlinge afstemming en samenwerking hierin is van groot belang.

PME heeft in 2024 TKP, MN en Northern Trust (custodian) gekwalificeerd als ICT-dienstverleners, die kritieke of belangrijke functies van PME ondersteunen. De DORA-compliance bij deze partijen is door ons gemonitord, voortgangsrapportages zijn beoordeeld en voorbereidingen voor informatie- en incidentenregisters zijn getroffen. Met alle partijen zijn addenda bij de overeenkomsten opgesteld. Ook voor andere aanbieders van ICT-diensten zijn de overeenkomsten aangepast dan wel zijn addenda opgesteld om te voldoen aan de vereisten van DORA.

Wij brachten DNB gedurende het jaar 2024 op de hoogte van onze vorderingen met betrekking tot de implementatie van DORA. In december informeerden wij DNB uitgebreid over de status en gingen wij in op de doorontwikkelplannen, zodat zichtbaar was hoe gestructureerd wordt toegewerkt naar DORA-compliance bij PME zelf en bij onze uitbestedingspartners. DNB vraagt vanaf april 2025 om de aanlevering van de DORA informatieregisters. PME heeft deze inmiddels tijdig geleverd. In april 2025 informeerden wij DNB schriftelijk over de laatste stand van zaken. Wij concludeerden dat wij, nadat wij aan onze verplichting om het informatieregister bij DNB in te leveren hebben voldaan, naar ons beste weten in hoge mate compliant met DORA zijn. We monitoren ook systematisch de voortgang bij onze uitvoerder TKP, waarbij we indien nodig kunnen bijsturen.

MN en NT werden door PME in 2024 geïnclassificeerd en middels een formeel schrijven aangemerkt als ICT-dienstverlener voor kritieke en belangrijke diensten. Begin 2025 werd ons duidelijk, na het verschijnen van een Q&A vanuit EIOPIA dat de ICT-diensten van MN en NT voornamelijk als een gereguleerde financiële dienst gezien moeten worden en dat zij daarom niet hoeven te worden behandeld als een ICT-dienstverlener in de zin van DORA. MN en PME hadden inmiddels overeenstemming bereikt over het DORA-addendum welke zal worden toegevoegd aan de fiduciaire overeenkomst. Ook is afstemming geweest over de ontsluiting van het informatieregister van MN richting PME. Met MN is afgesproken dat wij in de geest van DORA de monitoring van de ICT-diensten blijven uitvoeren.

Voor de bestuurlijke en operationele verantwoordelijkheid voor IT, continuïteit en digitale weerbaarheid is specifieke en integrale kennis bij het bestuur en op het bestuursbureau nodig. In 2023 zijn hierin stappen gezet met het aantrekken van Mirjam Verhoeven als extern lid van de ARC-commissie met het deskundigheidsgebied IT, informatiebeveiliging en innovatie. En het aantrekken van een risicomanager met het aandachtsgebied informatiebeheer en -technologie. In 2024 volgde het gehele bestuur, enkele leden van het verantwoordingsorgaan en verschillende medewerkers van PME een specifiek opleidingstraject voor IT en DORA. Het verantwoordingsorgaan volgde een training op maat gemaakt door Fox-IT. Samen met onze uitvoerder TKP werd een crisisoefening gehouden, inclusief een terugkomdag om geleerde lessen met elkaar te delen. Verder volgden medewerkers van het bestuursbureau specifieke (cyber-)security trainingen en is een cybersecurity awareness programma voor medewerkers en leden van alle gremia van PME ontwikkeld door Phished IO. Met MN is afgesproken om in 2025 ook een crisisoefening te doen.

BIA-BIV-beleid

In 2024 heeft de risicobeheerfunctie zorggedragen voor de herziening, consolidatie en de integratie van het (toen nog losstaande) informatiebeleid (uit augustus 2023), informatiebeveiligingsbeleid (uit december 2019) en cybersecuritybeleid (uit december 2019).

Deze herziening, consolidatie en integratie heeft geleid tot een (overkoepelend) BIA-BIV-beleid. Dit beleid biedt de kaders en richtlijnen voor het bepalen en registreren van een eenduidige BIV classificatie van de bedrijfsprocessen van PME op basis van een Business Impact Analyse (BIA), en biedt daarmee de kaders en uitgangspunten die PME stelt ten aanzien van de beschikbaarheid, integriteit en vertrouwelijkheid van data en informatietechnologie waarin de data wordt opgeslagen, verwerkt en getransporteerd.

Integraal risicomanagement (IRM)

Bij een stevige basis hoort adequaat risicomanagement. Bij alles wat we doen is risicomanagement een onlosmakelijk onderdeel. Dat begint bij cultuur. Wij streven naar een open cultuur waarin iedereen risico's en incidenten durft te benoemen. Waarbij het bestuur het belang van integraal risicomanagement uitdraagt in woord en daad. Op die manier kan PME ook beter handelen op veranderende risico's. Risicomanagement wordt op alle niveaus geïntegreerd in de werkzaamheden. De taken en rollen zijn daarbij helder vastgelegd. Een risicobehoordeling is onderdeel van relevante besluitvorming. Enerzijds zoeken we risico's strategisch op omdat deze naar verwachting worden beloond, anderzijds worden we geconfronteerd met niet-beloonde risico's bij het uitvoeren van onze kerntaken. Bij het nemen van beheersmaatregelen houden wij rekening met het proportionaliteitsprincipe: de effectiviteit en efficiëntie van eventuele beheersmaatregelen. De beheersmaatregel is geen doel op zich, de baten moeten opwegen tegen de kosten.

De volgende onderdelen van het integrale risicomanagementbeleid zijn in 2024 geëvalueerd en geactualiseerd:

- de risicotaxonomie;
- de risicobereidheid;
- de risicoparagraaf en risico-opinie;
- de risicodefinities en
- de risicobereidheidsverklaring.

Het IRM-raamwerk van PME is gebaseerd op de actuele wet- en regelgeving, richtlijnen en good practices zoals met name:

- wettelijke richtlijnen vanuit o.a. bij en/of krachtens Pensioenwet, Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen, Wft, DORA;
- raamwerken zoals ISO 31000, COSO-ERM;
- kaders/ good practices vanuit de toezichthouder zoals

Actualisatie Toezicht Methodologie (ATM),

- de Good Practice Informatiebeveiliging 2023;
- best/good practices van de Pensioenfederatie;
- diverse (thema)onderzoeken van de toezichthouders DNB en AFM.

Risicoprincipes en risicobereidheid

Risicoprincipes zijn gedeelde waarden en overtuigingen die richtinggevend zijn voor beleid. Wij onderkennen de volgende risicoprincipes:

- Wij maken bij risicobeheersing een onderscheid tussen risico's die strategisch worden opgezocht en risico's die ontstaan doordat het pensioenfonds haar kerntaken uitvoert.
- Wij streven naar een cultuur waarin risicobeheersing tot zijn recht kan komen en we bepalen als bestuur door middel van ons gedrag de 'tone at the top'.
- Een adequate risico-inschatting dient ten grondslag te liggen aan besluitvorming.
- Risicomanagement is een onlosmakelijk onderdeel van de primaire processen.
- Bij het nemen van beheersmaatregelen houden wij rekening met het proportionaliteitsprincipe.
- Wij acteren op nieuwe en veranderende risico's.

Een belangrijk fundament van IRM is het vaststellen van de risicobereidheid op een consistente, samenhangende en doeltreffende wijze. De risicobereidheid beschrijft in welke mate PME bereid is risico's te nemen of wenst te beperken bij het nastreven van de missie, visie en de daarvan afgeleide strategische doelstellingen. Wij hanteren een driepuntsschaal voor risicobereidheid (laag, gemiddeld, hoog).

Het definiëren van de risicobereidheid is een bestuurlijke aangelegenheid ("top-down") waarbij het algemeen bestuur in gezamenlijkheid de risicobereidheid opstelt voor ieder van de risico's uit de risicotaxonomie. De risicotaxonomie geeft het totaaloverzicht van de door PME onderkende belangrijkste risico's. Deze taxonomie en de bijbehorende risicobereidheid wordt in **bijlage 2** van dit jaarverslag weergegeven. Wij evalueren de risicotaxonomie en de risicobereidheid ten minste iedere twee jaar.

In 2024 is de risicotaxonomie geëvalueerd. Dit leidde niet tot de toevoeging van nieuwe risico's aan de taxonomie. De taxonomie is wel om praktische redenen aangepast. Een drietal operationele risico's zijn verplaatst naar de strategische risico's. Vier andere operationele risico's bleken overbodig, omdat ze overlap vertoonde met andere risico's. Ook de risicobereidheid werd geëvalueerd. Het bestuur concludeerde dat er geen aanleiding was om de risicobereidheid op de verschillende risico's aan te passen.

Inrichting van het integraal risicomanagement

Wij hechten belang aan een sterke risicocultuur gecombineerd met een scherpe focus op adequate checks en balances. Wij hebben daarbij gekozen voor het zogenaamde 'three-lines-model'. De sleutelfuncties van PME zijn geïntegreerd in dit model.

Eerste lijn

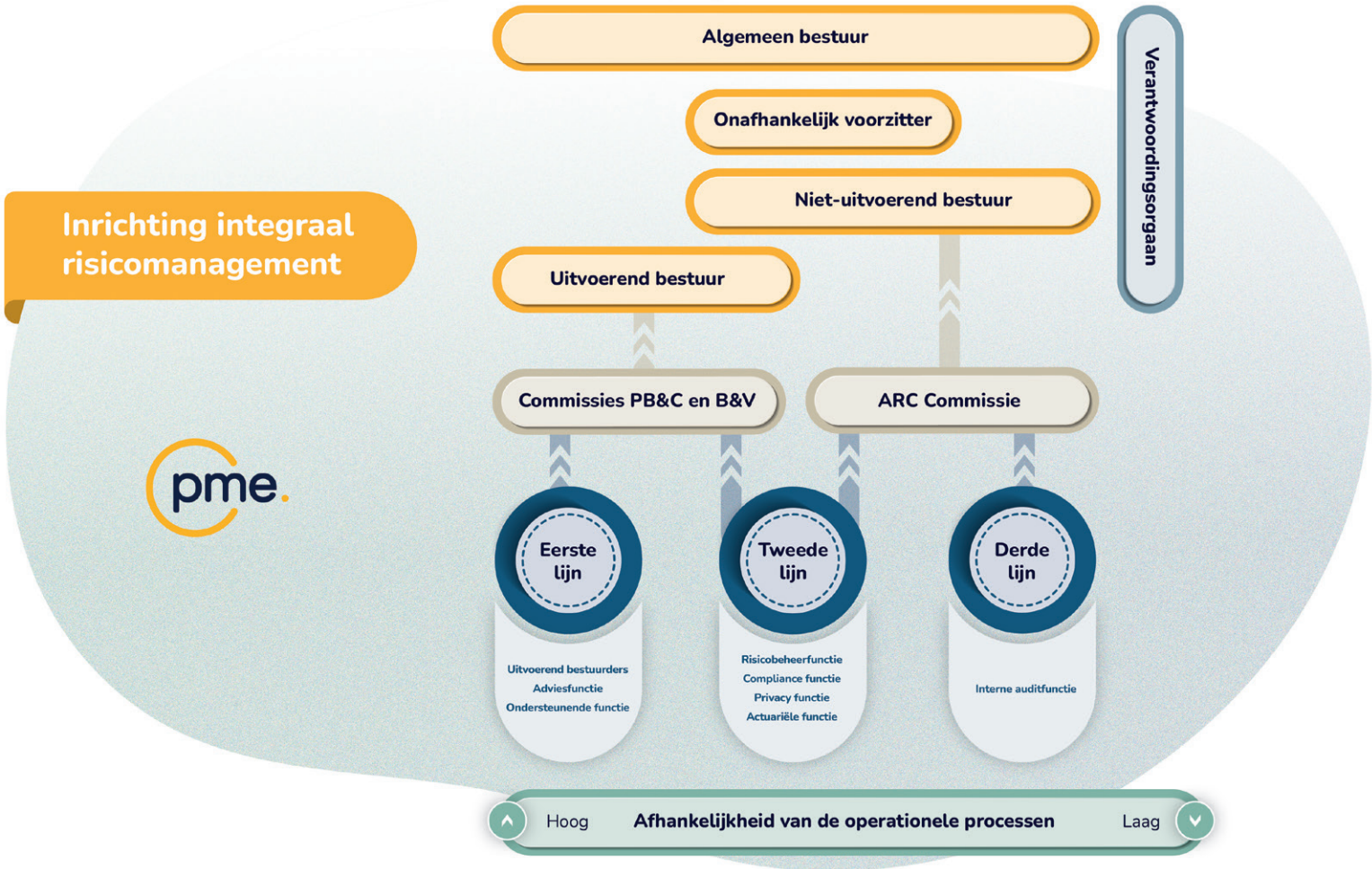
Het uitvoerend bestuur is primair verantwoordelijk voor de sturing van acties en de inzet van middelen om de doelstellingen te realiseren inclusief het risicomanagement. Deze eerste lijn draagt zorg voor het tijdig signaleren en het adequaat beheersen van risico's van de eigen processen en de risico's ten aanzien van de uitbestede processen bij de uitvoeringsorganisaties. Ook de aantoonbaarheid daarvan is een taak van de eerste lijn.

Tweede lijn

De tweede lijn bestaat uit de risicobeheerfunctie (sleutelfunctiehouder risicobeheer en risicomangers), compliance en privacy officer en de actuariële sleutelfunctiehouder. De tweede lijn initieert de verbetercycli van het beleid op hun aandachtsgebieden en bevordert de verbeteringshouding bij de eerste lijn. Daarnaast bewaakt de tweede lijn of de eerstelijns werkzaamheden aantoonbaar worden uitgevoerd conform vastgesteld beleid.

Derde lijn

De derde lijn bestaat uit de interne auditfunctie (sleutelfunctiehouder interne audit en interne auditors). Het doel van deze interne auditfunctie is het initiëren en uitvoeren van audits op onze bedrijfsvoering als (onderdeel van de) derdelijns risicobeheersing.

Een passende risicocultuur levert een belangrijke bijdrage aan de werking van ons risicomanagement. De effectiviteit van het risicomanagement wordt slechts ten dele bepaald door de opzet, maar voornamelijk door de betrokkenen die ermee werken in de organisatie. Het ontwikkelen en blijvend stimuleren van risicobewustzijn is doorslaggevend voor een effectief risicomanagementsysteem.

Wij zetten ons doorlopend in om communicatie over risico's binnen PME te bevorderen. Dat gebeurt onder meer door de organisatie van awareness-, kennis- en oefensessies op het gebied van risicomanagement. Ook het zichtbaar maken van risicobeoordelingen door de 1e en 2e lijn creëert aantoonbare focus op de beheerste en integere uitvoering en de belangrijkste risico's en beheersmaatregelen.

Wij voeren het integraal risicomanagement uit volgens de volgende cyclus. Deze cyclus wordt iteratief doorlopen. Het draait daarbij om risico's die relevant zijn in de context van de realisatie van onze strategische doelstellingen. Uitgangspunt bij de beoordeling en bijsturing van de risico's vormt de risicobereidheid die door ons top-down is vastgesteld.

Het identificeren en definiëren van risico's, dan wel bevestigen van eerder gedefinieerde risico's vindt doorlopend plaats. Alle beleidsvoorstellen en rapportages zijn voorzien van een voorlegger met een risico-opinie vanuit de eerste lijn en tweede lijn. Specifieke IRM-rapportages worden periodiek door de eerste lijn opgesteld en voorzien van een tweedelijns opinie door de risicobeheerfunctie.

Business Impact Analyse en Risk Self Assessment

Wij beoordelen periodiek of de beheersing van de risico's toereikend is en eveneens wordt bepaald in hoeverre sprake is van nieuwe en opkomende risico's. Dit doen wij onder meer door het zelf uitvoeren van Business Impact Analyses (BIA's) en Risk Self Assessments (RSA's).

Bij een BIA worden de eerste twee stappen van het IRM-proces doorlopen met volledige focus op de impactmaatstaf (dus de waarschijnlijkheidsmaatstaf speelt geen rol). Kernvraag is wat de impact voor PME is als een risicoscenario zich voordoet. De uitkomst van de BIA is een impactscore (zeer groot, groot, gemiddeld, klein, zeer klein).

Afhankelijk van de impactscore worden proportioneel nadere analyses uitgevoerd voor de sub-processen en sub-leveranciers. Nadere BIA-analyses worden uitgevoerd totdat alleen nog maar impactscores van (1) of (2) resteren. Voor kritieke of belangrijke processen en leveranciers (impactscore zeer groot of groot) geldt dat de BIA tenminste 1 keer per jaar wordt geëvalueerd en geactualiseerd. Voor de niet-kritieke processen en leveranciers (impactscore gemiddeld, klein of zeer klein) moet dat tenminste 1 keer per 3 jaar.

Het structureel en gestructureerd uitvoeren van RSA's stelt PME in staat om een goed totaalbeeld te verkrijgen over de risico's die PME loopt en de onderlinge samenhang tussen deze risico's. De impactscores van de BIA vormen het startpunt. Deze worden verrijkt met de waarschijnlijkheidsscores (zeer laag, laag, gemiddeld, hoog, zeer hoog).

Met behulp van de periodieke RSA's draagt PME zorg dat over een periode van drie jaar een volledig zorgvuldig geactualiseerd risicobeeld wordt verkregen over de risico's uit de risicotaxonomie.

Dit houdt tenminste in dat de periodieke RSA's minimaal eens per drie jaar worden uitgevoerd.

Ook de (potentiële) beheersmaatregelen worden in kaart gebracht om een totaalbeeld te krijgen van onder meer de bruto risico's (kans x impact) en restrisico's. Een RSA is hiermee een belangrijk hulpmiddel om een integere en beheerste bedrijfsvoering te realiseren.

Er worden bij PME drie verschillende RSA's onderscheiden:

- een periodieke RSA volgt uit de reguliere beleidscyclus (plan, do, check, act), richt zich op de verschillende bedrijfsfuncties van PME en volgt de PME risicotaxonomie;
- een thematische RSA richt zich op een specifiek thema en is met name bedoeld om nieuwe en opkomende risico's te verkennen en te beoordelen;
- een project RSA wordt altijd uitgevoerd bij de start van een project. Heeft het project een langdurig karakter, dan wordt de project RSA periodiek (zo nodig per kwartaal) herijkt. De project RSA richt zich met name op de maakbaarheid en haalbaarheid van bedrijfstransities.

De uitkomsten van de RSA's vormen input voor de rapportage eigenrisicobeoordeling (ERB).

RSA's die in 2024 zijn uitgevoerd:

- Periodiek RSA Operationeel – Communicatie; ter verdieping van de uitgebreide periodieke RSA Operationeel in 2023 is in 2024 gestart met een verdieping op het onderwerp Communicatie. Dit ter voorbereiding op de overgang naar de nieuwe regeling in 2027 en de – in 2025 vast te stellen – visie op de toekomstige klantbediening. De RSA Communicatie wordt naar verwachting in het voorjaar van 2025 afgerond.
- Thematisch RSA ESG-risico's; deze RSA is uitgevoerd om het ESG-risicobeheer te versterken. De analyse, incl. de aanbevelingen zijn in de zomer van 2024 vastgesteld. De vervolgacties zijn inmiddels afgerond. Zie voor meer informatie: paragraaf 'Risk self-assessment ESG-risico's'.
- Halfjaarlijkse update project RSA NPS; in het project NPS dat moet zorgen voor een beheerste, tijdige en evenwichtige overgang naar het nieuwe stelsel wordt ieder halfjaar de RSA geactualiseerd. Dat gebeurde in maart 2024 en ook weer in

september 2024. Bij deze laatste actualisatie werden ook risicoscores gegeven bij een latere implementatie dan 1 januari 2026. Mede naar aanleiding van de uitkomsten van deze RSA, de uitwerking van verschillende scenario's en de normen voor een beheerste en integere transitie, besloten wij de transitiedatum uit te stellen. Zie ook paragraaf 'Op weg naar de nieuwe pensioenregeling'.

Eigenrisicobeoordeling (ERB)

Ten minste eenmaal per drie jaar moeten pensioenfondsen een eigenrisicobeoordeling (ERB) uitvoeren, bestuurlijk vaststellen en delen met DNB. Daarnaast moet bij een significante gebeurtenis een tussentijdse (actualisatie op delen van de) ERB-rapportage plaatsvinden. Naast het feit dat PME aan de bestaande regelgeving wil voldoet, zien wij ook de toegevoegde waarde van een ERB-rapportage. Het samenbrengen van de uitkomsten van verschillende RSA's in een ERB-rapportage vergroot en verdiept het zicht op materiële risico's en de samenhang daartussen.

Eind 2020/begin 2021 voerden wij voor het eerst een ERB uit. Dit proces was pionieren en ontdekken. Er kon slechts in beperkte mate worden gesteund op uitgevoerde risicoanalyses. Het was een top-down-proces, waarbij vanaf het hoogste (strategische) niveau de risico's werden geïdentificeerd. In 2023 startten wij een nieuw proces om te komen tot een nieuwe ERB. Bij de totstandkoming van deze ERB is een geheel ander proces gevolgd; met juist een bottom-up aanpak. In de afgelopen jaren zijn door ons verschillende (risico)analyses uitgevoerd op verschillende deelonderwerpen, hebben audits plaatsgevonden en is een periodieke risicorapportage ingesteld. Al deze documenten vormden de inbreng voor de ERB. De eindrapportage ERB werd in het eerste kwartaal van 2024 afgerond en vastgesteld door het algemeen bestuur. DNB ontving de eindrapportage in maart 2024. De conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van het opstellen van de ERB zijn ook gedeeld met het verantwoordingsorgaan van PME. De ARC-commissie monitort de opvolging van de aanbevelingen.

De ERB bracht de inzichten van verschillende analyses samen. De risico's die daarbij aan het licht komen, waren reeds bekend. Ze waren al eerder gedeeld met het algemeen bestuur en andere

gremia van het fonds, ofwel er was over de opgedane inzichten gerapporteerd via risico- en verantwoordings-rapportages. Wel nieuw was dat alle risico's integraal werden samengebracht in één overzicht. Dit gaf nieuwe inzichten over het totale risiconiveau en/of over de onderlinge samenhang van de risico's.

De overall conclusie van de ERB is dat PME de afgelopen jaren een (nog) beter zicht heeft gekregen op de risico's waaraan het onderhevig is. Alles overziende zijn er veel risico's waarvan het netto risico hoger is dan de risicobereidheid. Met grote aantallen risico's schuilt het gevaar van een versterkend effect van stapelrisico's waarbij de manifestatie van het ene risico leidt tot de manifestatie van het andere risico. Het hoge risiconiveau is inherent aan de veranderingen die er zijn met de implementatie van een nieuw pensioenstelsel. Het zwaartepunt van de risico's heeft dan ook betrekking op de thema's 'Operationeel' en 'Wtp', en daarbij geldt dat veel risico's een relatie hebben met de uitbesteding van dienstverlening aan TKP en MN.

In 2024 stelde het bestuur vast dat de opdrachtaanvaarding van een nieuwe pensioenregeling een significante gebeurtenis is, waarvoor een tussentijdse eigenrisicobeoordeling moet worden uitgevoerd. Deze tussentijdse ERB en eindrapportage staat gepland voor de tweede helft van 2025.

Integrale risicorapportage

Onze integrale risicorapportage bevat de uitwerking van de periodieke beoordeling van alle risico's uit onze risicotaxonomie. In deze rapportage wordt zichtbaar gemaakt in hoeverre het actuele risicoprofiel nog in overeenstemming is met de gewenste risicobereidheid. Deze rapportage wordt drie keer per jaar opgesteld en onder meer geagendeerd bij de vergaderingen van het uitvoerend bestuur, de ARC-commissie en het algemeen bestuur. Het algemeen bestuur stelt de risicorapportage vast.

In onze risicotaxonomie onderkennen we 45 risico's, waar wij per risico met de juiste maatregelen moeten zorgen dat het (bruto) risico tot een aanvaardbaar niveau beheerst wordt. We maken hierbij onderscheid in strategische, financiële, operationele en compliance risico's.

PME heeft in 2024 de risicotaxonomie geactualiseerd, waarbij er drie risico's van de categorie operationeel verplaatst zijn naar strategisch (Gelijkgerichtheid met uitbestedingspartijen, afhankelijkheid en wendbaarheid uitbestedingspartijen) en is er binnen de categorie operationeel aantal omschrijvingen van risico's samengevoegd en (beter) hernoemd. De actualisatie is gedaan naar aanleiding van interne evaluatie om daarmee proces van risicobeoordeling te optimaliseren.

In dit jaarverslag tonen we het risicobeeld uit de laatste integrale risicorapportage en lichten we de belangrijkste beoordelingen toe, namelijk die risico's waarbij het actuele risicoprofiel de risicobereidheid overschrijdt.

Actuele risicoprofiel

Strategische risico's

Binnen de strategische risico's onderkennen we het draagvlak bij zowel deelnemers en werkgevers als een (zeer) hoog bruto risico, waar wij de juiste maatregelen voor moeten inrichten om tot een risico te komen dat wij maximaal willen lopen. De wijze waarop we invulling hebben gegeven aan het beheersen van de onderkende (zeer) hoge risico's beschrijven we o.a. in hoofdstukken Goed pensioen, nu en in de toekomst, Beleggen voor een goed pensioen en In verbinding met onze stakeholders, waarin wij beschrijven hoe wij zorgdragen voor een goed, betaalbaar, duurzaam en persoonlijk pensioen.

Met de introductie van het nieuwe pensioenstelsel is ook het bruto risico dat is gerelateerd aan het draagvlak van sociale partners verhoogd en weer vaker op de agenda gekomen van het bestuur. Hetzelfde geldt voor het risico van veranderende wet- en regelgeving. De wijze waarop we invulling hebben gegeven aan het beheersen van de onderkende (zeer) hoge bruto risico's hebben we met name beschreven in paragraaf Op weg naar de nieuwe pensioenregeling en in hoofdstuk In verbinding met onze stakeholders. De bruto risico's zijn in 2024 opnieuw beoordeeld in een project RSA.

Daarnaast onderkennen wij ook een hoog bruto risico dat is gerelateerd aan het toezicht waaraan wij onderhevig zijn. We onderhouden daarom onder andere korte lijnen met toezichthoudende organisaties. De wijze waarop we verder invulling hebben gegeven aan het beheersen van deze onderkende (zeer) hoge risico's hebben we beschreven in met name paragraaf Extern toezicht en in hoofdstuk In verbinding met onze stakeholders.

Tot slot beschouwen wij de bruto risico's ten aanzien van de uitbesteding van onze activiteiten gerelateerd aan pensioenbeheer en vermogensbeheer aan TKP respectievelijk MN als uitkomsten met een (zeer) hoge impact. Het betreft de risico's ten aanzien van de gelijkgerichtheid, wendbaarheid en afhankelijkheid van deze organisaties. De wijze waarop we invulling hebben gegeven aan het beheersen van deze onderkende hoge risico's hebben we beschreven in paragraaf Uitbesteding.

Binnen de strategische risico's vallen 3 van de 10 risico's buiten de risicobereidheid. Ze hebben allemaal de kwalificatie 'hoog'.

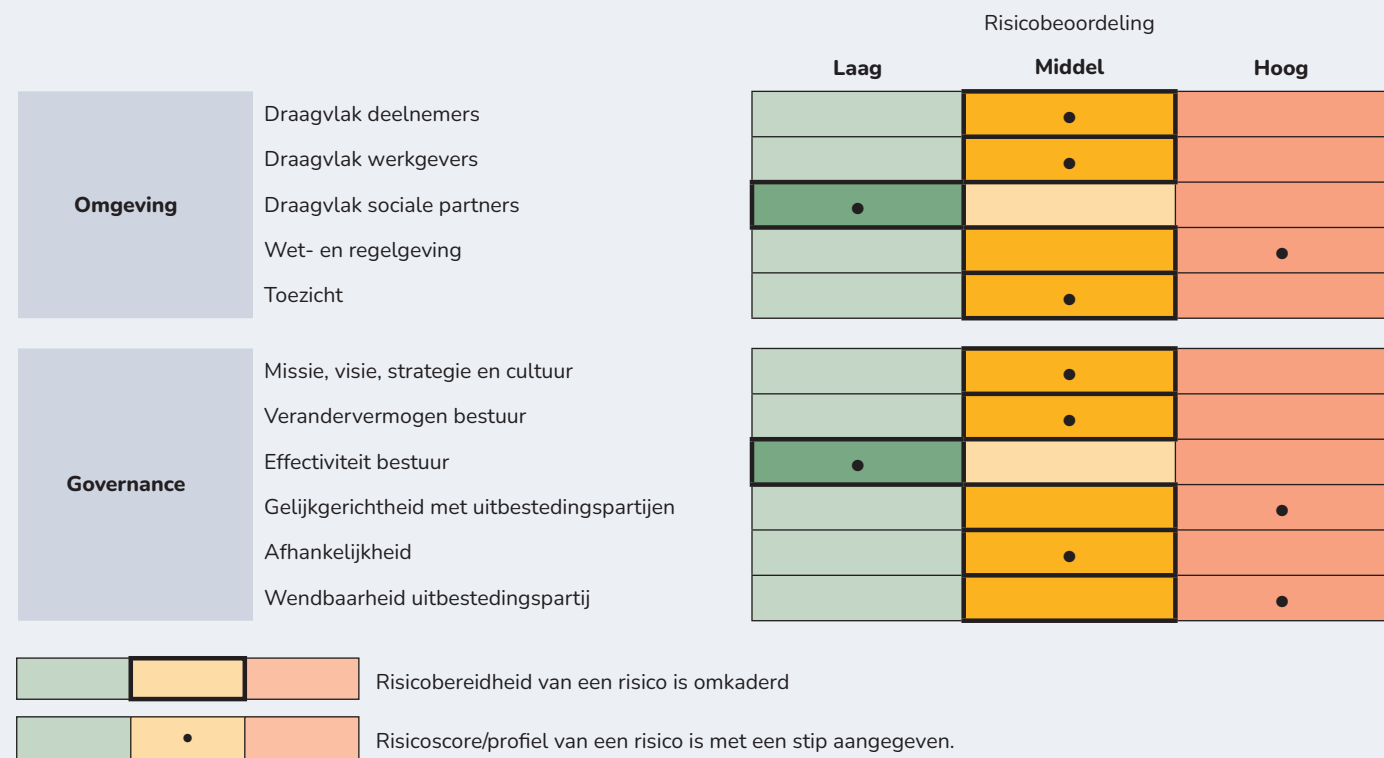
Het risicoprofiel bij **Wet- en regelgeving** is als hoog beoordeeld en valt buiten de risicobereidheid. Dit heeft te maken met het risico op complexe of onuitvoerbare wet- en regelgeving. Dit komt voornamelijk door het amendement van Agnes Joseph (NSC) over een referendum bij invaren, wat grote impact kan hebben als het wordt aangenomen, en andere aangekondigde wijzigingsvoorstellen op de Wtp. Daarnaast heeft de Tweede Kamer in 2024 ingestemd met de herzieningswet Bedrag ineens, maar is het nog onzeker of en wanneer deze herzieningswet door de Eerste Kamer komt. De invoering wordt niet eerder dan 1 juli 2026 verwacht. Informatie hierover en begeleiding van deelnemers bij het maken van de keuze valt hoe dan ook dan samen met communicatie over de nieuwe pensioenregeling, hetgeen niet bevorderlijk is voor begrijpelijkheid. Wij monitoren de verschillende wetgevingstrajecten en leveren daarbij ook input aan de Pensioenfederatie die onze belangen in Den Haag behartigt.

Het risicoprofiel bij **gelijkgerichtheid uitbestedingspartijen** is beoordeeld als hoog en valt buiten de risicobereidheid wat op middelhoog is gesteld. Dit komt door de indruk dat de ambities

van PME en TKP op het gebied van klantbediening en communicatie uiteenlopen. Zo heeft PME de wens om meer marketing automation en AI toe te passen dan TKP nu of de komende jaren wellicht kan aanbieden. PME blijft dit risico nauwgezet monitoren via afstemming met de TKP directie, IT en communicatie deep dives. In 2025 stellen wij onze visie op klantbediening definitief vast, waarbij dan ook uitvoeringsaspecten worden betrokken.

Verder wordt ook bij het risico op de **Wendbaarheid van uitbestedingspartijen** het netto-risico als hoog beoordeeld en valt deze buiten de risicobereidheid. Dit door de vele verandertrajecten die bij TKP tegelijkertijd lopen, waarbij er spanningen merkbaar zijn op de beschikbare capaciteit en de verdeling daarvan. PME blijft dit risico nauwgezet monitoren via afstemming met de TKP directie, andere klanten van TKP en beoordeling van voortgangs- en auditrapportages.

Strategisch Integraal risicomanagement dashboard

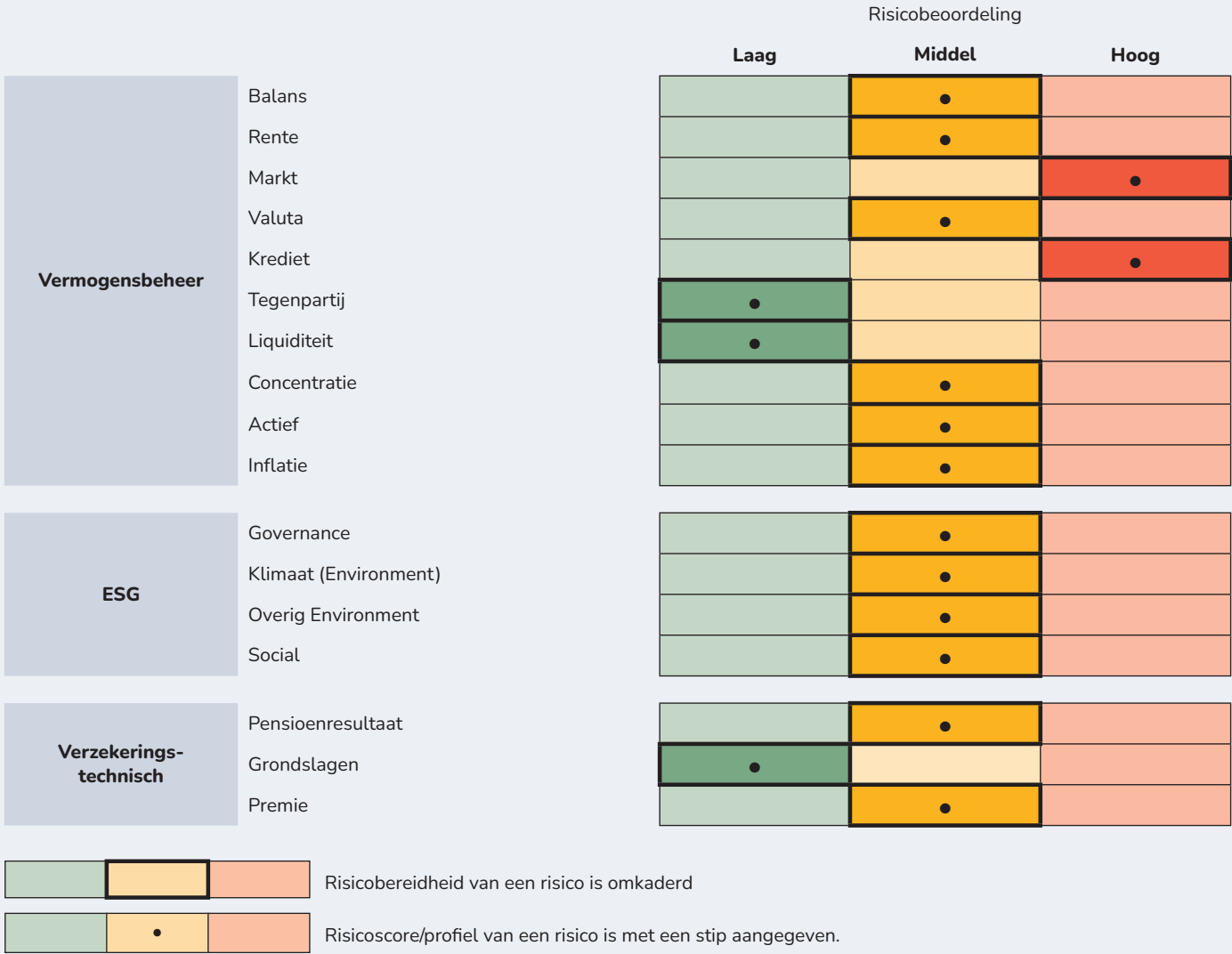

Financiële risico's

We beschouwen alle financiële bruto risico's als (zeer) hoge risico's, met uitzondering van het risico dat is gerelateerd aan het actief beleggen binnen vermogensbeheer en het risico dat onjuiste grondslagen worden gehanteerd onder verzekeringstechnisch risico. Om deze (zeer) hoge risico's te mitigeren is een heldere governance overeengekomen en zijn tal van (beheers) maatregelen ingericht om tot een risico te komen dat wij bereid zijn te lopen. In de beheersing van de financiële risico's maken we overigens een onderscheid tussen het fondsniveau en het niveau van de uitbesteding. Zo zoeken we het marktrisico en het kredietrisico strategisch op om onze financiële doelstelling te kunnen realiseren, echter in de uitvoering hanteren we strikte risicokaders en is de risicobereidheid laag. De wijze waarop we invulling hebben gegeven aan het beheersen van de onderkende (zeer) hoge bruto risico's hebben we met name beschreven in hoofdstuk Beleggen voor een goed pensioen, waarin achtereenvolgens een toelichting is opgenomen op onze beleggingsambitie en doel, strategische kaders en beleid, beleggingsplan, etc. In dit hoofdstuk hebben we ook een toelichting gegeven op de wijze waarop we de ESG-risico's beheersen. Het verzekeringstechnische risico is nader toegelicht in hoofdstuk Financiële situatie en resultaten 2024. Daar geven we onder meer een toelichting op onze **risicohouding** en de uitgevoerde haalbaarheidstoets.

Er zijn eind 2024 geen financiële risico's, waarvan het actuele risicoprofiel de risicobereidheid overschrijdt. Voor de risico's onder de subcategorie Vermogensbeheer betekent dit dat de risico's binnen de bandbreedtes vallen die in het beleggingsplan zijn vastgelegd met MN. Bij de ESG risico's vallen de risico's eind 2024 binnen de bereidheid, echter wordt er bij het onderwerp social wel extra aandacht gevraagd om te voorkomen dat deze boven de bereidheid uit komt. Dit is omdat de resultaten op het engagement op mensen- en arbeidsrechten tegenvallen, specifiek de voortgang op leefbaar loon en inkomen. En binnen de verzekeringstechnische risico's is het risicoprofiel bij premierisico nog middelhoog en binnen de bereidheid. Door recente rentedaling is in de afgelopen periode de **premiedekkingsgraad** gedaald, maar doordat de feitelijke premie van 27,98% nog een marge bevat is deze vooralsnog hoger dan de zuivere kostendekkende premie.

Financieel Integraal risicomanagement dashboard

Operationele risico's

Binnen de operationele risico's onderkennen we de continuïteit en weerbaarheid, de kwaliteit werking van dienstverlening en advies, sub leveranciers, data- en modelkwaliteit, IT operations en support en tot slot informatie- en cyberveiligheid als (zeer) hoog bruto risico's. De wijze waarop we invulling hebben gegeven aan het beheersen van de onderkende (zeer) hoge risico's beschrijven we o.a. in de paragrafen Continuïteit en weerbaarheid, BIA-BIV-beleid en Uitbesteding.

De risicobereidheid bij de operationele risico's is door PME allemaal op laag gesteld. We beoordelen binnen de operationele risico's 9 van de 12 risico's als middelhoog of hoog, waardoor deze buiten de risicobereidheid vallen.

De beoordeling van deze operationele risico's heeft in een belangrijke mate betrekking op de operationele risico's die zich bij de ketenpartners TKP en MN manifesteren. Wij beoordelen deze risico's op basis van informatie die we ontvangen in rapportages

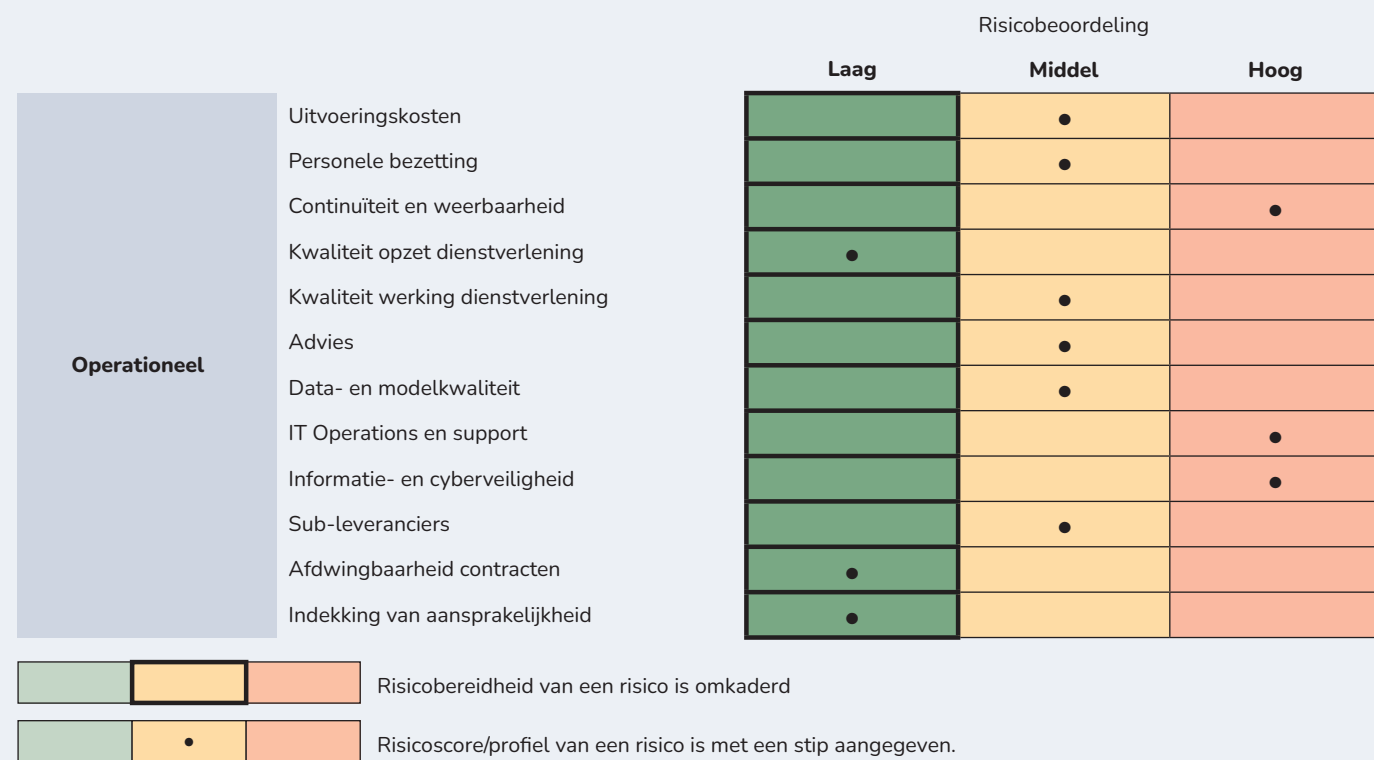
en gesprekken, die we voeren op de verschillende niveaus met TKP en MN, hetgeen ook is beschreven in hoofdstuk Uitbesteding. De verschillende risico's vanuit deze categorie kwalificeren we als 'stapelrisico's'.

De hoge risico's hebben te maken met Continuïteit en weerbaarheid, IT Operations en support en Informatie- en cyberveiligheid. Deze risico's hangen samen met de uitvoering door TKP. Met name bij het risico Continuïteit en weerbaarheid zijn in het afgelopen jaar verbeteringen in de beheersmaatregelen aangebracht door TKP. Toch beoordelen we dit risico nog als hoog totdat we zelf kunnen constateren dat de maatregelen aantoonbaar en succesvol zijn geïmplementeerd. Ook bij IT Operations en support zijn maatregelen (nieuwe hardware en immutable backup) verbeterd, maar doordat er nog enkele acties open staan en nog risico's op verstoringen zijn, beoordelen we het risicoprofiel nog als hoog. En ook bij het risico Informatie- en cyberveiligheid blijft het risico hoog, zolang daar nog openstaande acties bij TKP staan.

Verder zien we ook middelhoge operationele risico's. Bij de uitvoeringskosten blijven de stijgende kosten een aandachtspunt. De personele bezetting bij TKP staat onder druk door krapte op de arbeidsmarkt en langdurig verzuim. Wij zien daar risico's voor de kwaliteit van de dienstverlening en de voortgang op verbetering van communicatieprocessen.

De risico's die samenhangen met het tijdig invoeren van de nieuwe pensioenregeling blijven hoog. De voortgang bij TKP blijft een uitdaging. De wijze waarop we invulling geven aan de beheersing van dit risico, hebben we beschreven in met name paragrafen Belangrijkste bestuursbesluiten, De weg naar de nieuwe pensioenregeling en in de paragraaf Uitbesteding.

Operationeel Integraal risicomanagement dashboard

Compliance risico's

We beschouwen de compliance risico's niet als (zeer) hoge bruto risico's. De risicobereidheid bij de compliance risico's is door PME allemaal op laag gesteld.

Bij de compliance risico's beoordelen we de risico's Naleving wet- en regelgeving en Integriteit buiten de risicobereidheid. Het risico bij naleving wet- en regelgeving is beoordeeld als middelhoog. Naar aanleiding van het DNB-onderzoek op de naleving van de sanctiewetgeving door de externe managers, scherpt MN zaken rondom illiquide belggingen nog verder aan. En bij integriteitsrisico staat het risico nog op middel, omdat het verbeterprogramma op compliance (wetgevingsrisico) en informatiebeveiliging bij MN nog loopt.

Compliance Integraal risicomanagement dashboard

Uitbesteding

PME besteedt delen van haar bedrijfsprocessen uit aan andere partijen. Hieraan is voor PME een aantal risico's verbonden. Als onderdeel van een beheerste en integere bedrijfsvoering moeten en willen wij daarom beschikken over procedures en maatregelen met betrekking tot de uitbesteding van werkzaamheden. Deze procedures en maatregelen zijn vastgelegd in het uitbestedingsbeleid. Hierin staan o.a. de strategische kaders en uitgangspunten van uitbesteding en de beheersmaatregelen voor de risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Het bevat ook de kaders en de voorwaarden waaraan uitbestedingen en onder-uitbestedingen moeten voldoen. Deze kaders en voorwaarden gelden zowel voor onszelf als voor de uitvoerende organisaties waaraan wij werkzaamheden uitbesteden. Het uitbestedingsbeleid is erop gericht, dat de belangen van (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden geen gevaar zullen lopen en de reputatie en de integriteit van PME zoveel mogelijk gewaarborgd is, ook als wij of uitvoerende organisaties werkzaamheden uitbesteden.

Het uitbestedingsbeleid is in overeenstemming met en gebaseerd op relevante wet- en regelgeving, zoals de Pensioenwet en aanverwante regelgeving, de guidance uitbesteding door pensioenfondsen en de sectorbrieven met betrekking tot uitbesteding van DNB en de Code Pensioenfondsen, alsmede alle door DNB uitgevaardigde beleidsrichtlijnen met betrekking tot uitbesteding die op PME van toepassing zijn.

Uitbestedingen vermogensbeheer

MN Vermogensbeheer

Het fiduciaire advies en fiduciair beheer zijn door ons uitbesteed aan MN Vermogensbeheer. Wij hebben als opdrachtgever nadrukkelijk de regie, stellen het beleggingsbeleid vast en besluiten zelf bij welke partij mandaten worden ondergebracht. Gestreefd wordt naar een voortdurende verbetering van de kwaliteit van de uitbestede dienstverlening.

Naast de monitoring van de dienstverlening via de maand- en kwartaalrapportages evalueren wij jaarlijks de dienstverlening van MN op basis van de SLA-afspraken voor het fiduciaire advies

en het beheer. Op basis daarvan worden resultaatafspraken voor het komende jaar gemaakt. Daarnaast levert MN jaarlijks een ISAE 3402 verklaring. Over het jaar 2024 rapporteerde de accountant van MN een ISAE type 2 met een goedkeurend oordeel. De scope van het ISAE3402 rapport betreft de processen die betrekking hebben op de betrouwbaarheid van de financiële rapportages, waaronder de jaarrekening van PME. Voor zover relevant zijn eveneens de beheersingsdoelstellingen opgenomen voor het voldoen aan wet- en regelgeving en de beoordeling door MN van de onderuitbestedingen, bijvoorbeeld op basis van assurance rapportages. Dit is een gangbare en acceptabele afbakening voor PME.

MN en PME zijn begin 2023 een traject gestart om te komen tot een ISAE 3000 (of een assurance van vergelijkbare aard) met betrekking tot de IT-dienstverlening van MN aan PME. In 2023 is de scope en timing van de route naar een ISAE 3000 (of assurance van vergelijkbare aard) bepaald. In 2024 stelde MN de scope en timing nog wat bij. Begin 2025 leverde MN voor het eerste de ISAE 3000 type 1 (opzet en bestaan per 5 maart 2025) verklaring. De ISAE 3000 type 2 verklaring over 2025 zal begin 2026 worden opgeleverd (tezamen met de ISAE 3402 type 2). Met MN is overeengekomen dat wij gedurende 2025 in de gelegenheid worden gesteld om tijdig wensen en of verbeteringen aan te dragen ter aanscherping van het ISAE 3000-raamwerk. Daarnaast willen wij in 2025 afspraken maken over de beheersing van en assurance op de dienstverlening van relevante onderaannemers, zoals Schuberg Philis.

Daarnaast monitoren wij ICT-beheersmaatregelen in scope met betrekking tot de systemen en applicaties die voor de ondersteuning van processen zorgen. In 2024 doen we dit ook via overleg in het zogenaamde IT-Board. Ten aanzien van de rapportages die PME ontvangt om de voortgang van de IT-change te monitoren ervaart PME duidelijke verbetering. MN Vermogensbeheer staat sinds 1 juli 2024 op 'eigen benen' na het overdragen van de pensioenbeheeractiviteiten naar PGGM. Daarbij is het gelukt om de continuïteit van de dienstverlening goed te waarborgen. De 'oude' MN IT-organisatie die achterbleef is goed geïntegreerd in de vermogensbeheerorganisatie. Ook ten aanzien

van informatiebeveiliging merken we op dat MN stappen heeft gemaakt, maar nog niet op alle vlakken voldoet aan de gewenste volwassenheidsniveaus. Bij de afsplitsing naar een zelfstandige organisatie had een volledige herziening van het IT-framework moeten plaatsvinden. Dat is nog niet gebeurd. Rekening houdend met de toekomstige wijzigingen in het IT-landschap voert MN nu in de eerste helft van 2025, met behulp van een externe partij, een gedegen analyse uit van het IT-risk framework. Wij hebben met klem gevraagd om betrokken te worden in de verdere afwikkeling hiervan, zodat wij ook hier onze ketenverantwoordelijkheid kunnen dragen.

MN ligt goed op planning om op tijd de systemen gereed te hebben voor de gegevensuitwisseling in het nieuwe stelsel tussen MN en TKP (en vice versa). PME blijft de voortgang nauwgezet monitoren.

Wel spraken wij in 2024 onze zorg uit over de stijgende kosten bij MN. We constateren dat de kosten van MN Vermogensbeheer oplopen. Wij hebben daarom bij MN aangegeven dat alleen een marktconform kostenniveau voor PME acceptabel is.

Custodian

Northern Trust (NT) is onze custodian. Wij hebben een directe uitbestedingsrelatie met hen. De dienstverlening van Northern Trust omvat de bewaarneming van beleggingen, oftewel de administratie van de posities. Daarnaast levert NT dienstverlening op het gebied van het beheren van de beleggingen; o.a. settlement van effectentransacties, verzamelen en uitbetalen van dividenden en het verzorgen van het terugvorderen van dividendbelasting. De dienstverlening wordt op dagelijkse basis gemonitord door MN Vermogensbeheer. Periodiek wordt de dienstverlening van Northern Trust door ons geëvalueerd. In juni 2024 stelden wij de meest recente evaluatie vast op basis van de servicereviews van MN en de kredietbeoordeling NT. Eerder besprak het bestuur ook de SOC1 en SOC2 rapportages van NT. Uit de evaluatie zijn geen bijzondere aandachtspunten voortgekomen. In het kader van DORA kwalificeerden we in 2024 NT ook als ICT-dienstverlener, die kritieke of belangrijke functies ondersteunt. NT stelt zich op het standpunt dat zij dat niet zijn. Er bestaat ook nog onduidelijkheid over de juridische vraag of een gereguleerde dienst (zoals

vermogensbeheer of bewaarneming) geheel of gedeeltelijk ook een ICT-dienst in de zin van DORA zou kunnen zijn. Concrete guidance van de Europese toezichthouders zou behulpzaam zijn in de gesprekken die wij hierover voeren met NT. NT heeft ons medegedeeld dat zij gedetailleerd guidance van de EC afwachten, alvorens zij wijzigingen doorvoeren in overeenkomsten en SLA's. Naar aanleiding van de op 14 februari 2025 verschenen Q&A over de interpretatie van Artikel 3(21) heeft PME geconcludeerd dat een andere opvatting gerechtvaardigd is, namelijk dat de ICT-dienst van NT voornamelijk een gereguleerde financiële dienst betreft en daarom NT niet hoeft te worden behandeld als een ICT-dienst in de zin van DORA Artikel 3(21).

Uitbesteding pensioenbeheer

TKP

Sinds 1 januari 2022 voert TKP in Groningen het pensioenbeheer voor ons uit. De basis voor de dienstverlening is vastgelegd in de pensioenbeheerovereenkomst, een Service Agreement (SA) en Service Level Agreement (SLA). Deze documenten worden jaarlijks herijkt. De nieuwe afspraken voor 2024 zijn in december 2023 vastgesteld. Wij monitoren de uitbestede dienstverlening op continue basis en maken daarbij gebruik van de uitgebreide set aan rapportages die periodiek door TKP geleverd wordt, zoals de SLA- en risicorapportage. De reguliere dienstverlening van TKP ('de run') is nagenoeg volledig op het overeengekomen serviceniveau.

Daarnaast maken wij gebruik van de externe assurancerapportages zoals de ISAE 3402 type 2, ISO 27001 ISO 27017 en privacy rapporten en om te kunnen bepalen of ingerichte checks en balances (beheersmaatregelen) onze risico's binnen de uitbesteding in voldoende mate hebben gemitigeerd. Net als in voorgaande jaren was de ISAE 3402 rapportage over 2024 voorzien van een goedkeurende verklaring. In 2024 ontvingen we voor de eerste keer een ISAE 3000 type 2 rapportage waarin de 58 IT-controls vanuit de DNB Good Practice Informatiebeveiliging zijn opgenomen. De accountant constateerde hierbij twee (lage) bevindingen, die verder geen invloed hadden voor het uiteindelijke positieve eindoordeel.

In 2024 startten wij intern het Project uitbestedingsmanagement TKP waarin het uitbestedings-management van PME, in eerste

instantie gericht op TKP, verder wordt geprofessionaliseerd. Onderdeel daarvan is het ontwikkelen van een (interactief) 'uitbestedingsdashboard'. Aan de hand daarvan verbeteren we niet alleen het zicht, maar ook de grip op onze (onder) uitbestedingspartijen. Speciale aandacht in 2024 ging uit naar de uitbestede incassowerkzaamheden.

De complexiteit van de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel kwam in 2024 voor PME in grote mate tot uiting in het voorbereidingsproces bij uitvoeringspartner TKP. Het aantal pensioenfondsen bij TKP met de ambitie om op 1 januari 2025 over te gaan naar het nieuwe pensioenstelsel (koplopers) liep gedurende het jaar terug, waardoor ook steeds meer druk kwam te liggen op de beoogde transitiedatum van PME op 1 januari 2026. Eind 2024 concludeerden wij, mede hierdoor, dat een beheerste en integere overgang naar het nieuwe pensioenstelsel op 1 januari 2026 niet haalbaar was.

TKP verstrekt elk kwartaal een risicorapportage. De generieke risicorapportage van TKP is voorzien van een specifieke 'cover note' voor PME waarbij de link wordt gelegd tussen de risico's in de taxonomie van TKP en de risicotaxonomie van PME. Gezien de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel, de omvangrijke en complexe veranderprogramma's en de druk die daarmee gelegd wordt op de TKP-organisatie, scoorden veel risico's in 2024 middelhoog tot hoog en buiten de risicobereidheid. Dit heeft ook zijn weerslag in de PME-risicorapportage en vertaalt zich in een zogenoemd stapelrisico, waarmee de mogelijk impact voor PME potentieel groot is. Zowel voor de reguliere dienstverlening als voor de implementatie van de toekomstige pensioenregeling.

Op verschillende vlakken hebben wij daarom in 2024 onze zorgen geuit bij de TKP directie; de stijging van kosten, de voortgang op de IT-ontwikkelingen, de voortgang op de ontwikkeling van toekomstige communicatie en klantbediening. We waarderen de inzet en betrokkenheid van TKP zeer, maar maken ons zorgen over de voortgang ten opzichte van de ambities van PME.

Onderuitbesteding door TKP

PME ontvangt ook de ISAE 3402 type 2 rapportages van partijen waar TKP activiteiten aan heeft uitbesteed (onderuitbesteding).

In 2024 betreft dat de uitbestedingspartijen Vesting Finance (o.a. facturatie, debiteurenbeheer en incasso), Visma Idella (bruto-netto berekeningen in uitkeringen- en afkoopproces), DataB (verzenden documenten en communicatie) en sinds dit jaar ook AWS Amazon.

De externe accountant gaf in de ISAE 3402 rapportage van Vesting Finance over 2023 nog een oordeel met beperkingen. Door TKP zijn voldoende compenserende maatregelen ingericht waardoor er geen directe impact is op de PME jaarrekening. In 2024 hebben wij de effectiviteit van de verbeteringen bij Vesting Finance gemonitord, ook waar het de effectiviteit van de operationele uitvoering betreft. De ISAE 3402 rapportage over 2024 van Vesting Finance is voorzien van een goedkeurende verklaring.

In 2024 besloot de directie van TKP het on-premise TKP datacenter te verhuizen naar een extern datacenter van Bytesnet met een Tier 3 classificatie. Door de verhuizing is TKP beter bestand tegen eventuele stroomstoringen die de pensioenuitvoering verstoren. Omdat de voorgenomen onderuitbesteding door TKP aan Bytesnet een aantal bedrijfskritische activiteiten in de pensioenuitvoering/-administratie van PME raakt, hebben wij deze onderuitbesteding getoetst aan de eisen (PME Non-functional requirements) die wij hieraan stellen in ons uitbestedingsbeleid. Op basis van de beoordeling van de certificering ISO/IEC 27001:2013, de verklaring van toepasselijkheid en de ISAE3402 type 2 verklaring van BytesNet kwamen wij tot het oordeel dat de voorgenomen onderuitbesteding van TKP aan Bytesnet voldoet aan de relevante onderdelen uit het PME-uitbestedingsbeleid.

Uitbesteding werkzaamheden handhaving werkingssfeer

De activiteiten voor de handhaving van de werkingssfeer van de verplichte deelname aan PME zijn door ons uitbesteed aan de ROM. In 2025 wordt een nieuwe uitbestedingsovereenkomst gesloten, waar een vernieuwd beleidskader de basis vormt. Maandelijkse voeren PME en de ROM overleg, waarbij afstemming plaatsvindt over operationele zaken, projecten en individuele (risico)dossiers. Bijzondere aandacht geven we daarbij in 2025 en 2026 aan het project gericht op werkgevers met betrekking tot de overgang naar de nieuwe pensioenregeling.

Vooruitblik

Vooruitblik

Oog voor ontwikkelingen in de politiek, maatschappij en economie

De wereld ziet er onrustig uit. Inmiddels zijn we in het vierde jaar van de oorlog in Oekraïne beland. Het is goed mogelijk dat dit het laatste jaar is, maar of er een stabiele en eerlijke vrede komt is nog maar zeer de vraag. Hoe de rol van de Europese Unie en de VS worden verdeeld in het bewaken van deze vrede blijft ongewis. Wel is zeker dat de internationale orde met een terugtrekkende beweging van de VS nooit meer hetzelfde zal zijn.

Dat vereist ook een herziening van Nederlands en Europees beleid met betrekking tot defensie en industriepolitiek. De terugtrekking van de VS heeft in ieder geval gezorgd voor een benodigde investeringsimpuls op dit gebied. Wat ook onze eigen achterban en werkgevers ten goede komt.

De VS zijn ook een van de grootste handelspartners van de Europese Unie en Nederland. Helaas is ook hier stabiliteit ver te zoeken. Er ligt een handelsoorlog in het verschiet, waarbij een open economie weer wordt ingeruild voor één met ouderwetse tariefmuren. Dit brengt oplossingen voor de huidige maatschappelijke en economische uitdagingen – waaronder de energietransitie, kunstmatige intelligentie, klimaatverandering, ongelijkheid – niet dichterbij. Wat het wel brengt is economische onzekerheid, hogere inflatie en mogelijk zelfs tekorten. Het raakt onze deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Ook voor het rendement van pensioenfondsen is de opstelling van de VS zeer negatief. Tijdens de eerste termijn van President Trump waren de handelstarieven van betrekkelijk korte duur. Of dit nu ook het geval zal zijn is te hopen, maar nog onduidelijk.

Uitvoering geven aan strategisch meerjarenplan

Met de vaststelling van het strategisch meerjarenplan 2024-2027 is richting gegeven aan de strategische koers voor de komende jaren.

Goede invoering van de nieuwe pensioenregeling heeft de hoogste prioriteit

De hoogste prioriteit heeft de implementatie van de nieuwe pensioenregeling. Wij streven naar het indienen van het implementatie- en communicatieplan uiterlijk op 1 juli 2025. We monitoren de voortgang van de voorbereidingen bij onze uitbestedingspartners en sturen bij waar nodig. Het is een complexe operatie en daarom blijven we benadrukken dat rust en ruimte op wetgevingsgebied nodig is voor een beheerste en integere invoering van de nieuwe pensioenregeling.

Behoud van collectiviteit en solidariteit is belangrijk, ook in het nieuwe pensioenstelsel. Voorwaarde is wel dat iedere deelnemer van het fonds overgaat naar het nieuwe stelsel. Alleen dan behouden we de solidariteit en slagkracht die nodig is om optimaal gebruik te maken van de pluspunten van het nieuwe stelsel. De huidige plannen van NSC en BBB voor een referendum of bezwaarrecht bij invaren, torpederen deze solidariteit. Mochten de plannen slagen, dan is het goed mogelijk dat er twee stelsels naast elkaar blijven bestaan. Dat zorgt voor een situatie waarin vermogen niet optimaal belegd kan worden, risico's niet eerlijk verdeeld kunnen worden en uitvoeringskosten van pensioenfondsen enorm toenemen. Kortom, het gaat onze deelnemers rendement kosten in plaats van opleveren. De portemonnee wordt niet gevuld, maar raakt juist leger.

Inspelen op wensen van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers

In het strategisch meerjarenplan is opgenomen dat wij deelnemers dienstverlening willen bieden die aansluit bij hun behoeftes en verwachtingen, met communicatie die bij hen past, die inzicht geeft in de persoonlijke situatie en hem of haar begeleidt bij keuzemogelijkheden. Deze benaderings- en bedieningswijze van deelnemers wordt in 2025 vastgelegd in een visie op klantbediening. Onze visie op klantbediening wordt ontwikkeld

parallel aan activiteiten die binnen (of buiten) TKP plaatsvinden ter voorbereiding op de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel. Na afronding van de klantbedieningsstrategie wordt deze ingebracht in lopende ontwikkel- of verandertrajecten.

Beleggen met financieel én maatschappelijk rendement

Wat ook is over komen waaien vanuit de Verenigde Staten is politieke en maatschappelijke kritiek op het hanteren van ESG-criteria binnen het beleggingsbeleid. Ook in Nederland krijgen pensioenfondsen het onterechte verwijt geld te laten liggen en rendement te missen door ideologisch gedreven beleggingskeuzes te maken. Hierbij wordt nauwelijks onderkent wat een pensioenfonds als primaire taak heeft; namelijk een rationale afweging maken tussen risico en lange termijn rendement. Deze aanval op de beleggingskeuzes van pensioenfondsen zorgt ervoor dat de beleggingsvrijheid van fondsen ter discussie wordt gesteld.

Wij begrijpen dat door toegenomen transparantie, informatiebeschikbaarheid en de democratisering van informatie en communicatie, dankzij het internet en sociale media, de beleggingen van pensioenfondsen meer aandacht krijgen. Die ontwikkeling is alleen maar toe te juichen, dat houdt fondsen scherp en vergroot ook begrip en draagvlak. Maar de beleggingsvrijheid van pensioenfondsen is een groot goed. Door hier aan te tornen is de kans zeer groot dat juist die belangrijke risico – rendementsverhouding uit balans raakt en op de lange termijn de beleggingen niet meer, maar minder rendement opleveren. Daar worden onze deelnemers niet beter van. Wij vinden het belangrijk om beleggen niet politiek te maken en over te laten aan fondsbesturen, onder toezicht van neutrale toezichthouders en met het mandaat om evenwichtig, verstandig en in het belang van deelnemers te handelen.

Stevige organisatie om ambities waar te maken

Onze ambities kunnen we alleen waarmaken met een stevige organisatie die zich blijft ontwikkelen. Dat betekent dat we blijven zoeken naar manier om ons werk nog beter te doen. In 2025 staan verschillende evaluaties van beleid op de agenda van pensioenbeheer tot vermogensbeheer en van interne

beheersing tot uitbesteding. Ook onze ambities ontwikkelen; in 2025 stellen we een nieuwe visie op klantbediening vast waarbij we ook nieuwe ambities voor de toekomst formuleren en de impact op onze uitvoering.

Omdat we de opdrachtaanvaarding van een nieuwe pensioenregeling als een significante gebeurtenis kwalificeren, wordt in de tweede helft van 2025 ook een tussentijdse eigenrisicobeoordeling uitgevoerd. Verder ronden we in 2025 een eigen rapport af naar de invulling, opzet en werking van het bestuursmodel van PME in samenhang met de nieuwe pensioenregeling.

Omnibus wetgeving, CSDDD en CSRD

De Europese Commissie wil de regeldruk met 25% verminderen. Er komt daarom een serie van Omnibus-wetgeving. Elke Omnibus moet stroomlijning en simplificatie in meerdere EU-wetten toepassen en gaat deels om deregulering. De Omnibus Duurzaamheid stroomlijnt en versimpelt de CSRD, CSDDD en de Taxonomie. Er staan drie aanpassingen centraal:

- de groep ondernemingen die verplicht wordt om te rapporteren wordt veel kleiner; ongeveer 20% blijft over. Alleen nog ondernemingen met 1.000 medewerkers classificeren als CSRD-plichtig;
- de controle van rapporten door accountants of andere specialisten wordt minder stringent;
- ketenrapportages worden minder streng, want er hoeven alleen gegevens over duurzaamheid in de keten worden opgevraagd bij ondernemingen tot maximaal Tier-1 en tot een maximum van de vrijwillige standard (VSME).

De voordelen zijn evident voor bepaalde ondernemingen en voor de maatschappij als geheel: minder rapportageverplichtingen, minder administratieve lasten, minder druk om een transitie naar een duurzame bedrijfsvoering door te voeren. De voordelen zijn vooral financieel en op de korte termijn gericht. Dat de groep rapporterende ondernemingen kleiner wordt heeft waarschijnlijk negatieve uitwerkingen op duurzaamheid in brede zin, en dat is een nadeel voor Europa, en de rest van de wereld, op lange termijn. Ook verwachten wij een negatieve gevolgen op onze eigen SFDR-verplichtingen, omdat er minder data beschikbaar komt.

Beleggen in Nederland en voor de eigen sector

Afgelopen jaar hebben ons nog meer dan voorheen gericht op Nederland. De grote pensioenfondsen zijn bereid om miljarden te beleggen in Nederlandse uitdagingen zoals de energietransitie, het elektriciteitsnet, maar ook in woningen. In 2025 zetten we deze gesprekken met de overheid voort. Wij kijken daarbij ook met interesse naar de plannen voor kerncentrales in Nederland en naar de defensiesector. Ook beleggingen in hightech innovatieve startups en scale-ups zien wij met vertrouwen tegemoet. De eigen sector heeft daarbij onze volle aandacht. We beleggen in deze thema's en sectoren, omdat ze dicht bij huis zijn, omdat we oog hebben voor onze toekomstmakers en omdat het rendement oplevert, voor huidige en toekomstige generaties.

Gerechtelijke procedures

BTW

Wij zijn het fundamenteel niet eens met de regelgeving dat het fonds btw moet betalen over de pensioen- en vermogensbeheerdiensten. Niet alle pensioenfondsen hebben deze verplichting, waardoor er ongelijkheid is tussen de deelnemers van de verschillende fondsen. Wij blijven ons – samen met de Pensioenfederatie en een aantal andere pensioenfondsen – daarom inspannen om de btw niet ten laste te laten komen van de pensioenen van onze deelnemers. PME is – net als veel andere pensioenfondsen – in 2018 rechtszaken tegen de Belastingdienst begonnen. Deze rechtszaken lopen nog steeds. De Rechtbank Gelderland heeft het Europees Hof van Justitie in 2023 vragen gesteld. Doel hiervan was om helderheid te verkrijgen over de voorwaarden waaronder Nederlandse pensioenfondsen beheerdiensten mogen ontvangen zonder dat hierover btw is verschuldigd. In 2024 heeft het Europese Hof van Justitie uitspraak gedaan op de prejudiciële vragen. PME heeft naar aanleiding van deze uitspraak (op verzoek van de rechtbank) haar zienswijze aangevuld in de lopende btw-procedure (ATP). De zaak wordt verder behandeld in 2025.

Naast de btw-procedure op grond van het ATP-arrest voert PME ook een btw-procedure op grond van het PPG-arrest. In deze PPG-procedure is het bezwaar van PME tegen de btw-heffing

afgewezen door de rechtbank. PME heeft hoger beroep tegen die uitspraak ingesteld bij het gerechtshof.

Huurbedingen

Diverse kantonrechters hebben in 2023 huurverhogingsbedingen in huurovereenkomsten van geliberaliseerde huurwoningen vernietigd, omdat deze in strijd zouden zijn met de Europese Richtlijn oneerlijke bedingen. Hoewel wij zelf geen rechtszaken op dit gebied hebben lopen, kunnen dergelijke gerechtelijke uitspraken uiteindelijk wel impact gaan hebben op de beleggingsportefeuilles met huurwoningen van Nederlandse pensioenfondsen. De Rechtbank Amsterdam heeft in januari 2024 prejudiciële vragen gesteld aan de Hoge Raad. De Hoge Raad publiceerde op vrijdag 29 november 2024 zijn langverwachte prejudiciële beslissing over de huurprijswijzigingsbedingen. De uitspraak bevat onder andere het oordeel dat indexatiebedingen (CPI) en opslagbedingen gescheiden moeten worden beoordeeld. Daarnaast oordeelt de Hoge Raad dat een opslagbeding waarin een jaarlijkse opslag van maximaal 3% bovenop de consumentenprijsindex is afgesproken, in het algemeen niet oneerlijk is. Wij blijven deze zaken en de mogelijke impact op onze portefeuille, samen met onze vastgoedbeheerder Achmea Real Estate (ARE), volgen.

Procedures over aansluitingen

In 2024 speelden er twee gerechtelijke procedures over de vraag of een werkgever onder werkingssfeer van de verplichtstelling valt. In één procedure zijn PME en de werkgever – na een tussenvonnis – tot een minnelijke regeling gekomen. In de andere procedure is dat niet gelukt en wordt verder geprocedeerd in 2025.

Aansluiting Honeywell

In 2024 besloot de directie Honeywell en het bestuur van het Pensioenfonds Honeywell om het eigen pensioenfonds op te heffen en de pensioenopbouw van de werknemers van Honeywell per 1 januari 2025 onder te brengen bij PME. Tot die tijd was Honeywell vrijgesteld van de verplichte regeling van PME. Op 1 april 2025 volgde de collectieve waardeoverdracht van alle opgebouwde pensioenen van Pensioenfonds Honeywell naar PME.

Verantwoording en toezicht

Naleving code pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen (de code), opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, geeft de normen voor goed pensioenfondsbestuur weer. De normen in de code zijn voor ons leidend, maar bieden het bestuur ook ruimte om eigen, fondsspecifieke keuzes te maken. Dit wordt ook wel het ‘pas-toe-of-leg-uit-beginsel’ genoemd.

Eind 2023 is de nieuwe Code Pensioenfondsen 2024 gepubliceerd.

Voor normen waarvan wordt afgeweken moet in het jaarverslag de reden van de afwijking worden uitgelegd. Daarnaast moet jaarlijks in verhalende/beschrijvende zin publiekelijk worden gerapporteerd over de naleving:

- norm 1 over missie, visie en strategie; zie hoofdstuk Missie en visie
- norm 4 over het verdiepen in de voorkeuren van belanghebbenden; zie hoofdstuk In verbinding met onze stakeholders
- norm 34-35 over diversiteit en inclusie; zie hoofdstuk De organisatie van PME als stevig fundament

Eind 2024 wijken wij op zes normen af van deze code. Deze normen zien op beleid m.b.t. keuzebegeleiding, beleid m.b.t. diversiteit en inclusie, leeftijdsdiversiteit en genderdiversiteit, zittingstermijnen en benoeming, ontslag en schorsing.

Overzicht normen waar PME van afwijkt 1/2

Norm 5	Het pensioenfonds heeft een beleid over de wijze waarop het deelnemers keuzebegeleiding biedt bij keuzes binnen de pensioenregeling. Het pensioenfonds evalueert periodiek de uitvoering en de effectiviteit van dit beleid en stuurt waar nodig bij.	PME geeft structureel invulling aan de norm keuzebegeleiding. Daarnaast denkt PME na over de verdere ambitie om keuzebegeleiding beter af te stemmen op verschillende doelgroepen binnen het pensioenfonds en de bedieningsconcepten naar een hoger niveau te brengen. Het verder invullen van de ambitie inzake keuzebegeleiding volgt ook uit het strategisch meerjarenplan dat inzet op het vergroten van de verbinding met deelnemers. Het opstellen (vastleggen) van beleid mbt keuzebegeleiding is gestart en wordt in 2025 vastgesteld. Omdat het beleid nog niet is vastgesteld, voldoet PME formeel nog niet aan deze norm.
Norm 33	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit en inclusie, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid.	Bij PME is het diversiteitsbeleid opgenomen in het bredere geschiktheidsbeleid. In het geschiktheidsbeleid komen ook complementariteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit aan de orde. Het beleid met betrekking tot inclusie is, alhoewel aan zowel diversiteit als inclusie veel belang wordt gehecht, nog niet vastgelegd. PME voldoet daarom formeel nog niet aan deze norm.
Norm 34	Het pensioenfonds heeft een schriftelijk beleid vastgesteld om de diversiteit en inclusie in zijn fondsorganen te vergroten of in stand te houden. Dit beleid stelt passende doelen op ten aanzien van de mate van diversiteit op alle voor het pensioenfonds relevante maatschappelijke aspecten, waaronder tenminste geslacht of genderidentiteit, leeftijd en sociaal-culturele achtergrond. Op basis van dit beleid heeft het pensioenfonds een planmatige aanpak gericht op het bereiken van deze doelen. Het bestuur herijkt dit beleid periodiek en rapporteert jaarlijks in het bestuursverslag over de resultaten van dit beleid.	Het bestuur heeft het geschiktheids- en diversiteitsbeleid in 2023 geëvalueerd en herijkt. Alle in de code genoemde aspecten komen hierin terug. Ook is een stappenplan opgenomen om de eigen ambities voor diversiteit te behalen. Het bestuur rapporteert hierover in het jaarverslag (hoofdstuk De organisatie van PME als stevig fundament). Onderdeel van het stappenplan om diversiteit te bevorderen is dat tijdig met voordragende / benoemende organisaties in gesprek wordt gegaan over in te vullen vacatures en de wensen daaromtrent. Om bij te dragen aan de diversiteit in gehele pensioensector heeft het bestuur in de afgelopen jaren onder andere via The Social Pact traineeships opengesteld voor plekken op zowel bestuursniveau als op het bestuursbureau. Het geschiktheids- en diversiteitsbeleid wordt in 2025 geactualiseerd, waarbij het onderwerp inclusie in het beleid zal worden opgenomen. Aangezien het beleid met betrekking tot inclusienog niet is vastgelegd, voldoet PME formeel nog niet aan deze norm.

Overzicht normen waar PME van afwijkt 2/2

Norm 35	Ten aanzien van leeftijdsdiversiteit geldt als minimum dat er tenminste één persoon zitting heeft in het bestuur en het verantwoordings-orgaan of het belanghebbendenorgaan die jonger is dan 40 jaar. Ten aanzien van genderdiversiteit geldt als minimum dat er in de genoemde organen variatie is in geslacht of genderidentiteit.	In het bestuur zitten per 31 december 2024 zes vrouwen en zes mannen. Geen van de bestuursleden is onder de 40 jaar. In het verantwoordingsorgaan zitten geen vrouwen en geen personen onder de 40. Zie bijlage 1: Personalia 2024
Norm 37	De eerste zittingstermijn van een lid van het bestuur, de raad van toezicht, het belang-hebbendenorgaan of verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Deze leden kunnen voor een tweede termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan of verantwoordings-orgaan kunnen als daarvoor aanleiding bestaat voor een derde termijn van maximaal vier jaar worden benoemd. In dat geval onderbouwt het bestuur de aanleiding voor een derde benoeming en deelt het bestuur dit met de overige organen. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.	Voor leden van het verantwoordingsorgaan is vastgelegd dat zij maximaal tweemaal herbenoembaar zijn. In 2024 zijn geen leden van het verantwoordingsorgaan voor een derde termijn benoemd. Niet-uitvoerende bestuursleden kunnen één keer worden herbenoemd voor vier jaar. Daarna is nog één herbenoeming van twee jaar mogelijk, maar alleen indien het niet-uitvoerend bestuur dit om continuïteitsredenen noodzakelijk acht en daartoe met algemene stemmen besluit. Uitvoerende bestuursleden kunnen vaker dan twee keer worden herbenoemd, maar alleen indien het niet-uitvoerend bestuur met algemene stemmen daartoe besluit. Het bestuur van PME is zich ervan bewust dat de bepaling in de statuten over herbenoeming van uitvoerende bestuursleden niet in overeenstemming is met de Code Pensioenfondsen, maar is uit een oogpunt van continuïteit van mening dat de statutaire bepaling voorsnog de belangen van PME beter dient dan deze regeling aanpassen aan de Code Pensioenfondsen.
Norm 38	Benoeming en ontslag van de leden van de organen van het pensioenfonds zijn geregeld in de statuten van het pensioenfonds waarbij – behoudens in het geval van beroeps-pensioenfondsen – de procedure voor benoeming en ontslag als beschreven in bijlage 2 van de Code wordt gevolgd. Schorsing van de leden van het bestuur, het belanghebbendenorgaan, het verantwoordingsorgaan en het intern toezicht wordt geregeld in de statuten of reglementen van het pensioenfonds.	Een schorsingsprocedure voor leden van het bestuur is opgenomen in statuten. Leden van het verantwoordingsorgaan worden benoemd door de verenigingen. In lid 16 van de statuten is vastgelegd om welke redenen het lidmaatschap van het verantwoordingsorgaan kan eindigen. Schorsing is niet expliciet genoemd en wordt ook niet in het reglement verantwoordingsorgaan geregeld. Daarmee voldoet het verantwoordingsorgaan niet volledig aan de norm.

Compliance- en privacy officer

Sinds 1 mei 2018 hebben wij een privacy officer. Sinds 1 januari 2020 een compliance officer. Met ingang van het vierde kwartaal 2022 is Jurriaan Cornelisse de compliance en privacy officer van PME.

Compliance functie

De compliance functie rapporteert per periode van vier maanden aan het uitvoerend bestuur en de ARC-commissie. De compliance officer rapporteert daarnaast ook jaarlijks aan het algemeen bestuur, organiseert awareness-bijeenkomsten voor het algemeen bestuur, bestuursbureau en het verantwoordingsorgaan en voert regie op de jaarlijkse herijking van de SIRA.

De compliance functie is een onafhankelijke tweedelijns functie gericht op de naleving van relevante wet- en regelgeving, de interne regels van PME, zoals de gedragscode, en integer handelen. De compliance officer beoordeelt, monitort en rapporteert over het voorgaande.

De genoemde taken hebben als doel om een integere bedrijfscultuur te bevorderen waarin de professionele individuele verantwoordelijkheid wordt gestimuleerd voor zowel verbonden personen als ook de zakelijke relaties van PME.

Wij hechten als PME grote waarde aan een integere bedrijfscultuur omdat die van belang is voor onder meer:

- consistent en evenwichtig handelen;
- tone at the top;
- zorgvuldigheid van processen en beheersmaatregelen;
- transparantie;
- bespreekbaarheid; en
- handhaving, waaronder het naleven van wet- en regelgeving.

De compliance officer bespreekt met zowel de eerste als tweede lijn van de uitvoerende organisaties van PME de processen, rapportages en gebeurtenissen. Deze gesprekken dienen om lessen te trekken en, indien nodig, nieuwe beheersmaatregelen te treffen of bestaande maatregelen te optimaliseren. Deze gesprekken vinden plaats op operationeel, tactisch en bestuurlijk niveau,

samen met andere disciplines van het bestuursbureau, zowel de eerste lijn als de tweede lijn.

Privacy functie

De privacy functie is een onafhankelijke tweedelijns functie gericht op de naleving van relevante wet- en regelgeving rond de bescherming van persoonsgegevens. De privacy officer van PME beoordeelt, monitort en rapporteert over het voorgaande. De meeste gegevensverwerkingen van PME worden uitgevoerd door de pensioenuitvoeringsorganisatie TKP, die een cruciale rol speelt als verwerker van persoonsgegevens. Datalekken worden door de privacy officer van PME geregistreerd, geanalyseerd en beoordeeld. Dit geldt voor datalekken bij PME zelf en bij de uitbestedingspartijen van PME. Indien nodig worden deze datalekken, na een risicobeoordeling, gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) door of namens PME. De uitvoerende organisaties voeren ook hun eigen beoordeling uit van datalekken die bij hen plaatsvinden. Daarnaast bespreekt de privacy officer met de uitvoerende organisaties van PME de processen, privacyrisico's en beheersmaatregelen. Deze gesprekken dienen om lessen te trekken uit datalekken en risicobeoordelingen, en om nieuwe beheersmaatregelen te treffen of bestaande maatregelen te optimaliseren. De gesprekken vinden plaats op operationeel, tactisch en bestuurlijk niveau, samen met andere disciplines van het bestuursbureau, zowel de eerste lijn als de tweede lijn.

Over het jaar 2024 verklaart de compliance- en privacy officer als volgt:

“Als compliance officer van PME heb ik in 2024 toegezien op de naleving van relevante wet- en regelgeving, de interne regels van PME, zoals de gedragscode, en integer handelen door de verbonden personen en insiders van PME en op de beheersing van de compliance en integriteitsrisico's bij de uitvoerende organisaties. Hierop is per periode (perioden van vier maanden) en daar waar nodig tussentijds beoordeeld, gemonitord en gerapporteerd. Een belangrijke basis voor de uitvoering van de compliance functie is het jaarlijkse compliance programma waarin de speerpunten voor het betreffende jaar worden vastgesteld.

In 2024 was één van de speerpunten de uitvoering van de Systematische Integriteits Risico Analyse (SIRA). Bij de uitvoering van de SIRA stond het opnieuw beoordelen en vaststellen van de risicoscenario's per risicogebied en de in place zijnde beheersmaatregelen, aan de hand van de ontwikkelingen die bij PME hebben plaatsgevonden rond doorgevoerde verbeteringen op het gebied van IT en cybersecurity en -weerbaarheid.

Daarnaast is er veel gedaan aan het verder laagdrempelig en toegankelijk maken van de compliance functie en de doorlopende awareness bevordering in individuele en plenaire gesprekken en dialogen. Dit bevordert maximaal de bewustwording en transparantie, en zorgt voor een optimale dialoog over mogelijke compliance risico's en de beheersing daarvan. Vanuit de compliance functie wordt bij meldingen in het kader van de gedragscode duidelijk aangegeven hoe de beoordeling heeft plaatsgevonden, welke feiten en omstandigheden zijn meegewogen, en welke afwegingen zijn gemaakt. De melder wordt betrokken bij het proces van beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming van de compliance functie. Waar relevant, wordt bij de beoordeling van meldingen ook een aanvullend advies gegeven door de compliance officer aan de melder en/of aan het bestuur van PME om mogelijke risico's te mitigeren. In 2024 is geconstateerd dat de vergroting van de bewustwording vruchten afwerpt doordat er vaker onderling en met de compliance officer wordt gesproken en overlegd over compliance en de normen en waarden met betrekking tot integriteit binnen PME. Er is sprake van een hoog volwassenheidsniveau ten aanzien van integriteit.

DNB selecteerde in 2024 PME voor een verdiepend onderzoek naar de naleving van de Sanctiewet. De uitkomst van het onderzoek was dat DNB de naleving van de sanctieregelgeving door PME als voldoende beoordeelt met enkele aandachtspunten die opvolging behoeven. De opvolging van de aandachtspunten is na het onderzoek in gang gezet door PME.

In 2024 zijn voorts veelvuldig tweedelijns compliance opinies verstrekt op onderwerpen die op de bestuurlijke agenda's aan de orde zijn geweest. Als compliance officer word ik nog nadrukkelijker dan voorheen om input en opinies gevraagd op onderwerpen in de dagelijkse uitvoering door het bestuursbureau en in de beeld-, oordeels- en besluitvormende fase in de bestuurlijke gremia. Dit toont aan dat de compliance functie nog sterker verankerd is in de organisatie. Ook was in 2024 sprake van een doorlopende 2e lijns betrokkenheid van de compliance functie bij diverse projecten binnen PME, onder meer NPS en **DORA**. De tweedelijns compliance opinies worden zoveel als mogelijk en daar waar relevant gecombineerd met de opinies van de tweedelijns risicobeheersfunctie in een integrale aanpak.

In 2024 heeft de compliance en privacy officer de evaluatie geïnitieerd van fondsdocumenten rond compliance en privacy of daar een bijdrage aan geleverd. Voorbeelden zijn de gedragscode en de nieuwe incidentenregeling in verband met DORA.

In 2024 is geconstateerd dat alle verbonden personen en insiders van PME de gedragscode hebben nageleefd. Een open cultuur rond compliance en daaraan gerelateerde onderwerpen en ontwikkelingen is bij PME aanwezig en er worden actief meldingen gedaan conform de regels van de gedragscode. Ook werd ik als compliance officer regelmatig om een oordeel, raad of advies gevraagd. Begin 2025 vindt de jaarlijkse uitvraag plaats onder alle verbonden personen en insiders inzake de nalevingsverklaring gedragscode. Alle verbonden personen en insiders hebben de nalevingsverklaring ondertekend.

Als privacy officer van PME heb ik in 2024 toegezien op de naleving van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) door PME. Het toezicht is mede uitgevoerd aan de hand van het PME privacybeleid dat eind 2023 grondig is herzien en geactualiseerd. Dat geldt ook voor het privacy statement dat op de website gepubliceerd is. Verder kent PME een strakke procedure rondom datalekken, een verwerkingenregister en verwerkersovereenkomsten met alle partijen die, voor zover bekend, gegevens namens PME beheren en/of verwerken.

In 2024 heeft een cybersecurityincident plaatsgevonden bij één van de onderuitbestedingspartijen van de pensioenuitvoeringsorganisatie van TKP, AddComm. AddComm is één van de partijen die betrokken is bij het factureren en innen van de pensioenpremies bij aangesloten werkgevers. Deze partij werd geraakt door een cyberaanval met gijzelsoftware. PME heeft direct na het bekend worden van dit incident een crisis management team (CMT) samengesteld dat het incident heeft behandeld in samenwerking met het CMT van TKP en AddComm. De compliance en privacy officer was, naast experts uit diverse disciplines, nauw betrokken bij het CMT. Alle aangesloten werkgevers zijn door PME, uit voorzorg en voorafgaand aan het beschikbaar komen van forensische informatie, geïnformeerd over het incident en de mogelijke risico's. Uiteindelijk kon het incident redelijk snel worden beëindigd door AddComm. Er werd uit forensische informatie duidelijk dat bij de hack slechts de bedrijfsgegevens van twee van de bij PME aangesloten werkgevers inzichtelijk zijn geweest voor de criminelen. Dit was inclusief de persoonsgegevens van de eigenaren (het waren twee eenmanszaken). Dat laatste was reden voor PME om een datalek melding te doen bij de Autoriteit Persoonsgegevens en de beide personen te informeren over het lek en de mogelijke risico's.

Tijdens het incident heeft PME regelmatig contact gehad met de toezichthouder DNB om hen op de hoogte te houden van de situatie, de voortgang en de genomen maatregelen. Uiteindelijk

heeft PME ook een datalek melding ingediend bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Voordat PME het incident afsloot, werd er een uitgebreide evaluatie uitgevoerd door alle interne betrokkenen van de diverse disciplines en expertises. Ook zijn er lessons learned gedefinieerd die vervolgens zijn toegepast en doorgevoerd in procedures en processen binnen PME om bestaande beheersmaatregelen aan te scherpen, nieuwe beheersmaatregelen te definiëren en ook de uitvoerende organisaties van verwerkingen hierbij te betrekken."

Jurriaan Cornelisse

Compliance- en privacy officer PME

Vertrouwenspersoon PME

In 2022 werd Adinda Lammens, verbonden aan het Nederlands Compliance instituut, aangesteld als vertrouwenspersoon van PME en zij heeft ook in 2023 die rol vervuld voor PME.

“Sinds 7 juli 2022 treed ik op als vertrouwenspersoon (hierna: VP) voor PME Pensioenfonds (hierna: PME). Als vertrouwenspersoon kan ik worden benaderd door bestuurders en verbonden personen om te sparren over ongewenste omgangsvormen, onregelmatigheden, integriteitsincidenten of misstanden. Jaarlijks rapporteer ik in het jaarverslag over de verrichte werkzaamheden, de uitgebrachte adviezen en het aantal gesprekken. Daarnaast geef ik een vooruitblik voor het komend jaar. Een afschrift van mijn rapportage wordt aan de compliance officer en de personeelsvertegenwoordiging gezonden.

De rol van vertrouwenspersoon

De belangrijkste taken van de vertrouwenspersoon zijn:

- Opvangen, begeleiden en adviseren van de verbonden personen;
- Voorlichten en informeren van de organisatie in kader van bewustwording en preventie;
- Gevraagd en ongevraagd adviseren van het bestuur.

Terugblik op 2024

Gesprekken 2024

In 2024 heb ik één gesprek gevoerd over ervaringen met betrekking tot ongewenste omgangsvormen. Dit betrof een gesprek waarin ik een luisterend oor heb kunnen bieden. Ik heb geen gesprekken gevoerd over vermoedens van onregelmatigheden, integriteitsschendingen of misstanden.

Activiteiten vertrouwenswerk bij PME

In 2024 heb ik PME geïnformeerd over actualiteiten ten aanzien van wet- en regelgeving en artikelen op het gebied van gedrag en integriteit via onze periodieke nieuwsbrief (twee keer per jaar). Daarnaast heb ik geadviseerd ten aanzien van de beleidsdocumenten Regeling omgangsvormen en de klachtenprocedure ongewenste omgangsvormen.

Op 7 mei heb ik samen met mr. Loes Wevers een bijeenkomst verzorgd tijdens de werkconferentie over gewenste omgangsvormen en dilemma's die op de werkvloer kunnen bestaan. Deze sessie heb ik als zeer interactief ervaren, waarbij het gesprek over omgangsvormen en dilemma's op een zorgvuldige en waardevolle manier werd gevoerd.

Themabijeenkomsten

Afgelopen jaar hebben we twee online-bijeenkomsten georganiseerd voor alle organisaties die bij ons de dienstverlening van vertrouwenspersoon en/of meldpunt afnemen. Voor beide bijeenkomsten heeft PME een uitnodiging ontvangen en was er een vertegenwoordiger van PME bij aanwezig.

- De eerste (online) bijeenkomst in mei had als onderwerp het omstanderseffect. Grethe van Geffen was onze gastdocent en lichtte toe wat het omstanderseffect is. Wat maakt dat mensen niet of wél ingrijpen als omstander van ongewenste omgangsvormen en wat kun je als organisatie doen om medewerkers te helpen om bijstander te worden.
- In december vond de tweede (online) bijeenkomst plaats in samenwerking met de Nederlandse Arbeidsinspectie. Kirsten Smit en Marjolein Uiterwijk (beiden specialisten Arbeid en Organisatie) bespraken met ons de risicofactoren en maatregelen met betrekking tot (intern) ongewenst gedrag op het werk.

Nieuwsbrief

Tweejaarlijks versturen we de 'Nieuwsbrief van de vertrouwenspersoon'. De nieuwsbrieven zijn door PME intern verspreid.

Vooruitblik vertrouwenswerk 2025 bij PME

Op 19 mei 2025 staat een bijeenkomst gepland voor een jaarlijkse kennismaking met alle (nieuwe) medewerkers op het bureau waarin ik de rol en taken van de vertrouwenspersoon zal toelichten. Ook zal ik stilstaan bij gewenste c.q. ongewenste omgangsvormen op de werkvloer.

Daarnaast bied ik graag ondersteuning bij het afronden van de Klokkenluidersregeling en de Regeling Omgangsvormen, inclusief de klachtenprocedure, zodat deze regelingen het komende jaar definitief kunnen worden vastgesteld. Ik zal contact opnemen met de compliance en privacy officer van PME om de onderwerpen te bespreken en de activiteiten in te plannen.

Advies aan bestuur

Gelet op de uitgevoerde werkzaamheden en het feit dat er één gesprek heeft plaatsgevonden met een medewerker heb ik op dit moment geen verder advies aan het bestuur van PME.”

Adinda Lammens

Vertrouwenspersoon PME

Interne audit

De sleutelfunctiehouder interne audit (IA) stelt jaarlijks een auditjaarplan op, dat het algemeen bestuur vaststelt. De sleutelfunctiehouder IA is vaste deelnemer aan de vergaderingen van de ARC-commissie en stelt de commissie vier keer per jaar op de hoogte van de gerealiseerde voortgang van het auditjaarplan. De ARC-commissie heeft een taak in de voorbereiding van het intern toezicht door het niet-uitvoerend bestuur. Daarom stelt de sleutelfunctiehouder IA de commissie eveneens op de hoogte van alle voor het intern toezicht relevante bevindingen en aanbevelingen naar aanleiding van de uitgevoerde audits.

Zowel de processen binnen de eigen PME-organisatie als die bij de uitvoerders van uitbestede werkzaamheden kunnen onderwerp van een audit zijn. Voor audits binnen de eigen PME-organisatie treedt BDO op als vervuller van de interne auditfunctie. In 2024 rondde de sleutelfunctiehouder IA de volgende audits af; datakwaliteit fase 1 en 2, projectmanagement NPS, (wettelijk) communicatieplan, besluitvorming en opdrachtaanvaardingskader, review toezichtkader niet-uitvoerend bestuur en beheersing cybersecurity en IT-risico's (deel 1). Eind 2024 liepen de volgende audits nog: datakwaliteit (fase 3 en 4) en SFDR.

Voor wat betreft de audits op de uitbestede processen op het terrein van vermogensbeheer maakt PME gebruik van het auditjaarplan dat onder verantwoordelijkheid van de directeur interne audit van MN tot stand komt en wordt uitgevoerd. TKP had tot 1 oktober 2024 geen eigen interne auditdienst. PME maakte in 2024 daarom voor wat betreft de audits op de uitbestede processen op het terrein van pensioenbeheer alleen gebruik van het instrument van de Multi Client Audits. Dat betekent dat de fondsen die klant zijn bij TKP gezamenlijk audits laten uitvoeren. De sleutelfunctiehouder IA van PME heeft een rol in de coördinatie en voorbereiding van die onafhankelijk uitgevoerde audits. Ook hier treedt BDO als vervuller van de interne auditfunctie op.

Extern toezicht

De Nederlandsche Bank (DNB)

De Nederlandsche Bank (DNB) is verantwoordelijk voor het prudentieel toezicht. Wij hadden in 2024 meerdere keren en in verschillende samenstellingen regulier overleg met DNB. Ieder kwartaal vindt overleg plaats tussen DNB en het uitvoerend bestuur, ieder halfjaar met een delegatie van het algemeen bestuur, eenmaal per jaar met een delegatie van het niet-uitvoerend bestuur en eenmaal per jaar met de externe accountant en actuaris van het fonds. In 2024 hield DNB in het bijzonder toezicht op de voorbereidingen op het nieuwe pensioenstelsel. Gedurende het jaar werd de toezichthouder continu op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen op dit gebied. Medio 2024 dienden wij de vastgestelde **risicohouding** voor partiële beoordeling door DNB. Over de financiële effecten en evenwichtigheidsafweging met betrekking tot de transitie naar de nieuwe pensioenregeling voerden we in het vierde kwartaal een risico-identificerend-gesprek met DNB.

In 2024 voerde DNB ook een onderzoek uit bij PME naar de naleving van de Sanctiewet 1977 en gerelateerde wet- en regelgeving. DNB voerde als onderdeel hiervan een onderzoek uit op locatie bij PME en hield verschillende interviews met de uitvoerend bestuurder tevens sleutelfunctiehouder risicobeheer, de compliance en privacy officer en verschillende bij dit proces betrokken personen van MN en TKP (eerste en tweede lijn). DNB beoordeelde de naleving van de sanctieregelgeving door PME als voldoende, maar constateerde wel enkele aandachtspunten die opvolging behoeften, zoals het beter zicht krijgen op de naleving van de sanctiewetgeving door de externe managers van de illiquide beleggingen. Dit laatste was al eerder door onsesignaleerd en hierover worden gesprekken gevoerd met MN. Al met al konden de aandachtspunten relatief eenvoudig van opvolging door ons worden voorzien.

Verder verzocht DNB in 2024 alle pensioenfondsen een self assessment 'duurzaamheid' uit te voeren als onderdeel uit van het thematische toezicht van DNB met betrekking tot 'duurzaamheid'. Met behulp van dit self assessment vormen zij een beeld vormen van de huidige stand van zaken met betrekking tot de

implementatie van het thema 'duurzaamheid' in de dagelijkse gang van zaken binnen de sector en binnen het fonds, zoals de strategiebepaling, inrichting van de governance, het reguliere risicomanagement-proces en de informatievoorziening.

Wij brachten DNB gedurende het jaar op de hoogte van onze vorderingen met betrekking tot de implementatie van DORA. In december informeerden wij DNB uitgebreid over de status en gingen wij in op de doorontwikkelplannen, zodat zichtbaar is hoe gestructureerd wordt toegewerkt naar DORA-compliance bij PME zelf en bij onze uitbestedingspartners TKP en MN. Sinds april 2025 vraagt DNB de informatieregisters DORA op. PME heeft deze inmiddels tijdig geleverd.

Zoals ieder jaar ontvingen we ook in 2024 de uitvraag Sector Brede Analyse Niet Financiële Risico's (SBA NFR) van DNB. Voor de soliditeit van een financiële organisatie is het belangrijk dat, naast een gezonde financiële positie, er ook sprake is van een beheerste en integere bedrijfsvoering, die risico's doeltreffend identificeert en mitigeert. De vragenlijsten van DNB zijn bedoeld om hierover actuele data te verzamelen. Eveneens werd de jaarlijkse uitvraag gedaan naar de uitzettingen op Nederlandse woninghypotheken.

In 2024 voerde DNB door middel van een schriftelijke enquête een stakeholdersonderzoek uit. Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen hoe de stakeholders DNB ervaren en in welke mate voortgang is geboekt ten opzichte van eerdere onderzoeken.

Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM is verantwoordelijk voor het gedragstoezicht. Wij hadden in 2024 meerdere keren contact met de AFM over verschillende onderwerpen.

In februari informeerde AFM de pensioensector over de resultaten van het onderzoek naar de interne klachtenprocedure van pensioenfondsen. In het onderzoeksrapport 'Naar een klachtenprocedure zonder drempels' deed AFM aanbevelingen voor de sector.

In 2024 beoordeelde AFM opnieuw de informatieverstrekking aan deelnemers in relatie tot de toeslagverlening op grond van de versoepelde regels vanwege de voorgenomen transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Op basis van de door ons aangeleverde informatie constateerde AFM geen overtreding. Wij scoorden een voldoende op de vindbaarheid van de onderbouwing en gevolgen van het indexatiebesluit, en het actief beschikbaar stellen van de informatie over het indexatiebesluit. De toelichting bij de kwantitatieve generatie-effecten is duidelijk, en omdat we daarbij ook concrete voorbeelden benoemen om de effecten uit de grafiek uit te leggen, zie AFM dit als een good practice voor de sector. AFM wijst ons op het aandachtspunt om in elke informatilaag een evenwichtig beeld van de positieve en negatieve gevolgen te geven.

In maart 2024 deed MN namens PME een melding aan de AFM over een incident waarbij de rapportageverplichting van art. 4 van de SFTR (Verordening van het Europees Parlement en de Raad over transparantie van effectenfinancieringstransacties) niet is nageleefd. In deze specifieke situatie werd door een cybersecurity hack bij provider EquiLend er, door securities lending agent Northern Trust, een aantal weken niet aan de toezichthouder gerapporteerd over de securities lending trades. Veel meer partijen die aan securities lending doen waren die periode niet in staat om aan de rapportageverplichting te voldoen.

Ook werkten wij in 2024 mee aan een stakeholdersonderzoek naar de reputatie van AFM.

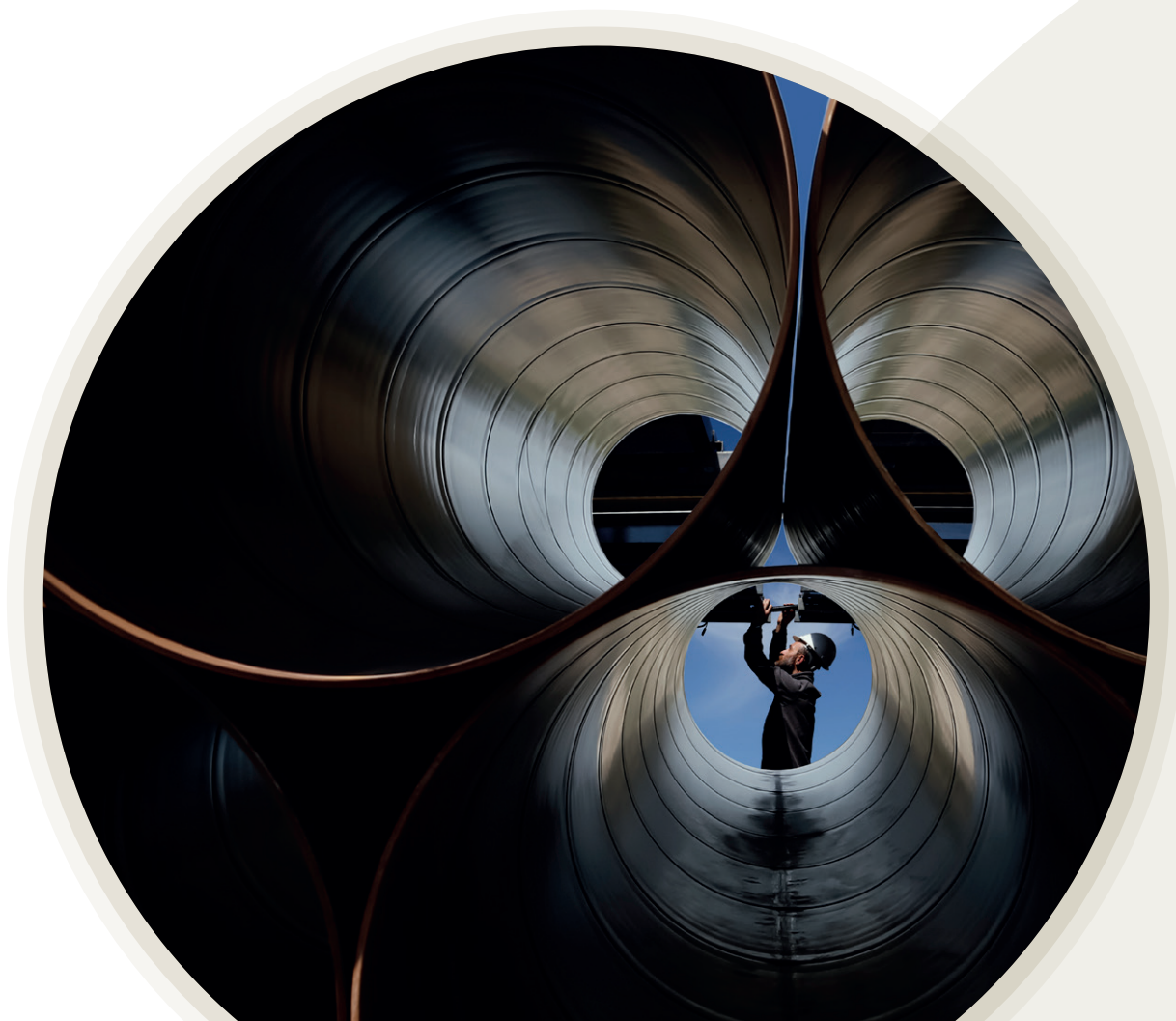
Autoriteit Persoonsgegevens (AP)

Datalekken die plaatsvinden worden door de privacy officer binnen PME geregistreerd en, indien nodig op grond van de AVG, gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens (AP). De toezichthouder zag in 2024 geen reden voor nader onderzoek bij PME.

In mei 2024 vond een IT-beveiligingsincident plaats bij onderuitbestedingspartij AddComm, leverancier van klantcommunicatie bij Vesting Finance en onderaannemer van TKP.

Er bleek sprake te zijn van een cyberaanval waarbij hackers zich toegang hadden verschaft tot de IT-systemen van AddComm, data hadden geëxfiltreerd en alle gegevens hadden versleuteld. Daarbij zijn ook gegevens buitgemaakt van twee werkgevers van PME, die hierover onmiddellijk zijn geïnformeerd. Dit betroffen geen persoonsgegevens, maar omdat de hackers tijdelijk toegang hebben gehad tot de IT-systemen van AddComm, en dus mogelijk ook tot de persoonsgegevens van medewerkers van bij PME aangesloten werkgevers, is toch een melding gedaan bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Alle werkgevers zijn geïnformeerd over het incident.

Verder is vermeldenswaardig dat de Autoriteit Persoonsgegevens in 2024 een themaonderzoek is gestart naar de kwaliteit van de slachtoffernotificatie bij datalekken. De Nebu-casus uit 2023, waarbij PME ook betrokken was, is hierin onderzocht. De in het onderzoek betrokken organisaties zijn voor dit onderzoek ingedeeld in drie categorieën: A (onder het gemiddelde presterende organisaties qua verplichte slachtoffercommunicatie), B (gemiddeld presterende organisaties) en C (bovengemiddeld presterende organisaties). PME is ingedeeld in categorie C. Wij zien dit als een bevestiging van het belang van transparantie en goede communicatie in het geval er ondanks alle maatregelen toch een datalek plaatsvindt.

Verklaring intern toezicht PME

Werkwijze intern toezicht en focusthema's 2024

Dit verslag betreft het intern toezicht over 2024. Teruggeblikt wordt op de realisatie van de doelen in de jaarplannen van 2024 van het bestuur. Bevindingen van het intern toezicht en (de opvolging van) aanbevelingen maken hiervan onderdeel uit. Het intern toezicht van PME wordt uitgeoefend door de niet-uitvoerende bestuursleden (hierna ook: intern toezicht). Met dit verslag leggen zij verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan en belanghebbenden bij het fonds.

Het niet-uitvoerend bestuur is in het kader van het intern toezicht ten minste belast met het toezien op:

- het uitvoerend bestuur;
- de algemene gang van zaken binnen PME;
- adequate risicobeheersing; en
- evenwichtige belangenafweging door het bestuur.

Het niet-uitvoerend bestuur past bij haar toezicht de Code Pensioenfondsen en een eigen normenkader toe.

De taken van niet-uitvoerende bestuursleden zijn bij PME tweeledig: zij hebben enerzijds bestuurlijke taken als onderdeel van het bestuur. Anderzijds houden zij ook intern toezicht op het uitvoerend bestuur en op de algemene gang van zaken binnen PME en adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Dit wordt ook wel het omgekeerd gemengd bestuursmodel genoemd.

Het uitvoerend bestuur legt verantwoording af aan het intern toezicht. Dat wordt mede gedaan aan de hand van verantwoordingsrapportages die het uitvoerend bestuur drie keer per jaar uitbrengt. Het intern toezicht houdt toezicht van nabij en wordt ondersteund door de Audit, Risk en Compliance (ARC) commissie. Deze commissie vervult de wettelijke taken van een auditcommissie in het omgekeerd gemengd bestuursmodel. De ARC-commissie bestaat uit leden vanuit het niet-uitvoerend bestuur, aangevuld met een extern onafhankelijk lid.

De focus van het bestuur is de afgelopen jaren op de implementatie van de Wet toekomst pensioenen (hierna: Wtp) komen te liggen. Het toezicht op het procesmatige deel van de Wtp-implementatie ligt bij de ARC-commissie vanuit de toezichthoudende taak en ondersteuning van het intern toezicht. Daarnaast wordt door het niet uitvoerend-bestuur, om het onderscheid tussen bestuur en toezicht verder te expliciteren en om extra aandacht te kunnen schenken aan belangrijke thema's, gewerkt met toezichtportefeuilles. Het aantal toezichtthema's is in 2024 beperkt tot twee, zijnde i) Communicatie en ii) IT landschap, cyber security en connectiviteit. Beide toezichtthema's zijn randvoorwaardelijk voor de implementatie van de Wtp.

Toelichting op de twee toezichtthema's:

- Communicatie
Dit is een breed toezichtthema. Dit behelst het toezicht op communicatiebeleid- en plan, mediabeleid, communicatie rondom keuzebegeleiding etc. Onderdeel hiervan is ook de inrichting en uitvoering van de communicatie rond de implementatie van Wtp. Binnen dit thema is in 2024 de focus vooral gelegd het mediabeleid en de communicatie over de implementatie WTP.
- IT landschap, cyber security en connectiviteit
Evident is, met het oog op de implementatie van de Wtp, dat het thema IT en cyber security ook in 2024 is gehandhaafd en is aangevuld met het onderwerp connectiviteit. Binnen dit thema is in 2024 de focus gelegd op DORA, de robuustheid van de IT infrastructuur en data bij onze leveranciers (MN en TKP) met als hoofdvraag: "Zijn de ketenpartners (MN en TKP) op tijd gereed met hun IT veranderingen/ architectuur om de nieuwe pensioenregeling voor PME beheerst en gecontroleerd te kunnen implementeren?" Hierbij is het aspect datakwaliteit meegenomen (juist en volledig per deelnemer), de opslag (cloud storage) als ook de connectiviteit tussen TKP en MN.

Gedurende het jaar hebben de portefeuillehouders deze thema's inhoud gegeven en is hierover gerapporteerd aan het niet-uitvoerend bestuur.

In het algemeen, mede op basis van adviezen van de ARC-commissie en de rapportages van de portefeuillehouders van de toezichtthema's, concludeert het intern toezicht dat sprake is van een adequate risicobeheersing en integere en beheerste bedrijfsvoering. Ook heeft bij de besluiten waar dat aan de orde was een evenwichtige belangenafweging plaatsgevonden.

Opvolging aanbevelingen uit 2023 in 2024

Het intern toezicht heeft in zijn rapportage over 2023 de volgende aanbeveling gedaan voor 2024:

"Het intern toezicht is zich er scherp van bewust dat PME bij de voorbereiding van de overstap naar het nieuwe pensioenstelsel na het aanvaarden van de opdracht tot uitvoering van een nieuwe pensioenregeling, naar de implementatiefase gaat. Dat betekent in deze fase dat alle onderwerpen waar het intern toezicht op gefocust is, elkaar raken. Om die reden is de aanbeveling dat gedurende anderhalf jaar de aandacht gericht moet zijn op de transitie naar en de feitelijke invoering van het nieuwe stelsel en de nieuwe pensioenregeling, met de bijbehorende consequenties voor beleids- en besluitvorming. Het intern toezicht heeft daarbij in 2024 extra aandacht voor de communicatie- en IT-kant. Daarbij ziet het intern toezicht erop toe dat de transitie op een beheerste en integere wijze wordt uitgevoerd."

Het intern toezicht constateert dat de aanbeveling is opgevolgd. In 2024 heeft de implementatie van de Wtp verreweg de hoogste prioriteit gekregen. Overige werkzaamheden zijn, naast DORA, beperkt gebleven tot het noodzakelijke.

Uitoefening taken en bevoegdheden intern toezicht 2024

Het niet-uitvoerend bestuur heeft met gebruikmaking van zijn specifieke taken en bevoegdheden de volgende besluiten genomen in 2024:

- Herbenoeming van de heer Vermeulen tot niet-uitvoerend bestuurder van PME voor een tweede termijn van 4 jaar, voor de periode 1 juli 2024 t/m 30 juni 2028.
- Vaststelling van het functieprofiel niet-uitvoerend bestuurslid namens pensioengerechtigden.

- Vaststelling dat het proces van de driejaarlijkse eigen risico beoordeling (ERB) adequaat is doorlopen, waarbij is afgesproken dat de volgende keer het proces met de ARC commissie wordt afgestemd.
- Benoeming van de heer Devue per 3 oktober 2024 als niet-uitvoerend bestuurder namens pensioengerechtigden.
- Vaststelling van de toezichtstvisie niet-uitvoerend bestuur inclusief normenkader.
- Goedkeuring op de controleopdracht aan de accountant met betrekking tot de TCFD (duurzaamheidsinformatie) 2024 en daarmee het pre-approval proces afrondend.

Bevindingen intern toezicht 2024

Algemeen

Door het jaar heen houdt het niet-uitvoerend bestuur van nabij toezicht. Bevindingen worden zo nodig tussentijds besproken met het bestuur of uitvoerend bestuur, zodat deze tussentijds kunnen worden opgepakt. Ook heeft het intern toezicht beoordeeld of de aanbevelingen uit 2023 zijn opgevolgd. Hierna volgen de belangrijkste bevindingen en aandachtspunten over 2024.

Wtp voortgang implementatie

Het intern toezicht is net als in 2023 ook in 2024 de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel intensief blijven volgen. In eerste aanleg heeft de ARC-commissie een voorbereidende rol in het toezicht op de implementatie van de Wtp. Het intern toezicht heeft daarbij geconstateerd dat de ARC-commissie hiermee een andersoortige bijdrage levert aan het intern toezicht dan normaliter het geval is.

Het toezicht richtte zich ook in 2024 primair op de voortgang van het NPS project, afgezet tegen de doelstellingen en uitgangspunten, de gevolgde bestuurlijke processen en kwaliteit van besluitvorming en de communicatie met relevante stakeholders. Insteek van het intern toezicht daarbij is procesbewaking, waarbij vooral een oordeel wordt gevormd over het bestuurlijke besluitvormingsproces, met als belangrijke aandachtspunten de weging van relevante informatie leidend tot besluitvorming door bestuur, inclusief evenwichtige belangenafweging, de kwaliteit van

de bestuurlijke besluitvorming en de adequate risicobeheersing. Daarbij heeft het intern toezicht de sleutelfunctiehouder interne audit en de vervuller van de interne auditfunctie gevraagd om een review van het toezichtkader dat wordt gebruikt voor het toezicht op de implementatie van de Wtp. Daaruit is een aantal aanbevelingen gekomen ter verbetering van het kader, die zijn besproken in de ARC-commissie. Naar aanleiding hiervan heeft het intern toezicht de verbetercyclus (PDCA) van het toezichtkader geïnitieerd. Daarnaast heeft het intern toezicht de sleutelfunctiehouder interne audit gevraagd in het kader van de Wtp onder andere een audit uit te voeren naar 'besluitvorming en opdrachtaanvaardingskader'.

In 2024 is uitgebreid gesproken over de verschillende scenario's met betrekking tot de knelpunten bij TKP in de voorbereiding van de implementatie van de Wtp. De knelpunten bij TKP hebben er toe geleid dat het bestuur in oktober 2024 heeft geconcludeerd dat de transitiedatum van 1 januari 2026 niet haalbaar meer was, omdat geen sprake was van een beheerste en integere transitie per die datum. Het bestuur heeft dan ook besloten de transitie uit te stellen tot een later moment en richt zich op een implementatie per 1 januari 2027. Tevens besloot het bestuur om, vanuit de verantwoordelijkheid de transitie op een verantwoorde en integere wijze uit te kunnen voeren, op korte termijn mogelijke realistische alternatieven te analyseren en onderbouwd in kaart te brengen.

Eind augustus 2024 heeft het bestuur het verzoek van sociale partners om de in het transitieplan beschreven nieuwe pensioenregeling uit te voeren getoetst aan het kader opdrachtaanvaarding, waarin de door het bestuur vastgestelde doelstellingen en beleidsuitgangspunten (waaronder de risicohouding en evenwichtigheid) zijn vastgelegd. Op basis van de toetsing en beoordeling heeft het bestuur besloten de opdracht te aanvaarden en daaraan uitvoering te geven. Hierbij constateert het intern toezicht dat sociale partners het bestuur voldoende ruimte laten om invulling te geven aan de pensioenregeling zodanig dat de belanghebbenden zich op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen door het bestuur.

Eind augustus 2024 heeft het bestuur aan de hand van het beoordelingskader nieuw pensioenstelsel ook de financiële opzet

van de nieuwe pensioenregeling (beleggingsbeleid, uitkeringsbeleid en solidariteitsbeleid) vastgesteld. Het intern toezicht constateert dat het bestuur in voldoende mate de evenwichtigheid van de financiële opzet heeft afgewogen en tevens heeft beoordeeld of de opzet passend is binnen de risicobereidheid.

Ook nam het bestuur eind augustus 2024 het voorgenomen besluit om door collectieve waardeoverdracht de waarde van de pensioenaanspraken en pensioenrechten aan te wenden overeenkomstig de gewijzigde pensioenovereenkomsten (hierna: invaren). Het bestuur heeft daarbij gebruikgemaakt van het evenwichtigheidskader bij invaren.

Het intern toezicht constateert dat in 2024 de implementatie van de Wtp net als in 2023 de hoogste prioriteit heeft gekregen van het bestuur. Hierbij was bij bovengenoemde besluiten sprake van een zorgvuldig besluitvormingsproces waarbij evenwichtige belangenafweging heeft plaatsgevonden en sprake is van een adequate risicobeheersing.

Communicatie

De scope van dit toezichtthema is vertaald naar het mediabeleid en de communicatie naar alle stakeholders (Actieven, Gewezen deelnemers, Gepensioneerden, Werkgevers) over de implementatie Wtp.

De focus lag daarbij op de gevolgde (bestuurlijke) besluitvormingsprocessen, de kwaliteit van de besluitvorming, een adequate risicobeheersing en de consistentie en aansluiting met de missie, visie en strategie van PME. Voor wat betreft het mediabeleid is ook gekeken naar de inhoud.

Het intern toezicht constateert dat zowel voor het mediabeleid als het communicatieplan Wtp het besluitvormingsproces adequaat is doorlopen.

Ten aanzien van klantbediening en communicatie constateert het intern toezicht dat PME hoge ambities heeft. Er is enige zorg in hoeverre dit via de uitvoerder TKP gerealiseerd kan worden. Om die reden wordt nu vooral gestuurd op het veiligstellen van een goede basis die voldoet aan de wettelijke vereisten.

Met betrekking tot het Communicatieplan Wtp merkt het intern toezicht op dat een audit is uitgevoerd met de doelformulering “In hoeverre voldoet het Communicatieplan Wtp aan de geldende wet- en regelgeving en de leidraad communicatie van de AFM”. De enkele bevindingen zijn opgevolgd waarmee geconcludeerd kan worden dat het plan voldoet aan de genoemde eisen. Aandachtspunt voor de komende periode is de borging dat het communicatieplan ook wordt vertaald naar contractuele afspraken met de uitvoerder inclusief de daarbij behorende operationele uitvoering. Tevens geeft het intern toezicht als aandachtspunt mee de vaststelling dat het PME-beleid en het proces rondom keuzebegeleiding voldoen aan het wettelijk kader.

Daarnaast is de aanbeveling aan het uitvoerend bestuur te borgen dat de focus blijft liggen op het operationaliseren van het Communicatieplan Wtp bij TKP op basis van de minimale wettelijke vereisten en de uitwerking van de hogere ambities uit te stellen tot een volgende fase. Daarbij is het tevens van belang dat het bestuur nauw aangesloten blijft bij eventuele bovenwettelijke keuzes met betrekking tot de vormgeving van het bredere onderwerp klantbediening.

IT-landschap, cyber security en connectiviteit:

Net als in voorgaande jaren heeft het intern toezicht in 2024 informatiebeveiliging waaronder cybersecurity als aandachtspunt gekwalificeerd. In het oordeel over 2023 constateerde het intern toezicht dat bij onze uitvoerders het IT-landschap onderhevig is aan grootschalige veranderingen als gevolg van de invoering van het nieuwe pensioenstelsel. Het intern toezicht constateerde dat het bestuur aandacht heeft besteed aan het verkrijgen van inzicht in de samenhang tussen deze veranderingen en de tijdige realisatie ervan. Daarbij is ook gekeken naar cybersecurity als onderwerp en heeft een audit plaatsgevonden op cybersecurity en IT risico's. Het inzicht dat dit heeft opgeleverd was van belang om te kunnen vaststellen dat een integrale en beheerste bedrijfsvoering van PME in de keten is gewaarborgd.

Robuustheid IT (infrastructuur)

Bij TKP blijven de zorgen groot, risico's vanuit de run en change stapelen zich op (zg 'stapelrisico'). De knelpunten bij TKP die een uitstel van de implementatiedatum noodzakelijk maakten, hadden

te maken met de benodigde veranderingen op IT-gebied. Ook het intern toezicht constateert dat de zorgen over het tijdig gereed zijn en het testen hiervan zodanig groot zijn dat dit uitstel rechtvaardigt. Intern toezicht heeft vastgesteld dat een geactualiseerd terugvalscenario noodzakelijk is. Daar wordt bij PME aan gewerkt en dit zal intern toezicht verder volgen.

Datakwaliteit

Het intern toezicht heeft geconstateerd dat de controle op het proces rondom datakwaliteit een degelijke aanpak kent. Het intern toezicht heeft zich ervan vergewist dat de controle op het gehele proces met voldoende waarborgen is omgeven door interne audits en het uiteindelijke oordeel van de externe accountant. Daarmee kan een betrouwbare uitkomst worden gerealiseerd. De ARC-commissie heeft het onderwerp datakwaliteit intensief gevolgd en heeft hierover advies uitgebracht. De beoordeling van de datakwaliteit vindt plaats aan de hand van het kader Datakwaliteit van de Pensioenfederatie. Het project Datakwaliteit heeft vertraging opgelopen. De bevindingen worden onverwijld gecorrigeerd ('get clean'). Tegelijkertijd wordt de 'stay clean' fase belangrijker, nu de implementatiedatum naar achteren verschuift. Omdat nog niet alle fases zijn doorlopen, heeft de ARC-commissie nog geen oordeel kunnen geven. Intern toezicht blijft het project Datakwaliteit via de ARC nauwlettend volgen.

DORA

Het intern toezicht is blijvend in gesprek met het uitvoerend bestuur over de benodigde implementatie van DORA (Digital Operational Resilience Act), ter verhoging van de cyberweerbaarheid. Vanaf 17 januari 2025 moesten de regels geïmplementeerd zijn.

Het intern toezicht heeft geconstateerd dat contractueel is vastgelegd dat MN voor een deel van de diensten die door MN aan PME worden verleend, kwalificeert als derde aanbieder van ICT-diensten die een kritieke of belangrijke functie van PME ondersteunen en dat PME daar de regie over voert.

Het intern toezicht constateert dat TKP en MN op 17 januari 2025 nog niet volledig compliant zijn op alle onderdelen van DORA, maar ze hebben ieder een plan van aanpak opgeleverd met openstaande

punten. Deze zullen gevolgd moeten worden om te monitoren of de openstaande punten volgens plan worden opgelost.

Met betrekking tot de interne organisatie concludeert het intern toezicht dat PME alles duidelijk in scope heeft en ook de deliverables helder zijn. Er is veel gebeurd. PME zelf is nog niet volledig DORA compliant, maar heeft een doorontwikkelplan.

Het feit dat alle bestuursleden, twee leden van het VO en een aantal medewerkers van het bestuursbureau een driedaagse DORA-leergang hebben gevolgd, is wat betreft het intern toezicht een duidelijk signaal dat DORA door het fonds serieus is opgepakt.

Connectiviteit

Uit onder andere de gesprekken met TKP en MN in het kader van de connectiviteit tussen beide partijen maakt het intern toezicht op dat de opzet van de gegevensuitwisseling tussen TKP en MN er goed uit lijkt te zien. Of de capaciteit voldoende is om de connectiviteit te laten werken moet nog blijken. Ook de informatiebeveiliging en contractuele vastlegging staan nog open.

Premie en toeslag per 1 januari 2024

Nadat de sociale partners hierover waren geïnformeerd heeft het bestuur in 2023 besloten om per 1 januari 2024 op grond van het premiebeleid een pensioenopbouw van 1,875% te hanteren. Op basis van dat premiebeleid heeft het bestuur in november 2024 ook voor 2025 besloten dat percentage te hanteren. Sociale partners zijn hierover geïnformeerd.

Tevens heeft het bestuur in november 2024 gesproken over een toeslag per 1 januari 2025. Het bestuur heeft in april 2024 besloten om in 2024 géén gebruik te maken van het transitie-ftk en dus het huidige ftk te gebruiken. Op basis daarvan kon het bestuur besluiten een toeslag te verlenen van 0,3% per 1 januari 2025.

Het intern toezicht heeft vastgesteld dat het bestuur de belangen van alle betrokkenen tegen elkaar heeft afgewogen, inclusief de korte-, midden- en langetermijneffecten. Hierbij is ook rekening gehouden met een prudente overstap naar het nieuwe pensioenstelsel.

Het intern toezicht is van mening dat het bestuur zich ten aanzien van de besluiten heeft ingezet voor een zorgvuldig proces en de vastlegging ervan, inclusief de onderbouwing van de evenwichtige belangenafweging ten aanzien van pensioengerechtigden, actieve en gewezen deelnemers en werkgevers. Het intern toezicht heeft tevens geconstateerd dat het bestuur de verschillende risico's hierbij heeft afgewogen.

Tot slot merkt het intern toezicht op dat de actuele ontwikkelingen veel vraagt van zowel de eigen organisatie als onze uitvoerders en dat dit tevens de nodige kosten met zich mee brengt dan wel kan brengen. De aanbeveling is om focus te blijven houden op een bestendige kostenontwikkeling naar de toekomst.

Aanbevelingen voor 2025

Wtp

- Geef ook in 2025 de volle aandacht aan de implementatie van de Wtp.
- Blijf focus houden op een bestendige kostenontwikkeling naar de toekomst

Communicatieplan Wtp

- Borg dat het communicatieplan ook wordt vertaald naar contractuele afspraken met de uitvoerder inclusief de daarbij behorende operationele uitvoering.
- Borg dat de focus blijft liggen op het operationaliseren van het communicatieplan op basis van de minimale wettelijke vereisten t.b.v. de transitie Wtp. Verdere verbeteringen van de bredere klantbediening die uitgaan boven de wettelijk vereisten mogen geen risico's vormen voor een beheerste transitie.

Keuzebegeleiding

- Evaluer het PME beleid en uitvoering omtrent keuzebegeleiding

Robuustheid IT en data

- Borg dat stapelrisico's rondom IT change en run bij onze uitbesteders worden gemitigeerd zodat PME met vertrouwen beheerste en integere bedrijfsvoering kan blijven garanderen.

Den Haag, 15 mei 2025
namens het niet-uitvoerend bestuur

Nicole Beuken

Onafhankelijk voorzitter

Reactie bestuur op de verklaring intern toezicht PME

Wij hebben de bevindingen en aanbevelingen met interesse gelezen. De samenwerking met het niet-uitvoerend bestuur (NUB) was ook dit jaar constructief en hebben wij zeer gewaardeerd.

Het uitvoerend bestuur (UB) herkent en onderschrijft de aanbevelingen van het intern toezicht. De implementatie van de Wtp blijft in de komende periode onverminderde aandacht en prioriteit krijgen om een beheerste en integere invoering van de nieuwe pensioenregeling te bewerkstelligen. Daarbij wordt scherp in het oog gehouden dat de kostenontwikkeling bestendig is naar de toekomst.

Ten aanzien van de aanbevelingen over het communicatieplan Wtp bevestigt het UB dat de nodige aandacht uitgaat naar de vertaling ervan naar contractuele afspraken met de uitvoerder en de operationalisering van het communicatieplan volgens de minimale wettelijke vereisten. Ook het beleid en proces rondom keuzebegeleiding zal voldoen aan de relevante wettelijke kaders. Voor zover voorgestelde verbeteringen van de bredere klantbediening uitgaan boven de wettelijke vereisten, zal worden geborgd dat deze geen additioneel risico vormen voor een beheerste transitie en zal het bestuur ook hierin volledig worden meegenomen. Het UB is zich er terdege van bewust dat een beheerste en integere overgang naar het nieuwe pensioenstelsel de hoogste prioriteit heeft en daardoor niet alle ambities op korte termijn kunnen worden vervuld.

Tot slot herkent het UB de zorgen omtrent de stapelrisico's rondom IT change en run bij TKP. Daarom vinden in intensieve mate gesprekken plaats met TKP om de risico's te mitigeren en wordt gelijktijdig gewerkt aan een realistisch terugvalscenario, zodat de integere en beheerste bedrijfsvoering te allen tijde wordt gewaarborgd, nu én in het nieuwe stelsel.

Den Haag, 15 mei 2025
namens het uitvoerend bestuur

Eric Uijen
Voorzitter

Oordeel verantwoordingsorgaan

Inleiding

Ook dit jaar is het verantwoordingsorgaan in de gelegenheid gesteld om terug te kijken en vooruit te kijken. Het was een inhoudelijk en qua extra tijdsbesteding een zwaar jaar, met veel informatiesessies en adviesaanvragen rond het implementeren van het Nieuwe Pensioenstelsel. Met zijn allen terugblikkend zijn wij van mening dat wij, leden van het verantwoordingsorgaan, ons zeer hebben ontwikkeld in kennis en kunde. Hieronder delen wij graag een aantal beschouwingen met u.

Het verantwoordingsorgaan geeft jaarlijks een oordeel over het door het bestuur (voorgenomen) beleid, de uitvoering hiervan en toekomstige beleidskeuzes van het bestuur, waaronder de keuzes die van invloed zijn op de uitvoeringskosten. Hiervoor gebruikt het verantwoordingsorgaan de onderstaande indeling:

1. samenstelling verantwoordingsorgaan;
2. verantwoording werkwijze;
3. ontwikkeling speerpunten;
4. bestuursverslag;
5. rapportage intern toezicht;
6. oordeel over (voorgenomen) beleid en uitvoering;
7. aankondiging speerpunten 2025; en
8. afsluiting.

Hierbij zijn het oordeel en de aanbevelingen onder 6. opgenomen en bevindingen onder punten 3. tot en met 5.

Samenstelling verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft zestien leden, waarvan acht leden namens de deelnemers (vanuit het FNV, CNV, De Unie en VHP2) en acht leden namens de pensioengerechtigden (vanuit FNV, CNV, De Unie, VHP2 en VGPM). Naast de vaste leden, kent het verantwoordingsorgaan ook aspirant-leden en heeft het een onafhankelijk voorzitter.

In juli 2022 is een nieuwe termijn van het verantwoordingsorgaan gestart. Het verantwoordingsorgaan had nog enkele vacatures namens de deelnemers eind 2023. Deze vacatures zijn met de

komst van de heren Aal en Kronenberg namens FNV vervuld. Het verantwoordingsorgaan is hiermee op volle sterkte.

Helaas heeft het verantwoordingsorgaan afscheid moeten nemen van de heer Kramer. Hij is niet langer werkzaam in de sector en kan daarom niet langer zitting hebben in het verantwoordingsorgaan. Wij bedanken hem voor zijn jarenlange inzet voor PME. Namens de deelnemers CNV is de heer Lubbers benoemd. Wij heten hem van harte welkom.

Voor de huidige samenstelling van het verantwoordingsorgaan verwijzen wij naar de paragraaf Personalia in het bestuursverslag..

De leden van het verantwoordingsorgaan beschikken over voldoende kennis, ervaring en beschikbare tijd bij de benoeming van een lid van het verantwoordingsorgaan. Ook gedurende de zittingstermijn blijven de leden zich ontwikkelen. Voor het onderhouden van de deskundigheid van de leden van het verantwoordingsorgaan waren er in 2024 meerdere scholingsmomenten. Door middel van interne en externe opleiding zijn de leden geschoold in, risicohouding, financiële opzet, datakwaliteit en communicatiebeleid onder het nieuwe pensioenstelsel en de werking van renteafdekking en maatschappelijk verantwoord beleggen (De Portefeuille van Morgen) en uitbesteding en in control zijn op uitbesteding. Ook hebben er een compliance bewustzijn bijeenkomst en cybersecurity bewustzijn bijeenkomst plaatsgevonden.

Verantwoording werkwijze

Het verantwoordingsorgaan vergaderde in 2024 negenmaal zelfstandig en had in het kader van voorlichting over het Nieuwe pensioenstelsel een aantal extra informatieve bijeenkomsten. Hierbij waren steeds vrijwel alle leden aanwezig. In alle vergaderingen heeft een delegatie van het uitvoerend bestuur beleidszaken, actuele onderwerpen en ontwikkelingen toegelicht. De onderwerpen die daarbij onder meer aan de orde kwamen, waren:

- premiebeleid voor 2024- 2026;
- project Nieuw Pensioenstelsel (NPS);

- ESG-beleid / Portefeuille van Morgen;
- kosten voor de uitvoering pensioenbeheer en vermogensbeheer;
- DORA, cybersecurity en informatiebeveiliging;
- dienstverlening van de uitvoerders TKP en MN;
- jaarplan en begroting 2025;
- toeslagverlening;
- risicomanagement.

Het uitvoerend bestuur legt jaarlijks, via drie periodieke verantwoordingsrapportages, verantwoording af over het gevoerde beleid, de uitvoering (inclusief de uitbesteding) en de organisatie. Deze rapportages vormen voor het verantwoordingsorgaan een goede bron van informatie over de stand van zaken van diverse projecten en de kwaliteit van uitvoering op het gebied van pensioenbeheer.

Daarnaast stelt het bestuur integrale risicorapportages op. Ook deze rapportages worden met het verantwoordingsorgaan gedeeld en toegelicht en helpen het verantwoordingsorgaan bij zijn taakvervulling.

De commissies van het verantwoordingsorgaan hebben op verschillende thema's voorbereidende vergaderingen gehouden. Zo werd de bespreking van de verantwoordingsrapportages van het uitvoerend bestuur en de risicorapportage voorbereid in de verschillende commissies. Het verantwoordingsorgaan vergaderde zelf viermaal met een delegatie van het niet-uitvoerend bestuur en driemaal met het algemeen bestuur, waaronder de deelname aan een dag van de summercourse van het algemeen bestuur. Tijdens deze summercourse is stilgestaan bij datakwaliteit en communicatie onder het nieuwe pensioenstelsel.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2024 geadviseerd over:

- het herstelplan 2024: positief advies
- statutenwijziging: positief advies
- kader opdrachtaanvaarding: positief advies
- communicatieplan NPS: positief advies
- risicohouding NPS: positief advies
- voorgenomen besluit tot invaren: positief advies

- klachtenreglement: positief advies
- vergoedingenreglement: positief advies
- collectieve waardeoverdracht van een pensioenfonds uit de sector: positief advies
- beperkte wijziging uitvoeringsreglement: positief advies

Aan de hand van zijn eigen jaarrapportage ten behoeve van de oordeelsvorming legt het verantwoordingsorgaan per vergadering vast wat er met het uitvoerend en niet-uitvoerend bestuur besproken is en wat het verantwoordingsorgaan hiervan vond. Met deze jaarrapportage wordt gedurende het jaar alle (voorgenomen) beleidsontwikkelingen en de speerpunten van het verantwoordingsorgaan gevolgd. Daarnaast wordt de bespreking van de voorgangsrapportage en de risicorapportage in deze jaarrapportage vastgelegd. De jaarrapportage is een van de documenten die het verantwoordingsorgaan heeft geraadpleegd bij het opstellen van dit oordeel.

Ontwikkeling speerpunten

Het verantwoordingsorgaan stelt jaarlijks in onderling overleg een aantal speerpunten vast die met extra belangstelling en diepgang worden beoordeeld. In 2024 richtte het verantwoordingsorgaan zich op de volgende speerpunten:

1. NPS: het proces en de onderbouwing van keuzes rond opdrachtaanvaarding, implementatieplan, invaren en evenwichtigheid. Waarbij ook aandacht wordt gevraagd voor de onderbouwing van de validering van het model.
2. NPS: optimale communicatie, inclusief voorlichting en keuzebegeleiding, naar alle betrokkenen (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en (vrijwillig) aangesloten werkgevers;
3. NPS: ESG-beleid en de Portefeuille van Morgen en hoe dit bijdraagt aan “het beste pensioen”;
4. NPS: een beheerste en integere implementatie van NPS in de uitvoeringsketen pensioenbeheer en vermogensbeheer.

Het uitvoerend bestuur legt zowel mondeling als schriftelijk verantwoording af op deze speerpunten van het verantwoordingsorgaan. Ook in het overleg met het niet-uitvoerend bestuur worden deze speerpunten van het verantwoordingsorgaan

aan de orde gesteld. Aan de hand van deze speerpunten gaat het verantwoordingsorgaan in op de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen periode.

NPS: het proces en de onderbouwing van keuzes rond opdrachtaanvaarding

Gedurende het jaar is het verantwoordingsorgaan door het bestuur geschoold en geïnformeerd over onderdelen die uiteindelijk samenkwamen in de adviesaanvraag voor het voorgenomen besluit tot invaren. Het verantwoordingsorgaan heeft advies uitgebracht betreffende de risicohouding en financiële opzet. Het verantwoordingsorgaan is tijdig geïnformeerd over het toetsingskader evenwichtigheid van het bestuur en heeft advies gegeven over het kader opdrachtaanvaarding. In september 2024 kreeg het verantwoordingsorgaan de gelegenheid om advies uit te brengen over een belangrijk aspect van de overgang naar het Nieuwe Pensioenstelsel: het voorgenomen besluit om via interne collectieve waardeoverdracht de waarde van pensioenaanspraken en pensioenrechten aan te passen volgens de gewijzigde pensioenregelingen. Het verantwoordingsorgaan heeft dit voorgenomen besluit getoetst op de onderbouwing van de evenwichtigheid en vastgesteld dat het bestuur voldoende zorgvuldig en onderbouwd heeft gehandeld in het Kader evenwichtigheid. Het verantwoordingsorgaan heeft daarom positief geadviseerd.

NPS: optimale communicatie

In aanloop naar de adviesaanvraag Communicatieplan NPS is het verantwoordingsorgaan meegenomen in de voorbereidingen voor dit Communicatieplan NPS. Het verantwoordingsorgaan heeft vastgesteld dat het Communicatieplan voldoende onderscheid maakt naar de verschillende doelgroepen en in de opzet van het Communicatieplan, oog heeft voor de benadering van de verschillende doelgroepen. Waarbij van iedere boodschap wordt getoetst of deze correct, duidelijk, evenwichtig en tijdig is en of de gekozen aanpak uitvoerbaar is.

Als belangrijk onderdeel van de communicatie naar de pensioengerechtigden, ziet het verantwoordingsorgaan de bijeenkomsten voor pensioengerechtigden die meerdere keren per jaar worden georganiseerd. Wij zijn van mening dat deze

persoonlijke benadering en de gelegenheid om ongenoegen te uiten, zeker in de voor hun onzekere tijden rond de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel, bijdragen aan het vertrouwen in PME.

Een paar jaar geleden heeft het verantwoordingsorgaan het bestuur verzocht om naar buiten toe ook meer zichtbaar te zijn. Dit is van belang voor de profilering van het fonds en de herkenbaarheid van de normen en waarden voor de deelnemer. Inmiddels lezen wij regelmatig in quotes en opinies over hoe PME denkt over voor het pensioen van de deelnemer relevante onderwerpen, zoals de komst van een mogelijk referendum voor invaren. Dit vinden wij een positieve ontwikkeling.

NPS: ESG-beleid / portefeuille van morgen

Het verantwoordingsorgaan krijgt van het bestuur regelmatig informatie over de Portefeuille van Morgen. Deze portefeuille zorgt ervoor dat het ESG-beleid van PME zichtbaar is in de beleggingen. Het verantwoordingsorgaan vraagt zich af of deze keuzes het rendement van de beleggingen negatief beïnvloeden. Het bestuur heeft laten zien dat dit voor 2024 niet zo is en dat het ook voor de lange termijn naar verwachting niet het geval zal zijn. Het verantwoordingsorgaan heeft begrip voor de doelen van het ESG-beleid van PME, als onderdeel van de identiteit van het fonds en om het de verhouding risico, rendement en duurzaamheid te verbeteren. Het verantwoordingsorgaan blijft kritisch kijken naar hoe dit bijdraagt aan een goed pensioen. Het verantwoordingsorgaan is er over geïnformeerd dat er eenmalig extra transactiekosten zijn gemaakt om de Portefeuille van Morgen aan te passen binnen het strategisch beleggingsbeleid.

NPS: een beheerste en integere implementatie van NPS

Het verantwoordingsorgaan volgt de ontwikkelingen rond de beheerste en integere overgang naar het nieuwe pensioenstelsel kritisch. Het verantwoordingsorgaan vindt het jammer dat de overgang naar de solidaire premiereregeling wederom een jaar is uitgesteld.

Het verantwoordingsorgaan wordt minimaal maandelijks over deze ontwikkelingen geïnformeerd. Daarnaast geven de risicorapportages vanuit het bestuur veel inzicht op deze ontwikkelingen.

Op het gebied van cybersecurity heeft het fonds groter stappen gemaakt. Deels vanwege de verplichting om aan DORA (verplichte Europese wetgeving op het gebied van cyberweerbaarheid) te voldoen, maar ook vanuit de behoefte van een verdere professionalisering van het bestuursbureau. Daarnaast wordt zorgvuldig omgegaan met de toets of de datakwaliteit voldoet aan de standaard. Al deze ontwikkelingen dragen bij aan een beheerste en integere overgang.

Met betrekking tot de beheerste en integere implementatie bij TKP heeft het verantwoordingsorgaan enige zorg. Deze zorg is met het bestuur gedeeld. Het verantwoordingsorgaan is van mening dat het bestuur deze zorg eveneens ziet en er alles aan doet om een beheerste en integere implementatie van de nieuwe pensioenregeling te borgen. Het onderzoeken van alternatieve scenario's is hiervoor een van de beheersmaatregelen.

Bestuursverslag

Het verantwoordingsorgaan complimenteert het bestuur met het leesbare bestuursverslag. Het verantwoordingsorgaan heeft geconstateerd dat het bestuursverslag goed aansluit bij de informatie die het verantwoordingsorgaan gedurende het jaar heeft ontvangen uit de diverse rapportages en gesprekken. Het bestuursverslag is een goede samenvatting van de ontwikkelingen in 2024 en draagt daarmee bij aan het oordeel van het verantwoordingsorgaan. .

Rapportage intern toezicht

Naast de jaarlijkse rapportage wordt het verantwoordingsorgaan tweemaal per jaar geïnformeerd over de actualiteiten vanuit het niet-uitvoerend bestuur. Ook het intern toezicht werkt met speerpunten in zijn toezicht. Op deze toezichtsthema's geeft het intern toezicht duidelijk inzicht in de risico's dat het ziet en hoe deze worden beheerst. Het verantwoordingsorgaan herkent de aanbevelingen van het intern toezicht. De rapportage intern toezicht van het niet-uitvoerend bestuur en het actualiteitenoverzicht dienen als waardevolle input bij het formuleren van het jaarlijks oordeel door het verantwoordingsorgaan.

Naast de reguliere overleggen met het niet-uitvoerend bestuur, zijn er gedurende het jaar ook informele overleggen tussen de houders

van de aandachtsgebieden. Deze informele overleggen worden vanuit het verantwoordingsorgaan zeer gewaardeerd.

Oordeel over (voorgenomen) beleid, de uitvoering en de kosten en aanbevelingen

Het verantwoordingsorgaan oordeelt positief over het (voorgenomen) beleid, de uitvoering van het beleid en de kosten van de uitvoering over 2024. Hierna volgen wel enkele aandachtspunten die het verantwoordingsorgaan meegeeft.

De kosten voor het pensioenbeheer zijn met ruim tien euro per deelnemer fors gestegen. Dit komt deels door kosten die gemaakt moeten worden vanuit toegenomen wet- en regelgeving en toezicht en een deel van deze stijging is ontstaan door de kosten die worden gemaakt voor de implementatie van de nieuwe pensioenregeling. Op dit moment kan dit niet anders, maar het verantwoordingsorgaan verwacht na de implementatie van de solidaire premieregeling wel een kostenreductie.

De kosten van het vermogensbeheer in het algemeen, zijn in lijn met de omvang van de portefeuille en wijken niet af van de andere grote pensioenfondsen.

Het bestuur heeft de keuze gemaakt om ook voor 2025 geen gebruik te maken van het transitie-FTK, maar om gebruik te blijven maken van het huidige FTK. Het verantwoordingsorgaan vindt dat het bestuur deze keuze met voldoende argumenten heeft onderbouwd en heeft begrip voor het standpunt van het bestuur. Echter in combinatie met het uitstellen van de overgang naar de nieuwe pensioenregeling van 1 januari 2025 aanvankelijk, tot 1 januari 2027 op dit moment, worden de pensioengerechtigden direct benadeeld in de hoogte van hun pensioenuitkering. Het verantwoordingsorgaan doet daarom een beroep op het algemeen bestuur om bij de besluitvorming rond het al dan niet hanteren van het huidige FTK, voor de komende jaren, de zorg onder de pensioengerechtigden zwaarder mee te laten wegen.

Tot slot herhaalt het verantwoordingsorgaan zijn oproep aan het bestuur om niet op te veel borden tegelijk te willen schaken. Stel duidelijke prioriteiten en draag daarmee bij aan een gezonde belasting van het bestuur zelf en het bestuursbureau. Wij hebben

vertrouwen in de voortzetting van constructieve en prettige samenwerking met het bestuur en het bestuursbureau.

Speerpunten 2025

Het verantwoordingsorgaan heeft voor 2025 – naast de wettelijke en statutaire taken – op de volgende speerpunten vastgesteld:

- De beheerste en integere implementatie van de solidaire pensioenregeling (SPR);
- Communicatie inclusief voorlichting en keuzebegeleiding naar alle betrokkenen (actieven, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en (vrijwillig aangesloten) werkgevers);
- De uitvoeringsketen voor zowel pensioenbeheer en vermogensbeheer.

Het verantwoordingsorgaan bedankt het algemeen bestuur en het bestuursbureau voor de open en transparante samenwerking en het faciliteren van het verantwoordingsorgaan in zijn taken en bevoegdheden.

Den Haag, 15 mei 2025
namens het verantwoordingsorgaan,

Aart van den Brink
Onafhankelijk voorzitter

Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Het algemeen bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor het positieve oordeel over 2024 en voor de constructieve en prettige samenwerking met het verantwoordingsorgaan. Wij brengen uw dank aan het bestuursbureau voor de samenwerking over aan de medewerkers.

Het is goed te vernemen dat u positief oordeelt over onze samenwerking en deze als transparant en professioneel ervaart. Dat is wat ons betreft wederzijds.

De constatering dat het inhoudelijk en qua extra tijdsbesteding een zwaar jaar is geweest, herkennen wij. In het verlengde hiervan nemen wij u oproep om duidelijke prioriteiten te stellen graag ter harte.

Uw oproep om bij de besluitvorming rond het al dan niet hanteren van het huidig FTK, voor de komende jaren, de zorg van de pensioengerechtigden zwaarder mee te laten wegen, is duidelijk. Wij zullen bij onze besluitvorming hieromtrent de belangen van alle betrokkenen evenwichtig blijven afwegen, waarbij de belangen van de pensioengerechtigden uiteraard zorgvuldig worden meegewogen. Hierover zal waar nodig of nuttig richting belanghebbenden worden gecommuniceerd over de argumentatie met betrekking tot de gemaakte keuze.

Uw opmerking over de stijging van de kosten per deelnemer begrijpen wij. Dit heeft onze aandacht en wij delen uw verwachting dat de kosten na de implementatie van NPS weer zullen dalen.

Tot slot willen wij net als vorig jaar wijzen op het belang dat het bestuur samen met het verantwoordingsorgaan, sociale partners en andere stakeholders zorgdraagt voor een goede invulling van de grootschalige wijziging van het pensioenstelsel. Met een voortzetting van de huidige samenwerking zal gezamenlijk invulling worden gegeven aan deze grote maatschappelijke verantwoordelijkheid, waarbij het belang van onze deelnemers en de aangesloten werkgevers steeds voorop zal staan.

Den Haag, 15 mei 2025
namens het algemeen bestuur,

Nicole Beuken
Onafhankelijk voorzitter

Ondertekening

Aldus vastgesteld en ondertekend op 15 mei 2025 te Den Haag:

Marcel Andringa	
Nicole Beuken	
Fridoline van Binsbergen	
Marlies van Boom	
Theo Bruinsma	
Richard Devue	

Susan Eijgermans	
Alae Laghrich	
Monique van der Poel	
Eric Uijen	
Igor Vermeulen	
Peggy Wilson	

Jaarrekening 2024

Balans per 31 december (na resultaatverdeling)

(bedragen x € 1 miljoen)

Activa

	2024	2023
Beleggingen voor risico pensioenfonds		
1. Vastgoedbeleggingen	3.783	3.411
2. Aandelen	18.105	13.975
3. Vastrentende waarden	31.220	30.939
4. Derivaten	1.474	1.756
5. Overige beleggingen	6.504	6.522
Totaal beleggingen	61.086	56.603
6. Vorderingen uit hoofde van beleggingen	6.037	5.505
Overige activa		
7. Liquide middelen	190	159
Totaal activa	67.313	62.267

Passiva

	2024	2023
Stichtingskapitaal en reserves		
Algemene reserve	6.914	4.707
8. Totaal reserve	6.914	4.707
Technische voorzieningen		
9. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	53.007	49.934
10. Spaarfonds gemoedsbezwaarden	5	5
Totaal technische voorzieningen	53.012	49.939
11. Derivaten	5.944	6.071
12. Overige schulden en overlopende passiva	1.443	1.550
Totaal passiva	67.313	62.267

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans.

Staat van baten en lasten

(bedragen x € 1 miljoen)

Baten

	2024	2023
13. Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)	2.131	2.030
14. Beleggingsresultaten voor risicopensioenfondsen	4.710	4.293
15. Overige baten	3	1
Totaal baten	6.844	6.324

Lasten

	2024	2023
16. Pensioenuitkeringen	1.569	1.468
17. Pensioenuitvoeringskosten	41	36
18. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfondsen		
Pensioenopbouw	1.824	1.633
Toeslagverlening	157	1.560
Interesttoevoeging	1.742	1.495
Onttrekking voor uitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	(1.591)	(1.487)
Wijziging marktrente	1.082	1.679
Wijziging in actuariële grondslagen	(212)	20
Wijziging uit hoofde van overdrachten van rechten	64	88
UFR-wijzigingen	-	(161)
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	7	34
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen	3.073	4.861
19. Mutatie voorziening gemoedsbezwaarden	-	1
20. Saldo herverzekering	-	-
21. Saldo overdrachten van rechten	(48)	(81)
22. Overige lasten	2	2
Totaal lasten	4.637	6.287
Saldo van baten en lasten	2.207	37

Verdeling fondsresultaat

	2024	2023
Mutatie algemene reserve	2.207	37
Totaal verdeling fondsresultaat	2.207	37

De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

Kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1 miljoen)

	2024	2023
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	2.115	1.983
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	99	159
Betaalde pensioenuitkeringen	(1.566)	(1.465)
Betaald in verband met overdracht van rechten	(51)	(78)
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	(43)	(34)
Overige ontvangsten en uitgaven	3	(2)
	557	563
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	72.188	99.814
Ontvangen directe beleggingsresultaten	813	958
Aankopen van beleggingen	(73.465)	(101.267)
Betaalde kosten van vermogensbeheer	(62)	(67)
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten	(526)	(562)
Netto kasstroom	31	1
Koers- en omrekenverschillen op liquide middelen	-	-
Mutatie in geldmiddelen	1	1

	2024	2023
De mutatie in geldmiddelen bestaat uit de volgende balansposten		
Stand per einde boekjaar	190	159
Stand per einde vorig boekjaar	159	158
Mutatie in geldmiddelen	31	1

Algemene toelichting

Algemeen

Activiteit

Stichting PME Pensioenfonds (hierna PME)¹⁰, statutair gevestigd en kantoorhoudend te Den Haag (Postbus 97630, 2509 GA), is een bedrijfstakpensioenfonds ten behoeve van de werknemers in de Metalektro. Het fonds is ingeschreven in de Kamer van Koophandel onder nummer 001029307.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld op basis van in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor financiële verslaggeving en de wettelijke bepalingen inzake de jaarrekening, zoals die zijn vermeld in Titel 9 Boek 2 BW (Burgerlijk Wetboek) en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ), in het bijzonder RJ 610 Pensioenfonds.

Het bestuur heeft op 15 mei 2025 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

Algemene waardering

De beleggingen en de technische voorziening zijn gewaardeerd op reële waarde, tenzij hierna anders is vermeld. Per categorie is aangegeven hoe deze waarde is bepaald. De overige balansposten zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs- of vervaardigingswaarde, tenzij anders vermeld. Alle bedragen in de balans luiden in miljoenen euro's. De baten en lasten worden toegerekend aan het verslagjaar waarop ze betrekking hebben, tenzij anders vermeld. Alle bedragen in de staat van baten en lasten luiden in miljoenen euro's.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld op basis van continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand boekjaar

De gehanteerde grondslagen van waarderingen en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande boekjaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijziging zoals opgenomen onder "Schattingswijzigingen".

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Schattingswijzigingen

De volgende schattingswijzigingen hebben in 2024 plaatsgevonden:

Per 30 september 2024 is het fonds overgegaan op de Prognosetafel AG2024. Per eind 2024 is het effect: daling van € 94 miljoen van de technische voorziening en stijging van 0,21%-punt van de dekkingsgraad.

Het fonds is per 31 december 2024 overgegaan op fonds specifieke ervaringssterfte PME 2024. Per eind 2024 is het effect: stijging van € 188 miljoen van de technische voorziening en daarmee een daling van 0,41%-punt van de dekkingsgraad.

Het leeftijdsverschil man/vrouw is verlaagd van 3 jaar naar 2,5 jaar, dit wordt gebruikt bij het berekenen van de voorziening van het nog niet ingegaan partnerpensioen. Per eind 2024 is het effect: daling van € 306 miljoen van de technische voorziening en daarmee een stijging van 0,68%-punt van de dekkingsgraad.

Opname van actief, passief, bate of last

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, dan wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen.

¹⁰ Artikel 3.1 van de statuten luidt: Het fonds heeft ten doel overeenkomstig de bepalingen van deze statuten, de pensioenreglementen, het uitvoeringsreglement, en de andere reglementen van het fonds aan werknemers en gewezen werknemers alsmede hun nabestaanden in de bedrijfstak Metalektro, in (al dan niet) aanverwante bedrijfstakken die op grond van een verplichtstellingsbeschikking verplicht zijn aangesloten bij het fonds en voor werkgevers buiten de Metalektro die zich vrijwillig hebben aangesloten bij het fonds, aanspraken toe te kennen op uitkeringen bij ouderdom, invaliditeit of overlijden.

Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan er sprake zijn van een post 'Nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's: de functionele en presentatievaluta van PME.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Monetair activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkelingen en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Dekkingsgraden

Actuele dekkingsgraad

Deze dekkingsgraad is de indicatie voor de vermogenspositie van het fonds. Hierbij wordt het pensioenvermogen gedeeld door de technische voorzieningen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de dekkingsgraad waarop het fonds zijn beleidsbeslissingen baseert en wordt berekend als het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden van de laatste 12 maanden.

Grondslagen voor de balans

Beleggingen

De beleggingen zijn gerubriceerd naar de aard van de financiële instrumenten. In de toelichting is de aansluiting op de indeling volgens het strategisch beleggingsbeleid van het fonds weergegeven. Deze laatste indeling is ook gehanteerd in de kerncijfers en het bestuursverslag.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen, of noteringen afgeleid van de markt. Echter bepaalde instrumenten, zoals vastgoed, participaties in hypotheek en bepaalde derivaten zijn gewaardeerd door gebruik te maken van waarderingmodellen en -technieken. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen. Bij gemengde beleggingsinstellingen wordt qua waardering

aangesloten bij de hoofdcategorie in het desbetreffende fonds, bepaald op basis van reële waarde.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsinstelling zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin deze beleggingsinstelling is gerubriceerd. Beleggingen die in het kader van een securities lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling die geldt voor beleggingen.

Vastgoedbeleggingen

Onder de post vastgoedbeleggingen zijn opgenomen:

- Directe vastgoedbeleggingen;
- Vastgoed in ontwikkeling;
- Indirecte vastgoedbeleggingen.

Directe vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen actuele waarde. De actuele waarde is gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. Er wordt gebruik gemaakt van 5 verschillende gerenommeerde taxatiekantoren, waarbij de gehele vastgoedportefeuille om de 3 jaar gerouleerd wordt tussen de taxatiekantoren.

De gehele vastgoedportefeuille wordt één keer per (medio) jaar met een desktop review getaxeerd, en eenmaal per (ultimo) jaar volledig getaxeerd (inclusief bezoek van alle objecten). In de tussenliggende kwartalen worden objecten met grote contractmutaties extern getaxeerd. Resultaten door wijziging in actuele waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord.

Bij de waardering wordt gebruik gemaakt van zowel de huurkapitalisatie- als de Discounted Cash Flowmethode (DCF) en de vergelijkingmethode. De taxaties worden hierbij uitgevoerd door vastgoed gecertificeerde taxateurs. Bij de taxaties is gewerkt volgens de richtlijnen van de Royal Institution of Chartered Surveyors (RICS), Investment Property Databank (MSCI), International Valuation Standard (IVS) en het Nederlands Register

Vastgoed Taxateurs (NRVT). De taxateurs hebben bevestigd dat ze ten behoeve van de taxaties de gevraagde informatie ontvangen hebben en door het fonds is verklaard dat het fonds alle relevante informatie aan de taxateurs heeft aangeleverd.

Beleggingen in direct vastgoed waarvoor een onvoorwaardelijke verkoopovereenkomst tot stand is gekomen doch die aan het eind van het verslagjaar nog niet geleverd is, zijn gewaardeerd tegen de overeengekomen verkoopprijs.

Vastgoed in ontwikkeling

Objecten (projecten) die ontwikkeld worden om vervolgens te worden toegevoegd aan de portefeuille vastgoed in exploitatie worden tijdens de ontwikkeling geclassificeerd als vastgoed in ontwikkeling. De kostprijs bestaat uit kosten die direct betrekking hebben op het project (zoals kosten van grond en terreinen, aannemer, architect, adviseurs en verzekeringen). Aan de projecten worden geen interne ontwikkelingskosten, indirecte kosten of rentekosten toegerekend. Vastgoed in ontwikkeling wordt vervolgens gewaardeerd tegen reële waarde. Bij de bepaling van de reële waarde wordt uitgegaan van de waarde van het object na voltooiing van de ontwikkelactiviteiten, verminderd met de resterende kosten voor de voltooiing van het object en een aanpassing van de opbrengst en risico's en contant gemaakt naar de peildatum.

Objecten worden geacht niet meer in ontwikkeling te zijn indien de eerste overdracht heeft plaatsgevonden na gereedkomen van het object door de ontwikkelaar van het Fonds. Projecten met deelopleveringen worden in zijn geheel meegenomen in het waarderingsproces. Een waardemutatie wordt naar rato toegerekend aan het opgeleverde deel en het deel dat nog in ontwikkeling is per jaareinde.

De taxateur gebruikt voor het opstellen van het taxatierapport en de bepaling van de reële waarde op de peildatum de meest recente NRVT-richtlijnen. De taxatiemethodiek is gebaseerd op de DCF-methode. De waarde op basis van een NRVT-taxatie wordt vastgesteld door de contante waarde te berekenen van alle nettokasstroom over een periode van ten minste tien jaar. Bij de waardering wordt uitgegaan van de waarde van het object

na voltooiing van de ontwikkelactiviteiten, verminderd met de resterende kosten voor de voltooiing van het object en een aanpassing van de opbrengst en risico's. De waarde wordt contant gemaakt naar de peildatum.

Indirecte vastgoedbeleggingen

De indirecte vastgoedbeleggingen betreffen participaties in beursgenoteerde vastgoedmaatschappijen of niet beursgenoteerde vastgoedbeleggings-instellingen.

Participaties in beursgenoteerde vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Participaties in niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum, waarbij de onderliggende vastgoedbeleggingen zijn gewaardeerd op reële waarde die in de meeste gevallen is ontleend op basis van onafhankelijke taxatie, en in enkele gevallen aangevuld met schattingen van het management van het vastgoedfonds. Bij niet-beursgenoteerde indirecte vastgoedbeleggingen worden periodieke analyses van resultaten uitgevoerd, evenals analyse van de gecontroleerde jaarrekeningen van de indirecte vastgoedbeleggingen, en vergelijking met de waardenopgaven van de fondsmanagers. Niet in alle gevallen zijn gecontroleerde jaarrekeningen beschikbaar voor vaststelling van de jaarrekening.

Aandelen

Onder de post aandelen zijn verantwoord:

- Beursgenoteerde aandelen

Beursgenoteerde aandelen

Beursgenoteerde aandelen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Aan deze beurswaarde worden de ultimo jaar betaalbaar gestelde maar nog niet ontvangen dividenden toegevoegd.

Vastrentende waarden

De post vastrentende waarden bestaat uit:

- Obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere

waardepapieren met een variabele of vaste rente. Hierbij zijn ook inflatiedekkende obligaties verantwoord;

- Participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden;
- Participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in hypothecaire leningen;
- Deposito's en repo's;
- Infrastructuur leningen;
- Overige vastrentende waarden Verzekeringsgroep Metaal Industrie (VGMI).

Obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren

Obligaties zijn gewaardeerd tegen de beurskoers op balansdatum inclusief de lopende interest ultimo jaar. Leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren zijn gewaardeerd tegen reële waarde op basis van de contante waarde van toekomstige kasstromen.

Participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden

Participaties in beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de beurskoers op balansdatum. Voor niet aan een beurs genoteerde fondsen betreft het de actuele waarde op basis van de door de vermogensbeheerder van dat fonds laatste afgegeven intrinsieke waarde, gecorrigeerd voor kasstromen die na de peildatum van de waardering hebben plaatsgevonden, dit is een benadering van de reële waarde.

Participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in hypothecaire leningen (hypothecaire leningen)

Participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in hypothecaire leningen zijn gewaardeerd tegen de berekende intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert. Deze waardering komt tot stand door de externe vermogensbeheerder – en wordt minimaal eenmaal per jaar gecontroleerd door een externe accountant – en is gebaseerd op de volgende waarderingsmethode voor onderliggende individuele investeringen:

- Netto contante waarde berekeningen (Discounted Cash Flow).

Deposito's en repo's

Deposito's en repo's zijn gewaardeerd tegen reële waarde op balansdatum inclusief lopende interest. Deze is gelijk aan de netto contante waarde van de toekomstige kasstromen.

Infrastructuur leningen

Infrastructuur leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waardering komt tot stand door de externe vermogensbeheerder – en wordt minimaal eenmaal per jaar gecontroleerd door een externe accountant – en is gebaseerd op de volgende waarderingmethode voor onderliggende individuele investeringen:

- Netto contante waarde berekeningen (Discounted Cash Flow).

Overige vastrentende waarden VGMI

De gelden van de voormalige portefeuille (van het consortium van de) Verzekeringsgroep MetaalIndustrie (VGMI) zijn belegd in vastrentende waarden en hebben het risicoprofiel van leningen op schuldbekentenis aan de desbetreffende verzekeringsmaatschappijen. De beleggingen zijn gewaardeerd op reële waarde op basis van de geschatte toekomstige netto kasstroom die uit de beleggingen zullen toevloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente, rekening houdend met het risicoprofiel en de looptijd van de beleggingen.

Derivaten

Derivaten zijn financiële instrumenten die zijn afgeleid van meer traditionele producten als aandelen en obligaties. Het betreft valutatermijncontracten, interest rate swaps en futures.

De ultimo jaar bestaande rechten en verplichtingen worden per derivaten-contract gesaldeerd. Positieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd onder derivaten aan de activa zijde van de balans. Negatieve posities uit hoofde van derivatencontracten ultimo verslagjaar worden gepresenteerd als afzonderlijk post op de passiva zijde van de balans.

De nominale waarde van derivaten geeft het bedrag aan waarover het contract is afgesloten. De marktwaarde is de waarde als het contract ultimo jaar zou worden verkocht of teruggedraaid. De

waarde wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen. Voor de rentederivaten betreft dit het intern theoretisch waarderingmodel, welke de contractgegevens van de swappositie en relevante yieldcurves gebruikt om de waarde van de swappositie te bepalen.

Voor de valutaderivaten wordt de waarde op afloopdatum bepaald door de nominale waarde te vermenigvuldigen met de wisselkoers op de afloopdatum van het contract minus de contractueel vastgelegde koers. Voor de afloopdatum wordt de wisselkoers op afloopdatum geschat met behulp van de verwachte wisselkoersmutaties in de markt, welke tot uitdrukking komen als 'forward tics' (de verwachte mutaties in wisselkoersen op basis van de renteversillen tussen de betrokken valuta's. De verwachte kasstromen worden contant gemaakt tegen de relevante yieldcurve, waarbij de curve van de betrokken valuta gebruikt wordt.

Futures worden gewaardeerd tegen de laatst verhandelde dagprijs op de beurs waarop de future is genoteerd, waarbij de prijzen van de onderliggende waarden zijn gewogen.

Overige beleggingen

Onder de overige beleggingen zijn de volgende beleggingscategorieën opgenomen:

- Private equity
- Infrastructuur
- Bosbouw
- Beleggingsliquiditeiten

Private equity, Infrastructuur en Bosbouw worden gewaardeerd tegen reële waarde.

De waardering van Private equity en Infrastructuur vindt plaats tegen het pro-rata aandeel van de investering in het eigen vermogen van het beleggingsfonds. Deze waardering komt tot stand door de externe vermogensbeheerder – en wordt minimaal eenmaal per jaar gecontroleerd door een externe onafhankelijke accountant – en is gebaseerd op de volgende waarderingmethode voor onderliggende individuele investeringen:

- Vergelijking met de actuele waarde van een ander financieel instrument dat vergelijkbare kenmerken heeft;

- Netto contante waarde berekeningen (Discounted Cash Flow);
- Waarderingmodellen;
- Laatste beschikbare statement van de externe manager met daarbij opgeteld de stortingen en onttrekkingen tot en met boekjaar.

De waardering van Bosbouw gebeurt op basis van een combinatie van drie waarderingmethoden: soortgelijke verkopenbenadering, inkomsten-benadering en kostenbenadering:

- Soortgelijke verkopenbenadering: er wordt een vergelijking gemaakt tussen verkopen van soortgelijke bosbouwpercelen in de regio;
- De inkomstenbenadering: deze gaat uit van een reeks verwachte kasstromen, welke contant worden gemaakt tegen een veronderstelde discontocurve;
- De kostenbenadering: deze houdt rechtstreeks verband met de recente marktprijzen voor (kale) grond, (verhandelbaar) hout en oppervlakte met nog niet te verhandelen hout.

De taxateurs geven aan elk van de drie methodes een weging, om zodoende op een totaalwaardering uit te komen.

Beleggingsliquiditeiten worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Waardeveranderingen worden rechtstreeks in de staat van baten en lasten verwerkt, zonder vorming van een herwaarderingreserve.

Overige vorderingen en overlopende activa

De overige vorderingen en overlopende activa omvatten onder meer de te vorderen premiebijdragen op werkgevers en vorderingen uit hoofde van beleggingen. De post vorderingen uit hoofde van beleggingen betreft vooral de waarde van onderhanden beleggingstransacties met een looptijd korter dan één jaar die tegen reële waarde gewaardeerd zijn. De te vorderen premies zijn bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en bij vervolg-waarderingen wordt de nominale waarde eventueel gecorrigeerd met een voorziening voor mogelijke oninbaarheid.

Liquide middelen

De liquide middelen betreffen positieve rekening-courantposities bij bancaire instellingen die zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. In geval van een negatieve positie wordt het saldo aan de passiefzijde van de balans getoond.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves zijn bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen - inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige voorzieningen - volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen bestaan bijna in zijn geheel uit de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De omvang van de voorziening pensioenverplichtingen wordt gebaseerd op de contante waarde van de verwachte toekomstige uitkeringen. Deze zijn gebaseerd op de ultimo verslagjaar opgebouwde pensioenen van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, alsmede de toekomstige totaal bereikbare pensioenen van arbeidsongeschikte deelnemers met een premievrije voortzetting van de pensioenopbouw. Onvoorwaardelijke toeslagverlening maakt onderdeel uit van de pensioenverplichtingen (alleen voor de arbeidsongeschikten met premievrije voortzetting). Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Rekenrente

De rekenrente is gebaseerd op de rentetermijnstructuur (RTS, zijnde marktrente) die door DNB is gepubliceerd. De gemiddelde marktrente ultimo 2024 behorende bij het profiel van de voorziening pensioenverplichtingen is 2,12% (2023: 2,31%).

Overlevingskansen

De overlevingskansen worden ontleend aan de Prognosetafel AG2024 (zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap) met toepassing van de voor PME geldende leeftijdsafhankelijke reductiefactoren PME 2024 op de sterftেকansen en startjaar 2025 per eind 2024. De vergelijkende cijfers van 2023 zijn ontleend aan de Prognosetafel AG2022 en de leeftijdsafhankelijke reductiefactoren PME 2020 op de sterftেকansen (startjaar 2024 per eind 2023). Voor ingegane wezenpensioenen worden geen sterftেকansen in aanmerking genomen.

Veronderstellingen partnerpensioen

Voor de verzekering van het partnerpensioen voor pensioendatum wordt uitgegaan van het systeem van een onbepaalde partner (2023: idem). Verder is aangenomen dat de partner 2,5 jaar jonger is dan de verzekerde man en 2,5 jaar ouder dan de verzekerde vrouw. De bij de berekening in aanmerking genomen partnerfrequenties voor mannen en vrouwen zijn gebaseerd op statistieken van het CBS. De leeftijd waarop de frequentie geldt van 100% is 67 jaar (2023: idem). Na pensioendatum vindt reservering plaats volgens het bepaalde partner systeem.

Arbeidsongeschiktheid

De jaarlijkse pensioenopbouw van de arbeidsongeschikte deelnemers is begrepen in de opgebouwde aanspraken. Voor de arbeidsongeschikte deelnemers is daarnaast de contante waarde van de in de toekomst op te bouwen aanspraken tot aan de pensioenrichtdatum gereserveerd. De in de toekomst op te bouwen aanspraken worden met 2,75% per jaar tot de pensioendatum verhoogd (2023: idem). Daarbij wordt verondersteld dat deze deelnemers niet zullen revalideren. Tevens is een voorziening voor toekomstige arbeidsongeschiktheidsgevallen opgenomen ter grootte van de laatste twee jaar in de premie opgenomen opslag voor premievrijstelling.

Toeslagen

De per 1 januari van het volgende jaar toegezegde toeslagen op de pensioenen zijn opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen, voor zover het toeslagbesluit voor jaareinde is genomen.

Dekking toekomstige uitvoeringskosten

Met toekomstige uitvoeringskosten wordt rekening gehouden door een opslag van 1,70% op de voorziening pensioenverplichtingen (2023: 1,70%).

Spaarfonds gemoedsbezwaarden

Indien de aangesloten werkgever/werknemer gemoedsbezwaren heeft tegen elke vorm van verzekeren, wordt de betaalde premie aangemerkt als spaarsaldo. Op de betaalde premie wordt 4% ingehouden voor administratiekosten. Premie en rendement worden toegevoegd en uitkeringen worden onttrokken over een periode van 15 jaar. Het rendement voor actieve en gewezen deelnemers is gebaseerd op het gemiddelde u-rendement van het voorgaande jaar.

Kenmerken pensioenregeling

De door het fonds uit te voeren pensioenregeling kan worden gekarakteriseerd als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling.

De pensioenregeling voorziet in ouderdomspensioen ten behoeve van deelnemers en gewezen deelnemers en in partner- en wezenpensioen ten behoeve van de nagelaten betrekkingen.

De pensioengrondslag wordt bepaald door het salaris te verminderen met een franchise. Er is sprake van een maximum salaris. De franchise en het maximum salaris worden jaarlijks per 1 januari aangepast.

Jaarlijks bepaalt het bestuur, op basis van door het fonds vastgesteld beleid, of en zo ja hoeveel toeslag er wordt verleend. De toeslagverlening is voorwaardelijk en is maximaal de prijsindex.

Overige schulden en overlopende passiva

De overige schulden en overlopende passiva omvatten onder meer de posten beleggingscrediteuren en overige schulden aan externe partijen. De beleggingscrediteuren omvatten de verplichtingen uit hoofde van onderpand, kortlopende schulden uit hoofde van beleggingen en schulden aan bancaire instellingen.

Deze worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en bij vervolgwaardering gewaardeerd tegen de nominale waarde van de schuld. De overige schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor de staat van baten en lasten

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Als premiebijdragen is vermeld het totaal van de in het verslagjaar gefactureerde premies, rekening houdend met per balansdatum nog te factureren premies.

Beleggingsresultaten

Onder de beleggingsresultaten zijn opgenomen de directe en de indirecte beleggingsresultaten, onder aftrek van de kosten van vermogensbeheer.

Directe beleggingsresultaten

Als directe beleggingsresultaten zijn verantwoord:

- De aan het verslagjaar toe te rekenen interest, (netto) huren en dergelijke;
- De in het verslagjaar gedeclareerde dividenden, inclusief stockdividend.

Indirecte beleggingsresultaten

Als indirecte beleggingsresultaten zijn verantwoord de gerealiseerde en ongerealiseerde resultaten.

Kosten vermogensbeheer

De kosten van vermogensbeheer worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. Overige kosten en performance vergoedingen zijn verrekend met de indirecte beleggingsresultaten.

Overige baten

Deze zijn opgenomen voor de aan het boekjaar toe te rekenen bedragen.

Pensioenuitkeringen

De uitkeringen pensioenen betreffen de opeisbare uitkeringen inzake het ouderdomspensioen, partner- en wezenpensioen, Anw-pensioen, WIA-excedent en de afkopen.

Pensioenuitvoeringskosten

Voor pensioenuitvoeringskosten die hun oorsprong in het boekjaar hebben, maar waarvan de uitgaven pas in de toekomst zullen plaatsvinden, is een voorziening getroffen.

Personeelsbeloningen

Personeelsbeloningen vormen geen aparte regel in de staat van baten en lasten. Deze kosten zijn opgenomen in de pensioenuitvoeringskosten. Voor een nadere specificatie wordt verwezen naar de betreffende toelichting.

Pensioenlasten

De over het verslagjaar verschuldigde premie voor medewerkers in dienst van het pensioenfonds is als last verantwoord en maakt onderdeel uit van de pensioenuitvoeringskosten.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is opgesplitst in een aantal onderdelen. Deze onderdelen worden hierna toegelicht.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuair berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale aanspraken op ouderdomspensioen en partnerpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen en/of toeslagverlening.

Toeslagverlening

De voorziening is ultimo jaar verhoogd met de toeslagen die gedurende het boekjaar of primo het volgende verslagjaar zijn toegekend, waarbij het bestuursbesluit in het boekjaar is genomen. De toeslagen worden toegepast indien en voor zover de middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten.

Interesttoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 3,439% (2023: 3,264%). Dit is de 1-jaarsrente per 31 december 2023, berekend over de gehele pensioenverplichting.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder 'wijziging marktrente'. Ultimo 2023 bedroeg de uit de toen gehanteerde rentetermijnstructuur afgeleide fondsspecifieke gemiddelde interne rekenrente 2,31%. Per einde 2024 is deze gemiddelde interne rekenrente op basis van de per die datum geldende rentetermijnstructuur gedaald naar 2,12%.

Wijzigingen actuariële grondslagen

De schattingswijzigingen hebben betrekking op incidentele wijzigingen van de regelingen en/of incidentele wijzigingen in actuariële grondslagen en/of methoden.

Wijzigingen uit hoofde van overdracht van rechten

Als wijziging uit hoofde van overdracht van rechten is opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen actuariële waarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken. Dit betreft zowel collectieve als individuele waardeoverdrachten.

UFR-wijzigingen

Het effect van de aanpassing van de UFR-methode.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De resterende mutaties van de voorziening zijn opgenomen onder overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen.

Mutatie voorziening gemoedsbezwaren

De toevoegingen, onttrekkingen en rendement wijzigingen aan het spaarfonds gemoedsbezwaarden worden toegekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

Saldo herverzekering

Herverzekeringskosten worden toegerekend aan de periode waarop de herverzekeringen betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De overdrachtswaarden van de pensioenen van individuele deelnemers zijn gebaseerd op de wettelijke berekeningsgrondslagen. Overdrachtswaarden van collectieve waardeoverdrachten komen tot stand door overleg tussen PME en tegenpartij. De waardeoverdrachten worden toegerekend aan het verslagjaar waarin de bijbehorende pensioenaanspraken zijn verwerkt.

Overige lasten

Deze zijn opgenomen voor de aan het boekjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen voor het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode, waarbij onderscheid is gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

De geldmiddelen bestaan uit de mutatie van de posten Liquide middelen en zijn daardoor exclusief de liquide middelen ten behoeve van beleggingstransacties.

Stelselwijziging kasstroomoverzicht

Er is een wijziging van de grondslagen voor financiële verslaggeving met betrekking tot het kasstroomoverzicht in 2023 met ingang van 1 januari 2024. De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft wijzigingen doorgevoerd in de definitie van liquide middelen in het kasstroomoverzicht (RJ 360 'Het kasstroomoverzicht'). De wijziging van de grondslagen legt de nadruk op een bredere definitie van "geldmiddelen", die nu niet alleen liquide middelen omvat, maar ook direct opeisbare deposito's en equivalenten van liquide middelen. Dit betekent dat alle middelen die snel kunnen worden omgezet in liquide middelen, zonder significante risico's van waardeverandering, nu worden meegenomen in het kasstroomoverzicht.

Impact van de wijziging

Deze wijziging heeft geen invloed op het resultaat van het jaar, noch op het eigen vermogen of het balanstotaal. Ook heeft de stelselwijziging geen effect op de vergelijkende cijfers omdat bij het fonds alle geldmiddelen ook in 2023 al beschouwd werden als integraal onderdeel van het kasbeheer en dus al is meegenomen in het kasstroomoverzicht.

Toelichting op de balans per 31 december (bedragen x € 1 miljoen)

1. Vastgoedbeleggingen

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Onder vastgoedbeleggingen zijn begrepen:

	2024	2023
Directe vastgoedbeleggingen	1.463	1.272
Vastgoed in ontwikkeling	127	128
Indirecte vastgoedbeleggingen	2.193	2.011
Waarde 31 december	3.783	3.411

Directe vastgoedbeleggingen

	2024	2023
<i>Het verloop is als volgt:</i>		
Waarde 1 januari	1.272	1.310
Aankopen	17	9
Verkopen	(13)	(7)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	98	(156)
Overige mutaties	89	116
Waarde 31 december	1.463	1.272

Vastgoed in ontwikkeling

	2024	2023
<i>Het verloop is als volgt:</i>		
Waarde 1 januari	128	198
Aankopen	82	83
Verkopen	-	-
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	5	(23)
Overige mutaties	(88)	(130)
Waarde 31 december	127	128

Indirecte vastgoedbeleggingen

	2024	2023
<i>Het verloop is als volgt:</i>		
Waarde 1 januari	2.011	1.820
Aankopen	323	468
Verkopen	(12)	(15)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	(129)	(262)
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	2.193	2.011

De waarde van indirecte vastgoedbeleggingen is inclusief de ultimo 2024 nog te ontvangen dividenden ad € 0,1 miljoen (ultimo 2023: € 0,1 miljoen). Ultimo 2024 staan voor € 918 miljoen aan toekomstige verplichtingen uit in verband met vastgoedbeleggingen (ultimo 2023: € 631 miljoen). De overige mutaties in directe vastgoedbeleggingen en vastgoed in ontwikkeling hebben betrekking op het gereedkomen van vastgoed projecten.

2. Aandelen

Aandelen

	2024	2023
Directe beleggingen		
Beursgenoteerde aandelen	18.105	13.975
Waarde 31 december	18.105	13.975

Ultimo 2024 was er € 310 miljoen aan aandelen uitgeleend (2023: € 255 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering worden adequate zekerheden gevraagd en gekregen. Deze zekerheden (€ 321 miljoen aan staatsobligaties ultimo 2024 en € 263 miljoen ultimo 2023) zijn niet in de balans opgenomen. Het onderpand heeft minimaal rating AA volgens S&P.

De waarde van aandelen is inclusief de ultimo 2024 nog te ontvangen dividenden ad € 11 miljoen (ultimo 2023: € 16 miljoen).

Per 31 december 2024 wordt direct belegd in enkele aangesloten (en beursgenoteerde) ondernemingen. Deze beleggingen zijn met een aandeel van 1,3% (2023: 1,3%) van de totale beleggingen zeer beperkt van omvang. De beleggingen voldoen aan alle beleggingsrichtlijnen van PME (zoals spreiding).

Directe beleggingen in aandelen

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	13.975	12.371
Aankopen	7.632	3.287
Verkopen	(6.820)	(3.374)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	3.323	1.687
Overige mutaties	(5)	4
Waarde 31 december	18.105	13.975

Onder overige mutaties is het nog te ontvangen dividend meegenomen.

3. Vastrentende waarden 1/2

	2024	2023
De post vastrentende waarde bestaat uit:		
Obligaties		
Directe beleggingen:		
Obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren	25.515	24.752
Hypothecaire leningen	2.753	2.595
Deposito's en repo's	999	1.905
Infrastructuur leningen	1.115	810
Overige vastrentende waarden	838	877
VGMI (Verzekeringsgroep Metaalindustrie)		
Waarde 31 december	31.220	30.939

Ultimo 2024 was er voor € 1.326 miljoen aan obligaties uitgeleend (2023: € 1.436 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering worden adequate zekerheden gevraagd en verkregen. Deze zekerheden (€ 1.374 miljoen aan staatsobligaties ultimo 2024 (2023: € 1.486 miljoen) worden niet in de balans opgenomen. Het onderpand heeft minimaal een AA rating volgens S&P.

De belegging in woninghypotheken geschiedt middels participaties in twee fondsen, het Particuliere Hypotheekfonds van Syntрус Achmea en het Nederlands Hypotheekfonds (NHF) van DMFCO. PME heeft een commitment van € 2.440 miljoen afgegeven inzake het NHF. De commitment heeft een onbepaalde looptijd. Hiervan is tot en met ultimo 2024 € 2.423 miljoen opgenomen (2023: € 2.403 miljoen). Ultimo 2024 bedroegen de niet in de balans opgenomen beleggingsverplichtingen inzake het bedrijfsleningenfonds € 27 miljoen (ultimo 2023: € 27 miljoen), die zijn opgenomen binnen de obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren.

Obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren

	2024	2023
<i>Het verloop is als volgt:</i>		
Waarde 1 januari	24.752	23.709
Aankopen	16.897	13.351
Verkopen	(16.520)	(13.339)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	347	1.010
Overige mutaties	38	21
Waarde 31 december	25.515	24.752

Hypothecaire leningen

	2024	2023
<i>Het verloop is als volgt:</i>		
Waarde 1 januari	2.595	2.489
Aankopen	20	14
Verkopen en ontvangen aflossingen	-	-
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	138	91
Overige mutaties	-	1
Waarde 31 december	2.753	2.595

Beleggingen in hypotheek vinden uitsluitend plaats via participaties in beleggingsfondsen. Onder overige mutaties is de lopende interest verantwoord.

3. Vastrentende waarden 2/2

Deposito's en repo's

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	1.905	930
Aankopen	47.189	82.880
Verkopen en ontvangen aflossingen	(48.093)	(81.910)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	-	-
Overige mutaties	(2)	5
Waarde 31 december	999	1.905

Onder overige mutaties is de lopende interest verantwoord.

Infrastructuur leningen

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	810	299
Aankopen	296	495
Verkopen en ontvangen aflossingen	(58)	(7)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	67	23
Overige mutaties	-	-
Waarde 31 december	1.115	810

PME heeft een commitment afgegeven van € 1.300 miljoen inzake infrastructuur leningen (2023: € 1.300 miljoen). Hiervan is in 2024 € 1.103 miljoen opgenomen (2023: € 831 miljoen). Infrastructuur leningen betreffen beleggingen in infrastructuur leningen fondsen.

Overige vastrentende waarden (VGMI)

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	877	871
Aankopen	-	-
Verkopen en ontvangen aflossingen	(73)	(66)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	34	72
Waarde 31 december	838	877

VGMI (Verzekeringsgroep Metaalindustrie) betreft een portefeuille met fictieve leningen met deze VGMI-tegenpartijen. In het contract liggen de karakteristieken van de genoemde fictieve leningen vast, alsmede de voorwaarden waartegen bij rente- en aflossingsbetalingen uitkeringen naar PME plaatsvinden, dan wel leningen doorgerold worden. De rente is daarbij gelijk aan 10 jaar Nederlandse staatsrente met een opslag van 14 basispunten. Overige kenmerken van de portefeuille betreffen:

- de duratie van de portefeuille is 3,5 jaar (2023: 2,8 jaar);
- een yield van 3,351% (2023: 3,262%);
- een kredietopslag van 99 basispunten (2023: 72 basispunten).

De leningen zijn onlosmakelijk aan het VGMI-contract verbonden en niet verhandelbaar.

De waardering wordt aangeleverd door de penvoerder Aegon en bepaald met behulp van een Discounted Cash Flow (DCF) berekening. De verdisconteringscurve wordt geconstrueerd met behulp van publiek verhandelde bedrijfsleningen van financiële instellingen uit representatieve (euro)landen met een naar rato (van de leningen) vergelijkbaar kredietrisico. De Aegon-waardering wordt per kwartaal door middel van een second opinion getest. In tegenstelling tot de Aegon-methode wordt bij de second opinion (uitgevoerd door MN) een verdisconteringscurve geconstrueerd op basis van specifieke Credit Default Swap (CDS)-spreads van de moedermaatschappijen. Indien de afwijking groter is dan 5% of omgerekend € 60 miljoen dan wordt een verschillenanalyse uitgevoerd welke wordt voorgelegd aan het Data en Waarderingscomité (DWC).

4. Derivaten

	2024	2023
Per 31 december betreft het de volgende posities:		
Positieve derivatenposities opgenomen onder balans activa derivaten	1.474	1.756
Negatieve derivaten opgenomen onder balans passiva derivaten (10)	(5.944)	(6.071)
Saldo positie in derivaten	(4.470)	(4.315)
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	(4.315)	(4.757)
Aankopen	-	-
Verkopen	178	(200)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	(344)	736
Overige mutaties	11	(94)
Waarde 31 december	(4.470)	(4.315)

In het bovenstaande overzicht worden zowel de positieve als de negatieve derivatenposities weergegeven. Derivaten hebben bij aankoop geen waarde. Bij de verkoop van derivaten wordt geld ontvangen of betaald. Een future-contract wordt dagelijks afgerekend. Futures hebben geen financiële waarde en dus geen balanspositie ultimo 2024.

Onder overige mutaties is de lopende interest verantwoord.

De door middel van derivaten verkregen posities zijn in de balans gesplitst weergegeven. De positieve posities uit hoofde van derivatencontracten zijn opgenomen onder de post Derivaten (als onderdeel van de Beleggingen).

De negatieve posities zijn opgenomen onder de post Verplichtingen uit hoofde van beleggingen. Per saldo bedragen de totale aan- en verkooptransacties inzake derivaten in 2024 € 178 miljoen (2023: € - 200 miljoen).

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid maakt PME gebruik van financiële derivaten. Derivaten worden in beginsel defensief gebruikt om risico's af te dekken, maar afgeleide instrumenten worden ook ingezet om een doeltreffend portefeuillebeheer te vergemakkelijken. Voor wat betreft de risicoafdekking worden derivaten specifiek ingezet ten behoeve van afdekking van het renterisico (rente swaps) en afdekking van het valutarisico (valutatermijncontracten).

De omvang waarin deze instrumenten zijn ingezet blijkt uit de navolgende tabel, waarin de met betrekking tot de beleggingsportefeuille door middel van derivaten per saldo verkregen posities op balansdatum gespecificeerd naar onderliggende waarde is opgenomen.

Beleggingscategorie en soort instrument (activa en passiva gesaldeerd¹)

	ultimo 2024		ultimo 2023	
	Nominale waarde ²	Markt-waarde ³	Nominale waarde ²	Markt-waarde ³
Vastrentende waarden				
Rentederivaten	51.775	(3.844)	42.892	(4.540)
Valuta				
Valutatermijncontracten	16.449	(626)	13.322	225
Overige beleggingen				
Futures Index	23	-	33	-
Futures bonds	-	-	498	-
Totaal derivaten (per saldo)		(4.470)		(4.315)

1. Het betreft saldo posities van activa en passiva en dus niet de exposure (die in totaal is verantwoord onder derivaten respectievelijk derivaten op de passiva zijde van de balans).
2. De nominale waarde geeft het absolute bedrag aan waarover het contract is afgesloten.
3. De marktwaarde is de waarde als het contract ultimo jaar zou worden verkocht of teruggedraaid

5. Overige beleggingen 1/2

	2024	2023
Hieronder zijn begrepen:		
Private equity	4.000	3.680
Andere overige beleggingen	1.652	1.339
Liquide middelen inzake beleggingen	852	1.503
Waarde 31 december	6.504	6.522

Private Equity

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	3.680	3.470
Aankopen	538	509
Verkopen	(554)	(385)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	336	86
Waarde 31 december	4.000	3.680

Andere overige beleggingen

	2024	2023
Het verloop is als volgt:		
Waarde 1 januari	1.339	1.147
Aankopen	245	171
Verkopen	(58)	(46)
Waarderingsverschillen en verkoopresultaten	126	67
Overige mutaties	11	(94)
Waarde 31 december	1.652	1.339

Onder de andere overige beleggingen zijn beleggingen in infrastructuur (2024 € 1.103 miljoen en 2023 € 831 miljoen) en bosbouw (2024 € 571 miljoen en 2023 € 508 miljoen) gepresenteerd. Ultimo 2024 bedroegen de niet in de balans opgenomen beleggingsverplichtingen inzake overige beleggingen € 1.682 miljoen (ultimo 2023: € 1.846 miljoen).

Deze verplichtingen zijn maximale bedragen die op basis van afgesloten contracten kunnen worden gevraagd te storten. De uiteindelijk hieruit voortvloeiende beleggingen zijn onzeker voor wat betreft werkelijke omvang en moment van opvragen.

Liquide middelen inzake beleggingen

Liquide middelen inzake beleggingen betreffen beleggingen in geldmarktfondsen en posities in rekening-courant bij bancaire instellingen. Het betreffen liquide middelen in verband met beleggingstransacties. De schulden aan kredietinstellingen zijn verantwoord onder de verplichtingen uit hoofde van beleggingen. Het saldo van de liquide middelen inzake beleggingen (actief) en schulden bij bancaire instellingen bedraagt € 497 miljoen (2023: € 1.267 miljoen).

De positieve waarderingsverschillen en verkoopresultaten op liquide middelen van € 80 miljoen (2023: € 70 miljoen negatief) zijn opgenomen in de waarderingsverschillen en verkoopresultaten op de overige beleggingen die uitkomen op € 462 miljoen.

Beleggingsdebiteuren en beleggingscrediteuren zijn opgenomen onder de overige vorderingen en overlopende activa respectievelijk overige schulden en overlopende passiva.

5. Overige beleggingen 2/2

Totaal beleggingen

	2024	2023
Uitgeleende effecten		
Aandelen	310	255
Vastrentende waarden	1.326	1.436
Totaal waarde uitgeleende effecten	1.636	1.691

Het pensioenfonds stelt haar beleggingsportefeuille beschikbaar voor het in bruikleen geven van effecten (securities lending). Aandelen en obligaties worden uitgeleend, met uitzondering van de meest kredietwaardige staatsobligaties.

Ter beperking van het risico heeft PME € 1.695 miljoen aan onderpand ontvangen (2023: € 1.748 miljoen). Het onderpand heeft minimaal rating van AA volgens S&P. In de volgende tabel is een overzicht gegeven van het onderpand per beleggingscategorie:

	2024	2023
Onderpand		
Aandelen	321	262
Vastrentende waarden	1.374	1.486
Waarde 31 december	1.695	1.748

Relatie jaarrekening en beleggingsbeleid

	Beleggingsbeleid 2024				Jaarrekening 2024
	vastgoed	aandelen	vastrentend	overig	totaal
Vastgoedbeleggingen	3.777	6	-	-	3.783
Aandelen	-	18.105	-	-	18.105
Vastrentende waarden	-	-	31.220	-	31.220
Derivaten op activa zijde balans	-	-	1.474	-	1.474
Overige beleggingen	852	4.000	-	1.652	6.504
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	4.629	22.111	32.694	1.652	61.086
Vorderingen	1	47	5.579	-	5.627
Derivaten op passiva zijde balans	-	-	(5.944)	-	(5.944)
Verplichtingen	(8)	(1)	(1.400)	-	(1.409)
Totaal	4.622	22.157	30.929	1.652	59.360
Portefeuillesamenstelling ultimo 2024	7,8%	37,3%	52,1%	2,8%	100,0%
Portefeuillesamenstelling ultimo 2023	6,3%	32,7%	58,5%	2,5%	100,0%

Relatie jaarrekening en beleggingsbeleid

De beleggingscategorieën zoals opgenomen in de jaarrekening wijken af van de categorieën zoals die worden gehanteerd in het beleggingsbeleid van PME. In de jaarrekening worden de beleggingen gepresenteerd naar de aard van de financiële instrumenten. In de kerncijfers en het bestuursverslag worden de beleggingscategorieën gepresenteerd conform de wijze waarop het (strategisch) beleggingsbeleid wordt vormgegeven. Het betreft vooral de toerekening van de derivaten en de liquide middelen. Uiteraard heeft het fonds wel altijd de beschikking over een bepaalde positie in liquide middelen. Voor het beleggingsbeleid worden deze liquide posities toegewezen aan de beleggings-categorieën waar wel een strategische weging aan is toegekend. In de jaarrekening zijn de liquide middelen verantwoord onder de overige beleggingen.

Uit het volgende overzicht blijkt de aansluiting tussen de jaarrekening enerzijds en het beleggingsbeleid anderzijds.

6. Vorderingen en overlopende activa

	2024	2023
Beleggingsdebiteuren	5.627	5.114
Premiedebiteuren	405	390
Vorderingen uit herverzekeringen	1	1
Overige vorderingen	4	-
Totaal	6.037	5.505

Beleggingsdebiteuren

	2024	2023
<i>Onder deze post is opgenomen:</i>		
Vorderingen uit hoofde van onderpand	4.697	4.248
Kortlopende vorderingen	930	866
Totaal	5.627	5.114

De beleggingsdebiteuren betreffen onder andere nog af te wikkelen beleggingstransacties op balansdatum. De hoogte hiervan fluctueert op dagbasis. Deze kortlopende vorderingen zijn enkele dagen na balansdatum afgerekend. De waarde benadert de reële waarde.

Premiedebiteuren

	2024	2023
<i>De samenstelling per 31 december is als volgt:</i>		
Te vorderen van werkgevers	406	391
Voorziening voor oninbare vorderingen	(1)	(1)
Totaal	405	390
<i>Het verloop van de voorziening voor oninbare vorderingen is als volgt: Onder deze post is opgenomen:</i>		
Voorziening 1 januari	(1)	-
Mutatie vanwege oninbaarheid	-	-
Mutatie via staat van baten en lasten	-	(1)
Voorziening 31 december	(1)	(1)

De post te vorderen premiebijdragen op werkgevers heeft een looptijd korter dan één jaar (2023: korter dan één jaar). De waarde benadert de reële waarde gegeven het kortlopende karakter van deze vorderingen en het feit dat waar nodig een voorziening voor oninbaarheid is gevormd.

Vorderingen uit herverzekeringen

De vordering uit herverzekeringen heeft een looptijd langer dan één jaar. De post bestaat uit het herverzekeringsdeel van de technische voorzieningen. De waarde benadert de reële waarde.

7. Liquide middelen

De liquide middelen betreffen posities in rekening-courant bij bancaire instellingen inzake pensioenactiviteiten. Alle tegoeden zijn direct invorderbaar en staan geheel ter vrije beschikking. PME heeft een ongebruikte (intraday) kredietfaciliteit bij de ING bank voor een totaalbedrag van € 100 miljoen.

8. Stichtingskapitaal en reserves

Verloop van de algemene reserve

	2024	2023
Het verloop van de algemene reserve is als volgt:		
Stand per 1 januari	4.707	4.670
Mutatie saldo baten en lasten	2.207	37
Stand per 31 december	6.914	4.707

Bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. Het voorstel voor de verdeling van het fondsresultaat 2024 is opgenomen onder de staat van baten en lasten. Voorgesteld wordt het resultaat van € 2.207 miljoen toe te voegen aan de algemene reserve. Dit voorstel is verwerkt in de balans.

Vermogen

Vermogen

Ultimo 2024 bedraagt het pensioenvermogen van het fonds € 59.926 miljoen (2023: € 54.646 miljoen). Op basis hiervan kan de dekkingsgraad als volgt worden berekend:

	2024	2023
Vermogen t.b.v. de dekkingsgraad	59.926	54.646
Totaal technische voorzieningen	53.012	49.939
Dekkingsgraad per 31 december	113,0%	109,4%

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2024 bedraagt 112,7% (2023: 113,3%). De beleidsdekkings-graad is vastgesteld als het gemiddelde van de dekkingsgraden van de 12 maandeinden over de periode januari tot en met december. Dit betekent dat er wordt voldaan aan het minimaal vereist vermogen van 104,4% (2023: 104,4%). Aangezien de beleidsdekkingsgraad nog lager is dan het vereist vermogen 118,1% (2023: 119,1%), is de vermogenspositie van het pensioenfonds te karakteriseren als een reservetekort.

Solvabiliteit

	2024		2023	
		%		%
Aanwezig eigen vermogen	6.914	13,0%	4.707	9,4%
Minimaal vereist eigen vermogen	2.317	4,4%	2.175	4,4%
Vereist eigen vermogen	9.587	18,1%	9.523	19,1%

De berekening van het vereist eigen vermogen is gebaseerd op het standaardmodel. Een toelichting op de solvabiliteit is opgenomen in de risicoparagraaf.

Ontwikkeling dekkingsgraad (in procenten)

	2024		2023	
	%	%	%	%
Ontwikkeling dekkingsgraad (in procenten)				
Dekkingsgraad per 1 januari		109,4		110,4
Sturingsmiddelen				
Premie	0,3		0,4	
Uitkeringen	0,3		0,3	
Toeslagen	(0,3)		(3,7)	
Beleggingen	5,4		5,6	
Overige effecten				
Wijziging uit hoofde van overdracht en rechten	-		(0,1)	
Rentetermijnstructuur	(2,3)		(3,6)	
Schattingswijziging/resultaat op actuariële uitgangspunten	0,5		(0,1)	
Overige oorzaken	(0,3)		0,2	
Dekkingsgraad per 31 december		113,0		109,4

Herstelplan

Onze beleidsdekkingsgraad is sinds 1 januari 2015 lager dan de vereiste dekkingsgraad. Op 31 december 2024 is de vereiste dekkingsgraad 118,1% (2023: 119,1%). Daarmee is sprake van een reservetekort en moeten wij een herstelplan opstellen. Zolang sprake is van een reservetekort, wordt het herstelplan jaarlijks geactualiseerd. In september 2024 is een geactualiseerd herstelplan op basis van de situatie ultimo 2023 ingediend. DNB heeft in november 2024 schriftelijk aangegeven in te stemmen met dit geactualiseerde herstelplan. Gezien de financiële positie per eind 2024 dient PME in 2025 opnieuw een herstelplan in bij DNB.

9. Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds per groep van deelnemers

	2024		2023	
	aantal	bedrag x € 1 mln	aantal	bedrag x € 1 mln
De voorziening is als volgt:				
Actieve deelnemers	183.436	22.209	183.003	20.778
Gewezen deelnemers	276.263	11.425	272.917	10.592
Pensioengerechtigden	169.818	19.373	168.012	18.564
Totaal 31 december	629.517	53.007	623.932	49.934

Ontwikkeling voorziening pensioen-verplichtingen voor risico pensioenfonds

	2024	2023
De ontwikkeling is als volgt:		
Voorziening per 1 januari	49.934	45.073
Pensioenopbouw	1.824	1.633
Toeslagverlening	157	1.560
Interesttoevoeging	1.742	1.495
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	(1.591)	(1.487)
Wijziging marktrente	1.082	1.679
UFR-wijziging	-	(161)
Wijziging uit hoofde van waardeoverdrachten	64	88
Schattingswijzigingen	(212)	20
Overige mutaties	7	34
Totaal mutatie voorziening pensioenverplichtingen	3.073	4.861
Voorziening 31 december	53.007	49.934

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale aanspraken op ouderdomspensioen en partnerpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen en/of toeslagverlening.

Toeslagverlening

De voorziening is ultimo jaar verhoogd met de toeslagen die gedurende het boekjaar of primo het volgende verslagjaar zijn toegekend. De toeslagen worden toegepast indien en voor zover de middelen van het fonds dit naar het oordeel van het bestuur toelaten. Jaarlijks neemt het bestuur hieromtrent een besluit. In het boekjaar is besloten om per 1 januari 2025 een toeslag te verlenen van 0,3% over de opgebouwde pensioenaanspraken van alle deelnemers. De pensioenverplichtingen als gevolg van toeslagverlening stijgen met € 157 miljoen. In 2023 zijn de pensioenen voor alle deelnemers verhoogd met 3,26% per 1 januari 2024.

Interesttoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 3,439% (2023: 3,264%) op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar, wat overeenkomt met een bedrag van € 1.742 miljoen.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Per 31 december 2024 is de voorziening pensioenverplichtingen berekend uitgaande van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De daarvan afgeleide gemiddelde interne rekenrente bedraagt ultimo 2024 2,12% (2023: 2,31%).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

In 2024 is € 132 miljoen toegevoegd (2023: € 159 miljoen) aan de voorziening pensioenverplichtingen en € 68 miljoen onttrokken (2023: € 71 miljoen).

Schattingswijzigingen

De volgende schattingswijzigingen in de actuariële grondslagen hebben in 2024 plaatsgevonden:

- Per 30 september 2024 is het fonds overgegaan op de Prognosetafel AG2024 (2023: Prognosetafel AG2022). Dit leidt tot een verlaging van de technische voorziening met € 94 miljoen.
- Het fonds is per 31 december 2024 overgegaan op fondsspecifieke ervaringssterfte PME 2024 (2023: PME 2020). Dit leidt tot een verhoging van de technische voorziening met € 188 miljoen.
- Het leeftijdsverschil man/vrouw is verlaagd van 3 jaar naar 2,5 jaar. Dit wordt gebruikt bij het berekenen van de voorziening van het nog niet ingegaan partnerpensioen. Dit leidt tot een verlaging van de technische voorziening met € 306 miljoen.

Overige mutaties

De overige mutaties bestaan uit het resultaat op kanssystemen bij sterfte (€ - 60 miljoen), arbeidsongeschiktheid (€ 35 miljoen) en mutaties (€ 32 miljoen).

10. Spaarfonds gemoedsbezwaarden

Spaarfonds gemoedsbezwaarden heeft een waarde van € 5 miljoen (2023: € 5 miljoen).

11. Derivaten

	2024	2023
Onder deze post zijn opgenomen:		
Verplichtingen inzake derivaten	5.944	6.071
Totaal	5.944	6.071

De derivaten bestaan uit posities die conform de eisen van RJ610 onder de passiva worden verantwoord, omdat de producten een negatieve marktwaarde hebben.

12. Overige schulden en overlopende passiva

	2024	2023
Beleggingscrediteuren	1.409	1.517
Verschuldigde loonheffing	30	29
Diverse schulden en overlopende passiva	4	4
Totaal	1.443	1.550

Beleggingscrediteuren

	2024	2023
Onder deze post zijn opgenomen:		
Verplichtingen uit hoofde van onderpand	294	398
Kortlopende schulden	760	883
Bancaire instellingen	355	236
Totaal	1.409	1.517

De onder beleggingscrediteuren opgenomen kortlopende schulden en bancaire instellingen vloeien voort uit de beleggingsactiviteiten.

Verschuldigde loonheffingen

De post verschuldigde loonheffing betreft de nog af te dragen loonheffing, die maandelijks achteraf overgemaakt wordt naar de belastingdienst.

Diverse schulden en overlopende passiva

De post diverse schulden en overlopende passiva heeft een looptijd korter dan één jaar (2023: korter dan één jaar). De waarde benadert de reële waarde gegeven het kortlopende karakter van de schulden en overlopende passiva. Verplichtingen uit hoofde van onderpand zijn door PME ontvangen onderpand, ter afdekking van positieve derivaten posities. De onderpand posities zijn in lijn met de af te dekken waarde van de derivaten.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Investeringsverplichtingen

Ultimo 2024 staan voor € 918 miljoen aan toekomstige verplichtingen uit in verband met vastgoedbeleggingen (ultimo 2023: € 631 miljoen).

PME heeft een commitment van € 2.440 miljoen afgegeven inzake het Nederlands Hypothekenfonds. De commitment heeft een looptijd van onbepaalde tijd. Hiervan is tot en met ultimo 2024 € 2.423 miljoen opgenomen (2023: € 2.403 miljoen). Tevens heeft PME een toekomstige verplichting inzake een belegging in het bedrijfsleningenfonds van Robeco van € 27 miljoen (2023: € 27 miljoen). Ten slotte heeft PME een commitment afgegeven van € 1.300 miljoen inzake infrastructuur leningen. Hiervan is in 2024 € 1.103 miljoen opgenomen (2023: € 831 miljoen).

Onder de andere overige beleggingen zijn beleggingen in infrastructuur en bosbouw gepresenteerd. Ultimo 2024 bedroegen de niet in de balans opgenomen beleggingsverplichtingen inzake overige beleggingen € 1.682 miljoen (ultimo 2023: € 1.846 miljoen). Deze verplichtingen zijn maximale bedragen die op basis van afgesloten contracten kunnen worden gevraagd te storten. De uiteindelijk hieruit voortvloeiende beleggingen zijn onzeker voor wat betreft de werkelijke omvang en het moment van opvragen.

Ultimo 2024 was er € 310 miljoen aan aandelen uitgeleend (2023: € 255 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering worden adequate zekerheden gevraagd en gekregen. Deze zekerheden (€ 321 miljoen aan staatsobligaties ultimo 2024 en € 263 miljoen ultimo 2023) zijn niet in de balans opgenomen. Het onderpand heeft minimaal een rating van AA volgens S&P.

Ultimo 2024 was er voor € 1.326 miljoen aan obligaties uitgeleend (2023: € 1.436 miljoen). Voor het risico van niet-teruglevering worden adequate zekerheden gevraagd en verkregen. Deze zekerheden (€ 1.374 miljoen aan staatsobligaties ultimo 2024 en € 1.486 miljoen ultimo 2023) zijn niet in de balans opgenomen. Het onderpand heeft minimaal een rating van AA volgens S&P.

Uitvoeringsovereenkomsten

Administratiekosten

Voor het voeren van de administratie heeft het fonds in 2022 een overeenkomst met TKP Pensioen B.V. afgesloten. Er is een overeenkomst gesloten voor onbepaalde tijd, met een opzegtermijn van 12 maanden (zonder opzegvergoeding). De tarieven worden jaarlijks overeengekomen. De begrote vergoeding voor 2025 bedraagt € 28 miljoen (incl. btw).

Vermogensbeheer

Met de vermogensbeheerder MN Services Vermogensbeheer B.V. is een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd aangegaan met een opzegtermijn van één jaar. Voor 2025 bedraagt de overeengekomen vergoeding € 38,4 miljoen (excl. btw).

Aan vastgoedbeheerder Achmea Real Estate (ARE) is een vergoeding op jaarbasis verschuldigd, gebaseerd op omvang van het belegd vermogen (NAV < € 1 miljard: 0,40%; NAV € 1 - € 2 miljard: 0,38%; NAV > € 2 miljard 0,36%).

Huurovereenkomst

PME is in 2021 een huurovereenkomst aangegaan een periode van 5 jaar, het contract loopt af op 30 november 2026. Een huurbedrag van € 217 duizend vervalt binnen 1 jaar. De totale verplichting tot het einde van de looptijd is € 416 duizend exclusief inflatiecorrectie.

Leaseverplichting

PME heeft meerdere leaseovereenkomsten met betrekking tot ter beschikking gestelde auto's voor medewerkers. Deze leaseovereenkomsten hebben verschillende looptijden. Een leasebedrag van € 355 duizend vervalt binnen 1 jaar. De totale verplichting tot het einde van de looptijden is € 1.067 duizend exclusief inflatiecorrectie.

Risicoparagraaf

Solvabiliteitsrisico

Een belangrijk risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat er geen ruimte is voor (volledige) toeslagverlening en dat er geen volledige uitkering mogelijk is.

Wettelijk moet er een toereikende algemene reserve zijn voor het opvangen van tegenvallers. Die tegenvallers kunnen te maken hebben met de ontwikkeling van rente en koersen op de financiële markten, en met actuariële zaken (zoals de levensverwachting van deelnemers).

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft als toezichthouder een standaardmethode vastgesteld om te toetsen of in het fonds voldoende vermogen aanwezig is om beschermd te zijn tegen genoemde risico's. In de standaardmethode wordt elk risico omgerekend naar een bepaalde vermogenseis. De combinatie van deze factoren geeft de vereiste solvabiliteit ofwel het vereist eigen vermogen. Omdat de risico's onderling gecorreleerd zijn - sommige risico's zullen zich simultaan manifesteren terwijl andere risico's dat nu juist niet doen - vindt nog een aftrek vanwege diversificatie plaats.

Onderstaande tabel laat de uitkomsten zien van het standaard risicomodel voor PME:

Vereist eigen vermogen (x € 1 miljoen)	Solvabiliteit (na iteratie)	
	ultimo 2024	ultimo 2023
	Strategische mix	Strategische mix
Risicofactor		
S1 Renterisico (inclusief inflatie)	1.578	2.236
S2 Aandelen- en vastgoedrisico	7.236	6.847
S3 Valutarisico	1.839	1.786
S4 Grondstoffenrisico	544	516
S5 Kredietrisico	2.120	2.024
S6 Verzekeringstechnisch risico	1.312	1.223
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief (beheer) risico	53	135
Subtotaal van alle risico's	14.682	4.861
Diversificatie effect	(5.095)	(5.244)
Vereist eigen vermogen (VEV)	9.587	9.523
Aanwezig algemene reserve	6.914	4.707
Verschil tussen aanwezig eigen vermogen en vereist eigen vermogen	(2.673)	(4.816)
Vereist eigen vermogen (% van technische voorzieningen)		
	ultimo 2024	ultimo 2023
Feitelijke asset mix	20,4%	19,4%
Strategische asset mix	18,1%	19,1%

Het feitelijke VEV is gestegen door de stijging van het aandelenrisico (S2). Het strategische VEV is met name gedaald door de daling van het renterisico (S1) a.g.v. het besluit om de strategische renteafdekking te verhogen naar 70%. Het VEV ligt binnen de bandbreedte.

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als een reservetekort, het eigen vermogen is lager dan het vereist eigen vermogen. Daarvoor moet PME een herstelplan opstellen en indienen bij de DNB. Hierin staat hoe PME verwacht binnen een periode van tien jaar tot het vereist eigen vermogen te komen. DNB beoordeelt het herstelplan op haalbaarheid.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende beleggingen en de pensioenverplichtingen zich verschillend ontwikkelen als gevolg van veranderingen in de marktrente. In de uitvoering van de renteaftdekking wordt gestuurd op de marktrente. Het beoogde niveau per eind 2024 is 65% (2023: 57,5%). In december 2024 stelde het algemeen bestuur het strategisch beleggingsbeleid 2020-2025 vast, waarin een ophoging van de rente-aftdekking is opgenomen naar 70% in 2025. Bij de berekening van S1 voor het strategische VEV wordt uitgegaan van deze 70%.

Renteaftdekking

Betreft	ultimo 2024 marktwaarde	ultimo 2023 marktwaarde
Beoogde renteaftdekking	65,0%	57,5%
Bandbreedte	62,5%-67,5%	55%-60%
Werkelijke renteaftdekking	64,9%	56,7%

Het verschil in rentegevoeligheid tussen de beleggingen en de verplichtingen kan ook zichtbaar worden gemaakt door de invloed op de dekkingsgraad van een parallelle renteschok van 100 basispunten (= één procentpunt).

Gevoeligheid dekkingsgraad voor verandering in de marktrente (x € 1 miljoen)

Renteschok	2024			2023		
	1% daling	ultimo 2024	1% stijging	1% daling	ultimo 2023	1% stijging
Vermogen t.b.v. de dekkingsgraad	66.745	59.926	53.380	60.378	54.646	49.172
Pensioenverplichtingen	64.140	53.012	44.592	60.217	49.939	42.126
Dekkingsgraad	104,1%	113,0%	119,7%	100,3%	109,4%	116,7%

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is een maat voor de gewogen gemiddelde resterende looptijd van de kasstromen in jaren. Indien de duration van de beleggingen niet 'matcht' met en lager is dan de duration van de pensioenverplichtingen, betekent dit dat de pensioenverplichtingen gevoeliger zijn voor renteveranderingen dan de beleggingen.

Ultimo 2024 bedraagt de modified duration bijdrage van de beleggingsportefeuille zonder derivaten 2,7 jaar (2023: 2,8 jaar). De modified duration van de pensioenverplichtingen bedraagt 18,7 jaar (2023: 18,4 jaar). Met inachtneming van de verhouding van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen, is er sprake van een 'duration mismatch'. Dit houdt in dat de waarde van de verplichtingen gevoeliger is voor renteontwikkelingen dan de waarde van de beleggingen. Door middel van rentederivaten met in totaal een duration bijdrage van 8,1 jaar is de duration bijdrage van de totale beleggingen verlengd van 2,7 tot 10,8 jaar. Hierdoor wordt het risico op een daling van de dekkingsgraad voortvloeiend uit een rentedaling verkleind.

In de onderstaande tabel is de duratiebijdrage van de vastrentende waarden voor en na rentederivaten en de duratiebijdrage van de rentederivaten opgenomen. Door middel van rentederivaten wordt de duratiebijdrage van de vastrentende waarden verlengd.

Modified duration bijdrage balanspositie

	ultimo 2024	ultimo 2023
Beleggingen exclusief rentederivaten	2,7	2,8
Rentederivaten	8,1	6,8
Beleggingen inclusief rentederivaten	10,8	9,6
Pensioenverplichtingen	18,7	18,4

S2 Aandelen en vastgoedrisico

Het aandelen- en vastgoedrisico (marktrisico) is het risico dat de waarde van deze zakelijke waarden verandert als gevolg van veranderingen in de desbetreffende marktprijzen.

De fondsportefeuille bevat zowel beursgenoteerde aandelen als niet-beursgenoteerde beleggingen (o.a. Private Equity en Infrastructuur). Het aandelenrisico wordt voornamelijk gemitigeerd door het diversifiëren van de beleggingsportefeuille ofwel het spreiden van de beleggingen over sectoren en regio's. De volgende tabel geeft weer de spreiding van de aandelenportefeuille van PME naar regio's.

Regionale verdeling aandelen en deelnemingen (x € 1 miljoen)

	ultimo 2024	ultimo 2023
Aandelen Europa	2.395	2.630
Aandelen Noord Amerika	11.504	7.977
Aandelen Verre Oosten	1.343	1.096
Aandelen Emerging Markets	2.863	2.272
Totaal	18.105	13.975

De vastgoedbeleggingen van PME zijn deels direct en deels indirect. Het betreft voor 50,9% (2023: 50,8%) beleggingen in Nederland. Deze beleggingen in Nederland zijn vervolgens verspreid over verschillende soorten vastgoedbeleggingen. Uit de onderstaande tabel blijkt de spreiding van de vastgoedportefeuille naar binnen- en buitenland.

Verdeling vastgoed naar binnen- en buitenland (x € 1 miljoen)

Betreft	ultimo 2024	ultimo 2023
Direct / indirect		
Direct vastgoed	1.463	1.272
Direct vastgoed in ontwikkeling	127	128
Indirect vastgoed	2.193	2.011
Totaal	3.783	3.411
Binnen- en buitenland		
Nederland	1.926	1.734
Europa (exclusief Nederland)	1.418	1.428
Verenigde Staten	437	247
Overig	2	3
Totaal	3.783	3.411

Spreiding direct vastgoed naar sector (x € 1 miljoen)

	ultimo 2024	ultimo 2024	ultimo 2023	ultimo 2023
Woningen	1.585	100%	1.395	100%
Winkels	5	0%	5	0%
Totaal	1.590	100%	1.400	100%

In het standaard risicomodel wordt een standaard schok gebruikt om de benodigde buffer voor het aandelen- en vastgoedrisico te bepalen. Deze standaard schok is gebaseerd op een 30% daling voor de aandelen van ontwikkelde markten, een 40% daling voor aandelen opkomende markten, 40% voor niet beursgenoteerde aandelen en 15% voor direct vastgoed. Het effect op de dekkingsgraad van een dergelijke schok op de feitelijke portefeuille wordt hierna weergegeven. In de schok op aandelen wordt ook de schok op private equity, infrastructuur en beursgenoteerd vastgoed meegenomen.

Gevoeligheid dekkingsgraad voor standaard schok aandelen en vastgoed (x € 1 miljoen en percentages)

	daling	ultimo 2024	daling	ultimo 2023
Aandelen beursgenoteerd vastgoed en private equity	7.808	98,3%	6.223	97,0%
Niet beursgenoteerd vastgoed	675	111,8%	579	108,3%

S3 Valutarisico

Het valutarisico betreft het risico dat de waarde van de beleggingen en de verplichtingen vermindert als gevolg van veranderingen van vreemde valutakoersen. Aangezien de pensioenverplichtingen van PME in euro luiden en een aanzienlijk deel van de beleggingsportefeuille in vreemde valuta, loopt PME valutarisico. Het strategisch beleid van het fonds is om valutaposities in de Amerikaanse dollar voor 75% af te dekken en de valutaposities in de Japanse yen en het Britse pond volledig af te dekken. De overige valutaexposures worden niet afgedekt, maar binnen de restricties van de beleggingsmandaten kunnen aangestelde vermogensbeheerders valutarisico's eventueel wel (deels) afdekken.

Per 31 december 2024 hadden de derivatenposities in de overige valuta een contractomvang van € 16.449 miljoen (2023: € 13.322 miljoen) en een reële waarde van afgerond € - 626 miljoen (2023: € 226 miljoen).

De valuta-afdekking via valutaderivaten is als volgt te specificeren:

Valuta-afdekking (x € 1 miljoen)

	Valutaderivaten				ultimo 2023 reële waarde
	voor valuta- hedge	ultimo 2024 valuta- derivaten	na valuta- hedge	reële waarde	
Euro	57,0%	23,7%	80,7%	(600)	221
Amerikaanse Dollar	31,0%	(20,6%)	10,4%	(28)	13
Britse Pond	1,3%	(1,9%)	(0,6%)	-	-
Japanse Yen	1,5%	(1,5%)	0,0%	-	-
Overige valuta	9,2%	0,3%	9,5%	2	(8)
Totaal	100,0%	0,0%	100,0%	(626)	226

Valutakoersen

	ultimo 2024 Slotkoers	ultimo 2023 Slotkoers
EUR/GBP	0,82680	0,86655
EUR/JPY	162,7392	155,7336
EUR/USD	1,0355	1,1047

In het standaard risicomodel wordt een standaard schok gebruikt om de benodigde buffer voor het valutarisico te bepalen. Deze standaard schok is gebaseerd op een 20% daling voor ontwikkelde valuta en 35% daling voor opkomende valuta. Het effect op de dekkingsgraad van een dergelijke schok op de feitelijke portefeuille wordt hieronder weergegeven.

Gevoeligheid dekkingsgraad voor standaard schok valuta (x € 1 miljoen)

	daling	ultimo 2024	daling	ultimo 2023
Valuta	1.879	109,5%	1.736	105,9%

S4 Grondstoffenrisico

De categorie grondstoffen bevat de beleggingen in bosbouw, welke bestaan uit participaties in een beleggingsfonds. Het grondstoffenrisico betreft het risico van prijsfluctuaties in de onderliggende waarde in het beleggingsfonds.

In het standaard risicomodel wordt een standaard schok gebruikt om de benodigde buffer voor het grondstoffenrisico te bepalen. Deze standaard schok is gebaseerd op een 35% daling voor de grondstoffen. Het effect op de dekkingsgraad van een dergelijke schok op de feitelijke portefeuille wordt hieronder weergegeven. Onder deze categorie valt alleen het product Bosbouw.

Gevoeligheid dekkingsgraad voor standaard schok grondstoffen (x € 1 miljoen en percentages)

	daling	ultimo 2024	daling	ultimo 2023
Grondstoffen	200	112,7%	178	109,1%

S5 Kredietrisico 1/2

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor PME als gevolg van het feit of de kans dat een tegenpartij in gebreke blijft om aan haar verplichtingen te voldoen, bijvoorbeeld als gevolg van faillissement of betalingsonmacht. Dit kunnen verplichtingen zijn tot het betalen van rente, maar het kan ook om de terugbetaling van de uitgeleende bedragen zelf gaan. Voor PME betreft het voornamelijk de beleggingen in obligaties en leningen. Het kredietrisico wordt gemitigeerd door spreiding van de vastrentende waarden over regio's, sectoren en uitgevende emittenten.

De samenstelling van de vastrentende waarden is in de tabel samengevat:

Samenstelling vastrentende waarden (x 1 € miljoen)

	ultimo 2024 credit spread ¹	ultimo 2024 modified spread duration	ultimo 2024	ultimo 2023
<i>Matchingsportefeuille</i>				
Deposito's	-	-	999	1.905
Kortlopende staatsobligaties	0,4%	15,7	6.214	5.264
Langlopende staatsobligaties	0,0%	0,5	4.961	5.405
Non Euro Staatsobligaties	-	-	-	-
Bedrijfsobligaties Euro	0,9%	4,4	6.543	6.273
Bedrijfsobligaties USD	1,1%	4,3	2.118	1.918
Onderhandse leningen	-	-	-	-
Hypotheken	1,3%	7,5	2.753	2.595
VGMI	1,0%	3,5	838	877
<i>Returnportefeuille</i>				
High Yield Europa	2,2%	3,0	1.407	1.364
High Yield US	2,3%	3,6	1.482	1.247
Emerging Markets obligaties	3,6%	6,4	2.778	3.263
Bedrijfsleningenfondsen	2,8%	1,5	12	18
Infrastructuur leningen	2,2%	5,6	1.115	810
Totaal			31.220	30.939

PME belegt in particuliere hypotheke. De belegging in woning hypotheke geschiedt middels participaties in twee fondsen, het Particuliere Hypotheekfonds van Achmea en het Nederlands Hypotheekfonds (NHF) van DMFCO. Bij het beleggen in particuliere hypotheke wordt het kredietrisico zoveel mogelijk beperkt door het zwaartepunt van de portefeuilles te leggen op hypotheke met een Nationale Hypotheek Garantie (NHG) of met een Loan to Value (LTV) van maximaal 90%. Er is gekozen voor 90% omdat bij PME een hogere LTV ook meer wordt blootgesteld aan onderpandrisico. Dit is niet gewenst, omdat PME door haar eigen vastgoedportefeuille al onderpandrisico in de portefeuille heeft. Per jaareinde had 17% (2023: 18%) van het particuliere Hypotheekfonds een NHG en 25% (2023: 23%) van de NHF portefeuille een NHG.

PME heeft voor € 2.440 miljoen aan het NHF gecommitteerd. Dit commitment heeft een looptijd voor onbepaalde tijd. Ultimo 2024 heeft PME voor in totaal € 2.423 miljoen (2023: € 2.403 miljoen) gestort in het NHF. Ultimo 2024 is de marktwaarde van PME in het Nederlands Hypotheekfonds in totaal € 2.458 miljoen (2023: € 2.307 miljoen).

Van de marktwaarde betreft € 2.437 miljoen (2023: € 2.274 miljoen) aan PME verstrekende hypothecaire geldleningen, het verschil betreft voornamelijk liquiditeiten.

Het kredietrisico wordt primair beperkt door te beleggen in bedrijven en landen met een hoge kredietwaardigheid. In de volgende tabel is de verdeling naar kredietwaardigheid weergegeven zoals deze door internationale rating agencies wordt toegekend. Het betreft de portefeuille vastrentende waarden.

Kredietwaardigheid portefeuille vastrentende waarden

Rating categorie S&P	ultimo 2024	ultimo 2023
AAA	29%	30%
AA	12%	12%
A	17%	17%
BBB	25%	24%
< BBB	13%	12%
Geen rating	4%	5%
Totaal	100%	100%

¹⁾ Credit spread is de opslag op de risicovrije rentevoet. Hoe hoger de credit spread (hoe hoger de opslag), hoe meer kredietrisico de markt heeft ingeprijsd op de tegenpartij.

S5 Kredietrisico 2/2

De categorie ‘Geen rating’ betreft een deel van de hypotheekportefeuille en heeft voor 100% betrekking op particuliere hypotheek (2023: 100%). Voor toezichtseisen wordt voor particuliere hypotheek gerekend met afgeleide rating volgens de methodiek van rating agency Fitch.

Een laatste vorm van kredietbescherming speelt bij zogeheten ‘over the counter’ (OTC) derivaten. Dit zijn financiële instrumenten waarbij een afspraak wordt gemaakt met een tegenpartij zonder tussenkomst van een beursinstantie. De marktwaarde van OTC derivaten is niet gegarandeerd. Er is sprake van een kredietrisico tussen beide partijen. Dit risico wordt beperkt door zogeheten ‘collateral’ (onderdeel van onderpanduitwisselingsovereenkomst / Credit Support Annexen-overeenkomst) waarbij liquide middelen of obligaties worden gebruikt als onderpand ter bescherming tegen het kredietrisico en limieten per counterparty om OTC-transacties mee te mogen doen.

Derivaten versus onderpanduitwisselingsovereenkomsten (CSA) (x 1 € miljoen)

	ultimo 2024	ultimo 2023
Derivatenposities	1.474	1.756
Verplichtingen inzake derivaten	(5.944)	(6.071)
Totaal derivatenposities	(4.470)	(4.315)
Totaal uitgegeven liquide middelen	4.697	4.248
Totaal ontvangen liquide middelen	(294)	(398)
Totaal uitgegeven obligaties*	1.464	786
Totaal ontvangen obligaties	0	(1)
Totaalpositie uit hoofde van onderpand	5.867	4.635
Resteert	1.398	320

* De uitgegeven obligaties zijn niet op balans opgenomen.

In het standaard risicomodel wordt een standaard schok gebruikt om de benodigde buffer voor het kredietrisico te bepalen. Deze standaard schok is gebaseerd op een stijging van de kredietopslag voor elke lening. Afhankelijk van de credit rating bedraagt de opslag tussen de 0,60% en de 5,30%. Het effect op de dekkingsgraad van een dergelijke schok op de feitelijke portefeuille wordt hierna weergegeven.

Gevoeligheid dekkingsgraad voor standaard schok krediet (x € 1 miljoen en percentages)

	daling	ultimo 2024	daling	ultimo 2023
Krediet	2.021	109,2%	1.996	105,4%

S6 Verzekeringstechnische risico's

Het verzekeringstechnisch risico bestaat uit risico's van negatieve resultaten op de verzekeringstechnische (actuariële) grondslagen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie.

PME keert ouderdoms- en partnerpensioenen levenslang uit. Daarom is de gemiddelde levensverwachting van de actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden een zeer belangrijk gegeven voor het fonds. De levensverwachting van de Nederlandse bevolking is de afgelopen decennia gestaag omhoog gegaan. PME houdt rekening met deze ontwikkeling en de verwachte trend van een toename van de toekomstige levensverwachting door de omvang van de verwachte uitkeringen steeds af te stemmen op recente informatie inzake de levensverwachting. Daarnaast doet PME regelmatig onderzoek naar de sterfteontwikkeling binnen de deelnemerspopulatie van PME.

Omdat de pensioenregeling een pensioenrichtleeftijd van 68 jaar geldt, is in de onderstaande tabel de ontwikkeling in de laatste vijf jaar opgenomen van de verwachte gemiddelde levensduur voor een 68-jarige:

Actuariële grondslagen PME verwachte levensduur

68-jarige	2024	2023	2022	2021	2020
Man	86,9	86,7	86,6	86,5	86,4
Vrouw	88,6	88,6	88,4	88,2	88,1

In 2024 is de verwachte levensduur voor de 68-jarige mannen gestegen. De lichte stijging is ontstaan door de overgang op nieuwe fonds specifieke ervaringssterfte PME 2024. Een ander verzekeringstechnisch risico is het indexatierisico. Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om de pensioenen te indexeren op basis van een ex-ante maatstaf, zijnde de CPI-prijsindex. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de indexatietoezegging voorwaardelijk is. PME draagt alle risico's voor de verplichte regeling en de aanvullende regelingen voor eigen rekening.

S7 Liquiditeitsrisico's

Liquiditeitsrisico is het risico dat het fonds over onvoldoende liquiditeiten beschikt om aan haar verplichtingen te kunnen voldoen. Omdat de inkomende geldstroom in de vorm van premies en directe beleggingsopbrengsten de uitgaande geldstroom in de vorm van uitkeringen en kosten ver te boven gaat, is het liquiditeitsrisico van het fonds zeer beperkt. Op korte termijn bestaat wel het risico dat bij extreme marktontwikkelingen de contractuele bijstortingsverplichtingen uit hoofde van derivatenposities kunnen leiden tot een vraag naar liquide middelen. PME heeft voor dit risico een aantal risico-mitigerende maatregelen genomen, zoals het aanhouden van een strategische buffer van liquide middelen en het maken van afspraken met tegenpartijen tot het uitwisselen van obligaties als onderpand, waarmee de kans op gedwongen verkoop van beleggingen wordt beperkt. Het beleid van PME blijft er vooralsnog op gericht de hoeveelheid illiquide beleggingen op een adequate manier te beheersen. Vandaar dat er geen additionele buffers worden aangehouden in de solvabiliteitstoets.

S8 Concentratierisico

Concentraties van risico's kunnen zich voordoen als gevolg van risico's ten opzichte van een debiteur of ten opzichte van een groep debiteuren met zodanig vergelijkbare kenmerken dat hun mogelijkheden om aan hun verplichtingen te voldoen naar verwachting op vergelijkbare wijze worden beïnvloed door veranderingen in economische of andere omstandigheden. In het beleid van het fonds staat risicospreiding centraal. Ten aanzien van de beleggingen zijn strikte risicorestricties gesteld in de vorm van limieten welke dagelijks worden bewaakt. Vandaar dat er geen additionele buffers worden aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Beleggingen groter dan 2% van het balanstotaal worden aangegeven. Deze posities betreffen staatsobligaties van Europese landen.

Beleggingen groter dan 2% van balanstotaal (x 1 € miljoen)

	ultimo 2024		ultimo 2023	
	waarde	% van balanstotaal	waarde	% van balanstotaal
Duitse overheid	4.236	7,1%	4.856	9,0%
Nederlandse overheid	1.763	3,0%	1.749	3,2%

S9 Operationeel risico

Een operationeel risico is een risico dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting of procesuitvoering. Voorbeelden van operationele risico’s zijn: verwerking, uitkering / betaling / settlement, informatie, productontwikkeling, kosten, personeel, fraudegevoeligheid en preacceptatie / transactie. In tegenstelling tot sommige risico’s die een pensioenfonds bewust wil lopen (zoals marktrisico) hebben operationele risico’s alleen een negatieve impact op het bereiken van de doelstellingen. Vandaar dat operationele risico’s zo veel mogelijk beperkt worden. Tenzij een verdergaande reductie onevenredig veel inspanning en kosten met zich meeneemt.

In de beleidsregel uitbesteding pensioenfondsen zijn voorwaarden omschreven waar een pensioenfonds aan moet voldoen bij de uitbesteding van zijn bedrijfsprocessen. Voor het fonds is de beleidsregel van toepassing omdat zowel de pensioenadministratie als de vermogensbeheeradministratie is uitbesteed. De beleidsregel schrijft onder meer voor dat het fonds het beleid vaststelt met betrekking tot de beheersing van risico’s van uitbesteding. Hiertoe moeten

uiteraard de afspraken met de uitvoerder goed worden vastgelegd.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerder MN, vastgoedbeheerder Achmea Real Estate (ARE), pensioenuitvoerder TKP en de onderuitbestedingen (met name Vesting Finance en Visma). Dat gebeurt onder andere door middel van het beoordelen van de performancerapportages, SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages). Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico’s worden door het fonds hiervoor geen additionele buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

S10 Actief beheer risico

Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die door portefeuillemanagers worden ingenomen ten opzichte van de benchmark. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van een tracking error. Deze tracking error meet de mate van afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille. Een lage tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van de benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hogere mate van actief risico.

Bij PME wordt beperkt gebruik gemaakt van actief beheerde beleggingsstrategieën. Het ex-ante budget voor actief risico zoals vooraf is vastgesteld in het Beleggingsplan 2024 bedraagt maximaal 0,75%. Dit percentage geeft de ruimte aan die er is om in het actieve beheer af te wijken van de benchmarks. Deze maatstaf is een ex-ante richtlijn op basis waarvan een nadere mandatering plaatsvindt naar individuele beleggingscategorieën.

Gevoeligheid dekkingsgraad voor standaard schok actief beheer risico (x 1 € miljoen)

	daling	ultimo 2024	daling	ultimo 2023
Actief beheer risico	63	112,9%	130	109,2%

Risico marktwaardebepaling

De beleggingen zijn gewaardeerd op reële waarde. Niet voor alle beleggingsinstrumenten zijn frequente marktnoteringen beschikbaar. Dat levert een hoger risico op ten aanzien van de benadering van de waardering van een belegging. In onderstaande tabel is het totale belegd vermogen uitgesplitst naar vier niveaus van waardering. Dit betreft het belegd vermogen, inclusief de vorderingen en verplichtingen uit hoofde van beleggingen én de liquide middelen.

Beleggingen in directe vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen reële waarde, gebaseerd op taxaties verricht door onafhankelijke deskundigen. De waardering van de materiële vastgoedbeleggingen is gelet op de huidige marktomstandigheden een belangrijke schattingspost. Het risico bestaat dat materiële aanpassingen zich kunnen voordoen in de waardering in het volgende boekjaar.

Voor niet-beursgenoteerde fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportage, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode vanaf de balansdatum van de fondsrapportage tot de balansdatum van de jaarrekening. De rapportages zijn niet door een onafhankelijke accountant gecontroleerd en/of de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van PME. Om onzekerheden ten aanzien van de waardering te mitigeren, vindt voor aanstelling van een beheerder een selectieprocedure inclusief due diligence plaats. Na aanstelling worden de beheerders zorgvuldig gemonitord.

Daarnaast wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt met de gecontroleerde jaarrekeningen van deze fondsen. De waardering kan hoger of lager zijn, maar is gezien de mitigerende maatregelen naar inschatting niet materieel voor het vermogen en het resultaat.

De investeringen in private equity, infrastructuur, bosbouw en investeringen in andere beleggingsfondsen, waaronder de hypotheke, welke bestaan uit participaties in hypothekefondsen, zijn in de verdeling opgenomen onder andere methode/ intrinsieke waarde. Uitgangspunt hierbij is dat de waardering niet door MN, maar door de onderliggende beleggingsfondsen zelf gebeurt.

De investeringen in private equity zijn gewaardeerd op basis van een 'andere methode'. De private equity zijn niet markt- genoteerd en worden per kwartaal op basis van een opgave van de General Partner gewaardeerd en getoetst aan het jaarverslag, dat is gecontroleerd door een externe onafhankelijke accountant.

Als gevolg van andere inzichten met betrekking tot de methodiek waarop de marktwaarde van de beleggingen bepaald wordt, hebben er ten opzichte van voorgaand boekjaar verschillen in de toekenning aan beleggingscategorieën plaatsgevonden. De vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast.

Hypotheke betreffen participaties in beleggingsfondsen. Voor de waardering van onderliggende hypotheke worden de kasstromen contant gemaakt. De VGMI-portefeuille bestaat uit leningen verstrekt aan Nederlandse verzekeraars. De waardering van de portefeuille is gebaseerd op ontwikkelde modellen die getoetst wordt met de waardering van een onafhankelijke partij.

Voor de waardering van de derivaten wordt gebruik gemaakt van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen die worden gevuld met marktconforme parameters. De toekomstige kasstromen van de rentederivaten worden contant gemaakt tegen de ESTR 8,5 curve of ESTR curve. De toekomstige kasstromen van de valutaderivaten worden conform het contract afgezet tegen huidige marktprijzen van die kasstromen in de betrokken valuta. De waardering van obligatiefutures geschiedt tegen genoteerde marktprijzen.

Marktwaaardebepaling (x € 1 miljoen)

	ultimo 2024					ultimo 2023					
Categorie	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	Netto contante waarde	Andere methode	Totaal	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	Netto contante waarde	Andere methode	Totaal	
Vastgoedbeleggingen											
Directe vastgoedbeleggingen	-	1.463	-	-	1.463	-	1.272	-	-	1.272	
Directe vastgoed in ontwikkeling	-	127	-	-	127	-	128	-	-	128	
Indirecte vastgoedbeleggingen	6	-	-	2.187	2.193	6	-	-	2.005	2.011	
Aandelen											
Beursgenoteerde aandelen	18.105	-	-	-	18.105	13.975	-	-	-	13.975	
Vastrentende waarden											
Obligaties, leningen op schuldbekentenis en andere waardepapieren	25.484	-	19	12	25.515	24.698	-	36	18	24.752	
Hypotheken	-	-	-	2.753	2.753	-	-	-	2.595	2.595	
Deposito's en repo's	877	-	122	-	999	1.424	-	481	-	1.905	
Infrastructuur leningen	-	-	-	1.115	1.115	-	-	-	810	810	
VGMI	-	-	-	838	838	-	-	-	877	877	
Derivaten											
Rentederivaten	-	-	1.453	-	1.453	-	-	1.497	-	1.497	
Valutaderivaten	-	-	21	-	21	-	-	259	-	259	
Overige derivaten	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Overige beleggingen											
Private Equity	-	-	-	4.000	4.000	-	-	-	3.680	3.680	
Andere overige beleggingen	-	-	-	1.652	1.652	-	-	-	1.339	1.339	
Totaal	44.472	1.590	1.615	12.557	60.234	40.103	1.400	2.273	11.324	55.100	
Niet in de beleggingscategorieën meegenomen onderdelen van het belegd vermogen:						Niet in de beleggingscategorieën meegenomen onderdelen van het belegd vermogen:					
Kortlopende vorderingen beleggingen					5.627	Kortlopende vorderingen beleggingen					5.114
Kortlopende schulden beleggingen (excl. derivaten en liquide middelen)					(1.054)	Kortlopende schulden beleggingen (excl. derivaten en liquide middelen)					(1.281)
Verplichtingen uit hoofde van derivaten					(5.944)	Verplichtingen uit hoofde van derivaten					(6.071)
Liquide middelen positief (opgenomen onder de overige beleggingen)					852	Liquide middelen positief (opgenomen onder de overige beleggingen)					1.503
Liquide middelen negatief (opgenomen onder de verplichtingen uit hoofde van beleggingen)					(355)	Liquide middelen negatief (opgenomen onder de verplichtingen uit hoofde van beleggingen)					(236)
Totaal belegd vermogen					59.360	Totaal belegd vermogen					54.129

Gevoeligheidsanalyse van niet genoteerde marktprijzen

Bij de marktwaardering van illiquide beleggingen is de gevoeligheid in veronderstellingen met name bij niet genoteerde marktprijzen groot. De waardering hiervan is niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op modellen en technieken waarvan de aannames en schattingen de prijs significant beïnvloeden.

Naast de marktwaardering is daarom de gevoeligheid voor andere uitgangspunten expliciet in een bandbreedte tot uitdrukking gebracht.

Gevoeligheidsanalyse van niet genoteerde marktprijzen

Categorie	ultimo 2024						ultimo 2023					
	Niet genoteerde marktprijzen	Effect van redelijk alternatieve aannames				Niet genoteerde marktprijzen	Effect van redelijk alternatieve aannames					
		Toename	Afname	Schok	Toename		Afname	Schok				
Directe vastgoedbeleggingen	1.576	158	(158)	10,0%	(10,0%)	1.410	141	(141)	10,0%	(10,0%)		
Indirecte vastgoedbeleggingen	2.193	288	(288)	10,0%	(10,0%)	2.011	258	(258)	10,0%	(10,0%)		
Hypotheken	2.753	(104)	104	0,5%	(0,5%)	2.595	(93)	93	0,5%	(0,5%)		
VGMI	838	(14)	14	0,5%	(0,5%)	877	(12)	12	0,5%	(0,5%)		

Hierbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor directe en indirecte vastgoedbeleggingen:** Schok van 10% (omhoog en omlaag) bij vastgoed, waarbij voor indirecte vastgoedbeleggingen is gecorrigeerd voor leverage. Bij directe vastgoedbeleggingen zijn rechtstreeks woningen, winkels, kantoren en bedrijfsruimten in Nederland gekocht en is geen sprake van leverage. Bij indirecte vastgoedbeleggingen is de exposure groter dan het totaal van de door PME geïnvesteerde bedragen (NAV). Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de fondsen deels gefinancierd zijn met vreemd vermogen wat in principe niet risicodragend is. Het percentage vreemd vermogen (leverage) is ultimo 2024 gemiddeld 23% (2023: 23%). De 10%-schok is berekend over de voor leverage gecorrigeerde NAV (welke resulteert in de GAV). In de berekening is geen

rekening gehouden met de outstanding commitment (committed capital minus de reeds opgevraagde (en dus geïnvesteerde) bedragen).

- Voor overige niet genoteerde marktprijzen:** Inzicht in de gevoeligheid van de overige beleggingen (Private Equity, Infrastructuur en Bosbouw) is niet goed te geven op basis van generieke marktschokken. De waarde van overige beleggingen vertoont met generieke marktschokken een veel geringere samenhang, dan bijvoorbeeld de waarde van vastgoed en reguliere vastrentende producten. Dit vanwege het zeer specifieke karakter van overige beleggingen. Om toch inzicht te geven in de gevoeligheid van verwachte waardedalingen kan een

inschatting gegeven worden op basis van een scenario waarin de overige beleggingen voor het einde van de looptijd moeten worden verkocht. Tegenpartijen op markten van dergelijke illiquide producten eisen voor voortijdige verkopen forse kortingen op de waarde van deze beleggingen. Afhankelijk van de tijdsdruk kan deze korting variëren van 5-15% tot mogelijk wel circa 50-70% in extreme gevallen.

- Niet-beursgenoteerde aandelen** zijn buiten beschouwing gelaten vanwege het geringe belang.

Het aandeel illiquide beleggingen van de totale beleggingen is in volgende tabel weergegeven:

Illiquiditeitsrisico				
Illiquiditeitsrisico (x 1 € miljoen)				
	ultimo 2024 totaal	ultimo 2024 illiquide	ultimo 2024 illiquide	ultimo 2023 illiquide
Vastgoed	3.783	3.778	100%	100%
Aandelen	18.105	-	0%	0%
Vastrentende waarden	31.220	4.706	15%	14%
Derivaten	1.474	-	0%	0%
Overige beleggingen	5.653	5.652	100%	100%
Totaal	60.235	14.136	23%	23%

De illiquide beleggingen onder de vastrentende waarden betreffen leningen, hypotheke en VGMI.
De totale vastgoed beleggingen zijn illiquide, behalve het indirect beursgenoteerd vastgoed.
De overige beleggingen zijn geheel illiquide.

Toelichting op de staat van baten en lasten (bedragen x € 1 miljoen)

13. Premiebijdragen (werkgevers en werknemers)

	2024	2023
<i>De premiebijdragen zijn als volgt:</i>		
Verplichte pensioenregeling	2.058	1.958
Pensioenpremie voorgaande jaren	13	15
Voortgezette verzekering (incl. FVP)	-	-
Vrijwillige verzekering	54	50
Anw en WIA	5	7
	2.130	2.030
Koopsommen	1	-
Totaal	2.131	2.030

Het premiepercentage van de verplichte regeling is 27,98% (2023: 27,98%) van de pensioengrondslag. De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers-en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers.

Samenstelling premiebijdragen:
De verantwoorde premiebijdrage (€ 2.131 miljoen) exclusief premies voor WIA-excedent en Anw (€ 5 miljoen), bedraagt € 2.126 miljoen. Dat is de feitelijke premie ter dekking van de pensioenopbouw.

Kostendekkende premie:
De benodigde kostendekkende premie wordt bepaald op basis van de in het boekjaar geldende rentetermijnstructuur. De gedempte kostendekkende premie 2024 is vastgesteld op basis van 2,09% (2023: 1,57%). Dat is het saldo van een verwacht rendement van 4,18% en een prijsindexatie van 2,0%. De (gedempte) kostendekkende premie voor de verplichte regeling en aanvullende regeling is als volgt samengesteld:

	2024		2023	
	benodigde DNB-RTS	gedempte 2,09% vast	benodigde DNB-RTS	gedempte 1,57% vast
Kosten pensioenopbouw	1.818	1.849	1.625	1.981
Opslag uitvoeringskosten	18	18	17	17
Solvabiliteitsopslag	347	-	322	-
Feitelijke premie ter dekking van pensioenopbouw	2.183	1.867*	1.964	1.998*
Totaal	2.126	2.126	2.023	2.023
Marge tussen feitelijke premie en kostendekkende premie (ex-post)	(57)	259	59	25

* dit bedrag is gelijkgesteld aan de gedempte kostendekkende premie (ex-post).

De kosten voor de pensioenopbouw betreft de actuariel benodigde premie voor de opbouw van aanspraken en risicopremies.

De feitelijke premie van de verplichte regeling bedraagt 27,98% van de pensioengrondslag voor 2024. De gedempte kostendekkende premie (ex-ante) voor 2024 bedraagt 24,71% (2023: 27,88%) van de pensioengrondslag.

Aangezien het premiebeleid gebaseerd is op de gedempte kostendekkende premie (ex-ante), voldoet de feitelijke premie ter dekking van pensioenopbouw aan het vastgestelde premiebeleid in de ABTN.

Het quotiënt van enerzijds de feitelijke premie ter dekking van pensioenopbouw (exclusief de opslag uitvoeringskosten) en anderzijds de kosten van de pensioenopbouw op basis van de rentetermijnstructuur (RTS) geeft de premiedekkingsgraad weer. De premiedekkingsgraad in 2024 wordt berekend op basis van de RTS per 31 oktober 2024 (het toetsmoment) en bedraagt 141% (2023: 31 oktober 2023: 121%).

14. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds 1/2

Beleggingscategorie	2024				2023			
	Direct resultaat	Indirect Resultaat	Kosten	Totaal resultaat	Direct resultaat	Indirect Resultaat	Kosten	Totaal resultaat
Vastgoed beleggingen	98	(26)	(10)	62	81	(441)	(8)	(368)
Aandelen	310	3.323	(16)	3.617	306	1.687	(14)	1.979
Vastrentende waarden	900	586	(33)	1.453	853	1.196	(32)	2.017
Derivaten	(489)	(344)	(1)	(834)	(300)	737	(1)	436
Overige beleggingen	40	382	(3)	419	18	223	(5)	236
Subtotaal	859	3.921	(63)	4.717	958	3.402	(60)	4.300
Toerekening algemene kosten aan beleggingsresultaat				(7)				(7)
Totaal				4.710				4.293

14. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds 2/2

De kosten vermogensbeheer die in bovenstaande tabel zijn toegerekend aan de beleggingsresultaten worden als volgt uitgesplitst:

Vermogensbeheer kosten (x € 1 duizend)	2024					2023				
	Beheer-kosten	Performance fee	Transactie kosten	Overige kosten	Totaal	Beheer kosten	Performance fee	Transactie kosten	Overige kosten	Totaal
Vastgoedbeleggingen	9.541	-	-	-	9.541	8.401	-	-	-	8.401
Aandelen	6.285	-	-	-	6.285	5.474	-	-	-	5.474
Vastrentende waarden	20.012	-	-	-	20.012	21.010	-	-	-	21.010
Overige beleggingen	3.739	-	-	3.313	7.052	3.579	-	-	2.477	6.056
Fiduciair kosten	17.512	-	-	-	17.512	16.537	-	-	-	16.537
Kosten bewaarloon	2.141	-	-	-	2.141	2.125	-	-	-	2.125
Doorbelasting kosten bestuursbureau	-	-	-	7.490	7.490	-	-	-	7.234	7.234
Totaal	59.230	-	-	10.803	70.033	57.126	-	-	9.711	66.837

De transactiekosten zijn in de jaarrekening onderdeel van de indirecte beleggingsresultaten. Het totaal aan transactiekosten voor 2024 bedraagt € 42,2 miljoen (2023: € 25,3 miljoen). De transactiekosten worden op verschillende manieren verkregen. Hieronder wordt per beleggingscategorie beschreven hoe de transactiekosten vastgesteld worden.

Voor de vastgoedbeleggingen Nederland zijn de transactiekosten betrouwbaar vast te stellen door middel van opgave van de manager (2024: € 0,2 miljoen 2023: € 0,1 miljoen). Voor de beleggingen in Europa, Noord-Amerika en het Verre Oosten worden de transactiekosten niet separaat aangeleverd en zijn daardoor niet betrouwbaar vast te stellen. Voor de categorie aandelen worden de kosten vastgesteld op basis van facturen van brokers (2024: € 21,0 miljoen 2023: € 2,7 miljoen). De kosten van vastrentende waarden worden inzichtelijk gemaakt door middel van de spread op aan- en verkopen (2024: € 17,2 miljoen 2023: € 18,5 miljoen). Voor de berekening wordt gebruik gemaakt van een spread op basis van de gemiddelde spread per kwartaal. De kosten van derivaten worden op dezelfde manier vastgesteld als vastrentende waarden, op basis van spread (2024: € 1,8 miljoen 2023: € 1,7 miljoen). Voor de categorie overige beleggingen worden meerdere methodes toegepast. Een deel wordt op dezelfde manier vastgesteld als vastrentende waarden, op basis van een spread (2024: € 0,9 miljoen 2023: € 1,2 miljoen). Voor alternatieve beleggingen is dat door middel van een zogenaamd ILPA statement. Indien er geen ILPA statement beschikbaar is, dan worden de transactiekosten op basis van default CAS vastgesteld (2024: € 1,0 miljoen 2023: € 1,0 miljoen). In het totaal is 47% (2023: 88%) van de transactiekosten gebaseerd op schattingen of voorlopige opgaves.

Relatie jaarrekening en beleggingsbeleid

In de jaarrekening zijn de beleggingen gerubriceerd naar de aard van de financiële instrumenten. De beleggingsresultaten worden op overeenkomstige manier verantwoord. Uit het volgende overzicht blijkt de aansluiting tussen de jaarrekening enerzijds en het beleggingsbeleid anderzijds.

Beleggingsresultaat	Beleggingsbeleid				Jaarrekening		In geval beleggingsinstrumenten in meerdere beleidscategorieën voorkomen, worden de beleggingsresultaten pro-rata toegerekend op basis van de eindejaarsverdeling. Beleggingskosten worden toebedeeld aan de beleidscategorieën voor zover van toepassing. Niet aan beleggingsinstrumenten toe te rekenen kosten worden pro-rata toegerekend op basis van de eindejaarsverdeling.
	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vast-rentende waarden	Overige beleggingen	Totaal 2024		
Directe vastgoedbeleggingen	141	-	-	-	141		
Indirecte vastgoedbeleggingen	(79)	(1)	-	-	(80)		
Aandelen	-	3.619	-	-	3.619		
Vastrentende waarden	-	-	1.375	-	1.375		
Derivaten	-	-	(835)	-	(835)		
Overige beleggingen	-	360	-	137	497		
Totaal	62	3.978	540	137	4.717		
Toerekening algemene kosten aan beleggingsresultaat					(7)		
					4.710	Rendement 2024 8,66%	Rendement 2023 8,65%

15. Overige baten

	2024	2023
De post overige baten bestaat uit:		
Overige	3	1
Totaal	3	1

Onder de overige baten zijn opgenomen de ontvangen creditrente op de handelsbankrekeningen.

16. Pensioenuitkeringen

	2024	2023
De post pensioenuitkeringen is als volgt opgebouwd:		
Ouderdomspensioen	1.260	1.176
Partnerpensioen	291	279
Wezenpensioen	6	4
Anw-pensioen	4	4
Subtotaal uitkering	1.561	1.463
Afkoopsommen	8	5
Totaal	1.569	1.468

17. Pensioenuitvoeringskosten

De kosten van de pensioenuitvoering ad € 41 miljoen (2023: € 36 miljoen) zijn exclusief de beleggingskosten. De beleggingskosten worden direct ten laste gebracht van het beleggingsresultaat (zie onderdeel 10). De uitvoering van het vermogensbeheer en de pensioenregeling is net als voorgaande jaren uitbesteed.

De post pensioenuitvoeringskosten is als volgt te splitsen:

	2024	2023
<i>De post overige baten bestaat uit:</i>		
Kosten pensioenuitvoering	26	24
Personeelskosten	7	6
Kosten huisvesting en benodigdheden	1	1
Kosten bestuur, commissies en verantwoordings-orgaan	2	2
Kosten toezichthouders en Pensioenregister	2	1
Accountantskosten	0	0
Kosten actuariële certificering	0	0
Overige kosten	10	9
Toerekening aan vermogensbeheer	(7)	(7)
Totaal	41	36

De kosten voor de besturing van het fonds stegen in 2024. In de besturingskosten zijn onder meer de personeelskosten van 47 medewerkers (2023: 41 medewerkers) van het bestuursbureau en 3 uitvoerende bestuursleden (2023: 3 uitvoerende bestuurders) verwerkt en de inhuur van externe medewerkers.

Eind 2024 heeft het fonds naast de 3 uitvoerende bestuursleden 28,4 fte beleidsbepalers of -adviseurs, 11,5 fte pensioenconsulenten en 5,7 fte in overige ondersteunende functies in dienst. Van de personeelskosten wordt 35% van de salarissen, sociale lasten, pensioenen en leasekosten en 50% van de overige kosten toegerekend aan vermogensbeheer (2023: idem). Van de kosten bestuur, commissies en verantwoordingsorgaan wordt 50% van de kosten toegerekend aan vermogensbeheer (2023: 50%).

Alle werknemers verrichten hun werkzaamheden in Nederland op locatie van het fonds dan wel op decentrale locaties. Zij nemen deel in de pensioenregeling van het fonds.

(x € 1 duizend)	2024	2023
Personeelskosten		
Lonen en salarissen	5.008	4.722
Pensioenlasten	830	735
Sociale lasten	536	485
Overige personeelskosten	616	268
Totaal	6.990	6.210

Kosten bestuur, commissies en verantwoordingsorgaan

Onder de kosten voor bestuur, commissies en verantwoordingsorgaan zijn de totale kosten opgenomen voor het bestuur, commissies en verantwoordingsorgaan, inclusief de vergoeding aan de leden.

De vergoeding aan uitvoerend en niet uitvoerende bestuurders bedraagt in 2024 € 1.478 duizend (2023: € 1.468 duizend). De overige aan bestuurders gerelateerde kosten bedragen € 499 duizend (2023: € 604 duizend) hebben betrekking op reiskosten, vergaderkosten (locatie en notulist) en geschiktheidsbevordering.

Accountantskosten

De onafhankelijke externe accountant is EY Accountants B.V. Op grond van artikel 382a Titel 9 Boek 2 BW is de vermelding van de honoraria van de onafhankelijke accountant inclusief BTW.

(x € 1 duizend)	2024	2023
Onderzoek van de jaarrekening	210	202
Andere controle werkzaamheden	102	111
Andere niet-controlediensten	53	-
	365	313

Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij het fonds zijn uitgevoerd door EY Accountants B.V. Deze honoraria hebben betrekking op het onderzoek van de jaarrekening en andere controlewerkzaamheden over boekjaar 2024 ongeacht of de werkzaamheden reeds gedurende het boekjaar zijn verricht. De andere kosten zijn gerelateerd aan de additionele werkzaamheden in het kader van de controle van de informatie in het jaarverslag rondom duurzaamheid en specifieke werkzaamheden in het kader van datakwaliteit.

(x € 1 duizend)	2024	2023
Kosten toezichthouders en Pensioenregister		
Kosten toezichthouder DNB	1.305	1.103
Kosten toezichthouder AFM	183	136
Kosten Pensioenregister	112	106
Totaal	1.600	1.345

18. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Zie toelichting balanspost voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds (9).

19. Mutatie voorziening gemoedsbezwaarden

Zie toelichting balanspost Spaarfonds gemoedsbezwaarden (10).

20. Saldo herverzekering

	2024	2023
Uitkeringen uit hoofde van herverzekeringen	-	-
Totaal	-	-

De post saldo herverzekering bestaat uit ontvangen uitkeringen van herverzekeraars (2024: € 77 duizend 2023: € 95 duizend).

21. Saldo overdrachten van rechten

	2024	2023
Deze post bestaat uit:		
Uitgaande waardeoverdracht individueel	51	78
Uitgaande waardeoverdracht collectief	-	-
Inkomende waardeoverdracht individueel	(99)	(159)
Inkomende waardeoverdracht collectief	-	-
Totaal	(48)	(81)

De afhandeling van nieuwe individuele waardeoverdrachten is afhankelijk van de hoogte van de beleidsdekkingsgraad. De afgelopen twee jaren was de beleidsdekkingsgraad boven de 100% waardoor waardeoverdrachten uitgevoerd konden worden.

22. Overige lasten

	2024	2023
De post overige lasten is als volgt opgebouwd:		
Mutatie oninbare vorderingen	-	-
Overige	2	2
Inkomende waardeoverdracht collectief	2	2

De overige andere lasten bestaan uit afboekingen van oninbare vorderingen en betaalde interest.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan, welke een nieuwe licht werpen op de situatie per 31 december 2024.

Actuariële analyse

(bedragen x € 1 miljoen)

	2024	2023
De actuariële resultaten over het verslagjaar kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Ontvangen premies	2.131	2.030
Opslagen	(140)	(130)
Pensioenopbouw	(1.701)	(1.520)
Resultaat op premie	290	380
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	4.710	4.293
Wijziging rentetermijnstructuur	(1.082)	(1.518)
Interesttoevoeging	(1.742)	(1.495)
Resultaat op interest	1.886	1.280
Resultaat op toeslagen	(157)	(1.560)
Resultaat op sterfte	60	31
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	(35)	(24)
Resultaat op kosten	4	5
Resultaat op waardeoverdrachten	(16)	(7)
Resultaat op schattingswijzigingen	-	-
Resultaat op actuariële grondslagen	212	(20)
Resultaat op overige resultaten	(37)	(48)
Saldo van baten en lasten	2.207	37

De actuariële analyse wordt hierna toegelicht.

Resultaat op premie
De ontvangen premie ten behoeve van de pensioenopbouw bedraagt in 2024 27,98% (2023: 27,98%) van de pensioengrondslag voor de verplichte regeling. De opslagen bestaan uit risicopremies voor overlijden en arbeidsongeschiktheid en de opslag voor administratiekosten.

Resultaat op interest
Het positieve rendement op de beleggingen heeft geleid tot een positief resultaat van € 4.710 miljoen. Door de daling van de marktrente neemt de voorziening pensioenverplichtingen met € 1.082 miljoen toe, hetgeen een negatief resultaat is. Door de positieve 1-jaarsrente in 2024 is het resultaat van de interesttoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen € 1.742 miljoen negatief. In totaal ontstaat dus een positief resultaat op interest van € 1.886 miljoen.

Resultaat op toeslagen
In het boekjaar is een toeslag verleend op 1 januari 2025 met 0,3%. Dit resulteert in een negatief resultaat op toeslagen van € 157 miljoen.

Resultaat op sterfte
Het resultaat op sterfte laat zien in hoeverre de werkelijke sterfte afwijkt van de verwachte sterfte, die is opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. In 2024 is er sprake van een positief resultaat op sterfte. De werkelijke sterfte was hoger dan de verwachte sterfte. De werkelijke sterfte kan worden gedekt uit de aanwezige middelen.

Resultaat op arbeidsongeschiktheid
Het resultaat op arbeidsongeschiktheid ontstaat door het verschil tussen de ontvangen premies voor arbeidsongeschiktheid en de benodigde lasten in verband met nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. In 2024 is het resultaat op arbeidsongeschiktheid negatief.

Resultaat op kosten
Het resultaat op kosten bestaat enerzijds uit de beschikbare vergoedingen in de premies voor kosten en de vrijval voor

kosten uit de voorziening en anderzijds uit de werkelijk gemaakte kosten. In 2024 zijn de beschikbare bedragen voor kosten voldoende om de werkelijk gemaakte kosten te dekken.

Resultaat op waardeoverdrachten
Het resultaat op waardeoverdrachten ontstaat door de verschillen tussen de ontvangen en betaalde middelen voor de inkomende en uitgaande waardeoverdracht en de vrijval en de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen in verband met de waardeoverdrachten. De berekening van de individuele overdrachtswaarde vindt plaats op basis van een vaste wettelijk voorgeschreven rekenrente van 3,160% voor 2024. Deze rente ligt hoger dan de gemiddelde marktrente van de pensioenverplichtingen. Hierdoor ontstaat een verlies op inkomende waardeoverdracht en een winst op uitgaande waardeoverdracht. De hoogte van het resultaat is tevens afhankelijk van de leeftijd van de deelnemers met de individuele waardeoverdrachten.

Resultaat op actuariële grondslagen
Door aanpassingen van de actuariële grondslagen of methoden in het verslagjaar is er positief resultaat van € 212 miljoen. Deze aanpassingen in 2024 worden hieronder toegelicht. Het pensioenfonds heeft de nieuwe AG Prognosetafel 2024 geïmplementeerd, wat heeft geleid tot een positief resultaat van € 94 miljoen. Daarnaast zijn de nieuwe correctiefactoren voor de ervaringssterfte ingevoerd, wat resulteerde in een negatief resultaat van € 188 miljoen. Tot slot heeft de verlaging van het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen van 3 naar 2,5 jaar voor het nog niet ingegaan partnerpensioen een positief resultaat van € 306 miljoen opgeleverd.

Resultaat op overige resultaten
Binnen dit resultaat zijn een aantal verschillende posten opgenomen. Voor 2024 bestaat deze uit met name een negatief resultaat op herschikken van € 21 miljoen. Dit betreft hoofdzakelijk het actuariële resultaat op vervroeging / uitstel of uitruil van pensioenen. Voorts is het resultaat op diverse correcties onder het resultaat op overige resultaten opgenomen.

Ondertekening

Aldus vastgesteld en ondertekend op 15 mei 2025 te Den Haag:

Marcel Andringa	
Nicole Beuken	
Fridoline van Binsbergen	
Marlies van Boom	
Theo Bruinsma	
Richard Devue	

Susan Eijgermans	
Alae Laghrich	
Monique van der Poel	
Eric Uijen	
Igor Vermeulen	
Peggy Wilson	

Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting PME Pensioenfonds te Den Haag is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2024.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting PME Pensioenfonds, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 299 miljoen.

Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 7 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over

zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuariel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen). Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting PME Pensioenfonds is gebaseerd op de tot en met de balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 15 mei 2025

drs. R.T. Schilder

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het algemeen bestuur van Stichting PME Pensioenfonds

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2024

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2024 van Stichting PME Pensioenfonds te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting PME Pensioenfonds per 31 december 2024 en van het resultaat met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2024;
- de staat van baten en lasten over 2024;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting PME Pensioenfonds zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting PME Pensioenfonds voert als bedrijfstakpensioenfonds de pensioenregeling uit voor mensen die werken of gewerkt hebben in de metaal- en technologische industrie en hun nabestaanden. Het vermogensbeheer en het pensioenbeheer zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners, te weten Achmea Real Estate B.V., MN Services Vermogensbeheer N.V. en TKP Pensioen B.V. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit

€ 299 miljoen

Toegepaste benchmark

0,5% van het pensioenvermogen per 31 december 2024, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en reserves.

Nadere toelichting

Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids) dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate

waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien het pensioenfonds in een herstelsituatie zit, hebben wij een percentage van 0,5% gehanteerd. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het algemeen bestuur overeengekomen dat wij aan het algemeen bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 7 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn. Op verzoek van het algemeen bestuur hebben wij voor de controle van de pensioenuitvoeringskosten een lagere uitvoeringsmaterialiteit bepaald, namelijk € 2 miljoen, en zijn wij overeengekomen dat wij aan het algemeen bestuur voor dit specifieke onderdeel geconstateerde afwijkingen boven € 200 duizend rapporteren.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een bedrijfstakpensioenfonds. Wij hebben in het opdrachtteam specialisten opgenomen op het gebied van IT-audit. Daarnaast hebben wij eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van de technische voorzieningen en gebruik gemaakt van waarderingsspecialisten voor onderdelen van de beleggingen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een

redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controleaanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het algemeen bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop het niet-uitvoerend bestuur het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij verwijzen naar de paragraaf Integraal risicomanagement in het hoofdstuk Beheerste en integere bedrijfsvoering van het jaarverslag, waarin het algemeen bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen en het hoofdstuk Verklaring intern toezicht PME van het jaarverslag waar het niet-uitvoerend bestuur op deze (fraude)risicoanalyse reflecteert.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode en de incidentenregistratie.

Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Wij houden rekening met het risico dat het algemeen bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken, aangezien dit risico in alle organisaties aanwezig is. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht in toelichting 9. Technische voorzieningen in de jaarrekening, waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt "Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen".

Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties.

Wij zijn uitgegaan van de veronderstelling dat er bij de opbrengstenverantwoording frauderisico's bestaan met name bij de indirecte beleggingsopbrengsten uit de directe beleggingen in vastgoed, de indirecte beleggingen in vastgoed, private equity, hypotheekfondsen, VGMI en andere beleggingen (infrastructuur en bosbouw). Wij beschrijven in de controleaanpak van het kernpunt "Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen" onze controlewerkzaamheden om in te spelen op de veronderstelde frauderisico's bij de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennisgenomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het algemeen bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisaties).

Uit de door ons geïdentificeerde frauderisico's, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controleaanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144, "Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen", is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het algemeen bestuur, het kennis nemen van de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA), het lezen van notulen, het kennisnemen van rapporten van de sleutelfunctiehouders en de compliance officer en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennisgenomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controleaanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht in het onderdeel Continuïteitsveronderstelling van de paragraaf Algemene toelichting van de jaarrekening, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het algemeen bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het algemeen bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het algemeen bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het algemeen bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting 8. Stichtingskapitaal en reserves van de jaarrekening. Hieruit blijkt dat het pensioenfonds een reservetekort heeft per 31 december 2024. Het hoofdstuk Dekkingsgraad van het bestuursverslag gaat in op de financiële positie en de actualisatie van het herstelplan in 2025. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2024 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuariael rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden: - Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht. Voor 2024 zijn de zogenaamde key items de toepassing van de meest recente AG Prognosetafel 2024, aanpassing ervaringssterfte, aanpassing in het leeftijdsverschil man/vrouw en de indexatie per 1 januari 2025. - Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaris. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2024 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De gerealiseerde en ongerealiseerde waardeontwikkeling van beleggingen dienen in de staat van baten en lasten te worden verwerkt als indirecte beleggingsopbrengsten. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet (beurs)genoteerde fondsen. De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit de posities in direct vastgoed respectievelijk overige vastrentende waarden VGMI en derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity, indirect vastgoed, hypothekenfondsen en andere overige beleggingen kennen eveneens inherent relatief veel waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf Algemene toelichting — Grondslagen voor de balans en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting 1 tot en met 5 en de risicoparagraaf in de jaarrekening. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2024 € 1.590 miljoen is belegd in direct vastgoed, € 838 miljoen is belegd in overige vastrentende waarden VGMI, € 4.000 miljoen is belegd in private equity, € 2.187 miljoen is belegd in indirect vastgoed, € 2.753 miljoen is belegd in hypotheekfondsen, € 1.115 miljoen aan beleggingen in infrastructuur leningen fondsen en € 1.652 miljoen aan andere beleggingen (infrastructuur en bosbouw). Daarnaast is sprake van een gesaldeerde negatieve positie in derivaten ter grootte van € 4.470 miljoen. De omvang van de beleggingen in niet-(beurs)genoteerde fondsen betreft circa 15% van de totale beleggingen. Daarnaast is in de toelichting een gevoeligheidsanalyse opgenomen ten aanzien van de waardering van (in) direct vastgoed, hypotheekfondsen en overige vastrentende waarden VGMI. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten. Zoals beschreven in “Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's”, hebben wij het veronderstelde frauderisico inzake de opbrengstenverantwoording gekoppeld aan de indirecte beleggingsopbrengsten uit beleggingen in direct vastgoed, hypotheekfondsen, VGMI en niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity, indirect vastgoed en andere beleggingen (infrastructuur en bosbouw).
Onze controleaanpak	Bij de controle van de beleggingen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van andere accountants. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2024: • Voor de posities in direct vastgoed hebben wij de interne beheersingsmaatregelen van het taxatieproces onderzocht en met gebruikmaking van vastgoedspecialisten voor een selectie van objecten de onafhankelijke taxaties en daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van marktgegevens (bandbreedtes). • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd op basis van de gecontroleerde jaarrekeningen van de betreffende fondsen met daarin opgenomen de gecontroleerde waarde per aandeel of participatie per 31 december 2024. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. Voor zover wij geen zekerheid kunnen verkrijgen uit een jaarrekening per 31 december 2024, omdat deze niet tijdig beschikbaar is of omdat het boekjaar van de betreffende fondsen niet gelijk is aan het boekjaar van het pensioenfonds, hebben wij aanvullende werkzaamheden uitgevoerd. Deze werkzaamheden bestonden uit het onderzoeken van eerdere jaarrekeningen (back-testing) en het vaststellen van de aansluiting met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Als onderdeel van de genoemde werkzaamheden hebben wij de impact van nieuwe informatie tot de datum van onze controleverklaring gemonitord en vastgesteld dat significante ontwikkelingen op adequate wijze zijn verwerkt. • Voor de positie in overige vastrentende waarden VGMI hebben wij met gebruikmaking van waarderingsexperts de waardering en de daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst. • Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden zijn waarderingsspecialisten betrokken. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2024, de indirecte beleggingsopbrengsten en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan het subjectieve element ervaringssterfte van de bepaling van de technische voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt. Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf Algemene toelichting — Grondslagen voor de balans en een nadere toelichting opgenomen in toelichting 9. Technische voorzieningen. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door aanpassing van de AG Prognosetafel 2024, toepassen fondsspecifieke ervaringssterfte en aanpassing in het leeftijdsverschil man/vrouw. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 94 miljoen lager respectievelijk € 188 miljoen hoger respectievelijk € 306 miljoen lager uitgekomen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.
Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van het pensioenfonds. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2024. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2024: • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het algemeen bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist gelet op de besluitvorming van het algemeen bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data analyse, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2024 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het algemeen bestuur benoemd als accountant van Stichting PME Pensioenfonds en reeds langdurig betrokken als externe accountant. Wij zijn niet in staat om te bepalen sinds welk boekjaar wij zijn benoemd als externe accountant, maar wij zijn tenminste vanaf de controle van het boekjaar 2001 tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten geleverd als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het algemeen bestuur voor de jaarrekening

Het algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het algemeen bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het algemeen bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het algemeen bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het algemeen bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het algemeen bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het algemeen bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De audit, risk en compliance commissie is belast met toezicht op de financiële informatieverschaffing door Stichting PME Pensioenfonds.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude en fouten ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel. Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie "Informatie ter ondersteuning van ons oordeel" hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel. Onze controle bestond verder onder andere uit:

- het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het algemeen bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Communicatie

Wij communiceren met het algemeen bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

In dit kader geven wij ook een verklaring aan de audit, risk & compliance commissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het algemeen bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het algemeen bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het algemeen bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 15 mei 2025

EY Accountants B.V.

w.g. S.B. Spiessens RA

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de duurzaamheidsinformatie

Aan: het algemeen bestuur van Stichting PME pensioenfonds

Ons oordeel en onze conclusie

Wij hebben een assurance-opdracht met redelijke mate van zekerheid uitgevoerd op de duurzaamheidsinformatie in het jaarverslag van Stichting PME Pensioenfonds te Den Haag over 2024.

Naar ons oordeel is de duurzaamheidsinformatie, in alle van materieel belang zijnde aspecten, opgesteld in overeenstemming met de rapportagecriteria zoals toegelicht in de sectie “Criteria”.

De duurzaamheidsinformatie bestaat uit de volgende hoofdstukken van **bijlage 3**. Rapportage Taskforce on Climate-related Financial Disclosures, zoals opgenomen in het jaarverslag:

- Governance, bestuurlijk overzicht.
- Strategie, inclusief strategievorming, met uitzondering van Weerbaarheid strategie in verschillende klimaatscenario's, Transitierisico's en Fysieke klimaatrisico's, en Integraal risicomanagement.
- Doelstellingen, maatregelen en resultaten, ten aanzien van de totale portefeuille en de verscheidende onderliggende portefeuilles (te weten, de portefeuilles beursgenoteerde aandelen, bedrijfsobligaties, vastgoed, infrastructuur, private equity, hypotheek, staatsobligaties en bosbouw), met uitzondering van de gerapporteerde Transition Pathway Information (TPI) en CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille in betreffende sectie.

Daarnaast hebben wij een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid uitgevoerd op de geselecteerde duurzaamheidsinformatie die als onderdeel van de duurzaamheidsinformatie is opgenomen. De geselecteerde duurzaamheidsinformatie bestaat uit CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille en de TPI over 2024 van Stichting PME pensioenfondsen is opgenomen in hoofdstuk “Doelstellingen, maatregelen en resultaten” van **bijlage 3**. Rapportage Taskforce on Climate-related Financial Disclosures, van het jaarverslag.

Op basis van de door ons uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie hebben wij geen reden om te veronderstellen dat de geselecteerde duurzaamheidsinformatie niet, in alle van materieel belang zijnde aspecten, is opgesteld in overeenstemming met de van toepassing zijnde criteria zoals toegelicht in de sectie “Criteria”.

De basis voor ons oordeel en onze conclusie

Wij hebben onze assurance-opdracht uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historisch financiële informatie (attest-opdrachten)'. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht over de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting PME pensioenfonds zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO). Dit houdt onder meer in dat wij geen activiteiten ondernemen die conflicterend kunnen zijn met onze onafhankelijke assurance-opdracht. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel en onze conclusie.

Criteria

De toegepaste criteria voor het opstellen van de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie betreffen de rapportage principes behorende bij de TCFD-Rapportage zoals toegelicht in **bijlage 4**. Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie van het jaarverslag.

De vergelijkbaarheid van de duurzaamheidsinformatie tussen entiteiten onderling en in de tijd kan beïnvloed worden door het ontbreken van geüniformeerde praktijken ter beoordeling en meting van deze informatie. Dit biedt de mogelijkheid

verscheidene, acceptabele meettechnieken toe te passen. Daarom dienen de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie gelezen en begrepen te worden samen met de toegepaste criteria.

Ter vergelijking opgenomen (geselecteerde) duurzaamheidsinformatie niet onderzocht

De duurzaamheidsinformatie over de jaren 2019 en 2020 is geen onderdeel geweest van een assurance-opdracht met een redelijke mate van zekerheid. Daarom is de ter vergelijking opgenomen duurzaamheidsinformatie over de jaren 2019 en 2020 en de daaraan gerelateerde toelichtingen in het jaarverslag niet van een redelijke mate van zekerheid voorzien, maar wel van een beperkte mate van zekerheid. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

De geselecteerde duurzaamheidsinformatie over de standen per 31 december 2021 en 31 december 2022 (ten aanzien van de TPI) en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie over de periode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2021 ten aanzien van de CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille zijn geen onderdeel geweest van een assurance-opdracht. Daarom is de ter vergelijking opgenomen geselecteerde duurzaamheidsinformatie over de standen per 31 december 2021 en 31 december 2022 van de TPI, de ter vergelijking opgenomen geselecteerde duurzaamheidsinformatie over de periode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2021 van de CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille en de gerelateerde toelichtingen in het jaarverslag niet van een beperkte mate van zekerheid voorzien.

Ons oordeel en onze conclusie zijn niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheden.

Beperkingen in de reikwijdte van onze assurance-opdracht

Onze assurance-opdracht is beperkt tot de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie. Wij hebben geen assurance-werkzaamheden uitgevoerd voor andere informatie in het jaarverslag in het kader van deze opdracht.

In de duurzaamheidsinformatie is toekomstgerichte informatie opgenomen in de vorm van ambities, strategie, plannen, verwachtingen, schattingen en risico-inschattingen. Toekomstgerichte informatie heeft betrekking op gebeurtenissen en acties die zich nog niet hebben voorgedaan en zich wellicht ook nooit zullen voordoen. Wij geven geen zekerheid bij de veronderstellingen en de haalbaarheid van deze toekomstgerichte informatie.

De kwantificering van de CO₂-emissies is onderhevig aan inherente onzekerheid vanwege onvolledige wetenschappelijke kennis die wordt gebruikt om emissiefactoren te bepalen. Zoals toegelicht in **bijlage 4**. Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie, omvat de duurzaamheidsinformatie toelichtingen op basis van klimaat scenario's die onderhevig zijn aan inherente onzekerheid vanwege onvolledige wetenschappelijke en economische kennis over de waarschijnlijkheid, de timing of het effect van mogelijke toekomstige klimaatinvloeden.

In de duurzaamheidsinformatie zijn de berekeningen van de CO₂-emissies van de aandelenportefeuille en de bedrijfsobligaties portefeuille veelal uitgevoerd aan de hand van veronderstellingen en met gebruikmaking van bronnen van externe partijen. De veronderstellingen en gehanteerde bronnen zijn toegelicht in **bijlage 4**. Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie. Wij hebben vastgesteld dat deze veronderstellingen en externe bronnen geschikt zijn. Tevens hebben we vastgesteld dat de gehanteerde data geschikt is middels het uitvoeren van deelwaarnemingen.

In de geselecteerde duurzaamheidsinformatie zijn de berekeningen van de CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille en TPI veelal uitgevoerd aan de hand van veronderstellingen en met gebruikmaking van bronnen van externe partijen. De veronderstellingen en gehanteerde bronnen zijn toegelicht in **bijlage 4**. Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie van het jaarverslag. Wij hebben beoordeeld dat deze veronderstellingen en externe bronnen plausibel en passend zijn, maar ten aanzien van de inhoud van deze veronderstellingen en externe bronnen hebben wij geen werkzaamheden verricht. De verwijzingen naar externe bronnen

of websites maken geen onderdeel uit van onze assurance-opdracht over de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie. Wij verstrekken daarom geen zekerheid over deze informatie.

Ons oordeel en onze conclusie zijn niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheden.

Verantwoordelijkheden van het algemeen bestuur en de audit, risk en compliance commissie voor de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie

Het algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie in overeenstemming met de criteria zoals toegelicht in de sectie "Criteria".

Het algemeen bestuur is ook verantwoordelijk voor het selecteren en toepassen van deze criteria en voor het bepalen dat deze criteria toereikend zijn voor de gerechtvaardigde informatiebehoefte van belanghebbenden, rekening houdend met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving met betrekking tot verslaggeving. De door het algemeen bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in **bijlage 4**. Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie van het jaarverslag.

Het algemeen bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het algemeen bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de duurzaamheidsinformatie mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

De audit, risk en compliance commissie is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het rapportageproces over de duurzaamheidsinformatie van Stichting PME pensioenfonds.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht over de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van de assurance-opdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusies.

Onze assurance-opdracht met een redelijke mate van zekerheid over de duurzaamheidsinformatie is uitgevoerd met een hoge, maar geen absolute, mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze assurance-opdracht niet alle materiële fraude en fouten ontdekken.

Onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid over de geselecteerde duurzaamheidsinformatie is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid om de plausibiliteit van de geselecteerde duurzaamheidsinformatie vast te stellen. De werkzaamheden variëren in aard en timing van, en zijn ook geringer in omvang, dan die bij een assurance-opdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij een assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij een assurance-opdracht met een redelijke mate van zekerheid.

Wij passen de van toepassing zijnde voorschriften voor kwaliteitsmanagement toe op grond van de Nadere voorschriften kwaliteitsmanagement (NVKM). Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsmanagement inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, professionele standaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij dit assurance-rapport.

Den Haag, 15 mei 2025
EY Accountants B.V.
w.g. drs. R.J. Bleijs RA

Bijlage bij het assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de duurzaamheidsinformatie

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de sector, relevante thema's en kwesties en de kenmerken van de entiteit voor zover relevant voor de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de toegepaste criteria, de consistente toepassing hiervan en de toelichtingen die daarover in de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie staan. Dit omvat het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het algemeen bestuur;
- het aansluiten van de relevante financiële informatie met de jaarrekening;
- het lezen van de informatie in het jaarverslag buiten de reikwijdte van onze assurance-opdracht om eventuele van materieel belang zijnde inconsistenties met de duurzaamheidsinformatie en de geselecteerde duurzaamheidsinformatie te identificeren.

Onze assurance-opdracht met een redelijke mate van zekerheid van de duurzaamheidsinformatie bestond onder andere uit:

- het verkrijgen van inzicht in de systemen en processen die ten grondslag liggen aan het verzamelen, rapporteren en consolideren van de duurzaamheidsinformatie, inclusief het verwerven van inzicht in de interne beheersingsomgeving, voor zover relevant voor onze assurance-opdracht. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het identificeren en inschatten van de risico's dat de duurzaamheidsinformatie afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van verdere assurance-werkzaamheden en het verkrijgen van assurance-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:

- het inwinnen van inlichtingen bij het algemeen bestuur en relevante medewerkers verantwoordelijk voor de duurzaamheids-strategie en -beleid en prestaties;
- het kennisnemen van de notulen van de vergaderingen van het algemeen bestuur, van de audit, risk en compliance commissie en van andere vergaderingen die van belang zijn voor de inhoud van de duurzaamheids-verslaggeving;
- het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne beheersingsmaatregelen op, en de consolidatie van gegevens in de duurzaamheidsinformatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de veronderstellingen en bronnen van externe partijen die zijn gehanteerd voor de berekeningen die ten grondslag liggen aan de CO₂-emissies van de aandelenportefeuille en de bedrijfsobligaties zoals opgenomen in de paragraaf "CO₂-voetafdruk PME" van het jaarverslag;
- het verkrijgen van assurance-informatie dat de duurzaamheidsinformatie aansluit op de onderliggende administraties van Stichting PME pensioenfonds;
- het op basis van deelwaarnemingen evalueren van relevante interne en externe documentatie om de betrouwbaarheid vast te stellen van de duurzaamheidsinformatie;
- het evalueren van data en trends;
- het evalueren of de duurzaamheidsinformatie zonder materiële afwijkingen gepresenteerd en toegelicht is in overeenstemming met de toegepaste criteria

Onze assurance-opdracht met een beperkte mate van zekerheid van de geselecteerde duurzaamheidsinformatie bestond onder andere uit:

- het via het inwinnen van inlichtingen op hoofdlijnen inzicht verwerven van de interne beheersingsomgeving, de rapporterings-processen, de informatiesystemen en het risico-inschattingsproces van de entiteit relevant voor het opstellen van de geselecteerde duurzaamheidsinformatie, zonder het verwerven van assurance-informatie over het bestaan of het toetsen van de effectiviteit van de interne beheersingsmaatregelen;
- het identificeren van gebieden in de geselecteerde duurzaamheidsinformatie waar het waarschijnlijk is dat misleidende of onevenwichtige informatie of een afwijking van materieel belang als gevolg van fraude of van fouten zich zal voordoen. Het bepalen en uitvoeren van verdere werkzaamheden is gericht op het beoordelen van de plausibiliteit van de duurzaamheidsinformatie in reactie op onze risico-inschatting.

Deze werkzaamheden bestonden onder meer uit:

- het inwinnen van inlichtingen bij het algemeen bestuur en relevante medewerkers verantwoordelijk voor de duurzaamheids-strategie en -beleid en prestaties;
- het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor het aanleveren van informatie voor, het uitvoeren van interne beheersingsmaatregelen op, en de consolidatie van gegevens in de geselecteerde duurzaamheidsinformatie;
- het beoordelen van het passend zijn en de plausibiliteit van de veronderstellingen en bronnen van externe partijen die zijn gehanteerd voor de berekeningen die ten grondslag liggen aan de CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille en TPI zoals opgenomen in de paragraaf "CO₂-voetafdruk PME" van het jaarverslag;
- het verkrijgen van assurance-informatie dat de geselecteerde duurzaamheidsinformatie aansluit op de onderliggende administraties van Stichting PME pensioenfonds;
- het op basis van beperkte deelwaarnemingen beoordelen van relevante interne en externe documentatie;
- het overwegen van data en trends;
- het overwegen of de geselecteerde duurzaamheidsinformatie zonder materiële afwijkingen gepresenteerd en toegelicht is in overeenstemming met de toegepaste criteria.

Bijlage

Bijlage 1 Personalia 2024

Bestuursleden ultimo 2024

Marcel Andringa 4 augustus 1970, (m)

Functie PME uitvoerend bestuurder balans- en vermogensbeheer

Relevante nevenfuncties

- lid bestuur Stichting Netherlands Advisory Board on impact investing (NAB);
- extern adviseur Beleggingsadviescommissie SBZ Pensioen;
- extern lid DNB Beleggingscommissie.

Nicole Beuken 16 september 1959, (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder (onafhankelijk voorzitter)

Beroep Bestuurder, toezichthouder, adviseur

Relevante nevenfuncties

- voorzitter raad van commissarissen Rabobank Zuid-Limburg Oost;
- niet-uitvoerend bestuurder Pensioenfonds Rabobank;
- bestuurslid Stichting Pensioenregister;
- plv lid Raad van Beheer Stichting Administratie Indonesische Pensioenen (SAIP).

Fridoline van Binsbergen 3 maart 1967, (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Bestuurder, toezichthouder, adviseur

Relevante nevenfuncties

- bestuurder Stichting Shell Pensioenfonds (SSPF);
- lid Beleggingscommissie bij SSPF;
- lid Raad van Toezicht Provisium;
- commissaris bij DPS;
- lid van Raad van Advies masteropleiding Integrale bedrijfsvoering bij Haagse Hogeschool;
- docent/afstudeerbegeleider bij Haagse Hogeschool vanuit eigen bedrijf.

Theo Bruinsma 11 oktober 1950, (m)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Bestuurder, toezichthouder, adviseur

Relevante nevenfuncties

- bestuurslid AbE Discovery LLC;
- lid hoofdbestuur VNO-NCW Brabant/Zeeland;
- voorzitter GMV (brancheorganisatie agrifoodmachinebouw).

Marlies van Boom 6 april 1966 (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Bestuurder, toezichthouder, adviseur

Relevante nevenfuncties

- lid Beleggingsadviescommissie Stichting Pensioenfonds Horeca & Catering;
- extern lid auditcommissie Stichting Pensioenfonds voor Huisartsen;
- voorzitter Stichting Beheer KPMG Deferred Payments;
- commissaris bij ZLM Verzekeringen.

Richard Devue 30 maart 1971, (m)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Pensioenbestuurder FNV

Relevante nevenfuncties

- plaatsvervangend voorzitter Bpf Koopvaardij.

Susan Eijgermans 11 oktober 1978, (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Pensioenbestuurder FNV

Relevante nevenfuncties

- uitvoerend bestuurder Stichting Pensioenfonds KPN;
- lid beleggingscommissie en financiële commissie Stichting Pensioenfonds KPN.

Alae Laghrich 19 september 1979, (m)

Functie PME Uitvoerend bestuurder risicomanagement, IT, governance, compliance, financiën en bedrijfsvoering

Relevante nevenfuncties

- lid Tuchtcommissie Stichting DSI;
- lid (extern adviseur) beleggingsadviescommissie Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranen (Vfonds).

Monique van der Poel 7 augustus 1981, (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Pensioenstrateeg FME

Relevante nevenfuncties

- voorzitter Raad van Toezicht BPL Pensioen;
- voorzitter bestuur Ketter & Co;
- juridisch adviseur EPB-law;
- coördinator en docent post-doc leergang Expertisecentrum Pensioenrecht Vrije universiteit Amsterdam;
- Docent Nyenrode Executive Pensions Program;
- lid Pensioencommissie VNO-NCW;
- lid nationale Task Force Diversiteit, Inclusie & Gelijkwaardigheid Pensioensector.

Eric Uijen 2 mei 1959, (m)

Functie PME uitvoerend bestuurder strategie, pensioenbeleid en -uitvoering (voorzitter)

Relevante nevenfuncties

- voorzitter beleggingsadviescommissie Monuta Verzekeringen NV.

Igor Vermeulen 30 oktober 1961, (m)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Bestuurder, toezichthouder, adviseur

Relevante nevenfuncties

- commissaris Stork Nederland BV, onderdeel van Bilfinger SE.

Peggy Wilson 9 december 1969, (v)

Functie PME niet-uitvoerend bestuurder

Beroep Pensioenfondsbestuurder CNV

Relevante nevenfuncties

- niet-uitvoerend bestuurder Stichting Pensioenfonds Rail & Openbaar Vervoer (Rail & OV);
- niet-uitvoerend bestuurder SBZ Pensioen.

Samenstelling bestuurlijke gremia

Samenstelling bestuurlijke gremia

	UB	NUB	AB	PB&C cie.	B&V cie.	ARC cie.	Rem. cie.
Bestuursleden							
Marcel Andringa	✓		✓		✓		
Nicole Beuken		✓ (vrz)	✓ (vrz)			✓ (vrz)	✓ (vrz)
Fridoline van Binsbergen		✓	✓	✓		✓	✓
Theo Bruinsma		✓	✓	✓	✓ (vrz)		
Marlies van Boom		✓	✓		✓		
Richard Devue		✓	✓			✓	
Susan Eijgermans		✓	✓	✓ (vrz)			
Alae Laghrich	✓		✓			✓	
Monique van der Poel		✓	✓	✓			
Eric Uijen	✓ (vrz)		✓	✓			✓
Igor Vermeulen		✓	✓			✓	✓
Peggy Wilson		✓	✓		✓	✓	
Externe leden							
Trudy van der Kloet						✓	
Roel Mehlkopf					✓		
Mirjam Verhoeven						✓	

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit zestien leden, acht namens de actieve deelnemers en acht namens pensioengerechtigden. Er is een onafhankelijk voorzitter, Aart van den Brink (m, 70 jaar).

Samenstelling verantwoordings-orgaan (ultimo 2024)

	Leeftijd	Namens	Benoemd
Bert Aal (m)	63 jaar	werknemers	FNV
Ko van den Berg (m)	69 jaar	pensioengerechtigden	VHP2
Jos Broeren (m)	68 jaar	pensioengerechtigden	FNV
Eric Cols (m)	54 jaar	werknemers	FNV
Theo van Eis (m)	70 jaar	pensioengerechtigden	De Unie
Carl Holzmann (m)	73 jaar	pensioengerechtigden	VGPME
Jan van der Kooi (m)	77 jaar	pensioengerechtigden	CNV
Arjen Kronenberg (m)	47 jaar	werknemers	FNV
Harco Meijer (m)	52 jaar	werknemers	VHP2
Hans Ooms (m)	75 jaar	pensioengerechtigden	VGPME
Henk Silvius (m)	75 jaar	pensioengerechtigden	FNV
Dick Tijssen (m)	62 jaar	werknemers	FNV
Jaap Verdonk (m)	64 jaar	werknemers	CNV
Douwe Wielsma (m)	77 jaar	pensioengerechtigden	VGPME (aspirant lid)
Peter van der Zalm (m)	71 jaar	pensioengerechtigden	FNV
Jos van Zuydam (m)	65 jaar	werknemers	De Unie
Vacature*	-	werknemers	CNV

* op 23 januari 2025 werd deze vacature ingevuld door Erwin Lubbers (CNV)

Overige functies

Sleutelfunctiehouders

Eind 2024 had PME de volgende sleutelfunctiehouders:

- Rob Schilder als actuariael sleutelfunctiehouder
- Trudy van der Kloet als sleutelfunctiehouder interne audit
- Alae Laghrich als sleutelfunctiehouder risicobeheer

Accountant

De accountant controleert de jaarrekening, het bestuursverslag en de door het fonds opgegeven z-score op basis van de wettelijke verplichtingen onder Titel 9 Boek 2 BW en de Wet bpf. Ook geeft de accountant een assurance-rapport af aan het bestuur dat het fonds tijdig een normportefeuille heeft vastgesteld. Dit is verplicht op grond van artikel 5 van het Vrijstellings- en boetebesluit Wet Bpf 2000. De accountant controleert ook het feitelijke rendement van de gekozen normportefeuille. Vanaf het verslagjaar 2021 is de heer Steven Spiessens RA van EY Accountants B.V. benoemd als accountant.

Actuaris

De actuaris van het fonds controleert jaarlijks of de technische voorzieningen juist zijn vastgesteld en of de voorziening pensioenverplichtingen op voldoende veilige grondslagen is berekend. Vanaf verslagjaar 2023 is de heer Rob Schilder AAG van Willis Towers Watson te Amstelveen benoemd als certificerend actuaris.

Compliance - en privacyofficer

Jurriaan Cornelisse is benoemd als compliance- en privacyofficer.

Vertrouwenspersoon

Adinda Lammens is benoemd als externe vertrouwenspersoon. Zij fungeert zowel als vertrouwenspersoon integriteit als vertrouwenspersoon ongewenste omgangsvormen.

Bijlage 2

Risicotaxonomie PME en risicobereidheid

STRATEGISCH	FINANCIEEL	OPERATIONEEL	COMPLIANCE
Omgeving	Vermogensbeheer		Compliance
Draagvlak deelnemers	Balans	Uitvoeringskosten	(Financieel) toezicht
Draagvlak werkgevers	Rente	Personele bezetting	Naleving wet- en regelgeving
Draagvlak sociale partners	Markt	Continuïteit en weerbaarheid	Naleving beleid, procedures en overeenkomsten
Wet- en regelgeving	Valuta	Kwaliteit opzet dienstverlening	Integriteit
Toezicht	Krediet	Kwaliteit werking dienstverlening	Integriteit
Governance	Tegenpartij	Advies	Beloning
Missie, visie, strategie en cultuur	Liquiditeit	Data- en modelkwaliteit	
Verandervermogen bestuur	Concentratie	IT Operations en support	
Effectiviteit bestuur	Actief	Informatie- en cyberveiligheid	
Gelijkgerichtheid met uitbestedingspartijen	Inflatie	Sub-leveranciers	
Afhankelijkheid	ESG	Afdwingbaarheid contracten	
Wendbaarheid uitbestedingspartij	Governance	Indekking van aansprakelijkheid	
	Klimaat (Environmental)		
	Overig Environmental		
	Social		
	Verzekeringstechnisch		
	Pensioenresultaat		
	Grondslagen		
	Premie		

Legenda Risicobereidheid PME

Laag

Gemiddeld

Hoog

Risico	Risico-omschrijving
STRATEGISCH	Risico's die verband houden met de realisatie van de strategische doelstellingen.
Omgeving	Risico op van buiten PME en de beheerketen komende veranderingen.
Draagvlak deelnemers	Risico op verminderd of onvoldoende draagvlak onder deelnemers (en gepensioneerden) voor de verplichte deelname of deelname aan PME.
Draagvlak werkgevers	Risico op verminderd of onvoldoende draagvlak onder werkgevers voor de verplichte deelname of deelname aan PME.
Draagvlak sociale partners	Risico op verminderd of onvoldoende draagvlak onder sociale partners.
Wet- en regelgeving	Risico dat het niet langer mogelijk is de Bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst (BUO) uit te voeren of de complexiteit in de uitvoering toeneemt als gevolg van (wijzigingen in) wet- en regelgeving, politiek sentiment of gebeurtenissen.
Toezicht	Risico dat het toezicht strikter wordt en de hoeveelheid eisen waaraan moet worden voldaan toeneemt waardoor het besluitvormingsproces van PME of uitvoering van de taken van PME worden belemmerd.
Governance	Risico op van binnen PME en de beheerketen komende veranderingen.
Missie, visie, strategie en cultuur	Risico dat PME geen duidelijke missie, visie en/of strategie heeft of dat de cultuur binnen PME adequate besturing belemmert en/of de structuur van PME het zijn van een lerende organisatie in de weg staat.
Verandervermogen bestuur	Risico dat het bestuur niet tijdig of niet adequaat kan inspelen op veranderingen in de externe omgeving.
Effectiviteit bestuur	Risico dat het bestuur onvoldoende geschikt is en zich niet houdt aan de rolinvulling zoals beoogd in het bestuursmodel van PME.
Gelijkgerichtheid met uitvoeringsorganisatie	Het risico dat de bedrijfsvoeringen van de uitvoeringsorganisaties en PME niet of onvoldoende op elkaar aansluiten.
Afhankelijkheid	Risico dat PME te afhankelijk wordt van één uitvoeringsorganisatie doordat zij niet of moeilijk kan overstappen naar een andere uitvoeringsorganisatie.
Wendbaarheid uitvoeringsorganisatie	Risico dat de uitvoeringsorganisatie over onvoldoende (strategisch) inzicht en/of niet over een toekomstbestendige organisatie-inrichting beschikt en daardoor niet goed in staat is om verandertrajecten te realiseren.
FINANCIËEL	Risico's die verband houden met de financiële opzet van PME en de beleggingen
Vermogensbeheer	Risico's die verband houden met het vermogensbeheer (i.e. beleggingen)
Balans	Risico van veranderingen in de dekkingsgraad als gevolg van afwijkende rendementen tussen beleggingen en verplichtingen.
Rente	Risico op fluctuaties van rentetermijnstructuren.
Markt	Risico op wijzigingen in marktprijzen van beleggingsinstrumenten.

Valuta	Risico dat beleggingen in een vreemde valuta in waarde dalen omdat de wisselkoers tussen de vreemde valuta en de euro daalt.
Krediet	Risico dat een crediteur contractuele of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, leningen, vorderingen, ontvangen garanties) niet nakomt (heeft voor PME enkel betrekking op vastrentende beleggingen).
Tegenpartij	Risico op in gebreke blijven van een tegenpartij, dat voor PME voortvloeit uit de posities in derivaten en het securities lending programma.
Liquiditeit	Risico dat PME niet over voldoende liquide financiële middelen beschikt om op enige termijn aan de betalingsverplichtingen te voldoen. Op korte termijn betreft dit het risico van het niet kunnen voldoen aan acute betalingsverplichtingen, op lange termijn betreft dit het risico van teveel illiquide beleggingen in de portefeuille.
Concentratie	Risico van een grote eenzijdige belegging. De concentratie kan betrekking hebben op een geografische of sectorale concentratie, een concentratie op één specifieke belegging en een concentratie op één specifiek risico.
Inflatie	Risico op fluctuaties van inflatietermijnstructuren.
Actief	Risico dat door het voeren van een actief beleggingsbeleid een lager portefeuillerendement behaald wordt dan het rendement op de benchmark.

ESG	Risico op verandering in milieu, sociaal of governance-omstandigheden
ESG-Klimaat (Environmental)	Risico op fysieke gevolgen van klimaatverandering en transitierisico's als gevolg van klimaatverandering
ESG-Overig Environmental	Risico op overige negatieve milieuaspecten zoals het verlies van biodiversiteit, ontbossing en waterschaarste
ESG-Social	Risico dat sociale aspecten, zoals mensenrechten, arbeidsomstandigheden en maatschappelijke ongelijkheid, onvoldoende worden gewaarborgd
ESG-Governance	Risico van ondermaats ondernemingsbestuur, waaronder excessieve bestuurdersbeloning of onvoldoende diversiteit binnen het bestuur

Verzekeringstechnisch	Risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen.
Pensioenresultaat	Op voorhand geldt: sociale partners stellen de pensioenambitie vast in afstemming met PME. Risico is tweeledig, namelijk: i.) dat op basis van de jaarlijkse haalbaarheidstoets de verwachte ambitie niet wordt behaald (door gewijzigde economische omstandigheden of een andere startpositie); ii.) het geambieerde pensioenresultaat niet wordt gerealiseerd doordat de aannames en uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de ambitie (rente, beleggingen, inflatie e.d.) afwijken van de daadwerkelijke waarden. Dat uit zich in kortingen dan wel niet-indexeren.
Grondslagen	Risico dat verliezen optreden als gevolg van verschillen tussen de werkelijke ontwikkelingen in het deelnemersbestand en de veronderstelde grondslagen (o.a. sterfte en arbeidsongeschiktheid).
Premie	Risico dat de premie ontoereikend is waardoor PME verlies op de premie leidt.

OPERATIONEEL		Risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering.
Uitvoeringskosten		Risico op onvoldoende doelmatige uitvoering
Personele bezetting		Risico op onvoldoende kwalitatieve en/of kwantitatieve personele bezetting zowel bij PME als bij leveranciers.
Continuïteit en weerbaarheid		Risico dat PME of leveranciers onvoldoende doeltreffend zijn om bedrijfskritieke processen draaiende te houden of te hervatten na verstoringen als gevolg van (potentiële) bedreigingen die de continuïteit en weerbaarheid van de bedrijfsvoering kunnen aantasten.
Kwaliteit opzet dienstverlening		Risico dat PME of primaire leveranciers niet beschikken over een adequate opzet van procedures en/of gedragscodes.
Kwaliteit werking dienstverlening		Risico dat de door PME zelf of primaire leveranciers geleverde kwaliteit van de werkzaamheden niet in overeenstemming is met het door PME gewenste dan wel aan belanghebbenden toegezegde niveau.
Advies		Risico dat het advies vanuit PME zelf of leveranciers onjuist of onvolledig is, onvoldoende wordt onderbouwd of niet wordt gechallenged.
Data- en modelkwaliteit		Risico op onvoldoende doeltreffende datakwaliteit en risico dat beslissingen genomen worden o.b.v. incorrecte, ontoereikende of onjuist gebruikte of geïnterpreteerde
IT Operations & Service Delivery		Risico dat de Informatie Technologie niet voldoet aan de gestelde bedrijfsdoelstellingen van PME. Dit kan betrekking hebben op het huidige en toekomstige IT-operating model (IT operations) alsmede het niet adequaat ondersteunen van de IT-gebruiker (IT-support).
Informatie en cyberveiligheid		Risico dat de informatie- en cyberveiligheid niet voldoet aan de gestelde bedrijfsdoelstellingen van PME. Het gaat onder meer om ongeoorloofd(e) toegang gebruik, openbaarmaking, verstoring, wijziging of vernietiging van informatie en/of een IT-systeem.
Sub-leveranciers		Risico op onvoldoende kwaliteit van de dienstverlening door sub-leveranciers die werkzaamheden uitvoeren in opdracht van de primaire leveranciers van PME.
Afdwingbaarheid contracten		Risico op het niet afdwingbaar zijn van contracten (waaronder ook de pensioenregeling).
Indekking van aansprakelijkheid		Risico op het niet indekken van aansprakelijkheid (waaronder ook de pensioenregeling).
COMPLIANCE		Risico dat PME niet voldoet aan relevante wet- en regelgeving, interne gedragscode, beleid en procedures of ethische normen.
Compliance		Risico dat PME niet voldoet aan relevante wet- en regelgeving, interne gedragscode, beleid en procedures of ethische normen.
(Financieel) toezicht		Risico dat PME niet voldoet aan (financieel) toezicht wet- en regelgeving of rapportage-vereisten vanuit toezichthouders.
Naleving wet- en regelgeving		Risico dat PME niet of niet tijdig voldoet aan relevante wet- en regelgeving (waar onder Pensioenwet, AVG, FTK, Wft, IORP II).
Naleving beleid, procedures en overeenkomsten		Risico dat PME niet voldoet aan (eigen) beleid, procedures en overeenkomsten.
Integriteit		Risico dat de integriteit van PME wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers, andere aan PME verbonden personen, dan wel van de (mede)beleidsbepalers in het kader van wet- en regelgeving, maatschappelijke en door PME opgestelde normen.
Integriteit		Het risico dat niet voldaan wordt aan interne gedragscodes of ethische normen en/of confrontatie (cf. SIRA) met belangenverstrengeling, corruptie (omkoping), omzeiling sanctieregelgeving, terrorismefinanciering, interne en externe fraude, cybercrime, niet moreel/ onethisch handelen, fiscale fraude, witwassen, voorwetenschap en marktmisbruik.
Beloning		Risico dat beloningen aanzetten tot het maken van keuzes die ongewenst, onverantwoord of niet in overeenstemming met normen en waarden zijn.

Bijlage 3 Rapportage Taskforce on Climate-related Financial Disclosures

De Task Force on Climate-related Financial Disclosure (TCFD), ontwikkeld door de Financial Stability Board, is een verslagleggingsstandaard voor organisaties waarmee zij verantwoording kunnen afleggen over klimaatrisico's. De TCFD vraagt van aandeelhouders om ten aanzien van de governance, de strategie, risicobeheer, kerncijfers en doelstellingen te rapporteren over klimaatrisico's. Al deze elementen zijn onderdeel van de TCFD-rapportage van PME, die wij voor het zevende opeenvolgende jaar publiceren als bijlage van het jaarverslag.

Governance, bestuurlijk overzicht

Het bestuur van PME bepaalt de strategie op het gebied van klimaatrisico's en -kansen, stelt klimaatdoelen en ambities vast en evalueert deze. Het bestuur besluit ook over de maatregelen die worden genomen om klimaatrisico's te beheersen en bij te dragen aan een reductie van de uitstoot van CO₂. Het bestuur wordt hierin ondersteund en strategisch geadviseerd door een team van specialisten binnen het Bestuursbureau van PME, waaronder twee strategen verantwoord beleggen. Het bestuur van PME laat zich op het gebied van klimaatgerelateerde zaken, waaronder het Klimaatplan van PME, adviseren door de commissie balans- en vermogensbeheer waarna het vervolgens overgaat tot besluitvorming.

Het uitvoerend bestuur is verantwoordelijk voor de uitvoering van de strategie. Het bestuur en de commissie balans- en vermogensbeheer van PME bespreken de bijdrage die PME levert aan het beperken van klimaatverandering en de klimaatrisico's en -kansen voor PME aan de hand van de kwartaalrapportages maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB), de jaarlijkse klimaatrapportage, de risicorapportage en de (evaluatie van) strategieën van beleggingscategorieën waarin klimaat als vast onderdeel is meegenomen.

Daarnaast heeft PME verschillende processen ingericht, zoals de Eigen Risico Beoordeling (ERB) en de Risk Self Assessment (RSA) Klimaat, om de blootstelling aan klimaatrisico's binnen het vermogensbeheer en de eigen organisatie in kaart te brengen.

Het fiduciaire beheer van de beleggingsportefeuille van PME is de ondergebracht bij uitvoeringsorganisatie MN. De directeur vermogensbeheer van MN draagt hierbij de laatste verantwoordelijkheid. Een multidisciplinaire expertwerkgroep op het gebied van klimaat werkt aan de rapportage over en doorontwikkeling van de CO₂-reductiedoelstelling en klimaatplannen van PME. Deze expertwerkgroep bestaat uit vertegenwoordigers uit de verschillende gremia van de investeringsketen.

Strategie

PME ziet vanuit twee invalshoeken aanleiding om rekening te houden met klimaatverandering in de portefeuille; vanuit de wens om financiële risico's te beperken en vanuit de wens om bij te dragen aan een leefbare wereld.

PME ziet twee typen financiële klimaatrisico's; transitierisico's en fysieke klimaatrisico's:

- **Transitierisico's** hangen vooral samen met de gevolgen van een stringenter klimaatbeleid, wat nodig is om de doelstellingen van het Parijsakkoord te kunnen behalen. Kosten voor bedrijven kunnen bijvoorbeeld oplopen als gevolg van hogere CO₂-belastingen en investeringen gerelateerd aan fossiele brandstoffen dienen mogelijk vervroegd te worden afgeschreven indien wordt overgestapt op schone energiebronnen.
- **Fysieke risico's** hangen samen met de gevolgen van een temperatuurstijging op aarde. De financiële prestaties van organisaties worden bijvoorbeeld beïnvloed door veranderingen in de beschikbaarheid en kwaliteit van water, voedselveiligheid en extreme temperatuurveranderingen.

De risico's verschillen per beleggingscategorie, afhankelijk van bijvoorbeeld het risicoprofiel van beleggingscategorieën, de regio-exposure en sector-exposure. Voor bedrijven die goed voorbereid zijn op de energietransitie en producten aanbieden waar in nieuwe klimaatscenario's meer vraag naar ontstaat, kunnen juist kansen ontstaan.

Daarnaast ziet PME ook klimaatrisico's die niet alleen financieel zijn, zoals risico's op een afnemend draagvlak onder deelnemers en werkgevers, operationele risico's en compliance gerelateerde risico's. Deze kunnen ontstaan als het beeld ontstaat dat PME te weinig doet om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering.

Strategievorming

Strategievorming begint bij het Strategisch Beleggingskader. In het Strategisch Beleggingskader van PME staan de beleggings-, uitvoerings- en risicomanagementbeginselen, waaronder beginselen (investment beliefs) die een basis vormen om rekening te houden met de invloed van beleggingskeuzes op de wereld en de invloed van de risico's van een veranderende wereld op de beleggingen van PME. Daarnaast heeft PME op basis van o.a. deze beginselen, de voorkeuren van deelnemers, wetenschappelijke inzichten en informatie over de klimaatimpact van de beleggingen, klimaatdoelstellingen geformuleerd. De beginselen en de klimaatdoelstellingen vormen de basis voor de uitwerking van beleggingsstrategieën.

In lijn met beginselen en klimaatdoelstellingen zijn in de strategieën voor de verschillende beleggingsproducten maatregelen geïntroduceerd met als doel klimaatrisico's voor de portefeuille te beperken en klimaatverandering tegen te gaan. In vier stappen in het beleggingsproces kunnen maatregelen genomen worden om de portefeuille passend te maken bij PME:

1. Uitsluiting en selectie: door bepaalde beleggingen niet op te nemen of juist wel te selecteren. Waar passend worden beleggingen opgenomen die aantoonbaar een positieve bijdrage leveren op specifieke thema's (impactbeleggingen).
2. Portefeuilleconstructie: door de weging van beleggingen aan te passen.
3. Richtlijnen aan de beheerder: door managers specifieke richtlijnen mee te geven voor het beheer van de portefeuille, en te selecteren en monitoren op basis van o.a. hun ESG beleid.
4. Betrokken/actief aandeelhouderschap: door invloed uit te oefenen op de beleggingen middels het engagement en stembeleid.

Welke instrumenten er worden ingezet en in welke mate is afhankelijk van de kenmerken van de beleggingen en verschilt per beleggingscategorie. De klimaatdoelstellingen, de acties die wij nemen om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering en de verdere stappen die we in de komende periode willen nemen worden beschreven in het klimaatplan. Afhankelijk van o.a. de voortgang op klimaatdoelstellingen en de mogelijkheden om gebruik te maken van betere data wordt periodiek onderzocht of deze aangescherpt kunnen worden. Kwalitatief goede informatie stelt ons in staat om de instrumenten die we tot onze beschikking hebben, zoals engagement, screenings en impactinvesteringen, effectief in te zetten. Daarom vormt doorontwikkeling op het gebied van data, in het bijzonder het meten van de mate van alignment van investeringen met een 1,5 graden pad, een belangrijk onderdeel van de klimaatplannen van PME. Met andere woorden: we willen beter inzicht krijgen in welke mate de bedrijven, vastgoedobjecten en overheden waarin we investeren een voldoende grote bijdrage leveren aan het behalen van de doelstellingen van het Parijsakkoord. Methoden hiervoor zijn nog in ontwikkeling. We meten dit nu waar mogelijk op basis van data van het Transition Pathway Initiative voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles, waarbij waar mogelijk de paden gebruikt worden die passen bij het IEA Net Zero 2050 scenario^[1]. Voor de vastgoedportefeuille wordt gebruik gemaakt van de CRREM-methodiek^[2].

De maatregelen die uiteengezet worden in het klimaatplan helpen doorgaans niet alleen om bij te dragen aan het beperken van klimaatverandering, maar helpen ook om transitierisico's te beperken. Immers, als bedrijven en andere actoren hun beleid in lijn brengen met een 1,5 graden pad, zullen zij ook in mindere mate geraakt worden door maatregelen die genomen worden om de energietransitie te bevorderen.

Weerbaarheid strategie in verschillende klimaatscenario's

Voor de berekening van transitierisico's, worden vier scenario's gebruikt: een waarbij de wereldwijde opwarming beperkt blijft tot 1,5 graden, een 2 graden en twee 3 graden scenario's. Voor elk van deze scenario's wordt vervolgens gekeken naar transitierisico's als gevolg van directe uitstoot van broeikasgassen (Scope 1), elektriciteitsverbruik (Scope 2) en emissies in de waardeketen (Scope 3).

De impact als gevolg van de scope 1 uitstoot wordt door MSCI ingeschat op basis van het land waar een bedrijf produceert en de beleidsmaatregelen die genomen worden in dit land. Er wordt een inschatting gemaakt van de maximale toelaatbare broeikasgasuitstoot van het bedrijf. Vervolgens schat MSCI de potentiële kosten in die het bedrijf moet maken om binnen de vastgestelde maximale broeikasgasuitstoot te blijven. In een scenario van 1,5 graden zal het beleid van een land strenger zijn dan in een scenario van 3 graden. Daarom zal de overgang naar een 1,5 graden scenario de hoogste kosten voor een bedrijf met zich meebrengen.

De impact die samenhangt met de scope 2 uitstoot is het gevolg van de kosten die energiebedrijven moeten maken voor het uitfasen van fossiele brandstoffen. Daarbij kan gedacht worden aan kosten als gevolg van het sluiten van oude centrales, de aanschaf van nieuwe technologieën en benodigde aanpassingen van elektriciteitsnetwerken. Elektriciteitsbedrijven zullen een deel van deze kosten doorberekenen aan de eindgebruiker via een kostenverhoging. MSCI maakt een inschatting van deze kostenverhoging voor de bedrijven.

Tot slot kunnen bedrijven geraakt worden door de uitstoot in hun waardeketen (de scope 3 uitstoot). Leveranciers hebben bijvoorbeeld hogere kosten als gevolg van maatregelen die de energietransitie stimuleren, die ze vervolgens deels aan het bedrijf kunnen doorberekenen. Ook bestaat het risico dat een bedrijf marktaandeel en inkomsten verliest als de vraag naar de aangeboden diensten of producten verandert. Deze veranderingen kunnen bijvoorbeeld optreden als gevolg van een grotere vraag naar milieuvriendelijke producten, zoals producten met een lage CO₂-uitstoot.

Uitgangspunten MSCI

MSCI maakt in de verschillende scenario's een inschatting van de kosten die samenhangen met de scope 1, 2 en 3 uitstoot in elk jaar. Vervolgens worden deze kosten omgerekend naar een waarderingsafslag op de huidige waardering.

Een belangrijke aanname in de gebruikte scenario's is dat er sprake is van een ordentelijke en geleidelijke transitie. Op het moment dat de transitie gepaard gaat met stress, bijvoorbeeld als gevolg van snelle materialisatie van fysieke risico's of politieke of publieke onrust, kunnen de transitiekosten vele malen hoger zijn.

Naast het inschatten van mogelijke kosten als gevolg van klimaatrisico's, beoordeelt MSCI ook hoe klimaatgerelateerde kansen van invloed zijn op de waardering van bedrijven in verschillende klimaatscenario's. Dit gebeurt door te kijken naar de waarde van patenten in het bezit van bedrijven die verband houden met groene technologieën en door op basis van deze informatie een schatting te maken van de toekomstige inkomsten die zij verwachten te genereren uit de ontwikkeling en verkoop van technologieën met een lage CO₂-uitstoot.

Zowel voor de transitierisico's als de fysieke risico's hebben we dit jaar een aantal aanpassingen gedaan. We maken gebruik van de NGFS scenariosets, in plaats van de IPCC. De NGFS scenarioset bevat ook een niet-ordentelijk transitiescenario. Ordentelijke scenario's gaan ervan uit dat beleidsmaatregelen tijdig worden ingevoerd en geleidelijk strenger worden. In niet-ordentelijke scenario's zijn transitierisico's hoog als gevolg van vertraagde of uiteenlopende beleidsmaatregelen in verschillende landen en sectoren. Het 1,5 graden disorderly scenario en het 3 graden current policies scenario hebben respectievelijk de grootste transitie- en fysieke klimaatrisico's. Daarnaast zijn ter referentie het 3 graden Nationally Determined Contributions (NDC) scenario en het 2 graden scenario waarin de transitie ordentelijk verloopt toegevoegd. Het NDC scenario is het scenario dat zich voordoet als alle landen hun eigen klimaatdoelstellingen behalen. Dit scenario wordt steeds bijgewerkt als landen hun doelstellingen bijstellen. Omdat de NGFS-scenario's verschillen van de IPCC-scenario's, is het niet zinvol om de

¹³ In vergelijking met het 1,5 graden IPCC-scenario is in het NGFS 1,5 graden disorderly scenario de potentiële impact van transitierisico's op de aandelenbeleggingen kleiner, terwijl de impact op de obligatiebeleggingen groter is. Dit hangt vooral samen met de verwachte ontwikkeling van de prijs voor CO₂-uitstoot. In het NGFS 1,5 graden disorderly scenario loopt de prijs voor CO₂-uitstoot vooral in de eerste jaren sterk op, maar komt deze in 2040 op een lager niveau uit in vergelijking met het IPCC-scenario

resultaten die vorig jaar berekend zijn op basis van de IPCC scenario's¹³ te vergelijken met de resultaten die nu berekend zijn op basis van de NGFS scenario's. Daarom zijn de klimaatrisico's voor 2023 opnieuw berekend met de NGFS-scenario's. De resultaten zijn opgenomen in de tabel hierna.

Inschatting transitierisico's per beleggingscategorie

De tabel hierboven geeft de resultaten van de scenario analyse voor transitierisico's per

Inschatting transitierisico's per beleggingscategorie			
	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2024	Geschatte impact risico's op benchmark per eind 2024	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2023
3 graden huidig beleid scenario			
Aandelen ontwikkeld	0,0%	0,0%	0,0%
Aandelen opkomende landen	0,0%	0,0%	0,0%
Bedrijfsobligaties	0,0%	0,0%	0,0%
3 graden NDC scenario			
Aandelen ontwikkeld	-0,9%	-2,2%	-1,1%
Aandelen opkomende landen	-1,0%	-2,8%	-1,0%
2 graden ordentelijk scenario			
Bedrijfsobligaties	-0,4%	-0,9%	-0,2%
Aandelen ontwikkeld	-0,9%	-2,0%	-1,5%
Aandelen opkomende landen	-1,7%	-4,8%	-2,2%
Bedrijfsobligaties	-0,2%	-0,6%	-0,2%
1,5 graden niet-ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	-6,0%	-10,7%	-8,2%
Aandelen opkomende landen	-9,9%	-16,6%	-10,8%
Bedrijfsobligaties	-4,4%	-7,5%	-4,9%
Inschatting transitierisico's op basis van MSCI Climate Value at Risk data			

beleggingscategorie, waarbij er vanuit is gegaan dat het risico nog niet door de markt is ingeprijsd. In een scenario waarin het huidige beleid wordt voortgezet is er per definitie geen impact op de koersen. Omdat het huidige beleid in de huidige koersen is verrekend. De impact in de andere scenario's wordt ten opzichte van de impact in dit scenario berekend.

Net als bij eerder uitgevoerde risicoberekeningen, blijkt dat de portefeuille van PME naar verwachting minder hard geraakt wordt dan de benchmark in een scenario waarin transitierisico's groot zijn. Dit is een gevolg van de screenings die toegepast worden op de beleggingsportefeuilles, die tot gevolg hebben dat er in vergelijking met de benchmark¹⁴ minder geïnvesteerd wordt in sectoren die gevoelig zijn voor transitierisico's. De potentiële waardevermindering van de portefeuille door transitierisico's is, zoals verwacht, het grootst in het 1,5 graden scenario waarin de transitie niet-ordentelijk verloopt.

Uit verdere analyse blijkt dat vooral de sectoren kapitaalgoederen, nutsvoorzieningen, materialen en transport bijdragen aan de transitierisico's. De maatregelen die PME neemt om transitierisico's te beperken en bij te dragen aan de energietransitie zijn ook in het bijzonder op deze sectoren gericht.

De impact op bedrijfsobligaties is relatief klein. Dit komt deels doordat het model waarmee de klimaatrisico's berekend worden, rekening houdt met de looptijd van obligaties. Het model houdt alleen rekening met de kosten die binnen deze periode vallen, wat van invloed is op het risico. Daarnaast wordt rekening gehouden met de positie van obligatiehouders, die als eerste recht hebben op terugbetaling als er financiële problemen zijn bij een bedrijf.

Inschatting kansen per beleggingscategorie

Klimaatverandering en de benodigde transitie kunnen ook kansen met zich meebrengen, zoals technologische innovatie, waardoor risico's kunnen worden gemitigeerd. Onderstaande tabel geeft de resultaten van de scenario analyse voor kansen als gevolg van de energietransitie per beleggingscategorie.

In vergelijking met het voorgaande jaar zijn de geschatte kansen voor de aandelenportefeuilles in alle scenario's gedaald. De technologische kansen zijn ook lager dan die van de benchmark. De voornaamste

Inschatting kansen per beleggingscategorie			
	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2024	Geschatte impact risico's op benchmark per eind 2024	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2023
3 graden huidig beleid scenario			
Aandelen ontwikkeld	0,0%	0,0%	0,0%
Aandelen opkomende landen	0,0%	0,0%	0,0%
Bedrijfsobligaties	0,0%	0,0%	0,0%
3 graden NDC scenario			
Aandelen ontwikkeld	0,1%	0,2%	0,2%
Aandelen opkomende landen	0,2%	0,3%	0,2%
Bedrijfsobligaties	0,0%	0,0%	0%
2 graden ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	0,2%	0,3%	0,3%
Aandelen opkomende landen	0,2%	0,4%	0,3%
Bedrijfsobligaties	0,0%	0,0%	0,0%
1,5 graden niet-ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	1,4%	1,8%	1,5%
Aandelen opkomende landen	1,4%	2,4%	1,8%
Bedrijfsobligaties	0,1%	0,1%	0,0%
Inschatting impact van kansen a.g.v. energietransitie op basis van MSCI Climate Value at Risk data.			

¹⁵ In vergelijking met het 1,5 graden IPCC-scenario is in het NGFS 1,5 graden disorderly scenario de potentiële impact van transitierisico's op de aandelenbeleggingen kleiner, terwijl de impact op de obligatiebeleggingen groter is. Dit hangt vooral samen met de verwachte ontwikkeling van de prijs voor CO₂-uitstoot. In het NGFS 1,5 graden disorderly scenario loopt de prijs voor CO₂-uitstoot vooral in de eerste jaren sterk op, maar komt deze in 2040 op een lager niveau uit in vergelijking met het IPCC-scenario

¹⁴ Dit betreft de marktbrede benchmark, dus niet de customized benchmark (inclusief screenings en uitsluitingen).

reden hiervan is het verschil in allocatie in de sectoren; er wordt namelijk relatief weinig geïnvesteerd in de sectoren nutsvoorzieningen, materialen en energie. Bedrijven in deze sectoren hebben veel patenten die gerelateerd zijn aan groene technologieën en innovaties die bijdragen aan een verminderde CO₂-uitstoot. De geschatte transitierisico's en de geschatte kansen kunnen in theorie tegen elkaar worden afgewogen om de netto impact op de portefeuille in te schatten.

Fysieke klimaatrisico's

Voor de inschatting van fysieke klimaatrisico's wordt ook gebruik gemaakt van een model van MSCI. Net als bij transitierisico's maakt MSCI ook hier berekeningen voor verschillende scenario's. In de rapportage is ervoor gekozen om te kijken naar meerdere scenario's. Dit betreffen scenario's van NGFS met verschillende graden uitkomsten, zoals een 3 graden scenario waarin het huidige beleid wordt voortgezet.

Voor het berekenen van de hoogte van de fysieke klimaatrisico's worden de volgende stappen doorlopen:

- Per bedrijf wordt een inschatting gemaakt van de waarde van assets en inkomstenstromen op een bepaalde locatie;
- De verwachte verandering in chronische en acute (weers-)omstandigheden op de verschillende locaties wordt ingeschat, waar mogelijk met behulp van wetenschappelijke modellen; waar dat niet mogelijk is wordt een inschatting gemaakt op basis van historische trends. De chronische risico's die worden doorgerekend zijn extreme hitte, extreme kou, zware neerslag, sterke sneeuwval en zware wind. De acute klimaatrisico's die worden doorgerekend zijn tropische cyclonen, overstromingen langs kusten, overstromingen van rivieren, lagere waterstand in rivieren en bosbranden;
- Er wordt een inschatting gemaakt van de extra kosten of opbrengsten per jaar als gevolg van de veranderende weersomstandigheden. De kosten worden verdeeld in twee categorieën: die veroorzaakt worden door verlies aan bezittingen (asset damage) en die ontstaan door onderbrekingen in de bedrijfsvoering (business interruptions). Bij opbrengsten kan gedacht worden aan positieve effecten, zoals transportbedrijven die profiteren van minder sneeuwval.
- De verwachte extra kosten tussen het heden en het jaar 2100 worden omgerekend naar een huidige contante waarde. Er worden twee varianten doorgerekend van een scenario waarin het huidige beleid wordt voortgezet: een gemiddelde variant waarin wordt uitgegaan van de gemiddelde impactschattingen en een agressieve variant waarin wordt uitgegaan van een zeer pessimistische impactschatting. De resultaten geven slechts een eerste inschatting van de fysieke klimaatrisico's. De aannames die gemaakt zijn in de berekeningen gaan gepaard met grote onzekerheden.

Uit de onderstaande tabellen blijkt dat de verschillende beleggingen naar schatting fors geraakt kunnen worden door fysieke klimaatrisico's. De potentiële impact van fysieke klimaatrisico's is hoofdzakelijk groot in het scenario waarin het huidige beleid wordt voortgezet. De portefeuille van PME wordt minder hard geraakt dan de benchmark in dit scenario. Vooral de verwachte toename van extreme hitte en overstromingen hebben potentieel een significante negatieve invloed op de beleggingen. Voor de beleggingen in de bedrijfsobligatieportefeuille is deze impact relatief beperkt, vanwege de korte looptijd van deze beleggingen. De fysieke risico's zijn in 2024 ten opzichte van 2023 afgenomen door verbeterde

methodologie bij het voorspellen van overstromingen. De daling wordt grotendeels veroorzaakt door het gebruik van verbeterde overstromingsverdedigingsmodellen en een nauwkeuriger digitaal hoogtemodel. Het verschil in fysiek risico tussen de portefeuille en de benchmark wordt grotendeels verklaard door de uitsluiting van fossiele olie- en gasproducenten en de lagere allocatie naar de sectoren energie, nutsvoorzieningen en banken. Deze sectoren hebben over het algemeen een hogere verwachte impact aan risico's als extreme hitte en overstromingen.

Verwachte impact van fysieke klimaatrisico's (gemiddeld)

	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2024	Geschatte impact risico's op benchmark per eind 2024	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2023
3 graden huidig beleid scenario			
Aandelen ontwikkeld	-2,1%	-2,5%	-3,5%
Aandelen opkomende landen	-5,9%	-7,2%	-12,2%
Bedrijfsobligaties	-0,1%	-0,2%	-0,1%
3 graden NDC scenario			
Aandelen ontwikkeld	-1,6%	-1,9%	-2,7%
Aandelen opkomende landen	-4,3%	-5,4%	-10,0%
Bedrijfsobligaties	-0,1%	-0,1%	-0,1%
2 graden ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	-1,1%	-1,4%	-1,8%
Aandelen opkomende landen	-3,2%	-4,1%	-7,1%
Bedrijfsobligaties	-0,1%	-0,1%	-0,1%
1,5 graden niet-ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	-0,8%	-1,0%	-1,2%
Aandelen opkomende landen	-2,0%	-2,6%	-5,2%
Bedrijfsobligaties	0,0%	0,0%	0,0%

Inschatting impact van fysieke klimaatrisico's op basis van MSCI Climate Value at Risk data, gemiddelde variant

Verwachte impact van fysieke klimaatrisico's (agressief)			
	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2024	Geschatte impact risico's op benchmark per eind 2024	Geschatte impact risico's op AUM per eind 2023
3 graden huidig beleid scenario			
Aandelen ontwikkeld	-3,0%	-3,6%	-4,6%
Aandelen opkomende landen	-8,5%	-10,2%	-15,2%
Bedrijfsobligaties	-0,3%	-0,4%	-0,2%
3 graden NDC scenario			
Aandelen ontwikkeld	-2,3%	-2,8%	-3,6%
Aandelen opkomende landen	-6,4%	-7,8%	-12,3%
Bedrijfsobligaties	-0,3%	-0,3%	-0,1%
2 graden ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	-1,8%	-2,2%	-2,4%
Aandelen opkomende landen	-4,7%	-5,9%	-9,0%
Bedrijfsobligaties	-0,2%	-0,2%	-0,1%
1,5 graden niet-ordentelijk scenario			
Aandelen ontwikkeld	-1,2%	-1,5%	-1,9%
Aandelen opkomende landen	-3,0%	-3,9%	-7,2%
Bedrijfsobligaties	-0,1%	-0,1%	-0,1%
Inschatting impact van fysieke klimaatrisico's op basis van MSCI Climate Value at Risk data, gemiddelde variant			

De kwaliteit van data voor het meten van fysieke risico's is nog dermate beperkt, dat PME het nog niet als wenselijk ziet om hier actief op te sturen in de aandelen en obligatieportefeuilles. In voorgaande jaren is de Nederlandse woningportefeuille geanalyseerd op fysieke risico's. De eerste uitkomsten daarvan toonden een lage blootstelling naar fysieke klimaatrisico's. De mogelijk grote impact van fysieke risico's is een extra reden om in te zetten op het leveren van een bijdrage aan de reductie van wereldwijde CO₂-uitstoot.

De uitkomsten van deze analyses geven geen directe aanleiding tot bijsturing van de portefeuilles. De maatregelen die genomen worden om klimaatrisico's te beheersen worden hieronder en in het klimaatplan van PME beschreven.

Impact en afhankelijkheden van biodiversiteit

Bedrijven in de portefeuille worden niet alleen geraakt door klimaatgerelateerde risico's, maar ook het verlies aan biodiversiteit heeft een grote impact op de activiteiten van veel bedrijven. Bedrijven in de portefeuilles van financiële instellingen zijn enerzijds afhankelijk van ecosysteemdiensten, zoals grondwater, en hebben anderzijds impact op biodiversiteit door bijvoorbeeld de vervuiling van water. De substantiële impact van biodiversiteitsverlies op de economie zorgt ervoor dat het voor financiële instellingen zoals PME vanuit risico-oogpunt van belang is om in kaart te brengen welk percentage van de beleggingen bijdragen aan biodiversiteitsverlies, en in welke mate de beleggingen afhankelijk zijn van biodiversiteit. Het uitvoeren van een dergelijke analyse is een belangrijke stap in het verder ontwikkelen van een strategie op het thema biodiversiteit. In het verdere verloop van 2025 zal deze strategie op biodiversiteit, inclusief het formuleren van doelstellingen, worden opgesteld.

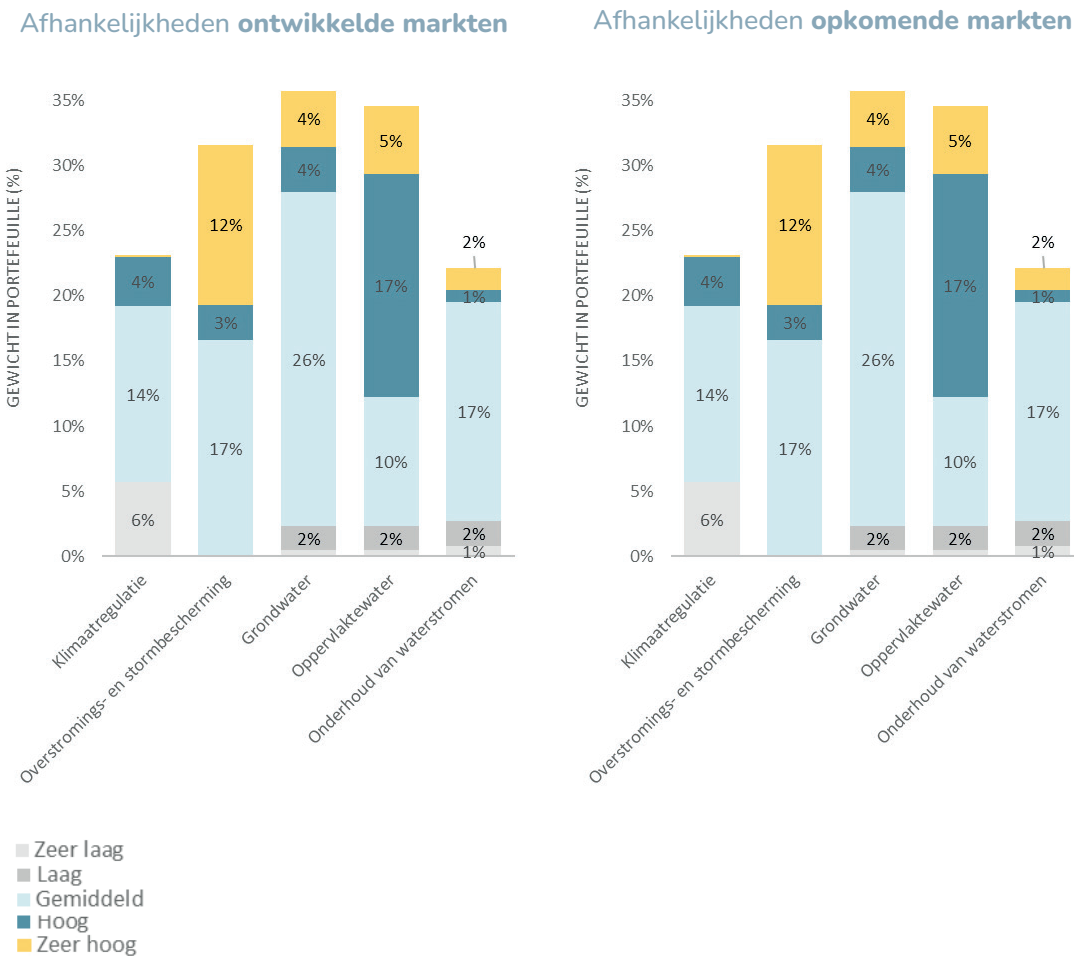
Deze afhankelijkheid van en impact op biodiversiteit is ook zichtbaar in verschillende sectoren. Sectoren zoals IT, Gezondheidszorg en Consumentengoederen hebben een hoge afhankelijkheid van ecosysteemdiensten, zoals bescherming tegen overstromingen en stormen, grondwater en oppervlaktewater. Sectoren zoals Mijnbouw, Pharmaceuten en Chemische bedrijven hebben een hoge impact op biodiversiteit via water- en bodemvervuiling en landgebruik.

In 2024 hebben we op basis van de ENCORE (Exploring Natural Capital Opportunites, Risks and Exposure) database in kaart gebracht in hoeverre onze aandelenportefeuilles voor ontwikkelde en opkomende markten afhankelijk zijn van ecosysteemdiensten enerzijds en impact hebben op biodiversiteitsverlies anderzijds.

Het uitvoeren van de ENCORE-analyse is een eerste stap in het implementeren van de richtlijnen van de TNFD. TNFD is een raamwerk waarmee financiële instellingen in kaart brengen welke natuur gerelateerde risico's en kansen er in portefeuille zijn en hierover rapporteren. De biodiversiteitsanalyse zal jaarlijks worden uitgevoerd en als input dienen om de portefeuille analyses verder aan te scherpen. De methodologie voor deze analyse wordt toegelicht in bijlage 4.

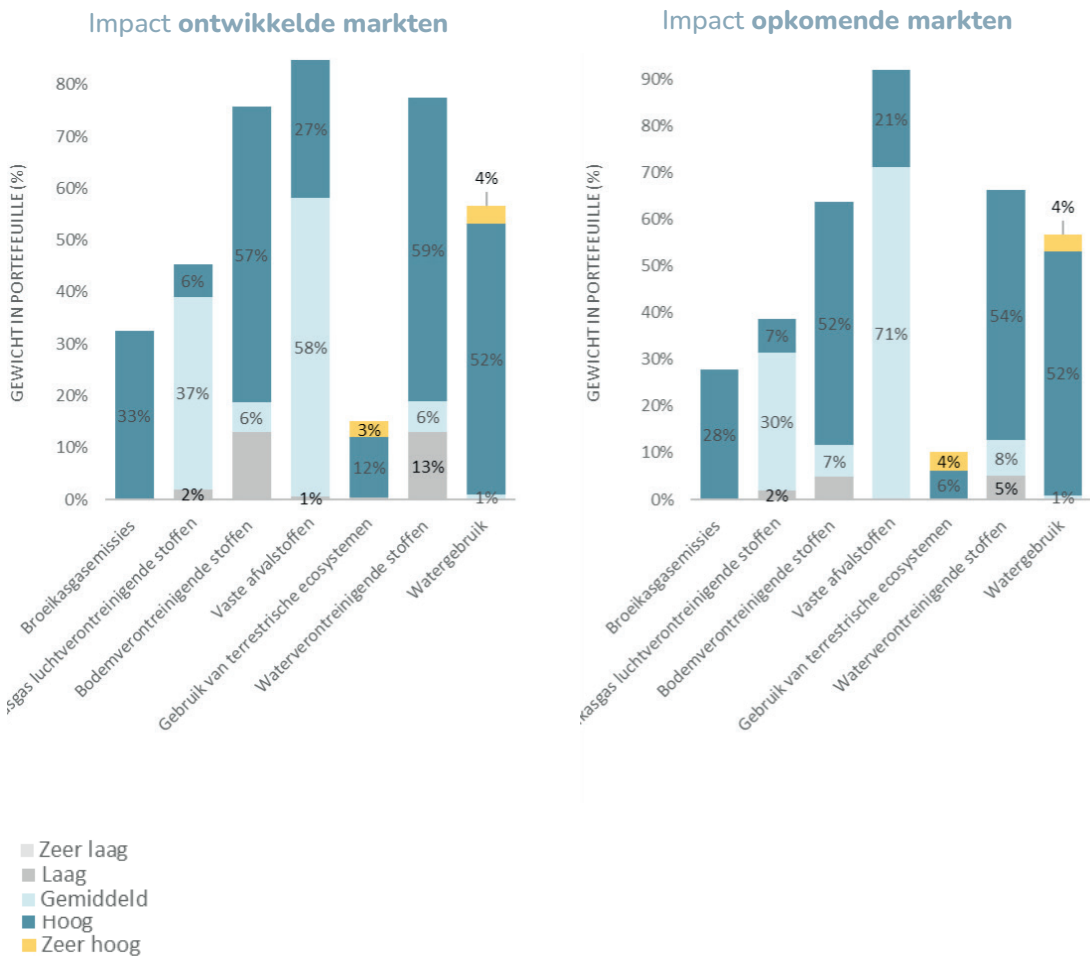
Afhankelijkheden van ecosysteemdiensten

Onderstaande figuur geeft (op basis van de ENCORE data) inzicht in de 5 ecosysteemdiensten waarvan de bedrijven in onze aandelenportefeuilles het meest afhankelijk zijn. Uit de analyse blijkt dat bedrijven in de portefeuille een zeer hoge afhankelijkheid hebben van overstromings- en stormbescherming (12%). Een voorbeeld van deze ecosysteemdienst is een mangrovebos die het kustgebied beschermt tijdens een orkaan of overstroming. De hoog-risico sectoren waar PME in belegd is zijn bijvoorbeeld industrie, de IT-sector en gezondheidszorg.

Impact via impactdrijfveren

Onderstaande figuur geeft inzicht in de mate waarin beleggingen in de aandelenportefeuilles impact hebben op verschillende drijfveren voor biodiversiteitsverlies. Bedrijven in deze portefeuille hebben de meeste negatieve impact op biodiversiteitsverlies via vaste afvalstoffen, waterverontreiniging en bodemverontreiniging. Sectoren waarin PME breed belegd met een hoge impact op biodiversiteit via deze impact drijfveren zijn de farmaceutische industrie, en de chemie- en halfgeleidersectoren.

Integraal risicomanagement

Identificatie en beoordeling klimaatgerelateerde risico's

Klimaatrisico's worden geïdentificeerd via verschillende reguliere processen in de investeringsketen. Uitvoeringsorganisatie MN doet kennis op door onder andere het bezoeken van conferenties die relateren aan klimaatrisico's, het deelnemen in panels over klimaatrisico's, het lidmaatschap van diverse expert-organisaties zoals de IIGCC en de PRI en met het onderhouden van contact met peers. De op deze manier verkregen inzichten worden als input gebruikt bij de herziening van beleggingscategorieën. Klimaatrisico's worden op deze manier integraal meegenomen. Daarnaast heeft PME intern een aantal processen ingericht met als doel om beter inzicht te krijgen in klimaatrisico's. Klimaatrisico's zijn onderdeel van de ERB, en er wordt periodiek een RSA ESG uitgevoerd, waar het klimaat een belangrijk onderdeel van is. De RSA heeft als doel alle 'ESG gerelateerde risico's, waaronder klimaatrisico's, van PME in kaart te brengen en waar nodig te voorzien van beheersmaatregelen. Ook heeft PME in 2024 verschillende Key Risk Indicators (KRI's) en bijbehorende tolerantiegrenzen t.a.v. klimaatrisico's vastgesteld. Hierdoor kan beter worden gesignaleerd wanneer de blootstelling aan klimaatrisico's buiten de risicobereidheid van PME valt, en er dus actie ondernomen moet worden.

Beheersing van klimaatrisico's

Klimaatrisico's worden hoofdzakelijk beheerst door in de verschillende beleggingscategorieën acties te nemen waarmee bedrijven, vastgoedobjecten, projecten en overheden gestimuleerd worden om hun beleid in lijn met de doelstellingen van het Parijsakkoord te brengen. Daarmee wordt niet alleen bijgedragen aan een leefbare wereld, maar ook de kans gereduceerd dat de beleggingen geraakt worden door transitierisico's.

Op de lange termijn is ons doel duidelijk: in 2050 heeft onze beleggingsportefeuille netto-nul CO₂-uitstoot. We werken daarnaartoe op een manier die past bij het pad naar maximaal 1,5 graden opwarming. Als ondertekenaar van het Klimaatcommitment van de Financiële Sector heeft PME in 2022 klimaatplannen opgesteld voor de beleggingscategorieën:

- Beursgenoteerde aandelen
- Bedrijfsobligaties
- Vastgoed
- Infrastructuur
- Private Equity

In deze actieplannen is vastgelegd hoe PME via de beleggingen wil bijdragen aan de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs. In 2023 zijn er ook plannen opgesteld voor de beleggingscategorieën hypotheek, staatobligaties en bosbouw.

In het volgende hoofdstuk rapporteren we over de voortgang op de acties die beschreven worden in de klimaatplannen aan de hand van de doelstellingen, relevante maatstaven, genomen maatregelen en resultaten per beleggingscategorie. In de klimaatplannen zijn de doelstellingen en maatregelen in meer detail uitgewerkt per beleggingscategorie.

^[1] Het IEA Net Zero 2050-scenario is een normatief scenario dat de weg toont voor de wereldwijde energiesector om tegen 2050 netto nul CO₂-uitstoot te bereiken. Geavanceerde economieën zouden hierin eerder dan andere landen netto nul emissies bereiken. Het benadrukt een ordelijke overgang met een focus op schone energietechnologieën en energie-efficiëntie.

^[2] CRREM richt zich op energiebesparingen in gebouwen om aan de klimaatdoelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs te voldoen. Het helpt vastgoedprofessionals bij het begrijpen van het klimaatrisico voor vastgoed en bevordert investeringen in energie-efficiëntie.

^[3] Voor de analyse van 2024 zijn de portefeuillestanden van 31-12-2024 gebruikt.

Doelstellingen, maatregelen en resultaten

Totale portefeuille

Doelstellingen en maatstaven

PME wil uiterlijk per 2050 een portefeuille met netto nul uitstoot. Uitgangspunt hierbij is dat dit bereikt wordt op een wijze die past bij een 1,5 graden pad. Voor 2030 is de doelstelling om de absolute CO₂-uitstoot te reduceren met 50%. Deze doelstelling is van toepassing op de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles. De voortgang op deze reductiedoelstelling wordt gemeten op basis van de scope 1 en 2 uitstoot van de beursgenoteerde aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille.

De referentiedoelstelling is op dit moment (nog) niet van toepassing op de scope 3 uitstoot. Wanneer de datakwaliteit van de scope 3 data toeneemt en er meer beleggingscategorieën over de scope 3 uitstoot rapporteren, kan de reikwijdte van deze doelstelling uitgebreid worden. We houden op de volgende manieren rekening met de scope 3 uitstoot in ons klimaatbeleid:

- We nemen de scope 3 uitstoot voor een aantal sectoren mee in de sectordoelstelling. Dit geldt voor autoproducenten en voor luchtvaartmaatschappijen als zij de vliegtuigen niet zelf in bezit hebben.
- We maken gebruik van selectiecriteria waarin daar waar relevant ook de scope 3 uitstoot wordt meegewogen.
- Voor alle bedrijven waarop we engagement voeren wegen we in de beoordeling mee of zij rapporteren over de scope 3 uitstoot. Ook wordt voor de meeste sectoren meegewogen of er doelstellingen gezet zijn op reductie van de scope 3 uitstoot. Voor cementbedrijven die een relatief groot deel van hun grondstoffen (clinker) inkopen geldt dat de performance en doelstellingen op de scope 3 uitstoot een belangrijk onderwerp zijn in het engagementtraject.

Ontwikkeling scope 3

	31-12-'19	31-12-'20	31-12-'21	31-12-'22	31-12-'23	31-12-'24
Waarde beleggingen (x € 1 miljoen)	28.716	31.289	34.472	22.244	24.712	29.589
Scope 3 (tCO2e)	6.773.536	7.112.866	14.175.179	10.823.041	10.771.587	9.325.586

Ontwikkeling scope 3 uitstoot van aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille

Resultaten

Voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles kunnen we de voortgang op deze doelstellingen aggregeren. Eind 2024 was de absolute CO2-uitstoot van de aandelen- en obligatieportefeuille 64,7% lager dan eind 2019. Dit is meer dan de reductiedoelstelling van 50%.

Absolute CO2-uitstoot

	31-12-'19	31-12-'20	31-12-'21	31-12-'22	31-12-'23	31-12-'24
Waarde beleggingen (x € 1 miljoen)	28.716	31.289	34.472	22.244	24.712	29.589
tCO2e-uitstoot	2.375.069	2.506.055	2.012.013	1.212.178	1.071.073	837.946
Vermindering CO2e-uitstoot (% t.o.v. vorige meting)	-	5,5%	-19,7%	-39,8%	-11,6%	-21,8%
Vermindering CO2e-uitstoot (% t.o.v. basisjaar 2019)	-	5,5%	-15,3%	-49,0%	-54,9%	-64,7%
Benodigde reductie voor 2030	50,0%	52,6%	41,0%	2,0%	-	-

De absolute CO2-uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille berekend o.b.v. EVIC (data: ISS).

De absolute uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille is 21,8% lager dan vorig jaar. De daling kent verschillende drijfveren, waarvan de belangrijkste twee hieronder beschreven worden:

- Er wordt minder belegd in de uitstoot-intensieve sector Basic Materials. De weging van de Basic Materials sector is per eind 2024 2,8% versus 4,3% per eind 2023. De absolute uitstoot nam als gevolg van de afgenomen beleggingen in deze sector met 6,6% af.
- Daarnaast wordt minder belegd in relatief grote uitstoters binnen de luchtvaart. De allocatie naar grote uitstoter binnen de portefeuille, Deutsche Lufthansa & International Consolidated Airlines Group, nam met 66,4% af. Dit resulteerde in een daling van de uitstoot van de cyclische consumenten sector van 23,2%.

Omdat we er naar streven om de net zero doelstelling te behalen op een wijze die past bij een 1,5 graden scenario, proberen we ook in te schatten in welke mate de bedrijven in de portefeuille op koers liggen voor een 1,5 graden pad. Dit doen we met behulp van data van het Transition Pathway initiative (TPI) en data van het Science Based Targets initiative (SBTi). TPI heeft slechts voor een deel van de portefeuille data beschikbaar (82 bedrijven). Om een meer volledig beeld te krijgen van de mate van alignment van bedrijven in de totale portefeuille vullen we de data van TPI aan met informatie over Science Based Targets. Als een bedrijf geen TPI data heeft en geen SBT doelstelling, dan gaan we er van uit dat het bedrijf niet op koers ligt (dus not-aligned is)

Op basis hiervan ligt 28,8% van de bedrijven in onze aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles op koers voor een 1,5 graden pad. Deze vertegenwoordigen 28,0% van de scope 1 en 2 uitstoot van onze beleggingsportefeuille, en 38,3% van het belegd vermogen. Dit is een verbetering ten opzichte van vorig jaar; toen lag 20% van de bedrijven op koers voor 1,5 graden (en deze vertegenwoordigden 25% van de scope 1 & 2 uitstoot en 33% van het belegd vermogen).

Beoordeling bedrijven

	Aantal bedrijven	Waarde geïnvesteerd (x € 1 miljoen EUR)	Scope 1 & 2 (tCO2e)
1,5 Degrees	687	11.371	234.264
Below 2 Degrees	94	1.148	159.361
2 Degrees	10	188	4.422
Pledges	14	148	40.270
Niet aligned	1.584	16.829	397.933
Totale portefeuille	2.389	29.684	836.249

Alignment beoordeling van bedrijven in sectoren met sectordoelstelling op basis van TPI en SBT data.

Beursgenoteerde aandelen

Doelstellingen en maatstaven

Ons doel is dat de CO₂-uitstoot van onze beleggingen in aandelen in 2030 50 procent minder is dan in 2019. We kijken hierbij naar de absolute scope 1- en scope 2-uitstoot op basis van EVIC. Er wordt gebruik gemaakt van de volgende indicatoren om de klimaatperformance van bedrijven te beoordelen:

- De TPI carbon performance data. Deze wordt gebruikt om de performance versus TPI-sectorpaden in te schatten.
- De volgende klimaatindicatoren van MSCI ESG Research: Carbon Emissions, Product Carbon Footprint, Raw Materials and Sourcing, Water Stress, Biodiversity and Land use, en de MSCI Low Carbon Transition score. Deze data wordt gebruikt voor de selectie van bedrijven.
- Klimaatkenmerken van bedrijven, zoals het percentage behaalde omzet uit energieopwekking met kolen. Ook deze data wordt gebruikt voor de selectie van bedrijven (zie ook de [SFDR Integratie van Duurzaamheidsrisico's](#)).

Maatregelen

- We voeren gesprekken met de grote CO₂-uitstoters in onze aandelenportefeuille over de klimaatdoelstellingen en concrete acties die de bedrijven nemen.
- We beleggen niet langer in bedrijven die zich richten op fossiele olie en gasproductie.
- We steunen klimaatresoluties waar passend.
- We beleggen niet meer in bedrijven die in het algemeen slecht scoren op het gebied van milieu, maatschappij en goed bestuur en niet in bedrijven die slecht scoren op een aantal specifieke klimaatcriteria (zie ook de [SFDR Integratie van Duurzaamheidsrisico's](#)).

In 2024 is voor een groot deel van de beleggingen in beursgenoteerde aandelen een nieuwe beleggingsstrategie geïmplementeerd. Hierin zijn o.a. de selectiecriteria ten aanzien van het onderwerp energietransitie aangescherpt. In de nieuwe strategie is het aantal sectoren waarop een energietransitie screening wordt toegepast uitgebreid. Er wordt onderscheid gemaakt tussen 14 CO₂-intensieve sectoren met een hoog klimaatrisico. Binnen deze sectoren wordt niet geïnvesteerd in de 20% slechtst scorende bedrijven. Deze screening heeft als doel om bedrijven met een beperkte veranderpotentie uit de portefeuille te verwijderen. Naast deze breed gespreide aandelenstrategie wordt een meer geconcentreerde, actief beheerde aandelenstrategie toegevoegd. In 2024 zijn hiervoor de eerste investeringen gedaan. De hiervoor beschreven nieuwe ESG selectiecriteria vormen een startpunt voor het universum waaruit aandelen worden geselecteerd voor deze geconcentreerde aandelenstrategie. De doelstellingen uit het klimaatactieplan van PME worden als richtlijn meegegeven aan de beheerder.

50% reductie van de CO₂-uitstoot versus 2019

PME wil voor 2030 de CO₂-uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille met 50% reduceren ten opzichte van 2019. Eind 2024 was de absolute CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille 73,8% lager dan in 2019. Dit is meer dan als doel gestelde 50% reductie. Eind 2024 is de uitstoot 343.380 tCO₂eq.

Absolute CO₂-uitstoot aandelen

	31-12-'19	31-12-'20	31-12-'21	31-12-'22	31-12-'23	31-12-'24
Waarde aandelen (x € 1 miljoen)	19.074	19.782	21.461	12.409	14.009	18.133
tCO ₂ e-uitstoot	1.309.412	1.056.962	739.354	448.313	447.226	343.380
Vermindering CO ₂ e-uitstoot (% t.o.v. vorige meting)	-	-19,3%	-30,0%	-34,0%	-8,4%	-23,2%
Vermindering CO ₂ e-uitstoot (% t.o.v. basisjaar 2019)	-	-19,3%	-43,5%	-62,7%	-65,8%	-73,8%
Benodigde reductie voor 2030	-50,0%	-38,1%	-11,4%	-	-	-

De absolute CO₂-uitstoot van de aandelenportefeuille berekend o.b.v. EVIC (data: ISS).

De uitstoot in de aandelenportefeuille is in vergelijking met vorig jaar, ultimo 2024, met 23,2% gedaald. Deze daling kan voor een groot deel verklaard worden door de gedaalde weging in een van de meest uitstoot-intensieve sectoren. Het totale gewicht van de Basic Materials sector is afgenomen van 4,7% naar 2,4%. Dit resulteerde in een daling van de uitstoot van 14,1%. Ook de lagere allocatie naar een aantal grote uitstoters zoals Air Liquide, InterContinental Hotels Group en Southern heeft bijgedragen aan de lagere uitstoot.

Doelstellingen per sector op basis van sectorspecifieke maatstaven

Eind 2020 heeft PME CO₂-reductiedoelstellingen op sectorniveau geformuleerd. Deze sectorreductiedoelstellingen gelden voor een aantal uitstoot-intensieve sectoren. Onderstaande tabel toont de dekking van de carbon intensiteit data die we gebruiken om de performance versus de sectordoelstellingen te meten. Op dit moment kunnen we voor 52 bedrijven in de sectoren waar we reductiedoelstellingen op geformuleerd hebben de uitstoot meten versus de reductiedoelstellingen. Deze bedrijven vertegenwoordigen tezamen ca. 26,1% van de uitstoot van de aandelenportefeuille. Vooral nutsbedrijven en cementproducenten zijn verantwoordelijk voor een belangrijk deel van de scope 1 en 2 uitstoot van de aandelenportefeuille.

Dekking bedrijven met data

Sector (TPI Classificatie)	Aantal bedrijven in sector	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven in sector	Aantal bedrijven in met data	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven met data	Weging bedrijven met data
Luchtvaartmaatschappijen	7	2,3%	5	1,1%	0,0%*
Aluminiumproducenten	5	1,0%	1	0,4%	0,0%*
Autofabrikanten	22	1,8%	12	0,7%	2,9%
Cementproducenten	7	11,5%	4	5,5%	0,1%
Elektrische nutsbedrijven	55	15,4%	28	14,2%	1,3%
Staalproducenten	6	5,5%	2	4,3%	0,1%
Totaal	102	37,5%	52	26,1%	4,4%

Dekking van de carbon intensiteit data voor uitstoot-intensieve sectoren binnen de aandelenportefeuille.
* Cijfers zijn afgerond

In 2024 laten, zo ver we dit kunnen meten, luchtvaartmaatschappijen en nutsbedrijven een daling zien van de (gemiddelde) uitstoot intensiteit. Bij de andere sectoren zien we een (lichte) verhoging van de carbon intensiteit.

In de aluminium sector is het bedrijf met de laagste carbon intensiteit (Norsk Hydro) uit de portefeuille gestroomd vanwege biodiversiteit en landgebruik criteria. Hierdoor is de gemiddelde productie intensiteit van de portefeuille toegenomen. In de berekeningen voor de luchtvaartsector zijn dit jaar vier bedrijven opgenomen die vorig jaar niet in de berekening terugkwamen. Eén hiervan, Japan Airlines, heeft een uitstootintensiteit die ruim boven het gemiddelde in de sector ligt. De intensiteit van de bedrijven in de staalsector is toegenomen doordat niet meer wordt belegd in twee bedrijven die een relatief lage carbon intensiteit hadden.

In de meeste sectoren laat de data die we tot onze beschikking hebben zien dat er vanaf 2020 belangrijke stappen zijn gezet om de uitstoot in lijn te brengen met de 1,5 graden paden van de IEA.

Ontwikkeling per sector

Sector (TPI Classificatie)	Meeteenheid	31-12-'23	31-12-'24	Doelstelling 2030	Benodigde reductie
Luchtvaartmaatschappijen	gCO ₂ /RTK	-	766,06	692,00	-10%
Aluminiumproducenten	tCO ₂ e/t aluminium	4,84	7,27	4,73	-35%
Autofabrikanten	gCO ₂ /km (NEDC)	34,65	42,03	55,16	-
Cementproducenten	tCO ₂ /t cementproduct	0,55	0,55	0,42	-23%
Elektrische nutsbedrijven	tCO ₂ e/MWh energie	0,29	0,18	0,14	-24%
Staalproducenten	tCO ₂ /t staal	1,23	2,10	0,92	-56%

Ontwikkeling van de gewogen gemiddelde sector specifieke uitstoot-intensiteit binnen de aandelenportefeuille.

Bedrijfsobligaties

Doelstelling en maatstaven

In 2030 stoten onze beleggingen in bedrijfsobligaties 50 procent minder CO₂ uit dan in 2019. We kijken hierbij naar de absolute scope 1- en scope 2-uitstoot op basis van EVIC. Er wordt gebruik gemaakt van de volgende indicatoren om de klimaat performance van bedrijven te beoordelen:

- De TPI carbon performance data. Deze wordt gebruikt om de performance versus TPI-sectorpaden in te schatten.
- De volgende klimaatindicatoren van MSCI ESG Research: Carbon Emissions, Product Carbon Footprint, Raw Materials and Sourcing, Water Stress, Biodiversity and Land use. Deze data wordt gebruikt voor de selectie van bedrijven.
- Klimaatkenmerken van bedrijven, zoals het percentage behaalde omzet uit energieopwekking met kolen. Ook deze data wordt gebruikt voor de selectie van bedrijven.

Maatregelen

- We selecteren vermogensbeheerders die zich inzetten voor CO₂-reductie en stimuleren hen waar nodig tot meer ambitie.
- We beleggen niet langer in bedrijven die zich richten op fossiele olie en gasproductie.
- We beleggen niet meer in bedrijven die in het algemeen het slecht scoren op het gebied van milieu, maatschappij en goed bestuur en niet in bedrijven die slecht scoren op een aantal specifieke klimaatcriteria (zie ook de [SFDR Integratie van Duurzaamheidsrisico's](#)).

Resultaten

50% reductie van de CO₂-uitstoot versus 2019

Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is een daling van de CO₂-uitstoot zichtbaar van 20,7% in 2024 ten opzichte van het jaar daarvoor. In vergelijking met ultimo 2019 stoot de portefeuille 53,6% minder uit. Dit is meer dan de als doel gestelde 50% reductie.

De daling van de uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille kent een aantal drijfveren. De belangrijkste oorzaak van de daling is dat er minder belegd wordt in obligaties van grote uitstoters binnen de luchtvaart- en materialensector. PME belegt bijvoorbeeld 67,6% minder in obligaties van Deutsche Lufthansa & International Consolidated Airlines Group. Deze verandering resulteert in een daling van de absolute uitstoot die gelijkstaat aan 4,4% van de totale uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille. In de materialensector werden alle obligaties in Thyssenkrupp AG verkocht. Dit bedrijf was in 2023 verantwoordelijk voor 3,8% van de totale uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille.

Absolute CO₂-uitstoot bedrijfsobligaties

	31-12-'19	31-12-'20	31-12-'21	31-12-'22	31-12-'23	31-12-'24
Waarde beleggingen (x € 1 miljoen)	9.641	11.507	13.010	9.835	10.703	11.456
tCO ₂ e-uitstoot	1.065.657	1.449.092	1.272.659	723.865	623.847	494.566
Vermindering CO ₂ e-uitstoot (% t.o.v. vorige meting)	-	+36,0%	-12,2%	-43,1%	-13,8%	-20,7%
Vermindering CO ₂ e-uitstoot (% t.o.v. basisjaar 2019)	-	+36,0%	+19,4%	-32,1%	-41,5%	-53,6%
Benodigde reductie voor 2030	-50,0%	-63,2%	-58,1%	-26,4%	-14,6%	-

De absolute CO₂-uitstoot van de bedrijfsobligatieportefeuille berekend o.b.v. EVIC (data: ISS).

Doelstellingen per sector op basis van sectorspecifieke maatstaven

Ook voor de bedrijfsobligatieportefeuilles meten we voor zo ver mogelijk de prestaties van bedrijven versus de sectordoelstellingen. Onderstaande tabel geeft een overzicht bij de dekking van de data. Hieruit blijkt dat de bedrijven waarvoor we de prestaties kunnen meten ca. 23,7% van de uitstoot van de portefeuille vertegenwoordigen. In het bijzonder de luchtvaartmaatschappijen en nutsbedrijven zijn verantwoordelijk voor een groot deel van deze uitstoot.

Dekking bedrijven met data

Sector (TPI Classificatie)	Aantal bedrijven in sector	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven in sector	Aantal bedrijven in met data	Scope 1 & 2 uitstoot van bedrijven met data	Weging bedrijven met data
Luchtvaartmaatschappijen	6	5,6%	6	5,6%	0,2%
Aluminiumproducenten	4	2,3%	1	0,7%	0,0%*
Autofabrikanten	7	0,3%	2	0,0%*	0,3%
Cementproducenten	12	3,2%	1	3,1%	0,1%
Elektrische nutsbedrijven	85	32,8%	23	13,8%	3,0%
Staalproducenten	8	0,9%	2	0,4%	0,1%
Totaal	122	45,1%	35	23,7%	3,7%

Dekking van de carbon intensiteit data voor uitstoot-intensieve sectoren.

* Cijfer is afgerond

Onderstaand overzicht laat zien dat de vooral de autofabrikanten in deze portefeuille nog grote stappen moeten zetten om de 2030 doelstellingen te bereiken. De staalbedrijven daarentegen hebben dit niveau al bereikt.

Ontwikkeling per sector					
Sector (TPI Classificatie)	Meeteenheid	31-12-2023	31-12-2024	Doelstelling 2030	Benodigde reductie
Luchtvaartmaatschappijen	gCO ₂ /RTK	831,01	801,02	692,00	-14%
Aluminiumproducenten	tCO ₂ e/t aluminium	-	5,82	4,73	-19%
Autofabrikanten	gCO ₂ /km (NEDC)	126,60	121,13	55,16	-54%
Cementproducenten	tCO ₂ /t cementproduct	0,53	0,51	0,42	-18%
Elektrische nutsbedrijven	tCO ₂ e/MWh energie	0,22	0,16	0,14	-16%
Staalproducenten	tCO ₂ /t staal	1,09	0,40	0,92	-

Ontwikkeling van de gewogen gemiddelde sector specifieke uitstoot-intensiteit binnen de bedrijfsobligatieportefeuille.

Vastgoed

Doelstelling en maatstaven

We streven er naar om ruim voor 2030 alle vastgoedbeleggingen in lijn te brengen met de afspraken van Parijs om de opwarming van de aarde tot 1,5 graad te beperken.

Om te beoordelen of we daarvoor op koers liggen wordt gebruik gemaakt van de methodiek die ontwikkeld is door CRREM (Carbon Risk Real Estate Monitor), een door de Europese Unie gefinancierde onderzoeksproject. Op basis hiervan is onze inschatting dat de uitstoot per vierkante meter vastgoed in 2030 40 procent lager moet zijn dan in 2020. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van o.a. de CO₂-voetafdruk data die we ontvangen vanuit GRESB, en informatie over de energielabels.

Maatregelen

- We selecteren vastgoedbeheerders die zich inzetten voor CO₂-reductie en stimuleren hen waar nodig tot meer ambitie.
 - Samen met onze vastgoedbeheerder stimuleren en creëren we de ontwikkeling van houtbouwprojecten, oftewel crosslaminated timber (CLT).
 - We investeren in renovatie, installatie van zonnepanelen en vervanging van bestaande warmtesystemen.
- Onze vastgoedbeheerders hebben stappen genomen om het inzicht in de kosten en opbrengsten van renovaties te vergroten. Waar mogelijk zetten zij zich in om bouwmaterialen te vervangen met minder

CO₂-intensieve alternatieven. In Waddinxveen zijn bijvoorbeeld 55 eengezinswoningen uit 1985 verduurzaamd van label C naar label A+. In Hoofddorp zijn 28 woningen verduurzaamd waarbij een labelsprong is gemaakt van label C naar label A. Dit is onder andere gerealiseerd door het isoleren van spouw en begane grond, isolerende deuren en HR++ glas, het plaatsen van mechanische ventilatie, een hybride warmtepomp en zonnepanelen, alsmede het toevoegen van zonnepanelen en een CO₂-gestuurd ventilatiesysteem. Door deze verduurzaming is het wooncomfort voor bewoners verhoogd en zijn de woonlasten verlaagd.

Resultaten

Ambitie: minimale GRESB-score van drie sterren

Beheerders van de vastgoedportefeuilles moeten minimaal drie van de vijf sterren van het vergelijkende duurzaamheidskeurmerk GRESB hebben. Als we in zee gaan met een vastgoed - belegger, moet binnen twee jaar de stap gemaakt worden naar vier sterren. Het streven is vijf sterren. Alle vastgoedcores in deze rapportage zijn berekend op basis van GRESB benchmark report data. Voor niet-participerende posities is per datapunt de input informatie meegenomen als zijne '0'. De GRESB informatie is gepubliceerd medio 2024 en betreft data over 2023. In deze rapportage is deze informatie derhalve gekoppeld aan portefeuilleposities ultimo 2023.

De onroerend goed Nederland (OGNL) portefeuille beheerd door ARE heeft in 2024 4 sterren in de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) behaald (5 in 2023). De portefeuille scoorde 86,3 van de 100, een daling van 7 punten ten opzichte van 2023. Deze daling wordt mede veroorzaakt door een aanscherping van de GRESB standaarden en lagere score op de onderdelen energy performance en certificeringen. Binnen internationaal onroerend goed (IOG) Europa hebben de fondsen in de portefeuille gemiddeld gewogen 3,6 GRESB sterren behaald. Binnen de IOG Europa portefeuille neemt nog één fonds geen deel aan GRESB, M&G European Living Property Fund. Dit fonds zal vanaf komend jaar wel aan GRESB participeren.

GRESB participatie en rating						
GRESB participatie & rating	31-12-2021		31-12-2022		31-12-2023	
	Participatie	Rating	Participatie	Rating	Participatie	Rating
OGNL	100,0%	4,9	100,0%	5,0	100,0%	4,1
IOG Europa	98,3%	4,7	95,1%	4,5	87,0%	3,6
IOG VS	51,0%	1,5	92,8%	3,5	95,3%	3,7
Totale portefeuille, gemiddeld	98,6%	4,8	97,6%	4,7	94,2%	3,9

GRESB participatie en rating (0-5) vastgoedportefeuilles.

Uitstoot per m² in 2030 40% lager dan in 2020 ten opzichte van 2020 CRREM-paden

Onderstaande tabel toont de uitstoot voor vastgoed in 2021, 2022 en 2023 op basis van de data van GRESB. De CO₂-uitstoot per m² is op basis van deze data tussen 2021 en 2023 met circa 24% afgenomen. Ten opzichte van het voorgaand jaar is de CO₂-uitstoot per m² met 14,3% afgenomen. Dit is met name het gevolg van verbeteringen in de Nederlandse woningportefeuille (door een combinatie van verduurzamingsmaatregelen, verbeterd huurdersgedrag en een schonere Nederlandse energiemix). De Nederlandse woningportefeuille had een gemiddelde CO₂e-intensiteit van 16,1 kgCO₂e/m² (20,7% lager dan de uitstoot over 2022). Voor het 2030 CRREM-niveau is nog een reductie nodig van circa 37,8%¹⁵.

CO₂-uitstoot vastgoed

	31-12-2021	31-12-2022 ¹⁶	31-12-2023
Waarde vastgoed (x € 1 miljoen)	2.469	3.111	3.276
tCO ₂ e (o.b.v. GAV)	18.182	18.661	16.400
kgCO ₂ e/m ²	24,4	21,6	18,4
kgCO ₂ e/100 EUR geïnvesteerd (o.b.v. GAV)	0,75	0,60	0,50
Datadekking totale CO ₂ e-uitstoot	91,1%	90,8%	86,7%
Vermindering CO ₂ e/m ² (% t.o.v. vorige meting)	-	-11,4%	-14,3%
Vermindering CO ₂ -eq-uitstoot per m ² in % t.o.v. basisjaar 2020	-	-11,4%	-24,2%
Nog benodigde reductie voor 2030	-40%	-28,6%	-37,8% ¹⁵

Ontwikkeling van de CO₂-uitstoot van de vastgoedportefeuille.

Naast de CO₂-uitstoot data tonen we tevens ter informatie ook de portefeuilleverdeling op basis van energielabels voor het Nederlandse en Europees vastgoed. Energielabels vormen, naast CO₂-uitstoot intensiteit per m², ook een indicatie van energie-efficiëntie. In de vastgoedportefeuille sturen we niet direct op energielabels. Om de portefeuille in lijn te brengen met een 1,5 graden-scenario zetten we met name in op duurzame renovatie (bijvoorbeeld isolatie) en zo veel mogelijk op energieneutrale nieuwbouw.

Energielabels vastgoed

	2021	2022	2023	2024
A++++	2,04%	1,68%	2,13%	2,48%
A+++	0,00%	4,05%	11,79%	5,76%
A++	0,00%	5,07%	7,83%	14,52%
A+	6,84%	15,43%	15,50%	17,67%
A	40,26%	28,03%	32,90%	38,30%
B	18,07%	14,14%	9,82%	7,08%
C	27,02%	24,91%	16,34%	12,94%
D	1,60%	2,15%	1,79%	0,63%
E	0,00%	0,32%	0,00%	0,00%
F	4,16%	3,44%	0,00%	0,00%
G	0,00%	0,71%	1,79%	0,00%
Geen label	0,00%	0,00%	0,11%	0,61%
Totaal waarde NLV (x € 1 miljoen EUR)	1.396	1.865	1.839	1.860
A++++ t/m A	49,14%	54,27%	70,15%	78,74%
A++++ t/m C	94,23%	93,32%	96,31%	98,76%

Ontwikkeling van de verdeling van energielabels (2024 en 2023 o.b.v. NAV, 2022 en 2021 o.b.v. m²).

In 2024 is de EPC methodiek aangepast om deze overzichtelijker te maken voor consumenten (minder ‘+’ bij A-labels. Mede als gevolg van deze aanpassing is met name de verdeling bij A+++ / A++ verschoven.

Beleggingen ruim voor 2030 in lijn brengen met 1,5 graden CRREM-paden

De onderstaande tabel toont de performance van de vastgoed beleggingen versus de CRREM-paden. De CRREM-paden worden gehanteerd om te beoordelen of vastgoed in lijn is met de internationaal ondertekende duurzaamheidsdoelstellingen om de opwarming van de aarde te beperken tot een gemiddelde van 1,5 graden. Het jaar waarin de CO₂-uitstoot/m² van een vastgoedobject of een portefeuille niet meer in lijn is met het 1,5 graden pad wordt het ‘stranding year’ genoemd. Met andere woorden: om op koers te blijven voor het 1,5 graden pad, zijn voor dit moment acties nodig om de CO₂-uitstoot van de vastgoedbelegging terug te brengen. De performance versus de CRREM paden is licht verbeterd door verbetering van de energie-efficiëntie van de onderliggende vastgoedportefeuilles.

CRREM alignment vastgoed

	2021	2022	2023
Gemiddeld CRREM stranding year	2028	2023	2026
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2025	88,5%	24,1%	67,7%
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2030	25,0%	2,2%	10,0%
% investeringen aligned o.b.v. CRREM pad 2040	9,7%	0,0%	0,0%

¹⁵ In 2023 zijn de CRREM paden aangescherpt. Hierdoor is de initieel benodigde reductie versus 2020 niveaus niet meer 40% maar circa 62%.

¹⁶ In het jaarverslag 2023 is onterecht een totale waarde van het vastgoed gerapporteerd per 31-12-2022 van 3.322, dit was 3.111. Daarnaast is de kgCO₂e/100 EUR geïnvesteerd gecorrigeerd: hier stond 0,7 maar dit had 0,6 moeten zijn. Dit is verwerkt in de huidige tabel.

Infrastructuur

Doelstelling en maatstaven

In 2025 hebben we ongeveer 1,2 miljard euro – die vrijkwam door de verkoop van beleggingen in producenten van olie en gas – opnieuw belegd in investeringen met een positieve impact op de transitie naar duurzame energie.

De impact die met deze beleggingen gemaakt wordt schatten we in op basis van data over de vermeden CO₂-uitstoot (zie hoofdstuk 8).

Daarnaast willen we uiterlijk in 2040 alle infrastructuur beleggingen in lijn brengen met het 1,5 graden pad van het Parijs Akkoord.

Maatregelen

- We selecteren voor onze beleggingen in infrastructuur vermogensbeheerders die zich inzetten voor CO₂-reductie.
- We investeren in projecten met een meetbaar positieve impact op de energietransitie en een passend financieel rendement.
- We doen geen nieuwe investeringen in kolen- en oliegerelateerde projecten in infrastructuur

Resultaten

Voor 2025 1,2 miljard euro van de verkochte investeringen in olie en gas herbeleggen in hernieuwbare energie

Eind 2024 is de volledige € 1,2 miljard gecommitteerd aan hernieuwbare energieprojecten in infrastructuuraandelen en -leningen. Hiervan is eind 2024 in totaal € 1.107 miljoen daadwerkelijk belegd. Hoewel we onze herbeleggingsdoelstelling hebben bereikt, is dit slechts een tussenstap gezien de maatschappelijke transities die voor ons liggen. We blijven ons inzetten voor impactinvesteringen gericht op de energietransitie als onderdeel van ons bredere impactbeleid.

Alle beleggingen in lijn met het Parijs Akkoord per 2040

Op basis van de huidige data is het nog niet mogelijk om een goede inschatting te maken van de mate van alignment van onze infrastructuur beleggingen. We onderzoeken hoe we deze beleggingscategorie beter kunnen meten en sturen.

Private equity

Doelstelling en maatstaven

Uiterlijk in 2040 zijn alle private equity-beleggingen in lijn met de afspraken van Parijs om de opwarming van de aarde tot 1,5 graad te beperken.

We streven er naar om ook voor private equity beleggingen inzicht te krijgen in de CO₂-uitstoot.

Maatregelen

- We selecteren vermogensbeheerders die zich inzetten voor CO₂-reductie en stimuleren hen waar nodig tot meer ambitie.
- Vanaf 2022 probeert PME minstens 150 mln per jaar in nieuwe private equity beleggingen te steken in bedrijven met een positieve maatschappelijke impact.

Resultaten

Alle beleggingen in lijn met het Parijs Akkoord per 2040

Op basis van de huidige data is het nog niet mogelijk om een goede inschatting te maken van de mate van alignment van onze private equity beleggingen. Om een beter beeld te krijgen, hebben we onze fondsbeheerders gevraagd om een TCFD rapportage op te stellen en de uitstoot te rapporteren via een platform dat als doel heeft om rapportages te standaardiseren (EDCI). Inmiddels stelt 35% een TCFD rapportage op en rapporteert 37% over de CO₂-uitstoot via het EDCI platform.

Ook monitoren we periodiek de fondsbeheerders voor private equity op het gebied van ESG prestaties, en gaan we met beheerders in gesprek wanneer deze performance te laag is. Klimaat maakt een belangrijk onderdeel uit van deze monitoring.

Hypotheken

Doelstellingen en maatstaven

- de woningen onderliggend aan de hypotheekportefeuille laten een uitstoot zien die past bij de 1,5 graden CRREM paden
- toename van gebruik van bouwdepots voor verduurzaming

Maatregelen

Investeren via managers die:

- consumenten proactief informeren over de mogelijkheden om hun woning te verduurzamen op basis van de kenmerken van de woning en belemmeringen om verduurzaming te financieren wegnemen door de kosten die gepaard gaan met het afsluiten van bouwdepots zo laag mogelijk gehouden, bijvoorbeeld door een eenvoudig online aanvraagproces in te richten, geen onnodige dure taxatierapporten verplicht te stellen en competitieve rentes te bieden voor deze extra leningen
- Rapporteren over de energielabels van de woningen onderliggend aan de hypotheekportefeuille.

Managers stimuleren om:

- de mogelijkheden om financiering voor houtbouw verder uit te breiden te onderzoeken. De intentie is om het aantal en percentage hypotheek dat betrekking heeft op houtbouw te meten en te rapporteren.
- Een zo betrouwbaar mogelijke inschatting te geven van de CO₂-uitstoot van de woningen onderliggend aan de hypotheekportefeuille. Omwille van privacy redenen is er geen precieze data van het energieverbruik van specifieke woningen beschikbaar.

Resultaten

In 2024 is aanzienlijke vooruitgang geboekt in het verduurzamen van de hypotheekportefeuille. Dankzij het model van DMFCO, dat de CO₂-uitstoot berekent, en de toetsing met netbeheerdata, is er meer vertrouwen in de kwaliteit van de uitstootdata. Daarnaast is er een toename in het gebruik van bouwdepots voor verduurzaming, wat bijdraagt aan de vermindering van de CO₂-uitstoot.

Staatsobligaties

Doelstellingen en maatstaven

We streven er naar dat voor 2040 alle landen waarin we investeren op koers liggen voor een 1,5 graden-pad.

Maatregelen

- We meten klimaatrisico's op basis van de Notre Dame Global Adaptation Index (ND GAIN). De fysieke klimaatrisico's zijn het grootst in landen die het meest kwetsbaar zijn voor klimaatverandering maar zich hier tegelijkertijd het minst goed op voorbereiden. We beleggen niet in landen die op beide aspecten van de ND GAIN onvoldoende scores.
- We beoordelen de alignment van landen met de doelstellingen van het Parijsakkoord op basis van de Climate Change Performance Index (CCPI) van GermanWatch. We beleggen niet in landen die onvoldoende scores in deze index.

Resultaten

Alle beleggingen in lijn met het Parijs Akkoord per 2040

Op basis van de CCPI moet geconcludeerd worden dat geen enkel van de beoordeelde landen op dit moment een beleid voert dat aantoonbaar in lijn is met de doelstellingen van het Parijs Akkoord. Dit betekent dat ook het beleid van de landen in de portefeuille van PME nog niet in lijn is met het Parijs Akkoord.

PME houdt bij de selectie van beleggingen in overheden en staatsbedrijven rekening met het klimaatbeleid van landen. In 2024 startte PME een engagementprogramma met overheden over klimaatbeleid, gericht op landen met een lage CCPI-score. Het doel is om overheden aan te zetten tot beleid dat in lijn is met een 1,5 graden pad.

De invloed van PME op overheidsbeleid is echter beperkt. De relatie tussen een overheid en een financier verschilt aanzienlijk van die tussen een bedrijf en een financier en andere factoren beïnvloeden beleidswijzigingen bij overheden. Tegelijkertijd is de ruimte om landen uit de beleggingsportefeuille te verwijderen beperkt. Om aan de verplichtingen te voldoen, belegt PME in een klein aantal kredietwaardige eurolanden.

Bosbouw

Doelstellingen en maatstaven

Allereerst is het belangrijk dat de bossen duurzaam beheerd moeten worden. PME investeert daarom enkel in bossen die beheerd worden in lijn met het Forest Stewardship Council (FSC) en/of het Sustainable Forestry Initiative (SFI) keurmerk. De ambitie is om de totale hoeveelheid koolstof die in de bossen is opgeslagen over tijd toe te laten nemen, terwijl de operationele CO₂-uitstoot tijdens het planten, beheren en oogsten van deze bossen afneemt.

Maatregelen

De maatregelen bestaan met name uit het meten van:

- Zowel de bovengronds als ondergronds opgeslagen koolstof, in totaal en per acre land.
- De opslag van koolstof in houtproducten.
 - Wanneer hout uit productiebossen wordt geoogst en verwerkt tot producten zoals timmerhout, meubels en papier, blijft een aanzienlijk deel van de CO₂ opgeslagen in deze houtproducten. Dit fungeert als een vorm van langdurige koolstofopslag, aangezien hout jarenlang CO₂ kan vasthouden.
- Geproduceerde hernieuwbare energie.
 - Het gebruik van resthout als energiebron kan een positieve bijdrage leveren aan het tegengaan van klimaatverandering door meer koolstofintensieve energiebronnen te vervangen.
- De operationele uitstoot.

Resultaten

De manager is steeds beter in staat de bovengenoemde punten te meten. Hoewel er sinds 2020 een stijgende lijn te zien is in de CO₂-opslag, is het nog te kort dag om hier conclusies uit te trekken.

Bijlage 4 Grondslagen en veronderstellingen voor (de meting van) duurzaamheidsinformatie

Aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille

PME hanteert twee metingen voor de monitoring van de CO₂-uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles:

- **CO₂-voetafdruk:** Sinds 2015 wordt de CO₂-voetafdruk van de aandelenportefeuille gemeten. Sinds 2021 wordt ook de voetafdruk van de bedrijfsobligatieportefeuille gemeten. PME heeft een reductiedoelstelling gezet op de CO₂-voetafdruk van 50% reductie in 2030 t.o.v. 2019.
- **Sector specifieke uitstoot-intensiteit:** PME heeft voor de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles reductiedoelstellingen voor het jaar 2030 geformuleerd voor zes CO₂-intensieve sectoren. Om de voortgang op deze doelstellingen te kunnen bijhouden wordt per sector de gewogen gemiddelde uitstoot-intensiteit berekend.

Voor de berekening van de CO₂-voetafdruk van de portefeuille wordt gebruik gemaakt van scope 1 en scope 2 data. Scope 3 data wordt (nog) niet meegenomen in deze meting. De scope 3 data kan voor de meeste sectoren nog niet op een betrouwbare en consistente manier gemeten worden. Dit neemt echter niet weg dat de scope 3 uitstoot voor bepaalde industrieën en bedrijven wel een belangrijke factor is wanneer we beoordelen of een bedrijf volgens het Parijs Akkoord handelt. Daarom is scope 3 wel meegenomen in de sectorreductiedoelstellingen waar relevant en mogelijk; op dit moment geldt dat voor autofabrikanten.

CO₂-voetafdruk

MN maakt voor het verzamelen van de uitstootgegevens van bedrijven gebruik van de diensten van Institutional Shareholder Services Inc. (ISS). ISS levert MN de uitstootgegevens van alle posities en alle benchmarkposities van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles van haar opdrachtgevers.

Sinds de eerste meting in 2015 is de CO₂-voetafdruk van PME ieder jaar met een jaar vertraging gepubliceerd. Dit betekende dat in het jaarverslag van 2021 de voetafdruk van de portefeuille van ultimo 2020 werd gepubliceerd. In het jaarverslag 2022 heeft PME ervoor gekozen om de CO₂-voetafdruk niet langer met een vertraging

te publiceren. De meest recente meting in deze rapportage is uitgevoerd op basis van de uitstoot van bedrijven zoals bekend bij ISS op 31 december 2024 en de posities en benchmarkposities op diezelfde datum. In lijn met de methodologie van ISS, gebruikt PME de uitstootgegevens van de moedermaatschappij wanneer het een van de volgende dochterondernemingen betreft: Financiële dochterondernemingen, niet-operationele dochterondernemingen en operationele private dochterondernemingen met beperkte financiële openbaarmaking.

Koolstofdioxide-equivalent

Een in de industrie veelgebruikte maatstaf voor de uitstoot van broeikasgassen is de koolstofdioxide-equivalent (CO₂e). Hoewel koolstofdioxide het meest bekende broeikasgas is, zijn er nog andere gassen die een bijdrage leveren aan de opwarming van de aarde. De koolstofdioxide-equivalent maakt het mogelijk om de impact van verschillende broeikasgassen vergelijkbaar te maken. Het potentieel voor opwarming van methaan over 100 jaar is bijvoorbeeld 21 keer zo groot als dat van koolstofdioxide. In andere woorden: de uitstoot van 1 miljoen ton methaan staat gelijk aan de uitstoot van 21 miljoen ton koolstofdioxide.¹⁷ ISS neemt de belangrijkste broeikasgassen mee in hun cijfers en drukt deze uit in koolstofdioxide-equivalenten.¹⁸

Toewijzen uitstoot

Volgens het "ownership principle" van het Greenhouse Gas Protocol kan een investeerder zich (een deel van) de uitstoot van een bedrijf toerekenen wanneer het eigenaar wordt van aandelen van het bedrijf of wanneer de investeerder het bedrijf financiert via schuldpapier. De hoeveelheid uitstoot die wordt toegewezen aan de aandeel- of schuldhouders is afhankelijk van de totale waarde van de aandelen of het schuldpapier en wordt afgezet tegen de totale waarde van het bedrijf, waarbij zowel naar de marktkapitalisatie alsook de openstaande schuld wordt gekeken. Wanneer een investeerder 0.1% van de waarde van een bedrijf bezit wordt 0.1% van de totale uitstoot van het bedrijf aan de investeerder toegewezen. Op portefeuilleniveau wordt de uitstoot geaggregeerd op basis van toegewezen uitstoot.

De toegerekende uitstoot wordt vaak aangeduid als Emission Exposure. De Emission Exposure wordt berekend door de totale uitstoot van een bedrijf te vermenigvuldigen met het percentage dat de investeerder van de waarde van het bedrijf bezit. Voor het bepalen van de waarde van een bedrijf maakt MN gebruik van de enterprise value including cash (EVIC). Het gebruik hiervan wordt geadviseerd door zowel de Partnership for Carbon Accounting Financials (PCAF) als de European Technical Expert Group on Sustainable Finance (EU TEG).

De EVIC wordt binnen de accountancy gebruikt om een bedrijf te beoordelen in het geval er een fusie of overname plaatsvindt. Het geeft een goed beeld van de totale waarde van een bedrijf door de marktkapitalisatie te combineren met lange- en korte-termijn schulden en cash posities. De EVIC wordt als volgt gedefinieerd:

$$\text{EVIC} = \text{Market cap} + \text{Market value of preferred shares outstanding} + \text{Book value of debt} + \text{Book value of minority interest}$$

PME maakt wat EVIC betreft gebruik van de data van dataleverancier ISS. PME hanteert daarmee dezelfde definitie voor de berekening van EVIC-waardes als ISS¹⁹. Deze methode houdt geen rekening met correcties voor hedgen en derivaten. Deze definitie sluit aan bij de PCAF richtlijnen aangezien PCAF het al dan niet op nemen van derivaten en hedges in de EVIC waarde niet expliciet heeft gedefinieerd. Wel geeft PCAF mee dat het voorzichtigheidsbeginsel moet worden toegepast, wat inhoudt dat bij enige twijfel het de voorkeur heeft om bepaalde elementen niet mee te nemen in de EVIC-berekening. Dit leidt namelijk tot een hogere toegewezen uitstoot. De meest recente meting in deze rapportage is uitgevoerd op basis van de EVIC-componenten van bedrijven zoals bekend bij ISS op 31 december 2024²⁵. Dit betekent dat PME de meest recente beschikbare kwartaaleinde EVIC gebruikt, geconverteerd naar euro's met de Bloomberg 31-12-2024 London 1600 wisselkoers. Het is niet altijd mogelijk om alle EVIC componenten van een bedrijf in kaart te brengen. Daarom gebruikt PME voor een aantal niet beursgenoteerde bedrijven de totale debt als proxy voor de EVIC waarde.

¹⁷ OECD, Glossary of Statistical Terms: Carbon Dioxide Equivalent; https://www.oecd.org/en/publications/oecd-glossary-of-statistical-terms_9789264055087-en.html

¹⁸ ISS neemt de volgende broeikasgassen mee in hun cijfers: koolstofdioxide, methaan, stikstofoxiden, fluorkoolwaterstoffen, perfluorkoolwaterstoffen en zwavelhexafluoride.

¹⁹ Voor 4,2% van de bedrijfsobligatieportefeuille wijkt PME af van de standaardbenadering van dataleverancier ISS bij het bepalen van de EVIC-waarde. ISS gebruikt in sommige gevallen de totale waarde van het vreemd vermogen als benadering van de EVIC. PME corrigeert dit door de waarde van het eigen vermogen hierbij op te tellen, om zo een realistischer EVIC-waarde te verkrijgen.

De berekening van de Emission Exposure op basis van EVIC schrijft voor dat de waarde van de aandelen en/of het schuldpapier afgezet wordt tegen de totale EVIC van het uitgevende bedrijf:

$$\frac{\text{Investment into Company)}}{\text{EVIC of Company}} \times \text{Total Emissions of Company}$$

Databronnen

- We maken gebruik van de uitstootgegevens van ISS. Deze dataleverancier verkrijgt gegevens op zijn beurt uit vier verschillende bronnen:
- **MVO- of Jaarverslagen:** veel bedrijven meten zelf hun uitstoot van broeikasgassen en publiceren deze gegevens over het voorgaande jaar in hun jaarverslag of MVO verslagen.
 - **Carbon Disclosure Project:** een deel van de bedrijven publiceert hun uitstoot via het Carbon Disclosure Project (CDP), een non-profit organisatie die bedrijven hierbij ondersteunt.
 - **Andere rapportages, bijv. die van ngo's:** bedrijven die zelf geen uitstoot gegevens publiceren worden soms door externe partijen onderzocht die de gegevens vervolgens publiceren.
 - **Modellering:** samen met het Zwitserse Federale Instituut voor Technologie (ETH) in Zurich heeft ISS een model ontwikkeld waarmee de uitstoot van bedrijven waarvan gepubliceerde gegevens ontbreken of onbetrouwbaar zijn geschat kunnen worden.

Om tot een inschatting te komen vergelijkt ISS niet-rapporterende bedrijven met gelijksoortige bedrijven die wel gegevens rapporteren. Door gebruik te maken van een gepatenteerd branche classificatiesysteem op basis van hun CO₂-uitstootprofiel komt ISS tot een modellering van de CO₂-uitstoot.

Aan de hand van het classificatiesysteem heeft ISS specifieke modellen ontwikkeld voor 400 sub-sectoren. Elke sub-sector wordt statistisch geanalyseerd om significante broeikasgasemissievoorspellers te identificeren. Dergelijke voorspellers van broeikasgasemissies zijn onder meer omzet, aantal werknemers en kosten van verkochte goederen. In het geval op een later moment wel informatie bekend wordt over

daadwerkelijke uitstoot voor een onderneming wordt getest of de eerdere schattingen klopten. Op die manier wordt het instrument van modellering steeds robuuster.

Voor het grootste deel van bedrijven waarin belegd is, is data beschikbaar om de CO₂-uitstoot te berekenen en toe te wijzen aan PME. Voor 14,1% (0,3% voor aandelen, 35,9% voor bedrijfsobligaties) van het belegd vermogen is dit echter niet het geval. Vorig jaar was dit 15,35%. Deze beleggingen worden voor de berekening van de CO₂-uitstoot buiten beschouwing gelaten, maar behoren wel tot het belegd vermogen. De databeschikbaarheid voor bedrijfsobligaties is lager omdat de bedrijven waarin we beleggen via obligaties over het algemeen minder ESG data rapporteren. Over de jaren heen is te zien dat de databeschikbaarheid over het algemeen toeneemt, en we verwachten ook dat dit zal blijven toenemen. Onze uitvoerder MN probeert ook actief bij onze dataleveranciers te sturen op meer databeschikbaarheid en we kijken actief naar alternatieve oplossingen om de databeschikbaarheid te verhogen, bijvoorbeeld door CO₂-emissies voor de portefeuille te modelleren.

Onderstaande tabel geeft de herkomst van de CO₂-data weer voor de CO₂-voetafdrukmetingen van afgelopen jaren, uitgedrukt als percentage van het belegd vermogen.

Herkomst van CO ₂ -data				
Databron	31-12-2021	31-12-2022	31-12-2023	31-12-2024
MVO- of Jaarverslagen	35,0%	51,8%	54,8%	73,3%
Carbon Disclosure Project	50,6%	39,8%	35,3%	13,6%
Andere rapportages	0,6%	0,9%	1,3%	1,2%
Modellering	10,3%	5,6%	4,9%	8,6%
Niet verzameld	3,5%	1,8%	3,7%	3,3%

Ontwikkeling van databronnen voor CO₂-voetafdrukmeting.

Datakwaliteit

De dataleverancier beoordeelt de CO₂-data die wordt verzameld en gemodelleerd. Een numerieke waarde tussen de 0 en 100 geeft aan hoe betrouwbaar de dataleverancier de cijfers acht. Bij de beoordeling van gerapporteerde data kijken we onder meer of de data extern geverifieerd is, in hoeverre de data afwijkt van andere bronnen en hoe consistent de rapportage de afgelopen jaren is geweest. Bij de beoordeling van gemodelleerde data is de nauwkeurigheid van de gebruikte input-data van belang. Om iets te zeggen over de datakwaliteit van de data die gebruikt is voor de portefeuille van PME, berekenen we de gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore. Deze score geeft een indicatie van de kwaliteit van de gebruikte CO₂-data.

Betrouwbaarheid data				
Meting	31-12-2021	31-12-2022	31-12-2023	31-12-2024
Gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore gerapporteerde data (0-100)	83	80	82	88
Gewogen gemiddelde betrouwbaarheidsscore gemodelleerde data (0-100)	88	84	87	89

Ontwikkeling van de gewogengemiddelde datakwaliteits score van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille.

Naast de betrouwbaarheid van ISS, wordt de betrouwbaarheid ook gemeten volgens de PCAF-methodologie (Partnership for Carbon Accounting Financials). De PCAF-methodologie maakt gebruik van verschillende niveaus van datakwaliteit, waarbij niveau 1 de hoogste betrouwbaarheid vertegenwoordigt (gebaseerd op door bedrijven zelf gerapporteerde en geverifieerde data) en niveau 5 de laagste betrouwbaarheid (gebaseerd op schattingen en generieke gegevens)¹⁹.

PCAF-score

Meting

31-12-2024

Gewogen gemiddelde PCAF Quality Score (scope 1 & 2)

1,2

De gewogengemiddelde datakwaliteits (PCAF methodologie) score van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuille.

Voor de CO₂-emissies van de beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties portefeuilles is vanaf het jaar 2021 assurance verkregen met redelijke mate van zekerheid. Voor dezelfde emissies is in het jaarverslag over 2020 assurance verkregen met een beperkte mate van zekerheid, en over de periode vóór 2019 is geen assurance-opdracht uitgevoerd voor deze data. De duurzaamheidsinformatie over de jaren 2019 en 2020 is ter vergelijking opgenomen.

Sector specifieke uitstoot-intensiteit

De sectorreductiedoelstellingen zijn gebaseerd op de klimaatscenario's van de International Energy Agency (IEA). De doelstellingen reflecteren de benodigde reductie voor het beperken van de opwarming van de aarde tot onder de 1.5°C en het behalen van een netto nul uitstoot in 2050. Voor zes zeer uitstoot-intensieve sectoren in de portefeuille van PME is een sectorreductiedoelstelling vastgesteld.

Doelstelling per sector		
Sector	Meeteenheid	Doelstelling 2030
Elektrische nutsbedrijven	Ton CO ₂ e per geproduceerde megawattuur energie	0,14
Luchtvaartmaatschappijen	Gram CO ₂ per RTK (Revenue tonne kilometres)	616,00
Aluminiumproducenten	Ton CO ₂ e per geproduceerde ton aluminium	4,73
Autofabrikanten	Gemiddelde uitstoot van nieuw geproduceerde auto's in gram CO ₂ per kilometer	30,68
Cementproducenten	Ton CO ₂ per geproduceerde ton cementproduct	0,42
Staalproducenten	Ton CO ₂ per geproduceerde ton staal	1,13
Sector specifieke doelstellingen o.b.v. TPI		

Om te bepalen of de uitstoot-intensiteit van de bedrijven in de portefeuille van PME in lijn is met de doelstellingen van het Parijs Akkoord wordt niet naar de totale uitstoot van een bedrijf gekeken, maar naar de uitstoot per geproduceerd product. Hiervoor wordt de data van het Transition Pathway Initiative gebruikt (TPI). TPI is een door investeerders opgerichte organisatie, die samenwerkt met een researchteam van de Londen School of Economics, en heeft voor een groot aantal bedrijven in uitstoot-intensieve sectoren in kaart gebracht hoeveel CO₂ deze bedrijven uitstoten per geproduceerd product en hoe deze uitstoot zich verhoudt tot de doelstellingen van het Parijs Akkoord. TPI meet de uitstoot-intensiteit van bedrijven op basis van product specifieke maatstaven, bijvoorbeeld de uitstoot per ton staal voor staalbedrijven. Om te beoordelen of een bedrijf op koers ligt voor een 1,5-graden (of ander) scenario, wordt per sector vastgesteld hoe de uitstoot-intensiteit zich in dit scenario moet ontwikkelen. Dit wordt voor de meeste sectoren berekend op basis van data van de International Energy Agency. De uitstoot-intensiteit van een bedrijf wordt vervolgens afgezet tegen dit pad om te beoordelen of het bedrijf op koers ligt voor een 1,5 graden scenario.

Om de huidige uitstoot-intensiteit van de verschillende sectoren in de portefeuille van PME te berekenen, wordt de gewogen gemiddelde uitstoot-intensiteit (naar vermogen) berekend van de bedrijven in de portefeuille. De uitstoot-intensiteit van de portefeuille kan op vier manieren veranderen:

- Wijziging van het gewicht van bedrijven in de portefeuille
- Uitsluiting of toevoeging van bedrijven aan de portefeuille
- Reële verlaging of verhoging van de uitstoot-intensiteit van de bedrijven in de portefeuille
- Toevoeging van bedrijven aan de dataset van TPI die ook onderdeel zijn van de portefeuille

Anders dan bij de berekening van de CO₂-voetafdruk hebben koerswijzigingen van aandelen en obligaties relatief weinig invloed op de berekende uitstoot-intensiteit.

Vastgoedportefeuille

De waarde van de vastgoedportefeuille gebruikt voor de berekeningen is gelijk aan de jaarrekening exclusief onderhanden werkposities. Voor de vastgoedportefeuille wordt de CO₂-uitstoot op twee manieren berekend:

- **CO₂-uitstoot per m²:** de gewogen gemiddelde CO₂-uitstoot/m² van de vastgoedbeleggingen in de portefeuille van PME.
- **CO₂-uitstoot per 100 EUR geïnvesteerd:** de hoeveelheid uitstoot die aan PME wordt toegewezen per 100 euro geïnvesteerd in vastgoed.

CO₂-uitstoot per m²

Voor de meting van de gewogen gemiddelde CO₂-uitstoot/m² wordt gebruik gemaakt de uitstoot-intensiteit data van GRESB. In deze

¹⁹ Voor Scope 1 en 2 valt al onze data onder de PCAF score 1, 2 of 3, waardoor niveau 4 en 5 niet van toepassing zijn.

cijfers zijn enkel de gemiddelde intensiteitswaardes opgenomen van objecten met 100% datadekking. De datadekking ligt daardoor lager dan de totale datadekking van de GRESB dataset.

Middels deze maatstaf kunnen vastgoedbeleggingen vergeleken worden met de CRREM paden. De CRREM paden laten de benodigde CO₂-uitstoot per m² zien per sub-sector en regio waar vastgoed aan moet voldoen om in lijn te zijn met een 1,5 graden scenario. Het jaar waarin de CO₂-uitstoot/m² van een vastgoedobject of een portefeuille niet meer in lijn is met het 1,5 graden pad wordt het 'stranding year' genoemd.

CO₂-uitstoot per 100 EUR geïnvesteerd

Net als bij aandelen- en bedrijfsobligaties wordt de uitstoot van vastgoedbeleggingen toegewezen aan PME als investeerder (Emission Exposure). Deze maatstaf laat zien hoeveel CO₂ PME financiert.

Anders dan bij aandelen- en bedrijfsobligaties wordt de toewijzing berekend door gebruik te maken de Gross Asset Value (GAV). De CO₂-uitstoot per 100 EUR geïnvesteerd wordt als volgt berekend:

$$\frac{\sum_i^n \frac{\text{Invested value}_i}{\text{Gross asset value}_i} \times \text{total scope 1 and 2 emissions}_i}{\text{Total investment (Portfolio)}}$$

De totale CO₂-uitstoot is gebaseerd op alle aan GRESB gerapporteerde informatie. Dit betekent dat ook objecten met een gedeeltelijke datadekking worden meegenomen. De uitstootdata wordt niet gecorrigeerd voor ontbrekende data. Dit betekent dat de CO₂-uitstoot niet volledig is en hoger zal worden naar mate de datadekking verbeterd.

Databronnen

Voor de meting wordt gebruik gemaakt van GRESB data. Deze data laat de uitstoot van koolstofdioxide-equivalenten zien en kijkt dus naar meer broeikasgassen dan alleen CO₂. GRESB verkrijgt gegevens direct van vastgoedfondsen, -beheerders en -bedrijven.

Datakwaliteit

GRESB beoordeelt de CO₂-data die wordt verzameld steekproefsgewijs en biedt vastgoedeigenaren de gelegenheid deze indien nodig te corrigeren.

Biodiversiteitsanalyse

Voor de biodiversiteitsanalyse is de 2023 versie van de database van ENCORE (Exploring Natural Capital Opportunities, Risks and Exposure) gebruikt²¹. ENCORE evalueert de mate waarin productprocessen afhankelijk zijn van het goed functioneren van een bepaalde ecosysteemdienst en de potentiële impact van het productieproces op biodiversiteit.

Afhankelijkheid ecosysteemdienst

ENCORE beoordeelt 86 productieprocessen op afhankelijkheid van 21 verschillende ecosysteemdiensten. In de beoordeling gebruikt ENCORE een ordinale schaal van 1 (zeer lage afhankelijkheid) tot 5 (zeer hoge afhankelijkheid). Deze beoordeling neemt mee:

- De mate waarin het productieproces kan continueren als de ecosysteemdienst wegvalt;
- De grootte van de financiële schade die wordt geleden als gevolg van een ontregeling van het productieproces als de ecosysteemdienst wegvalt.

Elk productieproces is afhankelijk van ten minste één ecosysteemdienst. Een hoge afhankelijkheidsscore betekent dat als de ecosysteemdienst wegvalt, het productieproces niet kan plaatsvinden en het bedrijf significante financiële schade oploopt.

Impact van een productieproces op biodiversiteit

ENCORE beoordeelt 86 productieprocessen op impact op 11 verschillende impactdrijfveren. In de beoordeling gebruikt ENCORE een ordinale schaal van 1 (zeer lage impact) tot 5 (zeer hoge impact). Deze beoordeling neemt mee:

- De mate waarin het productieproces biodiversiteit schaadt;
- De snelheid waarmee het productieproces impact heeft op biodiversiteit.

De analyse op basis van de ENCORE database kent twee belangrijke beperkingen:

- ENCORE levert data tot en met sub-industrie niveau

(GICS level 4) waardoor de specifieke karakteristieken van een bedrijf niet meegenomen worden in de analyse.

- In de versie van de ENCORE database uit 2023 ontbreekt data uit de waardeketen, waardoor enkel de directe impact van bedrijfsactiviteiten meegenomen kon worden in de analyse. Dit leidt in sommige gevallen tot een onderschatting van afhankelijkheden en impacts, zoals bijvoorbeeld in de retail sector.

Bedrijven in de aandelenportefeuille zijn middels de sub-industrie (op basis van Global Industry Classification Standard) gekoppeld aan de 86 productieprocessen van ENCORE en de bijbehorende afhankelijkheid van en impact op ecosysteemdiensten.

Toelichting Assurance TCFD-Rapportage

PME rapporteert CO₂-uitstoot in het jaarverslag volgens het Taskforce on Climate-related Financial Disclosures (TCFD) raamwerk. In het kader van de rapportage heeft PME zowel een assurance-opdracht met redelijke mate van zekerheid (reasonable assurance) als een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid (limited assurance) laten uitvoeren door EY Accountants B.V. Hierna volgt een toelichting op welke onderdelen van de TCFD-rapportage deze verschillende assurance-niveaus van toepassing zijn.

Redelijke Mate van Zekerheid (Reasonable Assurance)

De volgende onderdelen van de TCFD-rapportage zijn onderworpen aan een assurance-opdracht met redelijke mate van zekerheid:

- Governance: Bestuurlijk overzicht.
- Strategie: Inclusief strategievorming, met uitzondering van de onderdelen Weerbaarheid strategie in verschillende klimaatscenario's, Transitierisico's en Fysieke klimaatrisico's, en Integraal risicomanagement.
- Doelstellingen, maatregelen en resultaten: Ten aanzien van de totale portefeuille en de verschillende onderliggende portefeuilles (beursgenoteerde aandelen, bedrijfsobligaties, vastgoed, infrastructuur, private equity, hypotheek, staatsobligaties en bosbouw), met uitzondering van de gerapporteerde Transition Pathway Information (TPI) en CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille.

²¹ ENCORE Partners (Global Canopy, UNEP FI, and UNEP-WCMC) (2023). ENCORE: Exploring Natural Capital Opportunities, Risks and Exposure. [On-line], [August 2023], Cambridge, UK: the ENCORE Partners. Available at: <https://encorenature.org> DOI: <https://doi.org/10.34892/dz3x-y059>

Beperkte Mate van Zekerheid (Limited Assurance)

De volgende onderdelen van de TCFD-rapportage zijn onderworpen aan een assurance-opdracht met beperkte mate van zekerheid:

- Doelstellingen, maatregelen en resultaten: De CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille en de Transition Pathway Information (TPI) over 2024.

Assurance Historie CO₂-Data

In het kader van de transparantie en betrouwbaarheid van de gerapporteerde CO₂-emissies, heeft PME in verschillende jaren assurance laten uitvoeren op de CO₂-data van verschillende portefeuilles.

Voor de CO₂-emissies van de vastgoedportefeuille is vanaf het jaar 2022 assurance verkregen met beperkte mate van zekerheid. De duurzaamheidsinformatie over 2021 is ter vergelijking opgenomen.

Voor de CO₂-emissies van de beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties portefeuilles is vanaf het jaar 2021 assurance verkregen met redelijke mate van zekerheid. De duurzaamheidsinformatie over de jaren 2019 en 2020 is ter vergelijking opgenomen.

Bijlage 5 SFDR rapportage

Template periodieke informatieverstopping voor de financiële producten, bedoeld in artikel 8, leden 1, 2 en 2 bis, van Verordening (EU) 2019/2088 en in artikel 6, eerste alinea, van Verordening (EU) 2020/852

Duurzame belegging: een belegging in een economische activiteit die bijdraagt aan het behalen van een milieudoelstelling of een sociale doelstelling, mits deze belegging geen ernstige afbreuk doet aan ecologische of sociale doelstellingen en de ondernemingen waarin is belegd, praktijken op het gebied van goed bestuur toepassen.

De EU-taxonomie is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van **ecologisch duurzame economische activiteiten**. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten.. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Productnaam: Stichting PME Pensioenfonds
Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): RR5C8B0WL67LM8LXGY08

Had dit financiële product een duurzamebeleggingsdoelstelling?

Ja

Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ____%

in economische activiteiten die volgens de EU-toxonomie als ecologisch duurzaam gelden

in economische activiteiten volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ____%

Nee

Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van 19,39% duurzame beleggingen

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden

met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden

met een sociale doelstelling

Het product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

Duurzaamheidsindicators meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Stichting PME Pensioenfonds (hierna: PME) belegt voor een goed pensioen. PME streeft ernaar dit zo verantwoord mogelijk te doen, zodat gepensioneerden hun pensioen ontvangen in een wereld die toekomstbestendig, rechtvaardig en leefbaar is. PME probeert om met de beleggingen een positieve economische en maatschappelijke bijdrage te leveren. PME heeft de volgende ecologische en sociale kenmerken gepromoot:

1. PME beperkt negatieve effecten van beleggingen door alleen te beleggen in bedrijven, vastgoed en landen die relatief goed presteren ten aanzien van ESG-factoren²². Om dit te waarborgen gebruikt PME twee instrumenten bij het maken van een beleggingsportefeuille, ook wel **portefeuilleconstructie** genoemd. Ten eerste sluit PME bepaalde landen, sectoren of individuele bedrijven uit op basis van het uitsluitingsbeleid²³. Het actuele overzicht van alle uitsluitingsgronden is te vinden in het uitsluitingsbeleid van PME. Daarnaast weegt PME ESG-criteria mee in zijn beleggingsbeslissingen. Dit wordt ESG-integratie genoemd. Hiervoor geldt dat PME in 2024 hoofdzakelijk heeft belegd in ondernemingen en landen die op basis van ESG indicatoren van externe dataproviders relatief beter hebben gescoord dan gemiddeld.
2. PME promoot ontwikkeling van beleid van ondernemingen op ecologische en sociale thema's door, als eigenaar van de beleggingen, **invloed uit te oefenen** op de entiteiten waarin is belegd. Het gebruik maken van onze invloed als belegger wordt actief aandeelhouderschap genoemd. Dit omvat twee elementen: het voeren van een gesprek met ondernemingen (engagement) en het uitbrengen van stemmen op aandeelhoudersvergaderingen. PME voert engagement over uiteenlopende onderwerpen, waaronder sociale en ecologische risico's. In 2024 heeft PME weer dialogen gevoerd op door PME geprioriteerde onderwerpen, de voortgang gemonitord en bij onvoldoende voortgang escalatiestappen genomen. Ook heeft PME gestemd op aandeelhoudersvergaderingen op ESG-onderwerpen.
3. PME beoogt positieve impact op ecologische en sociale thema's te realiseren middels **impact investeringen**, in de energietransitie, circulaire economie, innovatie in Nederland en Europa, betaalbare huisvesting en de gezondheidszorg.²⁴ Deze positieve impact vertaalt zich in een **bijdrage aan de Sustainable Development Goals (SDG's)** van de Verenigde Naties (VN). De waarde van impactinvesteringen bedroeg in 2024 € 3.029 miljoen. Het percentage beleggingen dat bijdraagt aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN (SDI-meting) bedroeg in 2024: 20,29%
4. PME wil negatieve impact op ecologische thema's verminderen door bij te dragen aan **het beperken van de opwarming** van de aarde tot maximaal 1,5-graden. Dit doet PME onder meer door producerende bedrijven van fossiele brandstoffen uit te sluiten.²⁵ Dit sluit aan bij de doelen uit het Klimaatakkoord van Parijs en het commitment van de financiële sector aan het Nederlandse Klimaatakkoord. PME heeft ook in 2024 zich weer ingespannen de opwarming van de aarde tot maximaal 1,5-graden te beperken, hetgeen nader wordt toegelicht in het antwoord op de volgende vraag.

De pensioenregeling als zodanig heeft niet een referentiebenchmark zoals bedoeld in SFDR.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die het financiële product promoot, wordt toegelicht in het antwoord op de volgende vraag.

● *Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?*

PME meet met de in onderstaande tabel genoemde duurzaamheidsindicatoren de gepromote ecologische en sociale kenmerken van de pensioenregeling. Hoe deze hebben gepresteerd in 2024 en 2023 is weergegeven in de tabel.

²² ESG-factoren zijn factoren die betrekking hebben op milieu, mens en maatschappij, en goed ondernemingsbestuur. Hierbij staat de E voor Environment (milieu), de S voor Social (mens en maatschappij) en de G voor Governance (goed ondernemingsbestuur).

²³ De uitsluitingen zijn gedaan op basis van data van externe dataproviders. De volledigheid van de uitsluitingen op deze activiteiten is afhankelijk van de volledigheid van de beschikbare data van de dataprovider.

²⁴ PME definieert impactinvesteringen als investeringen waarbij de intentie om positieve, meetbare impact op het gebied van milieu- en sociale factoren te bewerkstelligen samengaat met een financieel rendement. Het betreft zowel oplossingen voor maatschappelijke problemen als het voorkomen daarvan. Deze definitie sluit aan bij de definitie die het Global Impact Investing Network (GIIN) hanteert. Dit is een wereldwijde organisatie die zich inzet voor het bevorderen van impactinvesteringen.

De GIIN ondersteunt deze vorm van investeren door het bieden van kennis, hulpmiddelen en netwerkmogelijkheden aan investeerders wereldwijd.

²⁵ De uitsluiting van producerende bedrijven van fossiele brandstoffen wordt gedaan op basis van sectorclassificaties van de benchmarkproviders.

Gepromote E&S kenmerken	#	Duurzaamheidsindicator	Toelichting	2024	2023	Observaties
Portefeuilleconstructie (uitsluitingen en ESG-integratie)	1	Per kwartaal is bepaald dat de lijst is vastgesteld en op correcte wijze gecommuniceerd aan de vermogensbeheerders.	PME sluit bepaalde landen, sectoren of individuele bedrijven uit op basis van het uitsluitingsbeleid. Dit beleid is van toepassing op alle beleggingen van PME en wordt op periodieke basis vastgesteld. De uitsluitingslijst wordt opgesteld en vervolgens gedeeld met de vermogensbeheerders.	De lijst is in 2024 correct vastgesteld en gecommuniceerd.	N.v.t.	Dit is een nieuwe indicator. In 2023 werd hierover nog niet gerapporteerd.
	2	De gewogen gemiddelde Morgan Stanley Capital International (MSCI) IVA ESG score (aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles)	PME beoordeelt aan de hand van ESG-ratings, scores op indicatoren die onderdeel uitmaken van het ESG Landenraamwerk en de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) score ²⁶ of een bedrijf, land, respectievelijk vastgoed voldoet aan de ESG-eisen die PME hanteert. Om te meten of de ecologische en sociale kenmerken worden verwezenlijkt, worden de duurzaamheidsindicatoren gebruikt zoals beschreven in de voorgaande kolom.	De gewogen gemiddelde MSCI ESG score bedroeg voor de aandelenportefeuilles 6,85, en voor de bedrijfsobligatieportefeuilles 7,30. ²⁷	De gewogen gemiddelde MSCI ESG score bedroeg voor de aandelenportefeuilles 7,25, en voor de bedrijfsobligatieportefeuilles 7,23. ²⁸	De scores zijn nagenoeg gelijk gebleven.
	3	De gewogen gemiddelde scores op de indicatoren uit het ESG Landenraamwerk. Dit betreft de volgende indicatoren: Corruption Perception Index van Transparency International, de Democracy Index van de Economist Intelligence Unit, de Vulnerability en Readiness score van de Notre Dame Global Adaptation Initiative (ND-GAIN), de Climate Change Performance Index (CCPI) van de German Watch, en de Human Development Index (HDI) van de United Nations Development Programme.		Zie tabel 1.1	Zie tabel 1.1	De scores zijn nagenoeg gelijk gebleven. Voor de Climate Change Performance Index (CCPI) geldt dat de indicator in 2024 is toegevoegd en er daarom geen vergelijking met 2023 gemaakt kan worden.
	4	GRESB-score van de vastgoedbeleggingen.		De GRESB score van de beleggingen in Nederlands vastgoed was 86,3 en daarmee 4 sterren (van in totaal 5 sterren)	N.v.t.	Dit is een nieuwe indicator. In 2023 werd hierover nog niet in dit format gerapporteerd.

²⁶ De GRESB score is een maatstaf om de ESG-prestaties van vastgoed- en infrastructuurfondsen te beoordelen.

²⁷ Deze score geeft een indicatie hoe goed ondernemingen in de portefeuille hun materiele ESG risico's beheren ten opzichte van sector peers. De schaal van deze score loopt van 10 (best presterend) tot 0 (slechtst presterend).Zie voor een beschrijving van de scoremethodiek: [MSCI ESG Metrics Calculation Methodology](#).

²⁸ Idem.

Invloed uitoefenen via actief aandeelhouderschap (engagement en stemmen)	5	Het aantal bedrijven waarmee een engagementtraject is aangegaan.	PME meet het aantal bedrijven waarmee een engagementtraject is aangegaan. Het causale verband tussen engagement door PME en veranderingen bij bedrijven in de reële economie kan niet exact worden vastgesteld. PME monitort hoe bedrijven waarmee engagement wordt gevoerd zich ontwikkelen en of zij zich bewegen richting de doelstellingen die PME voor het engagement heeft gezet. Als het bedrijf geen maatregelen kan of wil nemen om te verbeteren, dan kan PME besluiten om na een vooraf vastgestelde periode tot uitsluiting over te gaan. PME rapporteert transparant over de voortgang van alle engagementtrajecten op zijn website.	Het aantal bedrijven waarmee engagement is gevoerd bedroeg in totaal 610. Voor een overzicht per programma, zie tabel 1.2	Het aantal bedrijven waarmee engagement is gevoerd bedroeg in totaal 620. Voor een overzicht per programma, zie tabel 1.2.	
	6	PME heeft een op maat gemaakt stembeleid. Daarnaast heeft PME de mogelijkheid om via zijn stemrecht lopende engagementtrajecten kracht bij te zetten. PME rapporteert transparant via een dashboard op de website over alle uitgebrachte stemmen.	PME heeft een op maat gemaakt stembeleid. Daarnaast heeft PME de mogelijkheid om via zijn stemrecht lopende engagementtrajecten kracht bij te zetten. PME rapporteert transparant via een dashboard op de website over alle uitgebrachte stemmen.	Het aantal stemmen bedroeg 21,962	N.v.t.	Dit is een nieuwe indicator. In 2023 werd hierover nog niet in dit format gerapporteerd.
Impact investeringen, met een bijdrage aan de SDG's	7	Het bedrag en de gerealiseerde impact wordt gemeten.	PME heeft een doelstelling van €3 miljard aan impactinvesteringen in zijn portefeuille per 2025.	€ 3.029 miljoen	€ 2.411 miljoen	
	8	Percentage beleggingen dat bijdraagt aan de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen van de VN (SDI-meting)	Elk jaar wordt berekend welk percentage van de beleggingsportefeuille is belegd in SDI's. Deze zogeheten 'SDI-exposure' wordt opgenomen in PME's jaarverslag.	20,3%	18,5%	Het percentage is gestegen ten opzichte van vorig jaar. Dit komt onder andere door een hoger percentage green, social en sustainability bonds in de bedrijfsobligatieportefeuilles. Ook is de totale SDI-exposure gestegen, mede door toename van het totale belegde vermogen van PME.
Beperken van de opwarming van de aarde	9	Meting absolute en relatieve CO ₂ voetafdruk in de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles	PME's klimaatactieplannen beschrijven per beleggingscategorie de ambities en doelstellingen, de maatregelen die PME implementeert, en wat PME nog te doen staat. In het jaarverslag rapporteert PME de gemeten absolute en relatieve CO ₂ voetafdruk in de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles.	De absolute CO ₂ -uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles samen bedroeg 837.946 tCO ₂ e. De absolute uitstoot van de aandelenportefeuilles bedroeg 343.380 tCO ₂ e. Voor de bedrijfsobligatieportefeuilles was dit 494.566 tCO ₂ e.	De absolute CO ₂ -uitstoot van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles samen bedroeg 1.071.073 tCO ₂ e. De absolute uitstoot van de aandelenportefeuilles bedroeg 447.226 tCO ₂ e. Voor de bedrijfsobligatieportefeuilles was dit 623.847 tCO ₂ e.	De daling kent verschillende drijfveren, waarvan de belangrijkste de lagere weging naar de materialen en luchtvaart sectoren.

Tabel 1.1. De gewogen gemiddelde scores op de indicatoren uit het ESG-Landenraamwerk in 2024 en 2023:

Aspect ESG ontwikkeling	Indicator	Schaal*	Uitleg	Score 2024	Score 2023
Governance & sociaal	Corruption Perception Index	0-100	0 = laagste niveau van corruptie 100 = hoogste niveau van corruptie	37,24	37,83
	Democracy Index	0-100	0 = laagste niveau van democratie 100 = hoogste niveau van democratie	62,46	65,01
Sociale ontwikkeling	Human Development Index	0-100	0 = laagste ontwikkelingsniveau 100 = hoogste ontwikkelingsniveau	76,47	75,57
Milieurisico	Vulnerability Index	0-100	0 = niet kwetsbaar 100 = kwetsbaar	40,23	41,82
	Readiness Index	0-100	0 = niet gereed 100 = volledig voorbereid	39,65	39,51
	De Climate Change Performance Index**	0-100	0 = minimale inspanning tegen klimaatverandering 100 = maximale inspanning tegen klimaatverandering	46,64	-

* In bovenstaande tabel zijn scores geconverteerd naar een schaal van 0-100.
** De CCPI-indicator richt zich alleen op de landen die verantwoordelijk zijn voor het grootste deel van de wereldwijde uitstoot. Deze indicator is in 2024 toegevoegd.

Tabel 1.2. Het aantal Tabel 1.2. Het aantal bedrijven dat in 2024 en 2023 onderdeel uitmaakte van een van de engagementprogramma’s was als volgt:

Engagementthema ²⁹	Aantal 2024	Aantal 2023
Biodiversiteit	10	9
Energietransitie	12	9
Mensenrechten en arbeidsrechten	13	11
Nederlands Beursgenoteerde Ondernemingen ³⁰	7	7
IMVB Cases	N.v.t.	4
Engagement via Federated Hermes ³¹	568	580
Totaal	610	620

²⁹ In 2024 zijn bepaalde programma’s beëindigd of samengevoegd. Om die reden komen de namen van de programma’s niet volledig overeen met het periodieke rapportage template van vorig jaar. Voor het IMVB convenant geldt dat het engagement in 2023 is afgerond, als gevolg van het einde van de looptijd van het convenant.
³⁰ Met dit programma wil PME inzicht krijgen in de strategische kwesties bij Nederlandse beursondernemingen, en bijdragen aan de langetermijnwaarde van die ondernemingen
³¹ Equity Ownership Services (EOS, onderdeel van Federated Hermes) richt zich op een breed aantal onderwerpen die voor ondernemingen van belang zijn, afhankelijk van de aard van de onderneming en de diensten of producten die een onderneming levert. Naast de bestuurlijke aspecten van ondernemingen kijkt EOS ook naar milieu, sociale en strategische onderwerpen

- **...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?**

Voor een vergelijking met de voorafgaande periode (referentiejaar 2023) wordt verwezen naar de informatie in het antwoord hierboven.

- **Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?**

PME heeft een minimaal commitment van 10% naar duurzame beleggingen, zoals gedefinieerd onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). PME gebruikt de SDI-meting als basis voor de berekening van het aandeel duurzame beleggingen. Met de duurzame beleggingen van de pensioenregeling van PME, beoogt PME bij te dragen aan de SDG's.

De bijdrage aan SDG's wordt over de hele beleggingsportefeuille van PME gemeten. Dit betreft voor een deel impact investeringen, en voor een ander deel de overige beleggingen die aan SDG's bijdragen. De doelstellingen zijn hieronder omschreven.

Impact beleggingen

Impactbeleggingen zijn investeringen die met de bedoeling zijn gedaan om positieve impact te creëren (intentioneel), en hebben een meetbare impact.

PME heeft als doelstelling om per 2025 minstens €3 miljard aan impactbeleggingen in zijn portefeuille te hebben.³² In 2024 had PME € 3.029 aan impactbeleggingen in zijn portefeuille. Deze beleggingen hebben een van de volgende impactdoelstellingen en kunnen elk gekoppeld worden aan de SDG's:

- Klimaat en natuur:
 - o Energietransitie (meting: MWh geproduceerde schone energie, vermeden tCO₂-uitstoot, en opgeslagen tCO₂-uitstoot)
 - o Circulaire economie (meting: ton gerecycled afval, vermeden tCO₂-uitstoot)
- Innovatie in Nederland en Europa:
 - o Innovatie in Nederland en Europa (meting: aantal verstrekte leningen en aantal bedrijfsparticipaties in Nederlandse ondernemingen die via conventionele routes geen toegang tot benodigd kapitaal hebben)
- Huisvesting en gezondheidszorg:
 - o Betaalbare huisvesting (meting: aantal huishoudens voorzien van betaalbare huurwoning)
 - o Gezondheidszorg (meting: aantal bedrijfsparticipaties in ondernemingen die bijdragen aan de toegang tot zorg en/of ontwikkeling van medische technologieën of medicijnen)

Deze thema's kennen een link naar de SDG's; door impact beleggingen te doen in deze thema's wordt beoogd een bijdrage te leveren aan de SDG's.

Deze beleggingen worden middels de Private Equity, Infrastructuur, Bosbouw en Vastgoed portefeuilles gedaan. De bijdrage aan de SDI's wordt handmatig berekend door de portefeuillemanagers.

Overige bijdrage aan Sustainable Development Goals

Naast het beleggen in specifieke impactthema's, heeft PME beleggingen die in bredere zin bijdragen aan de SDG's. Deze beleggingen hebben een grote variëteit aan duurzame doelstellingen zoals alternatieve energie, energie efficiëntie, duurzaam water en preventie van vervuiling, sanitaire voorzieningen, betaalbare huisvesting, Midden en Klein Bedrijf (MKB) financiering en educatie. De bijdrage aan SDG's wordt middels de hele beleggingsportefeuille van PME gedaan. De SDI-meting wordt voor de liquide portefeuilles³³ grotendeels uitgevoerd met behulp van externe data (MSCI Sustainable Impact Metrics en Green Bond exposure). Voor de illiquide portefeuilles³⁴ wordt dit handmatig door de portefeuillemanagers berekend. Het SDI-percentages bedroeg in 2024: 20,3%.

³² Eind 2024 was het totale belegde vermogen van PME circa €65 miljard. In verhouding tot het totale vermogen stond het in 2024 gerealiseerde bedrag aan impactbeleggingen gelijk aan ongeveer 5%.

³³ Een voorbeeld van een liquide portefeuille is de aandelenportefeuille.

³⁴ Voorbeelden van illiquide portefeuilles zijn de private equity en vastgoedportefeuille.

● **Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociaal duurzame beleggingsdoelstellingen?**

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

De duurzame beleggingen van PME hebben rekening gehouden met de belangrijkste effecten ongunstige op duurzaamheidsfactoren zoals opgenomen in **Bijlage 1** van de SFDR gedelegeerde verordening. Deze bijlage specificeert wat de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren zijn aan de hand van 18 verplichte indicatoren (ook wel principal adverse impact (PAI) indicatoren genoemd). De meeste van deze indicatoren zijn van toepassing op ondernemingen (14). Daarnaast zijn er twee indicatoren gespecificeerd voor beleggingen in staatsobligaties, en twee indicatoren voor vastgoed. Aanvullend heeft PME vier indicatoren geselecteerd die van toepassing zijn op ondernemingen. Hoe de duurzame beleggingen van de pensioenregeling rekening hebben gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren verschilt per beleggingscategorie:

- Beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties: De 14 verplichte indicatoren en vier aanvullende indicatoren die van toepassing zijn op bedrijven variëren van ecologische indicatoren zoals de CO₂-uitstoot van ondernemingen waarin is belegd, tot sociale indicatoren zoals de loonkloof tussen man en vrouw bij ondernemingen waarin is belegd. Al deze indicatoren worden (direct of indirect) onderliggend meegenomen in de MSCI IVA ESG screening en de aanvullende screening van PME voor het grootste deel van de aandelenportefeuille met drempelwaarden die zich richten op specifieke thema's die PME heeft geprioriteerd, zoals de energietransitie, mensen- en arbeidsrechten en biodiversiteit. PME heeft alleen belegd alleen in ondernemingen die op voornoemde criteria een score hadden die boven de door PME gehanteerde ondergrens uitkomt.
- Private equity: Voor de 14 verplichte en 4 aanvullende indicatoren die van toepassing zijn op ondernemingen, is er voor beleggingen in private equity slechts beperkte data beschikbaar. Er is een uitvraag gedaan bij de private equity vermogensbeheerders naar de indicatoren voor ongunstige effecten. De resultaten van deze uitvraag laten zien dat er momenteel weinig tot geen relevante data beschikbaar is, gezien het voor financiële marktdeelnemers met minder dan 500 werknemers niet verplicht is om te rapporteren over de indicatoren. Indirect worden de belangrijkste ongunstige effecten meegenomen doordat er een strikte ESG-toets plaatsvindt bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders voor de private equity beleggingen die onderdeel zijn van de pensioenregeling van PME. Als onderdeel van de ESG-toets wordt beoordeeld of deze vermogensbeheerders een verantwoord beleggen beleid hebben en hierover rapporteren.
- Staatsobligatieportefeuille: De twee verplichte indicatoren voor staatsobligaties, namelijk de broeikasgasemissies van landen waarin is belegd en het aantal landen waarin is belegd waar schending van sociale rechten plaatsvindt, worden onderliggend meegenomen in de ecologische en sociale indices die worden gebruikt voor het ESG Landenraamwerk (namelijk de Notre Dame – Global Adaptation Initiative (ND-GAIN) index, Climate Change Performance Index (CCPI), Democracy Index, Corruption Perception index, en de Human Development Index (HDI)). PME vindt het namelijk belangrijk dat de overheden waaraan geld wordt uitgeleend zich verantwoord ontwikkelen. Om te beoordelen of dat zo is, zijn landen beoordeeld aan de hand van bovengenoemde indices, waarbij geldt dat overheden boven een bepaalde ondergrens moesten uitkomen om in de portefeuille te komen.
- Vastgoed en hypotheek: Een van de verplichte indicatoren voor vastgoedgerelateerde beleggingen gaat over vastgoedactiva die een rol spelen bij het winnen, opslaan, vervoeren of produceren van fossiele brandstoffen. In dit type vastgoed belegt PME niet, waardoor deze indicator niet van toepassing is. De andere verplichte indicator voor vastgoed gaat over de blootstelling aan energie-inefficiënt vastgoed. PME heeft rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten door alleen beleggingen in vastgoed- en hypotheekportefeuilles als duurzaam te classificeren die voor een groot percentage bestaan uit objecten met een EPC label van C of hoger.³⁵ Daarnaast waren nieuwe fondsmanagers van vastgoed in Nederland, Europa en de VS verplicht deel te nemen aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB)³⁶.

³⁵ EPC labels zijn vaak alleen op modelportefeuille niveau beschikbaar en niet op objectniveau. Daarom komen alleen modelportefeuilles waarvan >60% van de objecten label C of hoger hebben door de do-no-significant harm screening heen.

³⁶ De Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) is een onafhankelijke benchmark die vastgoedfondsen- en portefeuilles wereldwijd beoordeelt en vergelijkt op hun duurzaamheidsprestaties.

- Bosbouw: De portefeuille dient duurzaam beheerd te worden conform algemeen geaccepteerde keurmerken waaronder die van het Forest Stewardship Council (FSC), het Programme for the Endorsement of Forest Certification (PEFC) of vergelijkbare certificerende instanties. PME heeft indirect de belangrijkste ongunstige effecten meegenomen doordat er een strikte ESG-toets plaatsvindt bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders voor de beleggingen in bosbouw. Als onderdeel van de ESG-toets wordt beoordeeld of deze vermogensbeheerders een verantwoord beleggen beleid hebben en hierover rapporteren.
- Infrastructuur: PME heeft indirect de belangrijkste ongunstige effecten meegenomen doordat er een strikte ESG-toets plaatsvindt bij de selectie en monitoring van vermogensbeheerders voor de beleggingen in infrastructuur. Als onderdeel van de ESG-toets wordt beoordeeld of deze vermogensbeheerders een verantwoord beleggen beleid hebben en hierover rapporteren.

Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

Voor de duurzame beleggingen geldt dat alle nieuwe contracten die worden afgesloten de geselecteerde vermogensbeheerders zich committeren aan de OESO-richtlijnen en/of leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten (UNGP's). Daarnaast is voor de berekening van de duurzame beleggingen een aanvullende screening toegepast op beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties. Deze beleggingen zijn getoetst aan de hand van een controverse screening op basis van meerdere MSCI datapunten. In deze screening wordt gekeken naar de volgende internationale standaarden: OESO-richtsnoeren, de UNGP's en de principes van de United Nations Global Compact. Beleggingen in een onderneming zijn alleen als duurzaam aangemerkt indien zij presteren boven de door PME gehanteerde ondergrens betreffende deze internationale standaarden.

In de EU-taxonomie is het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” vastgesteld. Dit houdt in dat op taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke EU criteria.

Het beginsel “geen ernstige afbreuk doen” is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstige afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

PME heeft rekening gehouden met de belangrijkste negatieve effecten van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren. Duurzaamheidsfactoren worden wettelijk gedefinieerd als ecologische, sociale en werkgelegenheidszaken, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en van omkoping. Duurzaamheidsfactoren vallen onder de eerder gebruikte overkoepelende term 'ESG-factoren'.

Ondernemingen met ondermaatse prestaties op ESG-gebied zijn uitgesloten om de belangrijkste negatieve effecten van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren te beperken. De duurzaamheid van de bedrijfsvoering van ondernemingen wordt beoordeeld op basis van verschillende onderwerpen

als CO₂-uitstoot, energie- en waterverbruik, ethiek, anti-corruptie en mensen- en arbeidsrechten. Onderliggend kunnen deze gelinkt worden aan de verplichte PAI-indicatoren, namelijk indicatoren 1 tot en met 7, 9, 10, 11, 13, 15, 16 en 18, evenals de aanvullende indicatoren 4, 9 en 14.³⁵ Al deze indicatoren zijn (direct of indirect) zowel op basis van de algemene ESG-score voor de beursgenoteerde aandelen en bedrijfsobligaties portefeuilles alsook onderliggend meegenomen in de aanvullende screening voor het grootste deel van de aandelenportefeuille.

PME gaat ervan uit dat ondernemingen met een lage ESG-score verantwoordelijk zijn voor de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren. Daarom heeft PME niet belegd in deze ondernemingen. In aanvulling daarop kijkt PME specifiek naar ondernemingen met activiteiten die een grote impact hebben op het milieu. Ondernemingen actief in sectoren met een hoog klimaatrisico die het laagste scoren, komen niet in aanmerking voor de beleggingen van PME om de belangrijkste ongunstige effecten op het milieu te beperken. Daarnaast sluit PME sectoren of individuele ondernemingen uit. Hierbij gaat het om producten of diensten met een negatief effect op de maatschappij, zoals foute wapens³⁶.

Ook heeft PME niet belegd in staatsobligaties van landen die onvoldoende scoren op ecologische en sociale aspecten. Op grond van het zogeheten 'ESG-landenraamwerk' zijn overheden beoordeeld op verschillende onderwerpen zoals de kwetsbaarheid voor klimaatrisico's, de bereidheid en mogelijkheid van landen zich aan te passen aan klimaatverandering, de mate van democratie en de sociale ontwikkeling van een land. Wanneer een land op een van deze indicatoren onder de gestelde drempelwaarde scoort, dan wordt niet belegd in staatsobligaties van deze landen. De overtuiging is dat overheden die ondermaats presteren op klimaat en sociale onderwerpen onvoldoende verantwoordelijkheid nemen voor de grootste ongunstige effecten van overheden op duurzaamheidsfactoren. Daarom zijn deze staatsobligaties uitgesloten van de beleggingen. Deze beoordelingen kunnen worden gekoppeld aan de verplichte PAI-indicatoren voor overheden, namelijk indicator 15 en 16.

Voor de vastgoedbeleggingen heeft PME aandacht voor de verduurzaming van vastgoed. Voor het Nederlandse vastgoed investeert PME in de verhoging van energie labels. Voor nieuwe fondsmanagers van direct vastgoed in Nederland, Europa en de VS is deelname aan de GRESB verplicht. Om hieraan deel te nemen moet onder andere informatie over verschillende duurzaamheidsaspecten zoals het CO₂ -en energieverbruik worden gemeten. Op basis daarvan zijn de ongunstige effecten van vastgoed in Nederland, Europa en de Verenigde Staten gemonitord. Deze duurzaamheidsaspecten zijn gerelateerd aan de verplichte PAI-indicator 18 voor beleggingen in vastgoedactiva.

Naast het uitsluiten van ondernemingen heeft PME beoogd invloed uit te oefenen op de strategie van ondernemingen om de negatieve effecten op duurzaamheidsfactoren te beperken. Dat wil zeggen: PME ging in gesprek met bedrijven, en heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. Op deze manier wil PME invloed uitoefenen op de bedrijven waar het in belegt. PME voerde engagement met ondernemingen waar zich misstanden voordoen en die internationale standaarden omtrent mensen- en arbeidsrechten onvoldoende naleven. Ook is er thematisch engagement gevoerd op de thema's mensen- en arbeidsrechten, biodiversiteit en de energietransitie. Verder voerde PME een toegespitste dialoog met Nederlands beursgenoteerde bedrijven in PME's beleggingsportefeuille op de onderwerpen milieu, sociaal, ondernemingsbestuur en de strategie van de onderneming. Hiermee heeft PME de betrokkenheid bij ondernemingen vergroot en heeft PME zijn invloed als aandeelhouder aangewend om hen aan te zetten tot een duurzame strategie. Daarnaast is er voor aandelenbeleggingen gestemd op aandeelhoudersvergaderingen over onderwerpen als goed ondernemingsbestuur, klimaat en mensenrechten. De relevante verplichte PAI-indicatoren voor deze activiteiten omvatten de verplichte indicatoren 1 tot en met 7, 9, 10, 11 en 13, evenals de aanvullende indicatoren 4, 9 en 14.

Op de [website](#) van PME is de verklaring te vinden die beschrijft hoe wordt omgegaan met de belangrijkste negatieve effecten van beleggingen. Ieder jaar voor 30 juni rapporteert PME middels deze verklaring over de 18 verplichte indicatoren en vier geselecteerde optionele indicatoren.

³⁵ Meer informatie over deze indicatoren is te vinden in de verklaring ongunstige effecten die op de [website](#) van PME (rubriek 'Duurzaamheidsinformatie') is gepubliceerd.

³⁶ Een verdere toelichting kan gevonden worden in het [PME Duurzaam en Verantwoord Beleggen beleid](#).

De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten:

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Onderstaande lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten 2024³⁷:

Grootste beleggingen	Sector	% Activa	Land
Staatsobligaties Duitsland	Government	7,14%	Duitsland
Staatsobligaties Nederland	Government	2,97%	Nederland
Staatsobligaties Oostenrijk	Government	1,37%	Oostenrijk
NVIDIA	Technology	1,27%	Verenigde Staten
Staatsobligaties Europese Unie	Government	1,13%	Europese Unie
Apple	Technology	0,98%	Verenigde Staten
Alphabet	Communications	0,93%	Verenigde Staten
Amazon	Communications	0,90%	Verenigde Staten
Staatsobligaties Frankrijk	Government	0,83%	Frankrijk
Staatsobligaties Ierland	Government	0,79%	Ierland
Staatsobligaties België	Government	0,77%	België
Microsoft	Technology	0,77%	Verenigde Staten
Staatsobligaties Finland	Government	0,63%	Finland
Staatsobligaties Portugal	Government	0,60%	Portugal
Tesla Motors	Consumer, Cyclical	0,59%	Verenigde Staten

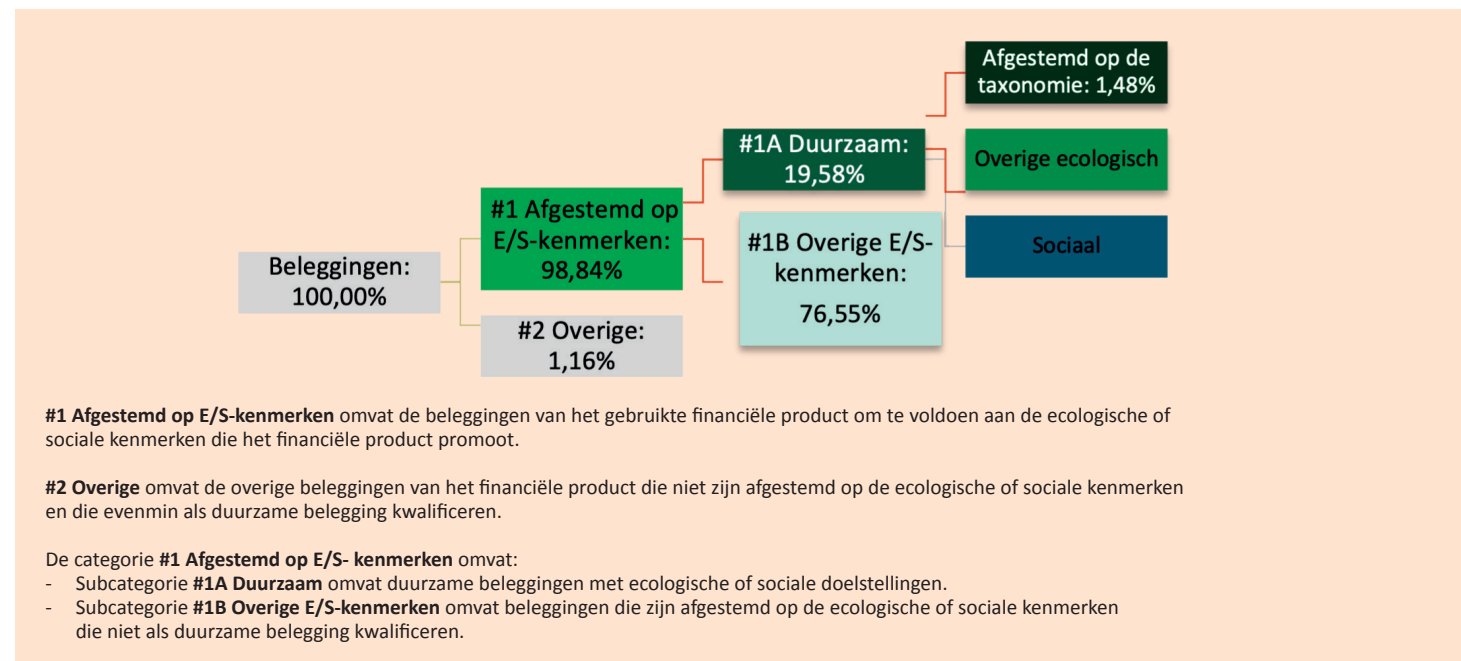
³⁷ Bij het bepalen van de top 15 grootste beleggingen is gekeken naar individuele posities die feitelijk het grootste waren in de pensioenregeling van PME per ultimo 2024. Deze 15 grootste posities zijn veelal staatsobligaties.

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Het percentage beleggingen die in afstemming was met ecologische en sociale kenmerken bedroeg 98,84%. Hiervan bestond 19,58% uit duurzame beleggingen inclusief beleggingen afgestemd op de taxonomie.

● Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De berekening van het percentage beleggingen 'Afgestemd op taxonomie' is niet onderworpen aan een betrouwbaarheidsverklaring van een accountant -of een toetsing van een derde.

De meeste beleggingen van de pensioenregeling van Stichting PME Pensioenfondsen dragen bij aan de ecologische – of sociale kenmerken van de pensioenregeling (#1). Deze categorie bedroeg 98,84%.

Om het risicoprofiel van de pensioenregeling te beheersen, de beleggingsportefeuille te diversifiëren of om de beleggingsportefeuille op een efficiënte manier te beheren worden financiële instrumenten ingezet die geen ecologische en sociale kenmerken promoten. Hierbij kan worden gedacht aan financiële instrumenten zoals cash en derivaten. Deze instrumenten zijn opgenomen in de categorie "Overige" (#2), en worden later in het template beschreven. Deze categorie bedroeg per ultimo 2024 1,16%.

● In welke economische sectoren werd belegd?

De volgende tabel geeft op detailniveau weer in welke economische sectoren belegd is. Op deze manier is bijvoorbeeld te zien wat de blootstelling is naar subsectoren van de economie die inkomsten genereren uit exploratie, delving, winning, productie, verwerking, opslag, raffinage of distributie, met inbegrip van transport, opslag en handel van fossiele brandstoffen. Economische sectoren die hieronder niet zijn opgenomen hadden op het moment van rapporteren geen beleggingen. Het percentage “unknown” is substantieel. Hieronder vallen met name staatsobligaties (rond de 21%), en illiquide beleggingen zoals vastgoed (rond de 6%) en private equity (rond de 7%).

Economische sectoren	% Activa	Economische sectoren	% Activa	Economische sectoren	% Activa
Commercial Banks & Capital Markets	8,29%	Semiconductor Equipment	0,53%	Airlines	0,08%
Interactive Media & Online Consumer Services	2,98%	Managed Health Care	0,52%	Paper & Forest Products	0,06%
Semiconductors	2,80%	Restaurants	0,49%	Furniture & Fittings	0,06%
Pharmaceuticals & Biotechnology	2,66%	Trading Companies & Distributors	0,49%	Road Transportation	0,05%
Retail	2,31%	Leisure	0,46%	Marine Transportation	0,05%
Telecommunications	2,00%	Financial Exchanges	0,45%	Leisure Products	0,02%
Software & Diversified IT Services	1,96%	Research & Consulting Services	0,42%	Health Care Technology & Services	0,02%
Electronic Devices & Appliances	1,95%	Construction Materials	0,39%	Education Services	0,01%
Insurance	1,92%	Construction	0,34%	Renewable Electricity	0,00%
Automobile	1,47%	Auto Components	0,32%	Integrated Oil & Gas	0,00%
Health Care Equipment & Supplies	1,45%	Industrial Conglomerates	0,32%	Oil & Gas Refining & Marketing	0,00%
Chemicals	1,18%	Air Freight & Logistics	0,31%	Oil & Gas Storage & Pipelines	0,00%
Food Products	1,07%	Packaging	0,31%	Unknown	48,18%
Beverages	1,04%	Health Care Facilities & Services	0,31%		
Digital Finance & Payment Processing	1,02%	Auxiliary Financial Services & Data	0,28%		
Gas and Electricity Network Operators	0,90%	Public & Regional Banks	0,27%		
Electronic Components	0,87%	Specialized Finance	0,23%		
Industrial Machinery & Equipment	0,87%	Textiles & Apparel	0,23%		
Electric Utilities	0,84%	Commercial Support Services	0,21%		
Household & Personal Products	0,79%	Aerospace & Defence	0,19%		
IT Consulting & Other Services	0,67%	Water and Waste Utilities	0,18%		
Real Estate	0,66%	Rail Transportation	0,17%		
Mortgage & Public Sector Finance	0,62%	Industrial Support Services	0,17%		
Heavy Trucks & Construction & Farm Machinery	0,61%	Electrical Equipment	0,14%		
Multi-Utilities	0,59%	Multi-Sector Holdings	0,13%		
Transportation Infrastructure	0,58%	Human Resource & Employment Services	0,12%		
Media	0,58%	Mining & Integrated Production	0,12%		
Asset Management & Brokerage	0,57%	Metals Processing & Production	0,12%		

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

De duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie waren per eind 2024 gebaseerd op omzet 1,48%, op basis van de gehele portefeuille inclusief staatsobligaties. Bij deze berekening is alleen gebruik gemaakt van data welke portefeuillebedrijven zelf gerapporteerd hebben.

● Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen³⁸?

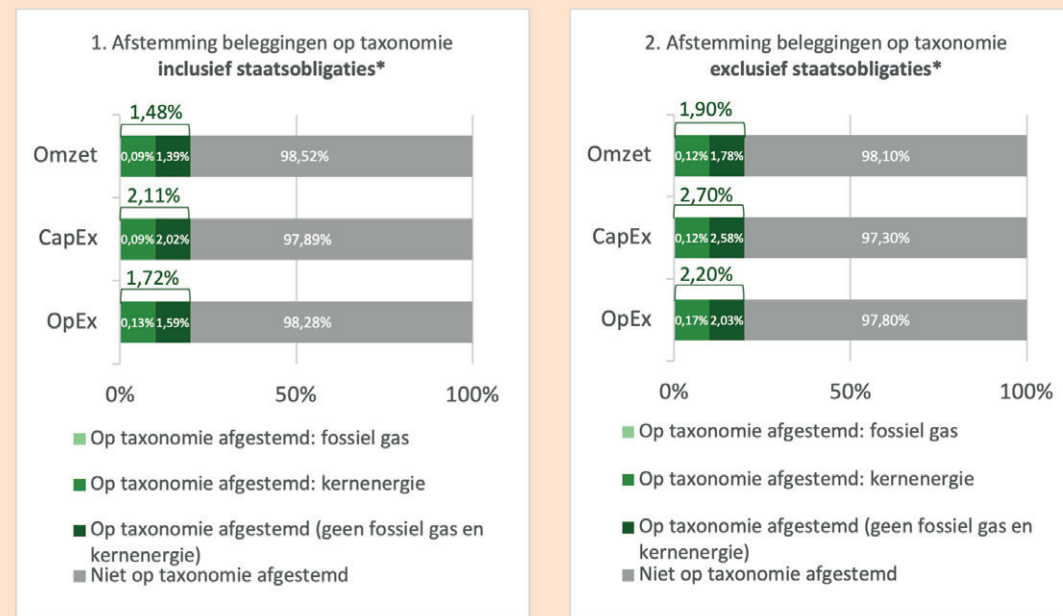
- ☒ Ja
- ☐ In fossiel gas
- ☒ In kernenergie
- ☐ Nee

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- de **omzet** die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten van onderneming waarin is belegd, weergeeft;
- de **kapitaaluitgaven** (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de **operationele uitgaven** (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven.

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor **fossiel gas** emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor **kernenergie** bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer. **Faciliterende activiteiten** maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling. **Transitieactiviteiten** zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

De onderstaande grafieken geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties* op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram** alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.

* In deze diagrammen omvatten "staatsobligaties" alle blootstellingen aan overheden.

** De visuele weergave van de percentages voor op taxonomie afgestemde beleggingen is uitvergroot om de leesbaarheid van het diagram te waarborgen.

³⁸ Activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie zullen alleen aan de EU-taxonomie voldoen indien zij bijdragen aan het beperken van de klimaatverandering ("klimaatmitigatie") en geen ernstige afbreuk oden aan de doelstellingen van de EU-taxonomie – zie de toelichting in de linkermarge. De uitgebreide criteria voor economische activiteiten in de sectoren fossiel gas en kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen, zijn vastgesteld in Gedelegeerde Verordening (EU) 2022/1214 van de Commissie.

zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

- ***Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?***

Het aandeel beleggingen per einde 2024 in transitie-activiteiten betrof 0,12% en in faciliterende activiteiten 0,91%.

- ***Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen zich tot eerdere referentieperiodes?***

De duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie gebaseerd op omzet waren per eind 2024 1,48% en per eind 2023 was dit 1,06% gebaseerd op de gehele portefeuille inclusief staatsobligaties. Bij deze berekening is alleen gebruik gemaakt van gerapporteerde data.

- ***Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologisch doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?***

PME heeft een deel van de portefeuille gealloceerd naar duurzame beleggingen. Deze beleggingen dragen bij aan de SDG's middels impactbeleggingen en overige bijdrage aan SDG's in de portefeuille. Het behaalde percentage duurzame beleggingen bedroeg 19,39%. PME heeft echter niet per thema een doelstelling gespecificeerd en heeft daarom ook niet de bijdrage aan ecologische en sociale doelstellingen separaat berekend.

- ***Wat was het aandeel sociaal duurzame beleggingen?***

PME heeft een deel van de portefeuille gealloceerd naar duurzame beleggingen. Deze beleggingen dragen bij aan de SDG's middels impactbeleggingen en overige bijdrage aan SDG's in de portefeuille. Het behaalde percentage duurzame beleggingen bedroeg 19,39%. PME heeft echter niet per thema een doelstelling gespecificeerd en heeft daarom ook niet de bijdrage aan ecologische en sociale doelstellingen separaat berekend.

- ***Welke beleggingen zijn opgenomen in “overige”? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?***

De verwachte marktwaarde van derivaten en liquide middelen zijn opgenomen onder “#2 Overige”. Dit bedroeg per ultimo 2024 1,16%. Deze beleggingen zijn nodig om de portefeuille op een efficiënte manier te beheren en om het risicoprofiel van de pensioenregeling te beheersen. Bij deze instrumenten waren er geen ecologische of sociale minimumwaarborgen.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

De volgende maatregelen zijn getroffen om te voldoen aan de ecologische en sociale kenmerken van de pensioenregeling van PME:

- PME heeft zijn beleggingen in impact investeringen vergroot. Zo heeft PME onder meer geïnvesteerd in nieuwe investeringsfondsen die zich richten op innovatieve bedrijven in de gezondheidszorg die willen bijdragen aan betere en/of goedkopere zorg. Ook werd geïnvesteerd in nieuwe investeringsfondsen die zich richten op ondernemingen die willen bijdragen aan een circulaire economie en/of het verlagen van de CO₂-uitstoot binnen de industriële sector. Dit zijn ondernemingen die zich bijvoorbeeld richten op het recyclen van organisch afval en chemicaliën, en de conversie van afval naar brandstof. Daarnaast heeft PME verdere investeringen gedaan in infrastructuurbeleggingen (zowel via private aandelen als via private schulden) gericht op de energietransitie. Tot slot is verder geïnvesteerd in betaalbare woningen. Met impact investeringen beoogt PME een positieve bijdrage te leveren aan de maatschappij.
- PME hanteert selectiecriteria voor bedrijven en overheden, met als doel enkel te investeren in bedrijven en overheden die passen bij de duurzaamheidsambities van PME. Er zijn selectiecriteria toegevoegd aan de screening van PME voor het grootste deel van de beursgenoteerde aandelenportefeuilles. Bedrijven worden nu enkel opgenomen als deze de drempelwaarde behalen op verschillende indicatoren die de prestaties van een bedrijf meten op specifieke thema's, zoals de energietransitie, mensen- en arbeidsrechten en biodiversiteit. De drempelwaarde die bedrijven moeten behalen op de algemene ESG-score is verlaagd. Op deze wijze wordt minder geleund op een algemene ESG-beoordeling en zijn de selectiecriteria meer passend gemaakt bij de ESG-ambities van PME. Voor de meer geconcentreerde aandelenportefeuilles heeft PME daarnaast nieuwe richtlijnen voor de externe beheerders ontwikkeld met betrekking tot de wijze waarop PME verwacht dat ESG-criteria worden meegewogen in beleggingsbeslissingen en de wijze waarop hierover gecommuniceerd wordt.
- PME heeft bij de selectie en monitoring van beheerders ook de prestaties op ESG-criteria meegewogen.
- PME heeft engagement gevoerd op verschillende ecologische en sociale thema's. Hiermee heeft PME zijn invloed als aandeelhouder aangewend om ondernemingen aan te zetten tot een duurzame strategie. PME heeft daar waar passend gebruik gemaakt van zijn stemrecht om bedrijven te stimuleren om bijvoorbeeld een klimaatvriendelijker beleid te voeren.

Referentiebenchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Om de beleggingsportefeuille van PME vorm te geven en om prestaties van de beleggingen te meten, worden verscheidene benchmarks gebruikt afhankelijk van de beleggingscategorie. Voor de liquide beleggingen geldt het streven om duurzaamheidskenmerken zoveel mogelijk in de benchmark te implementeren, middels maatwerk ESG-benchmarks. Op deze wijze is er sprake van een eenduidig ESG-beleid voor de liquide portefeuilles. Voor illiquide portefeuilles worden reguliere benchmarks gebruikt zonder duurzaamheidskenmerken. De pensioenregeling als zodanig heeft niet een referentiebenchmark zoals bedoeld in SFDR.

Bijlage 6 Verklarende woordenlijst

ALM

Asset Liability Management (ALM) is het proces van het afstemmen van de beleggingsmix op de verplichtingen van een pensioenfonds.

Basisregeling

De verplichte pensioenregeling voor werknemers in de sector tot de salarissgrens (in 2025 € 95.236).

Beschermingsrendement

Het beschermingsrendement beschermt de pensioenuitkeringen tegen veranderingen in de rente en/of de levensverwachting (macro-langleven). Hiermee behoudt het pensioen zijn waarde.

CO₂-voetafdruk

De CO₂-voetafdruk vertegenwoordigt de totale uitstoot van broeikasgassen, voornamelijk kooldioxide (CO₂). De CO₂-voetafdruk van PME vertegenwoordigt de totale uitstoot van CO₂ van alle landen, bedrijven, woningen en andere beleggingen waarin PME belegt.

Collectieve uitkeringsfase

In de collectieve uitkeringsfase start voor de deelnemer het uitkeren van pensioenuitkeringen uit het persoonlijke pensioenvermogen. In de collectieve uitkeringsfase worden alle pensioengerechtigden gelijk behandeld. De toedeelregels van het beschermings- en overrendement zijn voor iedereen hetzelfde. Alle pensioenuitkeringen worden hierdoor met een gelijk percentage verhoogd of verlaagd (i.p.v. per leeftijdscohort/individueel).

Dekkingsgraad

• Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is de financiële graadmeter van een pensioenfonds. Het is de verhouding tussen het pensioenvermogen en de pensioenverplichtingen van een fonds.

De waarde van de verplichtingen – berekend op basis van de door DNB voorgeschreven rentetermijnstructuur (RTS) – is het bedrag dat wij nu in kas moeten hebben om de toegezegde pensioenen nu en in de toekomst te kunnen uitkeren. Voor beleidsbeslissingen over de renteafdekking of bij collectieve waardeoverdrachten is deze dekkingsgraad een belangrijke graadmeter.

• Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de actuele dekkingsgraden per maandeinde over de laatste twaalf maanden. Deze beleidsdekkingsgraad is leidend bij verschillende beleidsbeslissingen, zoals voor het wel of niet uitvoeren van individuele waardeoverdrachten of voor de bepaling of de buffers van het pensioenfonds voldoende zijn of voor toeslagverlening.

• Minimaal vereiste dekkingsgraad

De minimaal vereiste dekkingsgraad geeft de minimaal benodigde dekkingsgraad weer, waarmee het pensioenfonds in staat is om de pensioenen in de toekomst uit te kunnen betalen.

• Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad geeft aan of een pensioenfonds in de toekomst de pensioenen kan verhogen op basis van een verwachte prijsindex. De verhoging is bedoeld om

de koopkracht van de pensioenen te behouden. Een reële dekkingsgraad van 100% betekent dat een fonds voldoende middelen heeft om de nominale pensioenen te kunnen verhogen met de verwachte prijsindex.

• Premiedekkingsgraad

Bij een premiedekkingsgraad boven 100% is de feitelijke premie voldoende om de pensioenopbouw te financieren.

• Vereiste dekkingsgraad

Bij de vereiste dekkingsgraad beschikt het pensioenfonds over het “vereist eigen vermogen” en daarmee is sprake van een zogeheten evenwichtssituatie van het fonds. In die evenwichtssituatie is het eigen vermogen zodanig dat met de wettelijk vastgestelde zekerheidsmaat van 97,5% naar verwachting wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen één jaar over minder middelen beschikt dan nodig om te kunnen voldoen aan de onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Met andere woorden, de kans dat de actuele dekkingsgraad van het pensioenfonds één jaar later onder 100% ligt is kleiner dan of gelijk aan 2,5%.

DORA

Digital Operational Resilience Act (DORA) is een Europese verordening met als doel dat financiële organisaties binnen de (Europese) financiële sector op uniforme wijze hun IT-risico's beter gaan beheersen en daarmee weerbaarder worden tegen cyberdreigingen. Instellingen hebben twee jaar de tijd om zich voor te bereiden om vanaf 17 januari 2025 aantoonbaar te voldoen aan de vereisten van DORA.

Excedentregeling

De excedentregeling is de pensioenregeling voor salaris boven de maximale salarissgrens in de basisregeling (in 2025: € 95.236).

Financieel Toetskader (FTK)

• Huidige FTK

Het huidige financieel toetsingskader (vernieuwd in 2015), waarin de wettelijke financiële eisen aan pensioenfondsen zijn vastgelegd. Het FTK stelt voorwaarden aan de financiële gezondheid van een pensioenfonds en is opgebouwd rond de principes van marktwaardering, risico-gebaseerde financiële eisen en transparantie.

• Transitie-FTK

Het gewijzigde financieel toetsingskader in de periode tot uiterlijk 1 januari 2028. Pensioenfondsen kunnen gebruik maken van dit transitie-FTK tot het moment van invaren in het nieuwe pensioenstelsel dan wel tot het moment dat besloten is om niet in te varen. Het transitie-FTK heeft soepelere regels voor het verhogen van pensioenen, maar ook strengere regels voor het verlagen van pensioenen in geval de dekkingsgraad onvoldoende is.

Gedempte kostendekkende premie

De kostendekkende premie is de premie die door fondsen minimaal in rekening gebracht moet worden op grond van artikel 128 van de Pensioenwet. De kostendekkende premie geeft de kostprijs van de pensioenopbouw weer en wordt bepaald aan de hand van de actuele rentetermijnstructuur. Pensioenfondsen kunnen de kostendekkende premie ook dempen, waarmee zij jaarlijkse premieschokken verminderen. Damping kan plaatsvinden op basis van een voortschrijdend gemiddelde van de rente dan wel op basis van een vastgestelde verwachte waarde van het toekomstig rendement.

Herstelplan

Het herstelplan is een plan dat een pensioenfonds opstelt als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad. Er is dan sprake van een reservetekort. Uit het herstelplan moet blijken dat het pensioenfonds binnen de gestelde maximale termijn van tien jaar weer beschikt over de vereiste dekkingsgraad.

Leenrestrictie

Onder de leenrestrictie wordt de deelnemer maximaal blootgesteld aan een beleggingsrisico in zakelijke waarden van 100 procent. Deze leenrestrictie kan in het nieuwe stelsel in een solidaire premieregeling worden opgeheven. Hierdoor kan een deelnemer maximaal blootgesteld worden aan een beleggingsrisico in zakelijke waarden van 150 procent.

Macro-langlevens risico

Het risico dat de gemiddelde levensverwachting van de Nederlandse bevolking sneller stijgt dan verwacht. Dit heeft invloed, omdat de pensioenen dan langer uitgekeerd moeten worden dan oorspronkelijk berekend. De levensverwachting wordt periodiek gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap.

Micro-langlevens risico

Het risico dat een individuele deelnemer langer leeft dan oorspronkelijk verwacht bij de berekening van hun pensioen. Dit heeft invloed, omdat het pensioen dan langer uitgekeerd moet worden dan oorspronkelijk berekend.

Risicohouding (in nieuwe pensioenstelsel)

De mate waarin een groep deelnemers, gewezen deelnemers of pensioengerechtigden bereid is beleggingsrisico's te lopen en de mate waarin deze groep beleggingsrisico's kan dragen gegeven de kenmerken van deze groep. De risicohouding wordt afgeleid van de risicotolerantie en het risicodraagvlak. Met andere woorden: hoeveel beleggingsrisico willen deelnemers lopen met het oog op een adequaat pensioen en hoeveel risico op tegenvallers is hierbij aanvaardbaar.

Overrendement

Het saldo van het totaal behaalde rendement op de beleggingen en het toebedeelde beschermingsrendement. Via de toedelingsregels wordt het overrendement verdeeld naar leeftijdscohorten.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het bedrag waarover pensioen wordt opgebouwd. De pensioengrondslag is het pensioengevend salaris tot de salarisgrens, verminderd met de franchise (€ 18.475,- in 2025).

Projectierendement

Het ingerekende toekomstig rendement voor de vaststelling van de hoogte van het pensioen in de uitkeringsfase.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De door DNB gepubliceerde set van rentes per looptijd, waarmee het pensioenfonds de waarde van de pensioenverplichtingen berekend. De RTS wordt door DNB bepaald op basis van de marktrente en de ultimate forward rate (de UFR, de op lange termijn verwachte rente).

Reservetekort

Als de beleidsdekkingsgraad onder de vereiste dekkingsgraad komt, heeft het pensioenfonds onvoldoende reserves in kas. Er is dan sprake van een reservetekort.

Sociale partners

CAO-partijen in de Metalektro, waarbinnen de onderhandelingen plaatsvinden over de CAO Metalektro en de pensioenregeling, te weten: FME, FNV Metaal, CNV, de Unie en VHP2.

Solidariteitsreserve

De solidariteitsreserve is een verplichte reserve met een collectief (niet toebedeeld) vermogen dat gevuld mag worden door middel van premies en/of overrendement. Sociale partners stellen binnen het wettelijk kader doelen vast voor deze reserve. Het fondsbestuur maakt met sociale partners afspraken over deze reserve. Die afspraken liggen vast in het pensioenreglement. Het gaat dan onder andere om: het niveau, het vullen van de reserve, regels voor het uitdelen, en de omvang en het beleid bij een lege of volle solidariteitsreserve. Uit de reserve kunnen pensioenvermogens en pensioenuitkeringen worden aangevuld, en worden risico's collectief gedeeld.

Swap rente

Swaps zijn financiële instrumenten die worden gebruikt om rentebetalingen uit te wisselen. De swap rente is een referentierente.

Swap spreads

Dit is het verschil tussen de rente op swaps en staatsobligaties. Swaps zijn financiële instrumenten die worden gebruikt om rentebetalingen uit te wisselen. Een negatieve swap spread betekent dat de rente op swaps lager is dan die op staatsobligaties.

Systematische Integriteits-risicoanalyse (SIRA)

Een SIRA is een instrument dat organisaties, waaronder financiële instellingen zoals pensioenfondsen, kunnen gebruiken om integriteitsrisico's te identificeren en te beoordelen. Deze risico's hebben betrekking op zaken als fraude, witwassen van geld, financiering van terrorisme en andere vormen van financiële criminaliteit.

Transitieplan

Het transitieplan is het sluitstuk van het arbeidsvoorwaardelijke overleg over de nieuwe pensioenregeling tussen sociale partners. In het transitieplan leggen sociale partners de keuzes vast in het kader van de overstap naar een premieregeling met een leeftijdsonafhankelijke premie en de wijze waarop wordt omgegaan met de opgebouwde pensioenaanspraken- en rechten. Het transitieplan biedt inzicht in de gemaakte keuzes en de onderlinge samenhang.

Toedeelregels

In de solidaire premieregeling wordt het pensioenvermogen collectief belegd. De beleggingsresultaten worden vervolgens toebedeeld aan de persoonlijke pensioenvermogens en de solidariteitsreserve. Het beleggingsresultaat wordt onderverdeeld in: beschermingsrendement en overrendement. Voor de deelnemers wordt vooraf in percentages van het persoonlijke pensioenvermogen vastgesteld in welke mate zij beschermingsrendement en overrendement krijgen. Deze percentages zijn leeftijdsafhankelijk. De toedeelregels moeten aansluiten op de risicohouding. Gevolg van de toedeelregels is dat er periodiek een positieve of negatieve bijschrijving plaatsvindt aan de persoonlijke pensioenvermogens.

UFR

De Ultimate Forward Rate (UFR) is de rente voor pensioenfondsen en verzekeraars waarmee de huidige waarde van de toekomstige pensioenverplichtingen na 20 jaar moet worden berekend.

Voorziening voor de pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is gelijk aan de waarde van alle verwachte toekomstige uitkeringen. Deze is gebaseerd op alle opgebouwde pensioenen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, alsmede de toekomstige totaal bereikbare pensioenen van arbeidsongeschikte deelnemers met een premievrije voortzetting van de pensioenopbouw.

pme.pensioen.nl

Ontwerp en illustraties: Presskit Media